

SUOMI – YHTEISKUNTAORIENTAATION OPPIKIRJA

Pako^{Suomen}**aisapu**

**TURVAPAIKKA-,
MAAHANMUUTTO- JA
KOTOUTTAMISRAHASTO**

Euroopan unionin tuella

**HELSINGIN
AIKUISOPISTO**

Sisällys

Esipuhe	3
1. SUOMI JA SUOMALAINEN KULTTUURI.....	4
Suomen maantieto ja ilmasto.....	4
Suomen väestö.....	5
Millaisia suomalaiset ovat?	8
Suomen historian pääpiirteet	9
Suomalainen kulttuuri: kalenteri, juhlat ja perinteet.....	15
Keskustelukysymyksiä	22
2. SUOMALAINEN YHTEISKUNTA.....	23
Suomalaisen yhteiskunnan eri osa-alueet	23
Hyvinvointivaltion kehitys Suomessa	24
Suomen hallintojärjestelmä	27
Suomen elinkeinoelämä ja talousjärjestelmä.....	30
Keskustelukysymyksiä	31
3. SUOMEEN MUUTTAMINEN JA SUOMESSA ASUMINEN.....	32
Oleskeluluvat ja Suomen kansalaisuus	32
Käytännön asioita Suomeen muutettaessa.....	34
Asumisen perusasioita	37
Kotoutuminen uuteen kotimaahan	42
Keskustelukysymyksiä	44
4. PERHE-ELÄMÄ JA LAPSET.....	45
Suomalainen perhe ennen ja nyt.....	45
Avoliitto ja avoliitto	48
Monenlaisia perheitä	51
Lapsen hoito ja lapsiperheen palvelut.....	53
Tukea perheille ongelmatilanteissa.....	56
Muita terveys- ja sosiaalipalveluja	59
Kun perhe muuttaa Suomeen.....	61
Keskustelukysymyksiä	62
5. KOULUTUS	63
Suomalaisen koulutusjärjestelmän kehitys	63
Suomalainen koulutusjärjestelmä nykyään.....	65
Opintojen rahoittaminen	75
Keskustelukysymyksiä	76
6. TYÖ JA TOIMEENTULO SUOMESSA.....	77
Työmarkkinat	77
Työllistyminen.....	86
Palkka ja verotus.....	92
Työttömyyden kohdatessa	93
Yrittäjyys ja ammatinharjoittaminen	95
Keskustelukysymyksiä	97

7. TERVEYS JA IKÄÄNTYMINEN SUOMESSA.....	98
Terveys ja sairaus	98
Terveyspalvelut Suomessa	100
Ikäihmisen terveys ja hyvinvointi.....	102
Erilaiset eläkkeet	103
Ikäihmisten hoitopalvelut	105
Kuolema ja hautaaminen	107
Perintö	109
Keskustelukysymyksiä	109
8. LAIT JA OIKEUDEN TOIMINTA SUOMESSA.....	110
Suomen oikeusjärjestelmä	110
Yhdenvertainen ja tasa-arvoinen yhteiskunta	112
Yksilön oikeudet ja velvollisuudet	114
Rikokset.....	116
Oikeusprosessi ja oikeusapu	118
Keskustelukysymykset	120
9. POLITIIKKA JA VAIKUTTAMINEN SUOMESSA	121
Mitä demokratia on?.....	121
Demokratian kehitys Suomessa.....	124
Vaalit Suomessa	127
Suomen poliittiset puolueet	129
Kansalaisvaikuttaminen.....	133
Keskustelukysymyksiä	135

Esipuhe

Tämä kirja on tarkoitettu vasta Suomeen muuttaneille aikuisille. Sen tarkoituksena on selittää suomalaisen yhteiskunnan toimintaa ja avata Suomen tarinaa.

Oppikirja kertoo suomalaisen yhteiskunnan

- toiminnasta ja rakentumisesta
- arvoista, laeista ja demokraattisista periaatteista
- oikeuksista ja velvollisuuksista yksilön kannalta
- arkielämän käytännöistä.

Ihmisellä on paremmat mahdollisuudet kotoutua, kun hän saa hyvän ymmärryksen siitä, miten uusi yhteiskunta toimii. Yhteiskuntaa koskevaa opetusta on annettu maahan muuttaneille pääasiassa suomen kielellä osana kotoutumiskoulutuksia. Maahanmuuton alkuvaiheessa suomen kielen taito ei kuitenkaan ole riittävä yhteiskuntaa koskevan tiedon omaksumiseksi, minkä vuoksi opetus olisi tärkeää antaa omalla äidinkielellä. Omalla äidinkielellä maahanmuuton alkuvaiheessa saatu tieto vähentää väärinymmärrysten riskiä ja varmistaa, ettei saamatta jää mitään tärkeää tietoa.

Lisäksi maahanmuuttajien yhteiskuntatiedon opetuksesta on puuttunut valtakunnallisesti yhtenäinen oppimateriaali. Joissakin kunnissa maahanmuuttajille on järjestetty yhteiskuntatieto-opetusta myös omakielisesti, mutta toiminta on yleensä tilapäistä ja opetuksen sisältö, laajuus sekä kohderyhmä ovat vaihdelleet. Onnistuneen kotoutumisen takaamiseksi yhteiskuntatiedon opetus tulisi erottaa kielen opetuksesta omakieliseksi ja kansallisesti yhdenmukaiseksi yhteiskuntaorientaatiokseen.

Suomen Pakolaisavussa yhteiskuntatietoutta on tarjottu pakolaistaustaisille VertaisKoto-kursseilla, joissa tietoa on annettu eri asiantuntijoiden luennoilla tulkatuksi ja keskustellen. Pakolaisavussa on nähty kuitenkin tarvetta laajemmalle ja opetuksellisesti sekä valtakunnallisesti yhtenäisemmälle kurssille. Tämän pohjalta Pakolaisavussa kehitettiin Yhteiskuntaorientaatio-kurssi, jota varten tämä oppimateriaali tuotettiin. Yhteiskuntaorientaation kehittämiseen otettiin mallia etenkin Ruotsin kansallisesti yhtenäisestä *Samhällsorientering*-kurssista ja sitä varten luodusta *Om Sverige* -kirjasta.

Yhteiskuntaorientaatio-kurssi perustuu omakieliseen opetukseen, joka antaa tilaa ryhmässä käytävälle keskustelulle ja pohdinnalle. Kurssin vetäjänä toimii kurssille osallistuvien kanssa samaa kieltä puhuva Yhteiskuntaorientaation kouluttaja. Tämä oppimateriaali on suunniteltu kurssin kouluttajan käsikirjaksi, mutta se on myös muiden vapaasti hyödynnettävissä. Yhteiskuntaorientaatio-kurssin tavoitteena on antaa kurssin osallistujalle avaimia ymmärtää suomalaista yhteiskuntaa ja parantaa hänen edellytyksiään päästä mahdollisimman nopeasti yhteiskunnan yhdenvertaiseksi jäseneksi.

Kirjan on toimittanut Helsingin aikuisopisto. Kiitokset erinomaisesta työstä kuuluvat tuotantotiimille, jonka muodostivat projektikoordinaattori Lilli Rasilainen sekä Mira Larduet, Marjaana Markkanen ja Ulla Tarkka. Lähetämme lämpimät kiitokset myös Ruotsiin, erityisesti Länsi-Götanmaan lääninhallitukselle ja Göteborgin kaupungille, jotka ovat olleet suureksi avuksi Yhteiskuntaorientaation kehittämistyössä.

Yhteiskuntaorientaation oppikirja on tuotettu osana Suomen Pakolaisavun Kotikunta-hanketta (2016–2018), joka rahoitettiin EU:n Turvapaikka-, maahanmuutto- ja kotouttamisrahastosta. Suuret kiitokset siis Euroopan unionille ja sisäministeriölle työmme tukemisesta.

1. SUOMI JA SUOMALAINEN KULTTUURI

Suomen maantieto ja ilmasto

Suomen väestö

Millaisia suomalaiset ovat?

Suomen historian pääpiirteet

Suomalainen kulttuuri: kalenteri, juhlat ja perinteet

Suomi on Pohjois-Euroopassa sijaitseva maa, jossa valtio tarjoaa laajat palvelut kansalaisille. Palvelut rahoitetaan erilaisia veroja keräämällä ja niillä pyritään tukemaan kansalaisten hyvinvointia. Verotuksen avulla pyritään tasaamaan myös ihmisten välisiä tuloeroja. Suomi on parlamentaarinen demokratia, joka kuuluu tänä päivänä maailman vapaimpiin, vakaimpiin ja turvallisimpiin maihin. Näin ei ole kuitenkaan aina ollut. Suomi on ollut itsenäinen valtio 100 vuotta. Sinä aikana maan kehitys on ollut monella mittarilla nopeaa. Köyhästä maasta on sadassa vuodessa tullut moderni demokratia, jossa on vapaa lehdistö, tasa-arvoinen työelämä ja korkeasti koulutettu kansa.

Suomen maantieto ja ilmasto

Suomi sijaitsee Pohjois-Euroopassa ja luetaan Pohjoismaihin, samoin kuin Ruotsi, Norja, Tanska ja Islanti. Suomella on pitkä yhteinen raja Venäjän kanssa idässä. Pohjoisessa Suomen rajanaapuri on Norja. Lännessä Suomella ja Ruotsilla on sekä pitkä yhteinen maaraja, ja Tornioista etelään Ruotsia ja Suomea erottaa Pohjanlahti. Etelässä lähin naapuri on Viro.

Suomi on maa-alueeltaan Euroopan kahdeksanneksi suurin valtio (338 500 km²). Vuonna 2010 maapinta-alasta 77 prosenttia oli metsämaata, 9 prosenttia viljelysmaata ja vain runsas 4 prosenttia rakennettua maata. Suomessa on siis paljon metsää ja valtava määrä järviä. Suomessa on myös paljon saaria. Yksi saaristoalueista on Suomen lounaispuolella sijaitseva Ahvenanmaa. Ahvenanmaalla on itsehallinto, mutta se on osa Suomea.

Ilmasto ja vuodenajat

Suomessa on neljä selkeää vuodenaikaa. Talvi on kylmä ja luminen. Lapissa talvi kestää puoli vuotta, kun taas Etelä-Suomessa sen kesto on kolmasosan vuodesta. Talvella voi olla jopa 30 astetta pakkasta. Talvella Lapissa napapiirin pohjoispuolella aurinko ei nouse ollenkaan, eli on kaamosaika. Kaamos kestää Suomen pohjoisilla paikkakunnilla muutamasta päivästä jopa 50 päivään.

Kevät on vuodenaajoista lyhyin. Se kestää vain puolitoista tai kaksi kuukautta. Kevään aikana luonnossa tapahtuu suuria muutoksia. Lumet ja talvella jäätyneet järvet ja meret sulavat ja kasvukausi alkaa. Suomessa kasveilla on vain yksi kasvukausi, joka ajoittuu kevästä syksyyn.

Kesä on lämmin vuodenaika, joka kestää ilmastollisesti pohjoisessa noin kaksi ja etelässä noin neljä kuukautta. Tavallisesti kesään lasketaan kuuluviksi kesä-, heinä- ja elokuu. Kesäisin Lapissa aurinko paistaa ympäri vuorokauden. Ilmiötä kutsutaan keskiyön auringoksi tai yöttömäksi yöksi. Suomen kesä on välillä helteinen ja lämpötila nousee yli +25 asteen. Välillä kesällä voi olla myös viileää ja sateista. Suomessa sataa tasaisesti ympäri vuoden, eikä erityisiä sadekausia ole. Eniten sataa kuitenkin heinä- ja elokuussa.

Syksy kestää noin kaksi ja puoli kuukautta. Silloin korjataan pelloilta sato ja metsistä marjoja ja sieniä. Syksyn aikana ilma kylmenee ja luonto valmistautuu talven lepoon.

Suomen luonto

Suomi on harvaan asuttu maa, jossa on paljon metsiä ja järviä sekä koskematonta luontoa. Suomalaiset arvostavat luontoa ja liikkuvat siellä mielellään. Monet ihmiset harrastavat luonnossa liikkumista, kuten kalastusta, maastopyöräilyä, avantouintia tai vaellusta. Metsään ei ole pitkä matka edes pääkaupungissa. Lisäksi kaupungeissa on paljon puistoja ja muita viheralueita, joissa voi viettää aikaa. Suomalaisille siisti ja puhdas luonto ja ympäristö ovat tärkeitä. Roskaamista pidetään piittaamattomana ja epäkohteliaana, ja siitä voi saada myös sakkoja.

Suomessa on voimassa niin sanotut jokamiehenoikeudet. Niiden mukaan jokaisella on oikeus liikkua luonnossa riippumatta siitä, kuka omistaa tietyn maa-alueen. Yleensä luonnossa saa kulkea, marjastaa, sienestää ja kalastaa. Luontoa tai sen eläimiä tai kasveja ei saa kuitenkaan vahingoittaa eikä roskaa saa jättää luontoon. Luonnossa saa myös leiriytyä eli pystyttää teltan ja yöpyä yhden tai kaksi yötä kerrallaan, mutta siitä ei saa aiheutua haittaa maanomistajalle. Uimarannoilla ja puistoissa ei yleensä saa teltailla.

Luonnonsuojelu

Suomessa lähes kaikki luonnossa elävät eläimet on laissa rauhoitettu, eli niitä ei saa ampua tai pyydystää. Niiden pesiä ei saa vahingoittaa eikä eläimiä saa muutenkaan häiritä. Riistaeläimiä kuten hirveä tai jänistä ja joitakin metsä- ja vesilintuja saa metsästä vain tietyinä aikoina vuodesta. Suomessa on myös paljon luonnonsuojelualueita, jotka ovat rauhoitettuja alueita. Niiden avulla turvataan se, että luonnossa säilyy mahdollisimman paljon eri eliö-, kasvi- ja eläinlajeja. Osalla alueista saa liikkua vapaasti.

Luontoa suojellaan, koska eläin- ja kasvilajeja halutaan säilyttää ja luonnon monimuotoisuutta suojata ihmisen toiminnan vaikutuksilta. Luonnon monimuotoisuus tarkoittaa sitä, että luonnosta löytyy mahdollisimman monipuolinen eläimistö, kasvisto ja eliöstö. Ihmisen toiminta aiheuttaa luontoympäristön muuttumista, tuhoutumista, saastumista, roskaantumista ja rehevöitymistä sekä eliölajien häviämistä. Ympäristönsuojelulaki ehkäisee luonnon ja ympäristön pilaantumista ja torjuu ympäristövahinkoja.

Suomessa luontoa suojelevat Suomen laki, EU-lainsäädäntö, valtion viranomaiset ja erilaiset kansalaisjärjestöt. Ympäristöministeriö perustettiin Suomeen jo vuonna 1983. Se valvoo mm. luonnonvarojen kestävästä käytöstä ja luonnon monimuotoisuuden säilymistä.

Sekä luonnonvaraisia eläimiä että maatalous- ja lemmikkieläimiä tulee Suomessa kohdella eettisesti ja asiallisesti. Eläinsuojelulaki edistää eläinten hyvinvointia ja niiden hyvää kohtelua Suomessa. Laissa määritellään muun muassa, miten eläimiä pitää hoitaa, kasvattaa ja teurastaa ja millaisissa oloissa eläimiä ei saa pitää. Viranomaiset valvovat tuotantoeläinten eli esimerkiksi lehmien, sikojen ja kanojen pitoa. Suomessa koirat ja kissat ovat tavallisimpia lemmikkieläimiä. Niitä on sekä kaupunkilaisilla että maaseudun asukkailla.

Suomen väestö

Suomen väkiluku on noin 5,5 miljoonaa. Suomi on harvaan asuttu maa moneen muuhun Euroopan maahan verrattuna. Suurin osa suomalaisista asuu rannikon lähellä Suomen etelä- ja lounaisosissa. Kaikkein vähiten ihmisiä asuu Lapissa.

Suomalaisista 70 % asuu nykyään kaupungeissa tai kaupunkien lähialueilla. Suurimmat kaupungit ovat Helsinki, Espoo, Tampere, Vantaa ja Oulu. Niissä asuu yhteensä reilut puolitoista miljoonaa ihmistä. Pääkaupunkiseudulla eli Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla asuu yli miljoona ihmistä.

Suomessa syntyi vuonna 2015 noin 55 000 lasta. Vielä 1940-luvulla syntyneitä oli vuodessa yli kaksinkertainen määrä. Vuosina 1945–1949 syntyivät niin sanotut suuret ikäluokat. Sota oli juuri

päättynyt ja ihmisten usko tulevaisuuteen vahva. Lapsia syntyi paljon ja perheet olivat nykyistä suurempia.

Suomen väestö vanhenee samalla tavalla kuin muissakin teollisuusmaissa. Väestön vanheneminen tarkoittaa, että ihmiset elävät yhä korkeampaan ikään ja lapsia syntyy aiempaa vähemmän. Väestöennusteen mukaan 65 vuotta täyttäneitä on vuonna 2030 jo 26 prosenttia väestöstä, kun vastaava väestöosuus vuonna 2010 oli 17,5 prosenttia. Yhä suurempaa vanhusväestöä on huoltamassa yhä pienempi määrä työikäisiä. Jokaista naista kohden syntyy Suomessa nykyään 1,7 lasta, kun vuonna 1950 määrä oli 3,5.

Suomessa on kaksi virallista kieltä

Suomessa on kaksi virallista kieltä, suomi ja ruotsi. Noin 89 prosenttia suomalaisista puhuu äidinkielenään suomea. Ruotsinkielisiä Suomessa on 5 prosenttia. Ruotsin kielen asema toisena virallisena kielenä johtuu siitä, että Suomi oli monta sataa vuotta osa Ruotsin kuningaskuntaa. Niiltä ajoilta ovat peräisin myös monet Suomen uskontoon ja kulttuuriin sekä hallintoon ja lainsäädäntöön liittyvät tavat ja lait.

Muita Suomessa puhuttuja kieliä ovat esim. venäjä, saamelaiskielet, viro ja arabia. Suomessa puhutaan paljon venäjää ja viroa, koska molemmista naapurimaista on muuttanut paljon ihmisiä Suomeen. Myös arabiankielisten määrä kasvaa koko ajan. Saamelaiskielet ovat Lapissa puhuttuja vähemmistökieliä. Muita Suomen vähemmistökieliä ovat Suomen romanikieli ja viittomakieli.

Suomen vähemmistöjä

Vähemmistöt voivat olla kulttuurisia, kielellisiä tai uskonnollisia. Kulttuurisia vähemmistöjä Suomessa ovat saamelaiset, romanit ja inkerinsuomalaiset. Kielivähemmistöjä ovat suomenruotsalaiset ja viittomakieliset ja uskonnollisia vähemmistöjä mm. tataarit ja juutalaiset. Vähemmistöjä ovat myös eri maista saapuneet maahanmuuttajat. Kaikilla vähemmistöillä on Suomessa oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin. Tämä oikeus on turvattu Suomessa lailla.

Ulkomaalaiset Suomessa

Vuonna 2016 Suomen asukkaista 6,5 % oli ulkomaalaistaustaisia. Ulkomaalaistaustainen tarkoittaa, että molemmat vanhemmat ovat syntyneet ulkomailla. Lukumääränä tämä on noin 340 000 ihmistä. Vielä vuonna 1990 ulkomaalaistaustaisia oli vain noin 37 000. Vuonna 2016 kahdeksan suurinta ulkomaan kansalaisuutta Suomessa olivat suuruusjärjestyksessä virolaiset, venäläiset, irakilaiset, kiinalaiset, ruotsalaiset, thaimaalaiset, somalialaiset ja afganistanilaiset.

Maahanmuutto Suomeen oli pitkän aikaa hyvin vähäistä. Aiemmin Suomi oli köyhä maa, josta lähdettiin muualle työn ja paremman elämän toivossa. Suomalaiset muuttivat 1800-luvulla pääasiassa Pohjois-Amerikkaan. Myös Venäjälle on eri aikoina muuttanut suuri määrä suomalaisia. Suomalainen yhteiskunta muuttui nopeasti 1960- ja 1970-luvuilla. Maalta muutettiin yhä enemmän kaupunkeihin töihin. Suomessa ei ollut työtä tarjolla kaikille, joten monet muuttivat töihin ulkomaille. Noina vuosikymmeninä jopa kymmeniä tuhansia suomalaisia lähti vuosittain töihin Ruotsiin.

Suomeen alkoi tulla pakolaisia ja muita maahanmuuttajia myöhemmin kuin muihin Pohjoismaihin. Ruotsiin, Tanskaan ja Norjaan muutti paljon ihmisiä työn vuoksi 1950–1970-luvuilla ja pakolaisia jo 1960-luvulta lähtien. Suomi otti vastaan 1970-luvulla vain noin 200 pakolaista, jotka olivat paenneet vallankaappausta Chilestä. Joitakin tuhansia pakolaisia tuli Vietnamista 1980-luvulla. Työn vuoksi Suomeen muutti aluksi vain hyvin vähän ihmisiä.

Maailman tapahtumat alkoivat vaikuttaa vähitellen siihen, että myös Suomeen alkoi tulla enemmän maahanmuuttajia. Somalian sisällissota ja Neuvostoliiton hajoaminen 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa toivat Suomeen suuren määrän maahanmuuttajia. Jugoslavian sotien seurauksena 1990-

luvulla Balkanin maista tuli Suomeen pakolaisia. Myös Irak, Afganistan, Somalia, Eritrea, Venäjä, Kongon demokraattinen tasavalta ja Ukraina ovat maita, joista Suomeen on otettu vastaan pakolaisia. Viime vuosina eniten turvapaikanhakijoita on tullut Irakista, Afganistanista, Somaliasta, Syyriasta ja Iranista.

Nykyään Suomeen muutetaan myös muista syistä kuin pakoon sotaa, kuten perheen, työn tai opiskelun takia. Vuonna 2016 oleskeluluvista 25 % liittyi EU-kansalaisten tai heidän perheenjäsentensä oleskeluoikeuksien rekisteröintiin. Muiden kuin EU-kansalaisten lupia oli 75 % kaikista oleskeluluvista, ja niistä 21 % liittyi perhesyihin, 16 % opiskeluun, 15 % työhön ja 5 % muihin syihin. Oleskeluluvista 18 % myönnettiin kansainvälisen suojelun perusteella. Tähän lukeutuivat turvapaikkaprosessin kautta oleskeluluvan saaneet sekä Suomen vastaanottamat kiintiöpakolaiset. Suomi ottaa joka vuosi vastaan tietyn määrän pakolaisia kiintiöpakolaisina. Eduskunta päättää kiintiöpakolaisten määrästä vuosittain. Vuonna 2016 kiintiöpakolaisia vastaanotettiin 749.

Uskonto ja uskonnollisuus Suomessa

Kolme neljäsosaa suomalaisista kuuluu evankelisluterilaiseen kirkkoon. Se noudattaa luterilaisen opin mukaista protestanttista kristinuskoa ja on saanut nimensä saksalaisen uskonpuhdistaja Martti Lutherin sekä evankeliumin mukaan. Suomen evankelisluterilaisella kirkolla on oikeus kerätä jäseniltään veroa ja vaikutusvaltaa tiettyjen uskonnollisten vapaapäivien voimassaoloon sekä koulujen uskonnonopetukseen.

Toiseksi suurin kirkko on ortodoksinen kirkko, johon kuuluu noin prosentti väestöstä. Muslimeja arvioidaan Suomessa olevan noin 70 000. Lukumäärää on hieman vaikea arvioida, sillä läheskään kaikki muslimit eivät kuulu mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan.

Suomessa on uskonnonvapauslaki, joka tarkoittaa sitä, että jokaisella ihmisellä on vapaus kuulua johonkin uskonnolliseen yhteisöön ja harjoittaa uskontoaan. Lakiin sisältyy myös vapaus olla uskonnoton. Vuonna 2015 noin 24 prosenttia Suomen väestöstä ei kuulunut mihinkään uskontokuntaan.

Uskonnolla ja kristillisellä kirkolla on ollut tärkeä rooli suomalaisen kulttuurin ja ihmisten arvostusten ja käyttäytymissääntöjen muodostumisessa. Voidaan sanoa, että suomalainen yhteiskunta on rakentunut pitkälti kristillisten, evankelisluterilaisten arvojen varaan. Näihin kuuluvat esimerkiksi käsitykset työn tekemisestä ja rehellisyydestä sekä siitä, mitä asioita arvostetaan tai pidetään elämässä tärkeinä. Monet suomalaiset juhlat ja juhlatavat ovat myös vahvasti kytköksissä uskontoon. Tämä näkyy esimerkiksi häissä, ristiäisissä tai hautajaisissa.

Nykyään Suomea pidetään kuitenkin melko sekulaarisena eli maallistuneena maana. Sekularistisessa valtiossa valtiollisten käytäntöjen ja instituutioiden tulee toimia irrallaan kaikista uskonnoista ja uskonnollisista näkemyksistä ja olla niiden suhteen neutraaleja. Poliitikot tai virkamiehet eivät voi Suomessa perustella päätöksiään uskontoon liittyvillä argumenteilla.

Sekularismi on myös katsomus, jonka mukaan ihmisten toimien ja tekojen tulee perustua tietoon eikä uskonnollisiin näkemyksiin. Suomessa uskonnolliset näkemykset ja niiden käyttö toiminnan perusteena ovat menettäneet merkitystään ihmisten ajattelussa viimeisten 50 vuoden aikana. Suomessa on tavallista, että valintatilanteissa eettiset perustelut liitetään ihmisoikeuksiin, tieteeseen tai käytännölliseen ajatteluun eikä uskonnollisiin oppeihin.

Vaikka suomalaisten arkiajattelussa uskonnollisuus tulee harvemmin esiin ja useat kirkkoon kuuluvat suomalaiset käyvät kirkossa vain perhejuhlissa, monen suomalaisen elämäkatsomukseen kuuluu jonkinlainen hengellisyys. Se ei välttämättä ole sidoksissa mihinkään tiettyyn kirkko- tai uskontokuntaan.

Millaisia suomalaiset ovat?

Erilaiset tärkeät tapahtumat Suomen historiassa ovat vaikuttaneet siihen, millaisia suomalaiset ovat. Keskeisiä olivat ajanjaksot osana Ruotsin kuningaskuntaa ja myöhemmin osana Venäjän keisarikuntaa. Näinä ajanjaksoina vallanpitäjät kohtelivat suomalaisia välillä oikeudenmukaisemmin ja reilummin, välillä julmemmin. Suuri vaikutus on ollut myös 1900-luvun sodilla.

Ensimmäisen maailmansota käytiin vuosina 1914–1918. Sodan aikana Suomi itsenäistyi Venäjältä vuonna 1917. Itsenäisessä Suomessa oltiin kuitenkin hyvin erimielisiä siitä, miten uutta valtiota tulisi johtaa ja kehittää. Siksi Suomeen syttyi heti itsenäistymisen jälkeen alkuvuodesta 1918 sisällissota. Sodassa suomalaiset taistelivat toisiaan vastaan ja tappoivat toisiaan. Sisällissodan seurauksena Suomen väestö oli pitkään jakautunut kahteen toisiinsa epäluuloisesti suhtautuvaan kansanosaan.

Toisen maailmansodan aikana 1939–1945 Suomi kävi kaksi sotaa Neuvostoliittoa ja yhden sodan Saksaa vastaan. Näiden sotien merkitys suomalaisille oli suuri. Toisaalta sodat yhteistä vihollista vastaan yhdistivät eri kansaosat ja toisaalta sotien lopputulos oli, että Suomi säilytti asemansa itsenäisenä valtiona eikä sitä miehitetty. Sodan kokeneita sukupolvia yhdisti yhteinen ponnistus oman maan puolesta sekä kokemukset kovista, köyhistä ajoista ja traumaattisista sotatapahtumista, pelosta ja kuolemista.

Sotien jälkeen suomalaisiin vaikutti mm. maan muuttuminen maatalousmaasta nykyisenlaiseksi teollistuneeksi palveluyhteiskunnaksi, jossa suurin osa ihmisistä asuu kaupungeissa tai kaupunkien lähialueilla. Monet muuttivat kauas omista sukulaisistaan.

Samaan aikaan Suomesta rakennettiin hyvinvointivaltio, joka tarkoittaa sitä, että valtio takaa kaikille kansalaisilleen riittävän toimeentulon ja peruspalveluita, kuten sairaanhoidon, lasten päivähoidon ja koulutuksen. Omalta suvulta ei enää tarvinnut pyytää rahallista tai lastenhoitoapua, vaan tuen sai valtiolta. Suomesta muodostui yksilöllinen yhteiskunta, jossa jokainen huolehtii periaatteessa vain itsestään ja omista lapsistaan ja jossa valtiovallan apuun ja palveluihin luotetaan.

Myös taloudellisilla nousu- ja laskukausilla on ollut vaikutuksensa suomalaisiin. Nousukausien aikana aiemmin köyhät suomalaiset ovat vaurastuneet ja kuluttaneet enemmän esimerkiksi asuntoihin, autoihin ja matkoihin. Myös työtä on ollut enemmän. Laskukausien aikana taas moni on menettänyt työnsä tai omaisuutensa.

Luottamus valtiovaltaan ja viranomaisiin

Suomalaisia yhdistää luottamus valtiovaltaan ja viranomaisiin. Suomalaiset luottavat yleensä viranomaisten päätöksiin, oikeuslaitokseen ja virkamiehiin ja uskovat, että heitä kohdellaan viranomaisprosesseissa tasapuolisesti ja oikeudenmukaisesti.

Suomalaista yhteiskuntaa on rakennettu demokraattisesti, eli kaikki väestöryhmät ovat päässeet vaikuttamaan siihen, millaiseksi Suomea kehitettiin ja kehitetään. Siksi suomalaisten on tähän mennessä ollut melko luontevaa kokea maansa, sen virkamiehet ja palvelut omikseen ja luottaa niihin.

Ilmaston vaikutus suomalaisiin

Maan sijainti pohjoisessa ja kylmä ilmasto on vaikuttanut suomalaisten elämään ja suomalaiseen kulttuuriin monella tavoin. Talvella on kylmää ja pimeää, ja ihmiset ovat väsyneempiä ja pysyttelevät enemmän sisätiloissa. Ystäviä ja perhettä tavataan kotona tai ravintoloissa ja baareissa.

Kesällä on lämmintä ja valoisaa. Silloin on mukavampaa viettää aikaa ulkona, ja lämmin sää ja auringonpaiste tekevät ihmisistä iloisempia ja sosiaalisempia. Kylmä ilmasto on kautta historian muokannut suomalaisten luonnetta ja käyttäytymistä ja tehnyt suomalaisten elämästä kamppailua

luonnon olosuhteita vastaan. Miehet ja naiset ovat yhdistäneet voimansa pärjätäkseen pohjoisessa ilmastossa.

Suomalaisia tapoja

Suomessa, niin kuin monessa muussakin Pohjois-Euroopan maassa, pidetään täsmällisyyttä tärkeänä. Jokaiselta odotetaan, että hän tulee ajoissa sovittuun tapaamiseen. Tapaaminen alkaa aina täsmälleen ilmoitettuun aikaan. Myöhästymistä pidetään epäkohteliaana.

Usein muualta tulevat pitävät suomalaisia hiljaisina ja rauhallisina. Voimakkaat tunteenilmaisut ovat monen suomalaisen mielestä yksityisasioita, ja kodin ulkopuolella käyttäytyään hillitysti. Myös viranomaisten luona asioidessa asiakkaalta odotetaan, että hän kertoo asiansa rauhallisesti.

Kun Suomessa asioi esimerkiksi lääkärin tai viranomaisen luona tai tavaratalossa, käytössä on usein vuoronumerosysteemi. Jokainen jonoon tulija ottaa laitteesta numerolapun ja pääsee hoitamaan asiaansa numerojärjestyksessä. Vaikka käytössä ei olisikaan numerolappuja, suomalaiset odottavat vuoroaan siinä järjestyksessä, jossa ovat jonoon tulleet. Etuillua pidetään hyvin epäkohteliaana.

Suomalaiselle kohteliaisuus merkitsee esimerkiksi sitä, että jokaisen annetaan olla omassa rauhassaan eikä toisen asioihin puututa. Tämä saattaa vaikuttaa kylmältä tai välinpitämättömältä. Suomalaisesta saa kuitenkin hyvän ystävän, kun antaa tutustumiselle hiukan aikaa.

Suomalaiset ihmiset eivät tavallisesti tule kovin lähelle, vaan he ovat tottuneet antamaan muille omaa tilaa esimerkiksi bussipysäkillä, bussissa tai keskusteltaessa kahden kesken. Tilan antaminen tarkoittaa myös sitä, että vuoropuhelussa annetaan toisen puhua asiansa valmiiksi eikä keskeytetä häntä. Keskeyttämistä tai päälle puhumista pidetään epäkohteliaana.

Tervehdittäessä katsotaan silmiin ja usein kätellään, mutta myös halaus on yleistynyt viime vuosina ystävien ja tuttavien kesken. Keskustellessa suomalainen menee usein suoraan asiaan eikä käytä aikaa kohteliaisuuksiin tai kuulumisien kyselyyn.

Suomen historian pääpiirteet

Suomi on ollut itsenäinen valtio vasta sata vuotta (2017). Suomella ja sen alueella asuneella väestöllä on kuitenkin pitkä historia, jonka aikana Suomi on vähitellen kehittynyt länsimaiseksi maalliseksi demokratiaksi.

Suomen esihistoria

Ensimmäiset ihmiset asettuivat asumaan Suomen alueelle jääkauden jälkeen noin 10 000 vuotta sitten. Jääkausi tarkoittaa ajanjaksoa, jolloin suuria osia maapallosta oli paksujen jäätiköiden peitossa. Jääkauden lopulla jäätiköt alkoivat sulaa. Kasvit alkoivat taas kasvaa alueella ja asutus levitä.

Ajanjaksoa kutsutaan esihistorialliseksi ajaksi. Se tarkoittaa aikaa, jolta ei ole olemassa mitään kirjoitettua tietoa. Siitä, miten ihmiset tuolloin elivät, tiedetään aika vähän. Tiedot on saatu esimerkiksi arkeologisista kaivauksista, joista on löytynyt esihistoriallisen ajan ihmisten valmistamia ja käyttämiä esineitä, esimerkiksi työkaluja ja aseita. Tuon ajan ihmiset olivat metsästäjiä, kalastajia ja keräilijöitä.

Aikojen kuluessa Suomeen muutti ihmisiä eri suunnista: etelästä, idästä ja lännestä. Suomen väestö on siis alun perinkin sekoittunut eri puolilta tulleista ihmisryhmistä. Suomessa ei ollut esihistoriallisella ajalla mitään yhtenäistä kansaa, vaan ihmiset elivät hajallaan pienissä ryhmissä eli heimoissa, joista jokaisella oli omat tapansa. Joskus heimot sotivat toisiaan vastaan. Lähellä asuvien heimojen kanssa käytiin myös kauppaa.

Keskiaika

Keskiajaksi kutsutaan Suomessa ajanjaksoa noin 1100–1500 jälkeen ajanlaskumme alun. Keskiajalla ruotsalaiset valtasivat Suomen läntisiä alueita ja Suomesta tuli osa Ruotsin valtakuntaa. Suomi pysyi osana Ruotsia yli 600 vuotta, jona aikana Ruotsi ja Venäjä taistelivat Suomen hallinnasta useassa sodassa. Läntistä ja eteläistä Suomea hallitsi Ruotsi ja katolinen kirkko, Suomen itäisillä alueilla taas vaikutusvaltaa käytti Venäjän alueella sijaitseva Novgorodin valtio ja ortodoksinen kirkko.

Keskiaikaiseen Suomeen rakennettiin useita linnoja venäläisiä vastaan puolustautumista varten. Näitä olivat esimerkiksi Hämeen ja Viipurin linnat. Keskiajalla perustettiin myös Suomen ensimmäiset kaupungit, kuten Turku ja Porvoo.

Ennen kristinuskon tuloa Suomessa harjoitettiin pakanallista uskontoa. Se oli polyteistinen uskonto eli jumalia oli monta. Lisäksi palvottiin vainajia ja monia luonnon olentoja, kuten karhua. Yhteisöissä eli tietäjiä, jotka paransivat sairaita ja turvasivat hyvän sadon. Metsissä ja soilla oli pyhiä paikkoja, joissa uhrattiin jumalille ja vietiin haltijoille esimerkiksi ruokia.

Uusi aika

Noin 1400- ja 1500-lukujen vaihteessa alkoi ajanjakso, josta käytetään nimitystä uusi aika. Keskiajan ja uuden ajan murrosvaiheesta käytetään myös nimeä renessanssi. Tuohon aikaan Euroopassa tapahtui monia asioita, jotka vaikuttivat laajasti Euroopan maiden kehitykseen, myös Ruotsiin ja Suomeen.

Saksassa keksittiin kirjapainotaito 1400-luvun lopulla. Kirjojen avulla uudet aatteet ja ideat levisivät nopeasti maasta toiseen. Samaan aikaan eri Euroopan maista purjehdittiin yhä kauemmas kaukaisiin ja tuntemattomiin maihin etsimään rikkauksia ja uusia alueita. Nämä löytöretket laajensivat eurooppalaisten käsitystä maailmasta ja kasvattivat Euroopan maiden poliittista valtaa.

Taiteilijat ja arkkitehdit ihailivat antiikin aikaa, joka vaikutti erityisesti taiteeseen ja rakentamiseen. Myös tieteen ja tutkimuksen kautta saatua uutta tietoa arvostettiin.

Katolisen kirkon uskonpuhdistus ja sen vaikutukset Suomessa

Katolisessa kirkossa tärkeä tapahtuma oli uskonpuhdistus eli reformaatio, joka käynnistyi Saksassa. Uskonpuhdistuksen aloitti saksalainen pappi Martti Luther, joka arvosteli ankarasti katolista kirkkoa. Kirkon paaveilla oli paljon valtaa ja jotkut heistä keräsivät suuren omaisuuden itselleen kirkolle tarkoitetuista rahoista. He eivät myöskään eläneet kirkon oppien mukaisesti. Reformaation seurauksena syntyi uusia suuntauksia, kuten luterilaisuus.

Reformaatio laajeni Saksasta myös Ruotsiin, jossa siirryttiin katolilaisuudesta luterilaiseen protestanttiseen kristinuskoon. Tämän seurauksena kirkon valta pieneni ja valtion valta vahvistui. Kirkko joutui luovuttamaan omaisuutta ja maksamaan veroa valtiolle. Reformaatio vaikutti myös jumalanpalveluksiin. Suomen kirkoissa papit alkoivat saarnata suomen kielellä, kun aikaisemmin he olivat saarnanneet latinan kielellä. Nyt tavalliset ihmiset ymmärsivät, mitä papit puhuivat.

Reformaatiolla oli suuri merkitys suomen kielen kehitykseen. Suomen kirkon piispa Mikael Agricola kirjoitti ensimmäisen suomenkielisen aapisen ja loi perustan suomen kirjakiellelle. Agricola käänsi myös Uuden testamentin suomeksi.

Suurvalta-Ruotsi ja sodat

Ruotsi hallitsi 1500- ja 1600-luvuilla yhä suurempaa osaa Suomen alueesta. Ruotsista tuli sotia käymällä suurvalta, ja se valloitti lisää alueita alaisuuteensa, mm. Baltian alueen ja Itä-Suomen. Sotiin kului suuria määriä rahaa ja miehiä. Suomalaisten maksamat verot Ruotsin valtiolle olivat kovat.

Suomalaisten oli pakko osallistua ruotsalaisten käymiin sotiin myös luovuttamalla miehiä ja poikia Ruotsin armeijaan.

1700-luvulla Ruotsi menetti asemansa suurvaltana. Ruotsi menetti Suomen alueen Venäjälle vuonna 1809, kun viimeisin sota valtioiden välillä päättyi Venäjän voittoon.

Valistuksen aika

1700-luvulla alkoi niin kutsuttu valistuksen aika, jolloin ajattelussa korostui järjen ja tiedon merkitys. Tärkeitä tavoitteita olivat yhteiskunnan uudistaminen demokraattisemmaksi eli kansanvaltaisemmaksi sekä ihmisoikeudet ja oikeusvaltion perustaminen.

Kansalaisten oikeuksien toteutumiseksi ranskalainen filosofi Charles-Louis de Montesquieu esitti vallan kolmijakoa: valta jaettaisiin lainsäädäntö-, toimeenpano- ja tuomiovaltaan ja ne erotettaisiin toisistaan. Tällä pyrittiin estämään vallan keskittyminen ja sen väärinkäyttö. Vallan kolmijako-oppi on yhä keskeinen osa länsimaisten demokratioiden hallintomuotoa. Se on käytössä myös Suomessa.

Venäjän vallan aika

Kun Suomi siirtyi Venäjän alaisuuteen (v. 1809), Venäjän keisari Aleksanteri I yhdisti aiemmin Venäjään kuuluneen Itä-Suomen ja Ruotsiin kuuluneen Länsi-Suomen. Suomi sai autonomian eli itsehallinnon. Autonomia merkitsi sitä, että suomalaiset saivat päättää itse monista asioistaan. Myös evankelisluterilainen uskonto säilyi ja suomalaisilta kerätyt verorahat käytettiin Suomessa. Suomessa ei otettu käyttöön venäläisiä lakeja, vaan maa sai pitää Ruotsin vallan aikaiset lait. Venäjän keisarilla oli kuitenkin laaja yksinvalta.

Niiden noin sadan vuoden aikana (1809–1917), jona Suomi oli autonominen osa Venäjää, Euroopassa tapahtui suuria muutoksia. Niiden seurauksena rakentui vähitellen koko moderni maailma. Keskeisimpiä muutoksia olivat teollistuminen ja talousliberalismi, joka merkitsi säätelystä vapaampaa taloutta ja lisääntyntä kansainvälistä kauppaa.

Teollistumisen seurauksena tavaroita alettiin valmistaa massatuotantona, mikä vaati paljon työvoimaa. Väestö kasvoi voimakkaasti rauhan ja kehittyneemmän maataloustuotannon turvin. Suomenkin väkiluku kasvoi 1800-luvun alun ja ensimmäisen maailmansodan (1914–1918) välisenä aikana noin miljoonasta yli kolmeen miljoonaan.

Ihmiset muuttivat työn perässä suurin joukoin sekä kaupunkeihin että ulkomaille. Teollisen ajan yhteiskunta oli luokkayhteiskunta, jossa ihmisen varallisuus eli omaisuus määritteli hänen asemansa. Alin luokka oli varaton työväenluokka. Aseman määrittäminen vain omaisuuden mukaan oli uutta ja mahdollisti myös aiempaa joustavamman siirtymisen luokasta toiseen, jos omaisuus lisääntyi.

Aikaisemmin yksilön aseman oli määrittellyt se, mihin säätyyn hän oli syntynyt. Säädyt olivat vuosisatoja vanhoja yhteiskunnalliseen työnjakoon perustuneita yhteiskuntaluokkia, joilla oli erilaisia taloudellisia ja poliittisia etuoikeuksia. Suomessa ja muissa Pohjoismaissa säädyt olivat aatelisto, papisto, porvaristo ja talonpojat. Aatelisto oli korkeaa syntyperää ja omisti paljon maata, porvaristo taas koostui kauppaa tai käsityöläisammattia harjoittaneista kaupunkilaisista. Talonpojat omistivat omat maatilansa. Suurin osa kansasta oli köyhää, ei omistanut mitään eikä kuulunut mihinkään säätyyn. Säätyjen väliset erot alkoivat 1800-luvulla lieventyä, mutta ero säätyihin kuuluvien ja niihin kuulumattoman köyhän kansaosan välillä oli yhä suuri.

Nationalismin aikakausi

1800-luku oli myös nationalismin eli kansallisuusaatteen vuosisata. Euroopan valtiot olivat muodostuneet perinteisesti monista kansoista. Nyt alettiin ajatella, että jokaisella kansalla on oma yhteinen kieli, uskonto ja historia ja että jokaisella kansalla olisi oltava myös oma itsenäinen valtio.

Nationalismin vuoksi monissa Euroopan valtioissa oli 1800-luvulla kapinoita ja levottomuuksia. Muita aatesuuntauksia, jotka olivat osasyynä kapinointiin, olivat liberalismi ja sosialismi.

Suomessa oli 1800-luvulla pitkään rauhallista. Suomalaiset olivat tyytyväisiä, kun sotia ei enää käyty ja yhteiskunta kehittyi. Helsingistä tehtiin uusi pääkaupunki vuonna 1812. Turku oli liian kaukana Pietarista ja liian lähellä Ruotsia. Suomeen rakennettiin teitä, rautateitä ja tehtaita.

Teollistuminen pääsi Suomessa varsinaisesti vauhtiin vasta 1880-luvulla paperiteollisuuden myötä. Teollistuminen oli Suomessa kuitenkin nopeaa, ja autonomian ajan lopussa Suomi oli teollisesti kehittyneempi kuin Venäjä. Suomesta vietiin pääosin metsäteollisuuden tuotteita, kuten puuta ja sellua.

Venäjän vallan alaisessa Suomessa nationalistisia ajatuksia syntyi ensin ruotsinkielisen sivistyneistön parissa. Se kiinnostui suomen kielestä ja suomalaisesta kulttuurista ja esitti suomalaiset kansana, jolla oli yhteinen historia ja kulttuuri. Venäjän hallinto tuki kansallista heräämistä ja suomen kielen aseman parantamista. Venäjällä ajateltiin, että kansallistunnon herääminen etäännyttäisi suomalaisia Ruotsista ja ruotsalaisuudesta ja toisi heitä lähemmäs Venäjää. Suomenkielisiä kouluja alettiin perustaa kaupunkeihin 1860-luvulla.

Nationalisteille syntyi kiistaa suomen ja ruotsin kielen asemasta Suomessa. Toiset halusivat säilyttää ruotsin kielen aseman Suomessa, kun taas toiset pyrkivät siihen, että Suomessa puhutaan vain suomea. Kieliriita synnytti Suomeen ensimmäiset puolueet 1860-luvulla. Suomen kielestä tuli kiistojen vuoksi Suomen toinen virallinen kieli vasta 1900-luvun alussa.

Suomen itsenäistyminen

Suomi itsenäistyi vuoden 1917 lopussa. Itsenäistyminen oli osa ensimmäisen maailmansodan tapahtumia. Venäjä menestyi maailmansodassa huonosti ja maassa tapahtui vuoden 1917 aikana kaksi vallankumousta, joiden jälkeen Venäjällä alettiin rakentaa kommunistivaltiota. Suomi julistautui itsenäiseksi näiden suurten yhteiskunnallisten muutosten keskellä.

Itsenäinen Suomi ja sodat

Suomi oli jo 1800-luvun loppua kohden jakautunut jyrkästi kahteen osaan, työväkeen ja porvareihin. Varattomia työläisiä oli suurin osa kansasta. Silti heillä ei juuri ollut mahdollisuuksia vaikuttaa asemaansa poliittisesti. Työläiset olivat vuoden 1917 aikana perustaneet omia aseellisia joukkoja ja porvarit omia. Kuukausi itsenäistymisen jälkeen Suomessa alkoi sisällissota.

Kahtia jakautunut kansa taisteli toisiaan vastaan. Myös ensimmäisestä maailmansodasta johtuvat elintarvikepula ja työttömyys vaikuttivat sodan syntyyn. Sota alkoi tammikuussa 1918 ja päättyi saman vuoden huhtikuussa hallituksen joukkojen eli porvarien voittoon. Sodassa kuoli noin 37 000 suomalaista, osa taisteluissa, osa myös vankileireillä ja teloituksissa. Suuri osa kuolleista oli työläisiä.

Sodan jälkeen katkera kahtiajako jatkui. Sodasta puhuttiin julkisuudessa vain voittajien näkökulmasta. Korostettiin siis sitä, että sodan aikana porvarit eli valkoiset ajoivat Suomessa vielä tuolloin oleskelleet tuhannet venäläissotilaat maasta ja pysäyttivät työväen eli punaisten vallankumouksen. Punaiset kuitenkin kokivat sodan olleen luokkasota, jossa köyhät taistelivat rikkaita vastaan ja yrittivät päästä tasa-arvoiseen asemaan heidän kanssaan.

Köyhien elinoloja pyrittiin parantamaan ottamalla käyttöön uusia lakeja 1920-luvulla. Muiden muassa 8-tuntinen työpäivä, kaikkia lapsia koskeva oppivelvollisuus ja progressiivinen tuloverotus astuivat voimaan. Progressiivinen vero tarkoittaa, että suurituloisilla on korkeampi veroprosentti kuin pienituloisilla. Yhteiskunta muuttui vakaammaksi.

Äärioikeiston nousu ja toinen maailmansota

1930-luvun maailmanlaajuinen vaikea talouslama muutti kuitenkin kehityksen kulkua. Äärioikeisto sai jalansijaa monessa Euroopan maassa, kun se lupasi nostaa Euroopan lamasta. Laman loputtua elinolot paranivat paljon, mutta vuonna 1939 toiseen maailmansotaan tultaessa monet Euroopan valtioista olivat äärioikeiston johtamia diktatuureja.

Suomi pysyi kuitenkin demokratiana. Eri kansanosien kahtiajako alkoi vähitellen lieventyä, kun hyvinvointi lisääntyi. Kansan yhtenäistymiseen vaikutti keskeisesti myös se, että työväestöä eli hävinneitä punaisia edustanut Suomen Sosiaalidemokraattinen Puolue otettiin 1930-luvun lopulla mukaan Suomen hallitukseen rakentamaan maan tulevaisuutta yhdessä muiden puolueiden edustajien kanssa.

Vuonna 1939 Neuvostoliitto vaati Suomelta alueluovutuksia. Kun Suomi vastasi kieltävästi, Neuvostoliitto hyökkäsi. Alkoi 105 päivää kestänyt talvisota, jossa työläiset ja porvarit taistelivat yhdessä neuvostojoukkoja vastaan.

Ensin suomalaiset puolustautuivat sitkeästi, mutta lopulta Neuvostoliiton ylivoima ja suuremmat joukot saivat suomalaiset perääntymään ja solmimaan rauhan. Rauhassa Suomi menetti paljon alueita Neuvostoliitolle, ja näillä alueilla asuneet ihmiset joutuivat lähtemään kodeistaan. Heidät siirrettiin asumaan muualle Suomen alueelle.

Suomalaiset halusivat menetetyt alueet takaisin. Suomi oli kuitenkin vaikeassa asemassa kahden vihollisen, Saksan ja Neuvostoliiton välillä. Suomi liittoutui lopulta Saksan kanssa. Uusi sota Neuvostoliittoa vastaan alkoi kesällä 1941. Suomi hyökkäsi Saksan joukkojen tuella Neuvostoliittoon ja valloitti talvisodassa menetetyt alueet. Tästä sodasta käytetään nimeä jatkosota.

Ensin Suomi menestyi sodassa hyvin ja valtasi lisää alueita. Lopulta kuitenkin Suomen liittolaisen Saksan sotamenestys Euroopassa loppui. Se oli valloittanut toisen maailmansodan aikana suuren osan Euroopasta, mutta suuri hyökkäys Neuvostoliittoon epäonnistui ja Saksa joutui perääntymään.

Neuvostoliitto hyökkäsi Suomeen, ja rauha solmittiin syksyllä 1944. Suomi joutui jälleen luovuttamaan Neuvostoliitolle alueita, maksamaan huomattavat sotakorvaukset ja ajamaan maassa olevat saksalaisjoukot pois. Saksalaisia joukkoja vastaan käytiin Lapin sota. Sodassa saksalaiset polttivat ison osan Lappia, kun he poistuivat Suomesta.

Jälleenrakennus ja hyvinvointivaltion rakentaminen

Toisen maailmansodan päätyttyä Eurooppa jakautui kahteen valtapiiriin. Itä-Euroopan valtiot olivat kommunistisia ja Neuvostoliiton vaikutusvallan alla. Länsi-Euroopan valtiot solmivat tiiviit suhteet Yhdysvaltoihin mm. Pohjois-Atlantin liiton Naton avulla. Vaikka Suomi vakuutti olevansa puolueeton valtio, kuten muutkin Pohjoismaat, sen katsottiin kuitenkin ainakin jossain määrin kuuluvan Neuvostoliiton vaikutuspiiriin.

Suomi oppi elämään rauhallista naapurielämää Neuvostoliiton kanssa. Usein Suomessa kuitenkin oltiin varovaisia sen suhteen, mitä Neuvostoliitossa ajateltiin Suomen politiikasta ja kansainvälisistä suhteista. Viimeiset sotakorvaukset Neuvostoliitolle maksettiin 1950-luvun alkuvuosina. Sotakorvaukset maksettiin lähettämällä Neuvostoliittoon mm. Suomessa valmistettuja laivoja, vetureita ja puutuotteita.

Yhteiskunnan tarjoamien palvelujen kehittäminen ja lisääminen jatkuivat sotien jälkeen kaikissa Pohjoismaissa. Palveluja pystyttiin kehittämään ja tarjoamaan laajasti, koska Suomen talous kasvoi nopeasti. Hyvinvointivaltion rakentaminen eli Suomen vähittäinen muutos maaksi, jossa oli hyvin järjestetty sosiaaliturva, oli myös poliittisesti mahdollista, koska sotien jälkeen suomalaisia yhdisti sotien ja ankarien elinolojen kokemus. Ihmiset olivat sitoutuneet yhteiskunnan kehittämiseen.

1940- ja 1950-luvuilla tehtiin monenlaisia sosiaalisia uudistuksia, jotka paransivat kansalaisten elämää. Suomeen perustettiin neuvolajärjestelmä lapsiperheiden tukemiseksi. Lasten vanhemmille alettiin maksaa kuukausittaista rahaa, lapsilisää. Lapsille alettiin tarjota ilmainen kouluruokailu.

Eläkejärjestelmää rakennettiin ja laajennettiin vähitellen ja käyttöön otettiin kansaneläke, sairauseläke, työeläke ja sairausvakuutus. Se, että palveluita tarjottiin kaikille kansalaisille, sai ihmiset luottamaan demokraattiseen päätöksentekoon ja yhteiskuntaan sekä sen instituutioihin.

Suomi 1960-luvulta 1990-luvun lamaan

Suomi alkoi muuttua maatalousvaltaisesta maasta teollisuus- ja palveluyhteiskunnaksi 1960-luvulla. Työt maaseudulla vähenivät, kun maatalous koneellistui ja työvoiman tarve väheni. Ihmiset alkoivat muuttaa yhä suurempina joukkoina kaupunkeihin. Kaupungeissa oli töitä paitsi teollisuudessa myös palvelualalla sekä kaupan ja liikenteen aloilla.

Naisten työssäkäynti yleistyi voimakkaasti. Kun myös naiset kävivät työssä kodin ulkopuolella, kaikkien työkäisten taidot ja osaaminen saatiin käyttöön. Tämä hyödytti maan taloutta.

Töitä ja asuntoja ei silti riittänyt enää kaikille, ja monet lähtivät ulkomaille työnhakuun. Ruotsiin muutti yli 400 000 suomalaista 1960- ja 1970-luvuilla. Osa palasi myöhemmin takaisin, kun työtilanne Suomessa parani, mutta osa jäi Ruotsiin. Suomalaiset olivatkin toisesta maailmansodasta eli 1940-luvulta asti Ruotsin suurin maahanmuuttajaryhmä. Vasta vuonna 2017 syyrialalaisten määrä ohitti suomalaisten määrän Ruotsin suurimpana maahanmuuttajaryhmänä.

Suomen vaurastuminen

1970-luvulta 1990-luvulle suomalainen yhteiskunta kehittyi edelleen. Suomesta tuli yhtä vauras ja hyvinvoiva maa kuin muistakin Pohjoismaista, vaikka vielä 1950-luvulla ero esimerkiksi Ruotsiin oli suuri. Suomi oli tuolloin naapureitaan köyhempi ja kehittymättömämpi maa, joka oli juuri selvinnyt sodista ja sotakorvausten maksamisesta.

Suomalaisista tuli vähitellen kuluttajia 1990-luvulla. Koulutustaso nousi huimaa vauhtia. Suomalaisilla oli vihdoinkin varaa ostaa muutakin kuin välttämättömiä tarvikkeita: lisää uusia vaatteita, huonekaluja, ulkomaanmatkoja ja autoja.

Talous kasvoi voimakkaasti 1980-luvun nousukaudella. Ulkomaisen lainan ottaminen helpottui ja yritykset ottivat halpaa lainaa ulkomailta. Myös kotitaloudet saivat pankista lainaa helpommin. Lainarahan vuoksi rahaa oli aikaisempaa enemmän liikkeellä ja esimerkiksi asuntojen hinnat nousivat voimakkaasti.

Talousslama

Nousukaudella talous ylikuumentui, eli tavaroiden ja palveluiden tarjonta ei enää pysynyt kysynnän perässä. Hinnat nousivat ja nousivat ja lopulta romahtivat. Suomen valuutan eli markan arvo oli liian korkealla, ja ulkomailta otetut valuuttalainat tulivat maksajilleen kalliiksi.

Tästä seurasi 1990-luvun alussa talousslama, joka oli erityisen syvä Suomessa. Työttömyysaste nousi pahimmillaan lähes 20 prosenttiin, pankkeja ja yrityksiä meni konkurssiin ja hyvinvointivaltion palveluita kansalaisille jouduttiin vähentämään. Suomalaiset jakautuivat aiempaa jyrkemmin hyvin toimeentuleviin ja pienituloisiin.

Myös Neuvostoliiton hajoaminen vuonna 1991 vaikutti lamaan, koska merkittävä osa Suomen viennistä oli Neuvostoliittoon suuntautuvaa idänkauppaa. Suomen valtio joutui ottamaan paljon velkaa selvittääkseen lamasta.

Nykypäivän Suomi

Teollisuus- ja palveluyhteiskunnasta siirryttiin tietoyhteiskuntaan 1990-luvulla. Tieto- ja viestintätekniikka kehittyivät, internetin käyttö yleistyi ja matkapuhelimista tuli pitkäksi aikaa merkittävä suomalainen vientituote. Suomalaiset yritykset kansainvälistyivät ja siirsivät toimintonsa ulkomaille.

Suomi liittyi Euroopan unioniin vuonna 1995. Vuonna 2000 Suomen presidentiksi valittiin Tarja Halonen. Hän oli Suomen ensimmäinen naispresidentti. Yhteinen raha euro otettiin Suomessa käyttöön vuonna 2002 ja Suomen markasta luovuttiin.

Nykyään suuri osa Suomessakin voimassa olevista laeista säädetään EU:ssa. Myös Suomen turvallisuuspolitiikkaa tehdään paljolti yhteistyössä muiden EU-maiden kanssa. Sotilasliitto Naton kanssa Suomella on puolustuspoliittista yhteistyötä, vaikka Suomi ei ole Naton jäsen.

Vuonna 2008 maailmalla alkoi uusi taloustaantuma. Se käynnistyi, kun Yhdysvalloissa asuntojen hinnat romahtivat. Romahdusta seurasi asuntolainakriisi. Taantuma vaikutti voimakkaasti myös Suomeen. Suomessa työttömyys lisääntyi ja vienti väheni voimakkaasti. Taantumaa seuranneina vuosina Suomen tilanne on pikkuhiljaa parantunut.

Satavuotias Suomi ja tulevaisuuden haasteet

Itsenäinen Suomi täytti vuonna 2017 sata vuotta. Sadassa vuodessa Suomi on käynyt läpi suuria muutoksia. Maatalousvaltaisesta köyhästä maasta kehittyi ensin teollisuus- ja palveluyhteiskunta ja sitten jälkiteollinen tietoyhteiskunta. Suomalaisten elinolot paranivat tuona aikana todella merkittävästi. Erilaisten uudistusten kautta edettiin kohti yhteiskuntaa, jossa on enemmän hyvinvointia, vaurautta ja tasa-arvoa. Muihin Pohjoismaihin verrattuna kehityskulku alkoi Suomessa myöhemmin, mutta se oli nopeampi.

Monella mittarilla mitattuna Suomi on tänä päivänä yksi maailman kehittyneimpiä maita. Suomalaiset koululaiset ovat pärjänneet hyvin kansainvälisissä vertailuissa, joissa mitataan sitä, miten hyvin lapset ovat oppineet koulussa eri tietoja ja taitoja. Kansainvälisesti mitattuna ihmiset voivat Suomessa hyvin ja saavat hyvän koulutuksen ja terveydenhuollon.

Suomen tulevaisuuden haasteisiin kuuluu mm. hyvinvoinnin säilyttäminen epävakassa ja muuttuvassa maailmassa. Nykyisellä globalisaation aikakaudella muun maailman taloudelliset ja poliittiset muutokset vaikuttavat Suomen oloihin entistä enemmän. Globalisaatiolla tarkoitetaan sitä, että joka puolella maapalloa yhteiskunnallinen kehitys on yhä enemmän riippuvaista muiden alueiden olosuhteista ja tapahtumista.

Suomen väestö ikääntyy nopeasti ja kasvaa hitaasti. Tärkeä kysymys on, miten turvataan kaikille hyvät koulutus-, sosiaali- ja terveyspalvelut, kun työikäisiä ja veronmaksajia on yhä vähemmän ja vanhuspalveluiden tarvitsijoita enemmän. Pitää myös ratkaista, miten löydetään riittävästi työpaikkoja kaikille, kun mm. työn automatisoituminen, digitalisaatio ja itsepalvelukulttuurin yleistyminen vähentävät niitä.

Suomalainen kulttuuri: kalenteri, juhlat ja perinteet

Iso osa suomalaisista juhlista ja perinteistä pohjautuu uskontoon. Osalla perinteistä on kristillinen tausta, osalla taas on juurensa ajassa, jolloin Suomessa vallitsi luonnonusko. Nykyään perinteet ja juhlat ovat monille suomalaisille ennen kaikkea perheen, suvun tai ystävien kanssa vietettävää vapaa-aikaa.

Suomessa on monia liputuspäiviä, jotka on merkitty kalenteriin. Ne ovat juhlapäiviä, jolloin Suomen lippu nostetaan koko päiväksi lippusalkoon. Kalenterista ja uutisista näkee, mikä päivä on kyseessä ja onko se myös kansallinen vapaapäivä töistä ja koulusta.

Tammikuu

Uusivuosi 1.1.

Uudenvuodenpäivä tammikuun ensimmäisenä päivänä on pyhäpäivä. Useimmilla ihmisillä on silloin vapaata työstään. Edellisenä iltana on juhlittu uudenvuodenaattoa eli uuden vuoden alkamista. Uuden vuoden alkaessa tehdään leikkimielisiä ennustuksia tulevalle vuodelle. Monet tekevät myös uudenvuodenlupauksia, eli lupaavat esimerkiksi harrastaa enemmän liikuntaa tai syödä terveellisemmin alkavana vuonna. Uutenavuotena puolenyön aikaan ihmiset menevät ulos ampumaan raketteja.

Loppiainen 6.1.

Kuudentena tammikuuta on loppiainen. Silloin muistellaan Raamatusta tuttuja itämaan tietäjiä, jotka saapuivat tervehtimään Jeesus-lasta. Joulunpyhät loppuvat loppiaiseen. Loppiaisen viettoon ei liity erityisiä juhlaerinteitä, mutta se on useimmille vapaapäivä töistä ja koulusta.

Helmikuu

Talviloma

Helmikuussa suomalaisissa kouluissa vietetään talvilomaa tai hiihtolomaa. Silloin lapsilla on koulusta viikon loma. Hiihtolomaa on vietetty kouluissa 1930-luvulta lähtien. Alun perin oli tarkoitus, että lapset saavat liikuntaa ja heillä on koko viikko aikaa harrastaa hiihtoa. Nykyään hiihtoa harrastetaan vähemmän, mutta monet lähtevät esimerkiksi laskettelemaan. Talviloma on eri puolilla Suomea eri viikoilla helmikuun puolesta välistä lähtien.

Runebergin päivä (5.2.)

Helmikuun 5. päivänä vietetään Runebergin päivää. Silloin juhlitaan Suomen kansallisrunoilijaa Johan Ludvig Runebergiä, joka kirjoitti Suomen kansallislaulun eli Maamme-laulun sanat. Hän vaikutti voimakkaasti myös suomalaiseen kirjallisuuteen ja kulttuuriin. Runebergin päivänä syödään runoilijan vaimon, kirjailija Fredrika Runebergin kehittämiä leivoksia, runebergintorttuja.

Ystävänpäivä (14.2.)

Ystävänpäivä on alun perin kansainvälinen Valentinuksen päivä, joka on rakastavaisten juhlapäivä. Suomessa ystävänpäivää on vietetty 1980-luvulta lähtien ja se on nimenomaan ystävien muistamisen päivä. Ihmiset lähettävät ystävilleen postikortteja ja viestejä tai antavat pieniä lahjoja.

Laskiainen

Helmikuussa vietetään myös laskiaista. Laskiainen tarkoittaa alun perin paastoon laskeutumista, ja sitä vietetään seitsemän viikkoa ennen pääsiäistä. Nykyään Suomessa ei juuri paastota ennen pääsiäistä, mutta laskiaisena lasketaan mäkeä pulkalla koko perheen voimin ja syödään hernekeittoa sekä laskiaispullia. Laskiaispulla on kermalla ja hillolla tai mantelimassalla täytetty pulla, joka on alun perin ruotsalainen leivonnainen. Laskiaispullia alettiin syödä Suomessa 1950-luvulla. Suomessa vietetään laskiaista kahtena päivänä, laskiaissunnuntaina sekä sitä seuraavana laskiaistiistaina.

Maaliskuu ja huhtikuu

Kansainvälinen naistenpäivä (8.3.)

Maaliskuun 8. päivänä vietetään kansainvälistä naistenpäivää. Silloin monet järjestöt ja muut toimijat järjestävät keskustelutilaisuuksia ja muita tapahtumia, joissa käsitellään naisen asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa ja maailmalla. Suomessa naistenpäivä on tavallinen työpäivä.

Minna Canthin päivä (19.3.)

Maaliskuussa vietetään Minna Canthin päivää eli tasa-arvon päivää. Minna Canth oli suomalainen kirjailija ja yhteiskunnallinen vaikuttaja. Hän edisti naisten asemaa Suomessa mm. tekemällä työtä tyttöjen koulutusmahdollisuuksien parantamiseksi.

Pääsiäinen

Maalis- tai huhtikuussa vietetään pääsiäistä, joka on joulun ohella tärkein kristillinen juhlapyhä. Pääsiäinen on Jeesuksen kuoleman ja ylösnousemuksen muistojuhla. Erityisesti Suomen ortodokseille pääsiäinen on merkittävä kirkkojuhla. Paasto päättyy pääsiäiseen, ja paaston päättymiseen liittyvä juhlaruokaperinne on Suomessa yhä voimissaan. Pääsiäisenä Suomessa syödään lampaanpaistia ja värjättyjä keitetyjä kananmunia sekä jälkiruuksi mämmiä ja pashaa.

Ennen kristinuskoa pääsiäisen tilalla oli kevään alkamiseen liittyvä juhla. Sellaisena sitä juhlitaan Suomessa nykyäänkin. Pääsiäisenä koti koristellaan narsisseilla, rairuoholla sekä koivun- ja pajunoksilla. Näillä kaikilla juhlistetaan talven loppumista ja kevään tuloa. Rairuoho on tuoretta ruohoa, jota kasvatetaan siemenistä pienille vadeille. Ruuhon asetellaan keltaisia pääsiäistipukoristeita.

Pääsiäisenä lapsilla on lomaa koulusta pääsiäissunnuntaita edeltävänä pitkäperjantaina ja pääsiäisen jälkeisenä pääsiäismaanantaina eli toisena pääsiäispäivänä. Samat päivät ovat vapaapäiviä myös työpaikoilla.

Viikkoa ennen pääsiäistä palmusunnuntaina pienet lapset pukeutuvat pääsiäisnoidiksi ja kiertävät naapurustossa ovelta ovelle ja toivottavat hyvää pääsiäistä ja onnea tulevaisuudeksi. Onnea toivotetaan virpomalla naapureita pajunoksilla, jotka on koristeltu värikkäin höyhenin. Vastineeksi virpomisesta lapsi toivoo saavansa suklaamunan tai karkkia.

Toukokuu

Vappu (30.4. ja 1.5.)

Huhtikuun viimeinen päivä on vappuaatto ja toukokuun ensimmäinen päivä on vapunpäivä. Vappu on työväen, ylioppilaiden ja kevään tulon karnevaalityyppinen juhla, ja vappupäivä on myös vapaapäivä koulussa ja työpaikoilla. Vapun juhlinta kestää kaksi päivää ja alkaa vappuaattona eli 30.4.

Vappuna jotkut kokoontuvat työväen vappumarsseille osoittamaan mieltään työväen oikeuksien puolesta. Monet istuvat kaupunkien puistoissa piknikillä. Vappuna juodaan vappujuoma simaa, syödään vapun leivonnaisia tippaleipiä ja munkkeja sekä juhlitaan kevättä ja vapaapäivää. Vappuun kuuluvat myös vapputorit, joilla myydään ilmapalloja, vappunaamareita ja muuta karnevaalitarvetaa. Monet haluavat pukeutua naamiaisasuihin, ja ylioppilailta on ylioppilaslakki päässään.

Helatorstai ja helluntai

Jeesuksen taivaaseenastumisenpäivä on 40 päivää pääsiäispäivän jälkeen eli toukokuussa. Kristillisen perinteen mukaan Jeesus lähti silloin maasta taivaaseen. Taivaaseenastumisenpäivä eli helatorstai on Suomessa pyhäpäivä ja vapaapäivä. Ihmisillä on vapaata työstä ja koulusta. Kymmenen päivää

helatorstain jälkeen vietetään helluntaita. Sekin on kristillinen juhlapyhä, ja silloin juhlitaan kristillisen kirkon perustamista.

Äitienpäivä

Toukokuun toisena sunnuntaina on äitienpäivä. Silloin juhlustetaan äitejä ja isoäitejä lahjoilla, kukilla ja äitienpäivolounaalla. Tasavallan presidentti jakaa äitienpäivänä mitaleja ansioituneille äideille.

Kesäkuu

Koululaisten kesäloma

Kesäkuun alussa suomalaiset koululaiset jäävät kesälomalle. Lukuvuoden päättymistä juhlitaan koulun kevätjuhlassa, jonne lasten vanhemmatkin on kutsuttu. Kevätjuhlassa lauletaan usein Suvivirsi, laulu, jossa kerrotaan kesän alkamisesta. Lasten kesäloma jatkuu elokuun puoleenväliin asti, eli se kestää noin kymmenen viikkoa.

Juhannus

Kesäkuun loppupuolella juhlitaan juhannusta. Juhannus on Suomessa keskikesän juhla. Sitä vietetään usein kesämökillä lähellä luontoa ystävien tai perheen kanssa. Koska niin monet suomalaiset haluavat viettää juhannusta maalla, kaupungeissa on silloin hiljaista.

Juhannusta vietetään kahtena päivänä. Juhannusaatto on perjantaina ja se on vapaapäivä töistä. Juhannuspäivä on lauantaina. Juhannuksena saunotaan, uidaan meressä tai järvessä, valmistetaan ruokaa ulkona ja nautitaan valoisasta yöstä.

Kesäkuun yöt ovat Suomessa valoisia: aurinko laskee myöhään ja nousee jo aikaisin aamuyöllä, joten valoisaa aikaa on paljon. Lapissa Napapiirin pohjoispuolella aurinko ei laske keskikesällä lainkaan. Kristillisessä kalenterissa juhannus on Johannes Kastajan syntymäpäivän juhla, mutta se on alun perin paljon kristinuskoa vanhempi keskikesän ja valon juhla, jota vietettiin vuoden pisimpänä päivänä.

Juhannuksena sytytetään rannalle tai kalliolle kokko, iso tuli. Kokkojen polttaminen on vanha perinne, joka on alun perin liittynyt pahan torjuntaan. Juhannuksena ovenpieliin kiinnitetään pieniä koivupuita koristeiksi. Silloin tehdään myös erilaisia leikkimielisiä juhannustaikoja, joilla ennen vanhaan varmistettiin tuleva sato ja selvitettiin se, kenen kanssa ja milloin pääsi naimisiin.

Heinäkuu ja elokuu

Kesäloma työstä

Suomessa työssäkävien yleisin kesälomakuukausi on heinäkuu. Kesäloma kestää yleensä 4–5 viikkoa. Silloin suomalaiset menevät mökille tai matkailevat kotimaassa tai ulkomailla. Koululaisten kesäloma päättyy, kun koulu alkaa elokuun puolivälissä.

Syyskuu ja lokakuu

Syysloma

Syyskuussa ei ole erityisiä tärkeitä juhlapäiviä. Lokakuun puolessa välissä on koululaisten syysloma, joka kestää muutamasta päivästä viikkoon koulusta riippuen. Lapset lomailevat kotona tai matkustelevat perheen kanssa syyslomalla.

Halloween

Lokakuun lopussa on Halloween-juhla, joka on Suomessa aika uusi juhla. Halloween on alun perin irlantilais-amerikkalainen juhla, ja Suomessakin jotkut lapset kiertelevät silloin ovelta ovelle.

naamiaispuvuissa karkkia pyytämässä. Myös kouluissa on Halloween-juhlija lapsille. Jotkut asettavat ikkunalle tai ovensuuhun koristeltuja kurpitsia, joiden sisällä on kynttilä.

Marraskuu

Pyhäinpäivä

Marraskuun alussa vietetään pyhäinpäivää, joka on tavallaan suomalainen versio Halloweenista. Pyhäinpäivä on kuitenkin kristillinen juhla, jolloin muistellaan kuolleita sukulaisia tai ystäviä. Monet suomalaiset käyvät silloin viemässä kynttilöitä omaistensa haudoille.

Isänpäivä

Marraskuun toisena sunnuntaina vietetään isänpäivää, joka muistuttaa keväistä äitienpäivää. Silloin isälle ostetaan kukkia ja lahjoja ja isän tai isoisan luona käydään vierailulla.

Joulukuu

Suomen itsenäisyyspäivä (6.12.)

Suomen itsenäisyyspäivä on 6. joulukuuta. Se on arvokas ja rauhallinen juhla. Vuonna 2017 Suomi täytti 100 vuotta. Itsenäisyyspäivänä presidentinlinnassa on suuret juhlat, joita voi katsoa televisiosta. Monelle on tärkeää seurata, ketkä on tänä vuonna kutsuttu juhliin, kenen kanssa juhliin kutsutut saapuvat sinne ja miten he ovat pukeutuneet.

Pikkujoulut

Joulukuun aikana kouluissa, työpaikoilla, opiskelijoiden keskuudessa ja yhdistyksissä vietetään pikkujoulujuhlija. Koska joulu vietetään Suomessa tiiviisti perhepiirissä, pikkujoulujuhliissa joulun lähestymistä juhlistetaan työ- ja harrastusporukoissa ja koulutoverien kesken.

Pikkujoulujuhlat ovat luonteeltaan rentoja ja epämuodollisia. Niissä tarjotaan ensimmäistä kertaa jouluruokia, erityisesti riisipuuroa ja glögiä. Aikuisten pikkujoulujuhliissa pukeudutaan juhlaatteisiin, syödään hyvin ja juodaan usein alkoholia. Lasten juhliissa kouluissa ja harrastuksissa syödään herkkuja ja jaetaan pikkujoululahjoja. Jokainen tuo pienen paketin mukanaan, ja saa kotiin vietäväksi yhden pienen lahjan.

Koulun joulujuhla ja joululoma

Muutamaa päivää ennen joulua alkaa joululoma koulusta. Koulussa pidetään ensin joulujuhla, jossa lapset laulavat ja esiintyvät. Lapset saavat joulutodistukset ja pääsevät viettämään noin kaksi viikkoa kestävä joululomaa. Siihen päättyy koulun syyslukukausi. Loman jälkeen alkaa koulun kevätlukukausi.

Joulu Suomessa

Suomessa jouluaatto eli 24. joulukuuta on joulun tärkein juhlapäivä. Tavallisesti perhe ja suku viettävät juhlaa yhdessä, kotona on joulukuusi ja joulupukki tuo kaikille joululahjoja.

Suomalainen jouluruoka on saanut paljon vaikutteita ruotsalaisesta jouluruuasta. Pöydässä on uunissa paistettu kinkku ja sen kanssa syödään erilaisia uunissa paistettuja laatikkoruokia, esimerkiksi lanttu- ja perunalaatikkoo. Jouluna syödään myös paljon kalaa. Jälkiruokana on riisipuuroa, piparkakkuja ja joulutorttujen. Jouluna moni suomalainen käy viemässä kynttilän kuolleiden omaisten haudalle. Jotkut suomalaiset käyvät myös joulukirkossa.

Jouluaaton jälkeen on kaksi pyhäpäivää, jolloin on vapaata töistä: joulupäivä eli 25.12. ja tapanpäivä eli 26.12. Niitä vietetään samalla tavoin kuin jouluaatto, eli kokoonnutaan yhteen perheen, suvun tai ystävien kanssa ja syödään jouluruokia.

Uusia kalenterijuhlia

Nykypäivän Suomessa vietetään ainakin isommissa kaupungeissa myös muita, alun perin maahanmuuttajien mukanaan tuomia juhlia. Näitä juhlia ovat esimerkiksi kiinalainen uusivuosi, persialainen tai kurdilainen uusivuosi nowruz ja muslimien paastokuukausi ramadan. Ramadanin aikaan aikuiset muslimit eivät saa syödä eivätkä juoda päivisin ennen auringonlaskua. Ramadanin päättää suuri id-juhla, jolloin kokoonnutaan ystävien ja sukulaisten kanssa juhlapöydän ääreen.

Muita suomalaisia juhlia

Ihmisen elämänkaareissa on myös tärkeitä kalenterista riippumattomia juhlia, joita suku, perhe ja ystävät juhlivat yhdessä.

Ristiäiset ja nimijuhlat

Vajaat 70 prosenttia suomalaisista lapsista kastetaan evankelisluterilaisessa kirkossa. Kastejuhlassa eli ristiäisissä lapsi saa nimen ja hänet liitetään seurakunnan jäseneksi.

Lapsille, joiden vanhemmat eivät kuulu kirkkoon, voidaan järjestää ristiäisiä muistuttavat nimijuhlat eli nimiäiset, joihin suku ja perhe kokoontuvat juhlimaan tuoretta perhettä. Ristiäiset tai nimijuhlat järjestetään kotona tai kirkossa tai muissa juhlatiloissa, ja sinne kutsutaan lähisuku sekä ystäviä.

Lapselle nimetään ystävien tai perheen joukosta kaksi kummiä. Alun perin kummin tehtävä oli olla lapselle eräänlainen hengellinen vanhempi ja huolehtia tämän kristillisestä kasvatuksesta. Nykyään ajatellaan enemmän, että kummin elämässä kummilapsi on erityinen ja tärkeä ihminen, jonka kasvua hän seuraa.

Rippijuhla eli konfirmaatio ja Prometheus-juhla

Suomessa lapset pääsevät ripille sinä vuonna, jona he täyttävät 15 vuotta. Ripillepääsy on kirkossa tapahtuva seremonia, jossa vahvistetaan nuoren kristinusko ja seurakunnan jäsenyys. Ripillepääsyä eli konfirmaatiota edeltää rippikoulu, joka sisältää uskonnonopetusta ja joka nykyään on usein kesäleiri. Iso osa nuorista käy rippileirin ja osallistuu konfirmaatioon, koska leirillä on kivaa, koska vanhemmat olettavat nuoren suorittavan rippikoulun ja koska konfirmoidulle järjestetään kotona juhla, jossa hän saa lahjoja.

Osa uskontokuntiin kuulumattomista nuorista käy saman ikäisinä Prometheus-leirin, joka on uskonnollisesti ja poliittisesti sitoutumaton aikuistumisleiri. Leirin tavoitteena on rohkaista nuoria kehittämään omaa elämänskatsomustaan. Sen jälkeen kotona pidetään rippijuhlaa muistuttava juhla, jossa nuori saa lahjoja.

Ylioppilasjuhla ja ammattikoulun päättäjäiset

Kun nuori on käynyt lukion ja läpäissyt ylioppilaskokeen, hän saa lukion päättötodistuksen ja ylioppilastodistuksen. Todistuksella hän voi hakea opiskelemaan yliopistoon tai korkeakouluun. Ylioppilaaksi tuloa juhliitaan sekä koulussa että ylioppilaan kotona. Koulussa ylioppilas saa todistuksen ja ylioppilaslakin. Kotona odottaa kahvitarjoilu ja lahjat. Vieraina on sukulaisia ja ystäviä. Myös ammattikouluista ammattiin valmistuneet viettävät samanlaisia juhlia.

Häät

Noin puolet naimisiin menevistä suomalaispareista vihitään avioliittoon kirkossa ja puolet maistraatissa. Vihkimisessä on yleensä paikalla suku ja ystäviä. Monet järjestävät sen jälkeen hääjuhlan, jossa syödään, tanssitaan ja juhlistetaan hääparia erilaisin ohjelma- ja numeroin. Ohjelmassa on usein puheita, leikkejä ja esityksiä. Hääparille tuodaan lahjoja. Häät ovat yksityistilaisuus, johon voi mennä vain, jos on saanut kutsun. Koska häissä tarjotaan ruokaa ja juomaa ravintolassa tai muussa

juhlatilassa, häiden järjestäminen voi olla erittäin kallista. Siksi hääjuhlaan ei ole yleensä tapana kutsua kaikkia tuttavuuksia. Monet parit lähtevät hääjuhlan jälkeen häämatkalle.

Syntymäpäivät

Suomessa juhlitaan varsinkin lasten syntymäpäiviä. Lapset voivat kutsua kavereitaan, tai paikalla voivat olla perhe, suku ja kummit. Juhlissa leikitään, syödään kakkua ja annetaan lahjoja. Myös aikuiset saattavat järjestää juhlat syntymäpäiviensä kunniaksi, varsinkin kun he täyttävät ns. pyöreitä vuosia eli 50, 60 tai 70 vuotta.

Hautajaiset

Kun ihminen kuolee, sukulaiset järjestävät hautajaiset kirkossa, kappelissa tai muussa juhlatilassa. Paikalle saapuu suvun ja perheen lisäksi kuolleen ystäviä ja joskus myös työkavereita. Kirkkotoimituksen ja hautauksen jälkeen hautajaisseurue kokoontuu muistotilaisuuteen, jossa syödään ja juodaan kahvit ja muistellaan kuollutta eli vainajaa. Suomessa hautajaiset voi järjestää sen uskonnon mukaan, mihin vainaja kuului. Hautajaiset voivat olla myös uskonnottomat, jos vainaja ei ole kuulunut mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan.

Suomalainen ruoka- ja juomakulttuuri

Ruokakulttuuri

Perinteinen suomalainen ruoka on miedon makuista. Mausteita käytetään aika vähän. Tyypillistä suomalaista ruokaa ovat liha ja kala sekä keitetyt perunat. Suomalainen ruokakulttuuri on perinteisesti jakautunut itäiseen ja läntiseen ruokakulttuuriin. Länsi-Suomen ruokakulttuurissa on enemmän yhtäläisyyksiä Ruotsiin ja Itä-Suomen ruokakulttuurissa Venäjään.

Juuri itäiset, venäläiset ruuat ja ruuanlaittomenetelmät tekevät suomalaisesta ruokakulttuurista erilaisen kuin muissa Pohjoismaissa. Ruotsalaisten kanssa yhteisiä ruokalajeja ovat esimerkiksi hernekeitto, pannukakku, lihapullat ja laskiaispullat. Itäisiä vaikutteita suomalaisessa ruoassa ovat sienten käyttö ja pääsiäisruuat sekä karjalanpaisti ja -piirakat.

Suomalaisen ruokapöydän ruoat vaihtelevat vuodenaikojen mukaan. Varsinkin aikaisemmin vuodenaika ja sää on vaikuttanut siihen, mitä ruokia on ollut saatavilla. Talvella vihannekset ovat kalliimpia kuin kesällä, koska niitä tuodaan Suomeen ulkomailta.

Tärkeä osa suomalaista ruokakulttuuria ovat riista, luonnonmarjat ja muut luonnon antimet, kuten kala ja sienet. Riistaa eli esimerkiksi hirveä ja lintuja käydään metsästävässä metsästysporukassa. Metsästyksen täytyy Suomessa olla lupa. Marjoja ja sieniä ihmiset käyvät poimimassa kesällä ja syksyllä.

Suomalaisen ruokavalion muutos

Suomalaisten ruokailutottumukset ovat muuttuneet paljon viimeisten 40 vuoden aikana. Suomalaiseen keittiöön on vähitellen tullut vaikutteita muista maista ja maanosista.

Nykyään riisi ja pasta ovat perunan rinnalla tavallista ruokaa. Monet suomalaiset käyvät usein ravintoloissa syömässä ja syövät säännöllisesti pizzaa tai hampurilaisia tai kiinalaista, thaimaalaista, japanilaista tai Lähi-idän maista peräisin olevaa ruokaa. Varsinkin nuorempien suomalaisten joukossa on paljon kasvissyöjiä. Muutenkin monet suomalaiset noudattavat erilaisia ruokavalioita joko allergioiden tai erilaisten elämäntapojen vuoksi.

Monelle suomalaiselle on myös tärkeää ostaa ja syödä luonnonmukaisesti ja lähellä kuluttajaa tuotettua ruokaa. Silloin tietää, mistä ruoka tulee ja että se on tuotettu kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti eli mahdollisimman ympäristöystävällisesti ja luonnonvaroja säästäen.

Ihmiset haluavat tietää, missä ja millä tavoin heidän ostamansa ruoka on tuotettu, koska he haluavat syödä terveellisesti ja heille on tärkeää myös se, että kanoja, lemmikkieläimiä, sikoja ja muita tuotantoeläimiä on kohdeltu ja kasvatettu hyvin ja ympäristö huomioiden.

Juomakulttuuri

Ruuan kanssa juodaan vettä, maitoa tai joskus piimää. Piimä on hapatettua maitoa. Suomalaiset juovat kahvia eniten maailmassa henkilöä kohden. Kahvia juodaan aamulla, päivällä ja illalla, töissä ja kotona, juhlassa ja arjessa, kahvilassa tai vaikka luontoretkellä.

Suomessa alkoholijuomia on valmistettu ja käytetty pitkään. Suomen ilmasto on liian kylmä viininviljelyyn, mutta peruna ja vilja menestyvät hyvin. Niistä tehdään väkevää viinaa. Suomalaiset juovat mielellään myös olutta ja viiniä.

Suomessa osa alkoholia käyttävistä ihmisistä juo paljon. Alkoholia juovat sekä miehet että naiset. Humalassa oleminen ei ole Suomessa samalla tavalla häpeän aihe kuin monissa muissa kulttuureissa. Monet suomalaiset kokevat, että he ovat humalassa sosiaalisempia ja rennompia kuin muuten.

Alkoholi aiheuttaa kuitenkin vuosittain paljon vakavia terveystaittoja, sosiaalisia ongelmia ja kuolemantapauksia. Alkoholinkäyttö on vähentynyt Suomessa viime vuosien aikana. Varsinkin nuoret ihmiset juovat huomattavasti vähemmän alkoholia kuin nuoret esimerkiksi 1980- ja 1990-luvuilla.

Keskustelukysymyksiä

1. Millaisia vähemmistöjä Suomessa on?
2. Millaisia yhtymäkohtia näet Suomen ja lähtömaasi historiassa?
3. Mitkä tekijät ovat vaikuttaneet siihen, että Suomesta kehittyi tasa-arvoinen ja vakaa yhteiskunta?
4. Millaiset tekijät ovat vaikuttaneet suomalaisten tapojen ja käyttäytymissääntöjen syntyyn ja kulttuurin muodostumiseen?
5. Minkälaisia yhtäläisyyksiä näet Suomen ja lähtömaasi juhlissa ja juhlaperinteissä?

2. SUOMALAINEN YHTEISKUNTA

Suomalaisen yhteiskunnan eri osa-alueet

Hyvinvointiyhteiskunnan kehitys Suomessa

Suomen hallintojärjestelmä

Suomen elinkeinoelämä ja talousjärjestelmä

Suomen perustuslaissa todetaan, että valtio takaa kansalaisille riittävät terveyteen liittyvät peruspalvelut ja välttämättömään toimeentuloon liittyvän perusturvan riippumatta heidän varallisuudestaan tai asuinpaikastaan. Palvelut rahoitetaan verovaroin ja niiden varsinainen järjestäminen ja tarjoaminen kuuluu pääosin kuntien vastuulle. Kuntien lisäksi myös yksityiset yritykset ja kansalaisjärjestöt voivat tuottaa näitä palveluja.

Hyvinvointiyhteiskuntaa on rakennettu vähitellen ja järjestelmiä on myös muutettu vuosikymmenien saatossa. Hyvinvointijärjestelmä ei ole koskaan valmis. Sitä kehitetään jatkuvasti, kun yhteiskunta ja sen asukkaat muuttuvat. Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluilla valtio pyrkii ehkäisemään syrjäytymistä ja edistämään yhteiskuntarauhaa. Palveluilla tuetaan myös suomalaisten itsenäistä selviytymistä ja toimintakykyä elämässä.

Suomalaisen yhteiskunnan eri osa-alueet

Suomalainen yhteiskunta voidaan jakaa kolmeen osa-alueeseen eli sektoriin. Sektorit edustavat suhteellisen pysyviä yhteiskunnan rakenteita ja ne jaotellaan sen mukaan, mikä kunkin sektorin toiminta-ajatus on, miten sen talous on järjestetty ja keitä toimijoita sektorilla on.

Yksityinen sektori

Yksityisellä sektorilla tarkoitetaan yksityiseen omistukseen ja yritystoimintaan perustuvaa osaa yhteiskunnasta. Siihen kuuluvat kaikki yritykset pienistä yksityisyrittäjistä suuriin monikansallisiin firmoihin. Yrityksen tarkoitus on tuottaa voittoa omistajilleen. Yrityksille on keskeistä huomioida maksavan asiakkaan tarpeet ja vastata tuotteidensa kysyntään. Yritykset maksavat valtiolle veroa. Valtion verotuloilla kustannetaan toisen eli julkisen sektorin palvelut.

Julkinen sektori

Julkinen sektori tarkoittaa valtiota ja kuntaa. Valtio ja kunta tuottavat palveluita kansalaisille. Niiden tarkoitus ei ole tuottaa voittoa. Palvelut kustannetaan verovaroista. Julkinen sektori on Suomessa merkittävä työnantaja. Muun muassa kunnallisissa sairaaloissa, päiväkodeissa, kouluissa ja sosiaalitoimistoissa sekä valtion yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa työskentelevät ovat valtion tai kunnan palveluksessa. Julkinen sektori tuottaa suomalaisille yhteiskunnan peruspalvelut eli esimerkiksi koulutuksen, sosiaaliturvan ja terveydenhuollon, päivähoidon ja vanhustenhuollon sekä liikunta- ja kulttuuripalveluja.

Valtion ja kuntien työnjako toimii Suomessa niin, että kunnat vastaavat peruspalveluista, joihin kuuluvat sosiaali- ja terveydenhuolto, opetus- ja sivistystoimi sekä ympäristö ja tekninen infrastruktuuri. Valtion hallinnoima Kansaneläkelaitos eli Kela taas huolehtii mm. kansalaisille maksettavista kansaneläkkeistä, lapsilisistä, perustyöttömyysturvasta, sairaus- ja vanhempainpäivärahoista, perustoimeentulotuesta ja kuntoutuksesta.

Kansalaisyhteiskunta ja sen toiminta

Kolmas sektori eli kansalaisyhteiskunta on yksityisen ja julkisen sektorin väliin jäävä yhteiskunnallinen sektori. Suuri osa järjestöistä tekee sosiaalista tai aatteellista työtä eli niillä on sosiaalisia ja yhteiskunnallisia tavoitteita. Kansalaisjärjestöt, luonnonsuojelujärjestöt, poliittiset puolueet, urheiluseurat ja hyväntekeväisyysjärjestöt kuuluvat kaikki kolmanteen sektoriin. Osa kolmannella sektorilla työskentelevistä ihmisistä saa työstään palkkaa, mutta moni tekee järjestöissä ja yhdistyksissä vapaaehtoistyötä. Järjestöjen ei ole tarkoitus tuottaa voittoa.

Suomessa, kuten myös muissa Pohjoismaissa, on laaja kansalaistoiminnan perinne, ja järjestötoiminta on tärkeä osa suomalaista kansalaisyhteiskuntaa. Kansalaistoiminnassa ihmiset osallistuvat oman yhteiskuntansa kehittämiseen ja toimivat siinä aktiivisesti. Kansalaistoimintaan liittyy yhteisöllinen ulottuvuus, koska se on yhteiseksi hyödyksi tapahtuvaa toimintaa. Suomessa on noin 100 000 toimivaa järjestöä. Moni suomalainen on jäsenenä useissa järjestöissä. Ne järjestävät toimintaa ja palveluita sekä jäsenilleen että muille kansalaisille.

Järjestöjen, yhdistysten ja yritysten tarjoamat palvelut

Suomalaiselle yhteiskunnalle on tyypillistä, että kunta ja valtio järjestävät sosiaali- ja terveyspalveluita sekä vapaa-ajan palveluita kansalaisten hyvinvoinnin edistämiseksi. Nykyään kuitenkin myös yritykset ja järjestöt ovat mukana hyvinvointipalveluiden tarjoamisessa. Osa palveluista tuotetaan yhteistyössä julkisen sektorin eli kunnan tai valtion kanssa.

Julkisen sektorin palvelutuotantoa vähennettiin 1990-luvun laman seurauksena, jolloin yhdistykset, järjestöt ja yritykset tulivat osin julkisen sektorin tilalle hyvinvointipalveluja tuottamaan. Niiden osuus onkin koko ajan kasvanut. Järjestöt ja yhdistykset tarjoavat erityisesti liikunnan, kulttuurin ja harrastustoiminnan palveluita, mutta myös koulutusta ja sosiaali- ja terveyspalveluita. Myös yritykset tarjoavat sosiaali- ja terveyspalveluita, kuten työterveyshuoltoa.

Julkinen sektori kilpailuttaa nykyään kunnalle tuotettavat palvelut eli järjestää tarjouskilpailun siitä, mikä tahoo tuottaa kunnan tarvitsemat palvelut tehokkaimmin ja edullisimmin. Monet järjestöt ovat mukana kilpailussa ja niillä on omaa, ammattimaista palvelutuotantoa. Yhdistykset, järjestöt ja yritykset täydentävät julkisen sektorin palvelutuotantoa, mutta myös yhä enemmän korvaavat sitä joko itsenäisesti tai yhteistyössä keskenään.

Hyvinvointivaltion kehitys Suomessa

Vielä 1800-luvun lopulla Suomessa köyhistä ja sairaista huolehtivat pääasiassa oma perhe, kyläyhteisö ja yksityiset varakkaat hyvänteekijät sekä ennen kaikkea kirkko. Sitten vastuu maaseudun köyhistä siirtyi aiempaa enemmän kirkolta kunnille. Työätekevät köyhät saivat rahallista apua vain, jos he samalla sitoutuivat tekemään töitä maatilalla omistajalle, kunnalle tai seurakunnalle.

Teollistumisen myötä 1800-luvun lopulla teollisuustyöläisten kurjat olot ja köyhyys nousivat julkiseen keskusteluun. Teollisuustyöväen vähäisestä sosiaaliturvasta vastasivat tuolloin lähinnä työnantajat ja vähitellen myös kansalaisjärjestöt. Tehdaspaikkakunnilla oli tehtaanomistajan omistamat ja hallinnoimat työläisten asunnot, päiväkodit ja vanhustenhuolto. Tehdas vaikutti työntekijöiden koko elämäänpiiriin ja satoi heidät tiiviisti työnantajaan.

Järjestöjen rooli hyvinvoinnin turvaajina

Ensimmäiset sosiaali- ja terveysjärjestöt perustettiin Suomeen 1800-luvun lopulla. Ne perustettiin auttamaan vaikeimmissa tilanteissa olevia ihmisiä. Vanhimpia suomalaisia sosiaali- ja terveysjärjestöjä ovat mm. Suomen Punainen Risti, Suomen Mielenterveysseura ja Keuhkovammaliitto. Järjestöt paitsi auttoivat vaikeissa oloissa eläviä ihmisiä myös toimivat heidän

etujärjestöinä. Toisin sanoin ne pyrkivät saamaan ihmisten tarpeet päätöksentekijöiden tietoon ja edistämään muutenkin jäsentensä asioita.

Järjestöissä tapahtuva kansalaistoiminta oli tärkeää demokratian kehitykselle Suomessa. Ensimmäisiä suuria suomalaisia kansanliikkeitä olivat raittiusliike, voimistelu- ja urheiluliike, työväen- ja ammattiyhdistysliikkeet sekä nuorisoseurat. Kansanliikkeet ja kansalaistoiminta autoivat myös yhdistämään suomalaisia kansakuntana. Ne kouluttivat ja sivistivät suomalaisia, loivat kansallistunnetta ja opettivat ihmisiä hoitamaan yhteisiä asioita. Tätä kaikkea tarvittiin, kun Suomesta tuli itsenäinen valtio 1917.

1920- ja 1930-luvuilla syntyneet järjestöt, mm. Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja Näkövammaisten Keskusliitto, toimivat ensin ihmisten tukena vaikeassa talouslamassa. Toisen maailmansodan jälkeen nämä järjestöt osallistuivat laajasti yhteiskunnan jälleenrakentamiseen. Sodan jälkeen perustettiin mm. Invalidiliitto, Lastensuojelun Keskusliitto ja Suomen Syöpäyhdistys.

Sosiaaliturvan alkuaskeleet

Suomalaisten hyvinvoinnin perustana ovat kattavat sosiaaliturvaan ja toimeentuloon liittyvät palvelut. Sosiaaliturvajärjestelmä, jolla tarkoitetaan sosiaaliturvaan kuuluvien sosiaalietuuksien eli erilaisten avustusten muodostamaa rakennetta, kehittyi Suomeen myöhemmin kuin muihin Pohjoismaihin. Vuonna 1895 säädettiin laki työtapaturmavakuutuksesta. Se oli suomalaisen sosiaalivakuutuksen ensimmäinen kehittämisaskel, mutta se oli pitkään myös ainoa sosiaalivakuutuksen muoto Suomessa. Laki määräsi, että työntekijälle maksettiin korvauksia työssä tapahtuneen turman tai työssä saadun ammattitaudin vuoksi. Tuon ajan suomalainen sosiaalivakuutus oli kansainvälisesti katsottuna jälkeenyäännyt, mutta ajan eripuraisessa poliittisessa ilmapiirissä vanhuus-, työkyvyttömyys- tai sairausvakuutuksen kehittäminen oli hyvin vaikeaa.

Vaikka sosiaaliturvasta vastaava sosiaaliministeriö perustettiin samoihin aikoihin Suomen itsenäistymisen kanssa vuonna 1917, varsinaisia laajoja julkisia tukijärjestelmiä alettiin luoda Suomessa vasta 1930-luvun lopulla. Ensimmäinen kansaneläkelaki hyväksyttiin 1937. Laki tarjosi vakuutetuille kansaneläkkeen eli rahallisen avun vanhuuden ja työkyvyttömyyden varalle. Samana vuonna perustettiin Kansaneläkelaitos Kela, jonka tehtävänä oli kansaneläkkeen maksaminen.

Hyvinvointivaltion rakentamisen tavoitteet

Hyvinvointivaltion rakentamisen alkuperäisenä tavoitteena Suomessa oli köyhyyden vähentäminen ja jokapäiväisen toimeentulon takaaminen kaikille suomalaisille. Uskottiin, että tämä vakauttaisi yhteiskuntaa ja sen kehitystä ja vähentäisi kaikenlaisten ääriliikkeiden kannatusta. Ajateltiin myös, että jos hyvinvointivaltiossa tuloerot kaventuisivat, ihmiset olisivat tasa-arvoisempia keskenään. Tästä seuraisi, että Suomen kansa olisi yhtenäisempi ja kaikki ihmiset sitoutuisivat tekemään töitä maan kehittämiseksi. Eri kansanosien, esimerkiksi rikkaiden ja köyhien tai vastakkaisia poliittisia näkökantoja omaavien, olisi helpompaa elää sovussa keskenään.

Sodan jälkeen paljon uudistuksia

Toinen maailmansota keskeytti tukijärjestelmien kehityksen, mutta kehitystyöhön palattiin heti sodan päätyttyä. Sodan jälkeinen pitkä talouskasvun ja jälleenrakentamisen aika edesauttoi hyvinvointivaltion kehittämistä. Sodan seurauksena Suomessa oli paljon orpoja, leskiä ja sotainvalideja, jotka eivät itse pystyneet huolehtimaan toimeentulostaan. Muun muassa näitä ihmisiä varten tarvittiin lakiuudistuksia, jotka takaisivat heille peruspalvelut. 1940-luvulla toteutettiin merkittäviä perheiden hyvinvointia tukevia uudistuksia, kuten lapsilisät ja kodinperustamislainat.

Lapsilisä alettiin maksaa vuonna 1948. Lapsilisä on lapsiperheelle jokaisesta lapsesta kuukausittain maksettava summa, jonka perhe saa, kunnes lapsi täyttää 17 vuotta. Myös äitiysavustusta ja neuvolaverkostoa kehitettiin 1940-luvulla. Äitiysavustus on pakkaus, joka sisältää vauvatarvikkeita

ja jonka jokainen odottava äiti saa Suomessa. Neuvola on alle kouluikäisille lapsille tarkoitettu terveydenhoitopalvelu.

Kela alkoi maksaa 1940-luvulla myös ensimmäisiä työkyvyttömyys- ja vanhuuseläkkeitä. Kun sotakorvaukset Neuvostoliitolle oli maksettu 1950-luvulla, uudistettiin mm. kansaneläke siten, että eläkevakuutusmaksuja alettiin periä osana valtiolle maksettavia veroja. Sitä ennen jokaisella oli ollut henkilökohtainen säästömaksutili Kelassa. Tilille maksettiin palkasta tietty osuus ja sille kertyvät maksut ja korot kasvattivat eläkkeen määrää.

Suomesta pohjoismainen hyvinvointivaltio

Suomesta rakentui 1960- ja 1970-lukujen aikana pikkuhiljaa pohjoismainen hyvinvointivaltio. Ruotsi oli hyvinvointivaltion mallimaa, josta otettiin paljon vaikutteita Suomeen. Valtio alkoi ottaa tällöin yhä enemmän vastuuta kansalaisten hyvinvoinnista. Kansalaiset saivat lisää tulonsiirtoja valtiolta, esimerkiksi äitiysrahaa ja sairauspäivärahaa sekä korvauksia lääkemenosta ja lääkärinpalkkioista. Koulutukseen ja terveydenhoitoon panostettiin rakentamalla uusia sairaaloita ja oppilaitoksia sekä laajentamalla lääkärikoulutusta.

Eläkejärjestelmien kehitys

Työeläkejärjestelmä käynnistettiin 1960-luvulla. Sen mukaan ihmiselle kertyy työssäolovuosien perusteella eläkettä, joka on suurempi kuin pelkkä kansaneläke. Kansaneläkettä eli rahallista avustusta maksetaan kaikille niille eläkeläisille, joilla ei ole lainkaan työeläkettä tai sen määrä on vähäinen. Kansanterveyslaki tuli voimaan 1970-luvun alussa. Sen mukaan kaikki suomalaiset saivat ilmaisen terveydenhuollon kunnallisissa terveyskeskuksissa.

Tasa-arvoinen koulutusjärjestelmä ja opintotuki

Hyvinvointivaltiota kehitettiin tasa-arvon näkökulmasta. 1970-luvulla kaikki lapset yhteiskuntaluokkaan katsomatta alkoivat käydä samaa maksutonta peruskoulua. Yliopistoissa, korkeakouluissa tai toisen asteen oppilaitoksissa opiskeleville alettiin maksaa opintotukea eli rahallista avustusta opiskeluaikana elämiseen. Opintotuen ansiosta lapsuudenperheen varallisuudella ei ollut enää niin suurta merkitystä sille, oliko nuoren aikuisen taloudellisesti mahdollista kouluttautua haluamaansa ammattiin.

Lasten päivähoito ja naisten työssäkäynti

Äitien työssäkäyntiä on Suomessa helpotettu järjestämällä lapsille kunnallinen päivähoito. Kunnat siis järjestävät 0–6-vuotiaille lapsille hoidon päiväkodeissa tai perhepäivähoitajien kotona. Vanhemmilta perittävä päivähoitomaksu on porrastettu vanhempien tulojen mukaan. Lapsi voi olla päivähoidossa arkipäivisin noin 8 tuntia.

Taloukasvu teki mahdolliseksi hyvinvointipalvelujen laajentamisen

Taloukasvu oli 1980-luvulla nopeaa, ja hyvien vuosien ansiota useita sosiaaliturvaetuuksia voitiin kehittää ja laajentaa edelleen.

Myös perheiden tukia, vammaisten palveluja ja toimeentulotukea kehitettiin. 1980-luvun aikana Suomi saavutti viimein naapurimaansa Ruotsin elintason. Suomen kehitystä verrataan usein Ruotsiin, koska mailla on yhteinen historia ja samankaltainen yhteiskunta- ja väestörakenne. Suomen valtion sosiaalimenot kasvoivat yhdeksänkertaisiksi vuosien 1950 ja 1980 välillä, mutta silti valtiolla oli niihin varaa.

1990-luvun alun lama leikkasi tukia ja jakoi Suomea

Taloukasvu pysähtyi ja työttömyys lisääntyi nopeasti 1990-luvun alussa. Asuntojen hinnat ja lainojen korot nousivat sietämättömän korkealle, kunnes asuntomarkkinat romahtivat. Monet ihmiset

velkaantuivat pahasti, koska olivat ottaneet asunnon ostoon tai kulutukseen kalliita lainoja. Valtion ja kuntien menot kasvoivat ja verotulot pienenivät.

Maan talous oli vaikeassa tilanteessa, kun rahat eivät riittäneet laissa määrättyjen palvelujen kustantamiseen. Valtio otti paljon uutta velkaa selviytyäkseen. Valtion kansalaisille tarjoamia etuuksia jouduttiin vähentämään, sosiaaliturvaa heikentämään ja verotusta nostamaan.

Laman seurauksena suomalaisten elintasoerot alkoivat taas kasvaa. Joihinkin suomalaisiin lama ei vaikuttanut suuresti, mutta monille ihmisille ja perheille se aiheutti pitkäaikaistyöttömyyttä, syrjäytymistä, konkurssseja ja omaisuuden menetystä.

Hyvinvointivaltiosta hyvinvointiyhteiskunnaksi

Lama päättyi ja Suomen talous toipui 1990-luvun puoliväliin mennessä. Laman aikana tehdyt leikkaukset valtion tarjoamiin palveluihin ja etuuksiin jäivät kuitenkin voimaan. Palveluita kehitettiin edelleen, mutta sillä ajatuksella, että kansalaisten on itse otettava aiempaa enemmän vastuuta omasta hyvinvoinnistaan. Oli toimittava aktiivisemmin ja oma-aloitteisemmin esimerkiksi töitä saadakseen. Monet ihmiset ottivat esimerkiksi yksityisiä vapaaehtoisia eläkevakuutuksia varmistaakseen riittävän toimeentulon eläkkeellä. Pelkästään julkisiin palveluihin ei enää turvattu.

Alettiin puhua hyvinvointiyhteiskunnasta hyvinvointivaltion sijaan. Tämä tarkoitti, että vastuu hyvinvoinnista siirtyi enemmän yksilöille. Lisäksi valtion ja kuntien rinnalla oli myös muita toimijoita, kuten kansalaisjärjestöjä, yhteisöjä ja yrityksiä. Nämä pitivät omalta osaltaan yllä yhteiskunnan sosiaaliturvaa eli kansalaisten terveys- ja sosiaalipalveluja.

Suomen liittyminen Euroopan unioniin vuonna 1995 vaikutti myös maan sosiaali- ja terveyspolitiikkaan, koska kansallista ja EU-tason sosiaali- ja terveyspolitiikkaa piti sovittaa yhteen.

Yhteiskunnan tarjoamia palveluja kevennettiin, karsittiin ja tehostettiin. Tätä pidettiin välttämättömänä, kun Suomi alkoi yhä voimakkaammin kansainvälistyä ja osallistua kansainväliseen talouteen.

Hyvinvointiyhteiskuntaa kehitetään edelleen

Lisääntyneen kansainvälistymisen lisäksi Suomessa on pitänyt ottaa palveluiden ja etuuksien suunnittelussa huomioon väestön vanheneminen ja siitä johtuva julkisen talouden menojen kasvaminen. Erilaisin uudistuksin on pyritty esimerkiksi siihen, että ihmiset voisivat olla pidempään töissä ennen eläkkeelle jäämistään.

Muutoinkin sosiaaliturvan rahoituksen riittävyttä ja sosiaali- ja terveyspalveluiden tehokkuutta on parannettu erilaisin uudistuksin. Tämän lisäksi terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi painopistettä on siirretty ongelmien hoidosta niiden ennaltaehkäisyyn. Tästä syystä Suomessa on kattava ennaltaehkäisevä terveydenhuolto, esimerkiksi lastenneuvolat ja erilaiset ikäkausitarkastukset.

Suomen hallintojärjestelmä

Suomen hallintojärjestelmä jakaantuu valtiolliseen, alueelliseen ja paikalliseen hallintoon. Ylimmät valtioelimet ovat eduskunta, presidentti ja valtioneuvosto eli hallitus. Suomessa valta on jaettu lainsäädäntö-, toimeenpano- ja tuomiovaltaan. Valtiollista lainsäädäntövaltaa käyttää eduskunta, toimeenpanovaltaa presidentti ja hallitus ja tuomiovaltaa riippumattomat tuomioistuimet. Suomessa noudatetaan sekä kansainvälisiä sopimuksia ja EU-lainsäädäntöä että maan omaa kansallista lainsäädäntöä.

Eduskunta

Eduskunnassa eli Suomen parlamentissa on 200 kansanedustajaa. Eduskunnan tehtävänä on säätää Suomen lait. Lisäksi se päättää valtion budjetista ja hyväksyy Suomea koskevat kansainväliset sopimukset sekä valvoo hallituksen ja ministerien toimintaa.

Useimmiten hallitus ehdottaa uuden lain säätämistä, mutta myös yksittäinen kansanedustaja voi tehdä lakiehdotuksia. Eduskunta käsittelee ehdotettua lakia, ja jos se hyväksyy lain, presidentti vahvistaa lain allekirjoituksellaan. Sanomalehdissä ja muissa medioissa kerrotaan uudesta laista ja sen tarkoituksesta ja sisällöstä. Näin kansalaiset saavat ajantasaista tietoa laeista, jotka muuttuvat jatkuvasti.

Eduskunta käyttää myös taloudellista valtaa päättämällä, miten valtion verorahat käytetään. Budjetista neuvotellaan vuosittain ja eduskunta valvoo sen toteutumista.

Eduskunnan tehtävä on lisäksi pysyä ajan tasalla siitä, mitä Euroopan unionissa päätetään ja kertoa Suomen kanta EU:n käsittelyssä oleviin asioihin. Suomen lait ja EU-säädökset eivät voi olla ristiriidassa keskenään. Kun lakeja säädetään, EU-säädökset ja niiden sisältö on huomioitava myös Suomessa.

Hallitus

Pääministeri ja muut ministerit muodostavat hallituksen. Suomessa on kerralla 12–14 ministeriä, esimerkiksi sisäministeri, ulkoministeri, opetus- ja kulttuuriministeri ja oikeusministeri.

Eduskunta valitsee äänestämällä pääministerin, ja tasavallan presidentti nimittää hänet tehtävänsä. Pääministeriksi nousee yleensä sen puolueen puheenjohtaja, joka on menestynyt vaaleissa parhaiten. Muut ministerit nimitetään pääministerin ehdotuksen mukaisesti. Uusien ministerien kesken laaditaan hallitusohjelma, jossa kerrotaan, mitkä ovat hallituksen politiikan tavoitteet ja päämäärät toimintakaudella.

Hallitus valmistelee ja toteuttaa niitä päätöksiä, joita eduskunta on tehnyt. Ministeriöt valmistelevat ne asiat, joista hallitus päättää. Ministerit johtavat ministeriöiden virkamiesten työtä. Ministeriöiden alaisuudessa toimii useita virastoja ja laitoksia. Esimerkiksi Maahanmuuttovirasto on sisäministeriön alainen virasto ja työ- ja elinkeinopalvelut (TE-palvelut) työ- ja elinkeinoministeriön alainen.

Hallitus on toimistaan vastuussa eduskunnalle, eli ministerien tulee nauttia eduskunnan luottamusta. Tämä tarkoittaa, että eduskunnan on oltava sitä mieltä, että hallitus tai yksittäinen ministeri hoitaa työnsä hyvin ja luotettavasti. Jos luottamusta ei ole, koko hallitus voi kaatua eli hajota. Yleensä vain pääministeri tai yksittäinen puolue lähtee, mutta hallitus jatkaa muuten samana seuraaviin vaaleihin asti. Jos koko hallitus kaatuu, saatetaan joutua järjestämään uudet eduskuntavaalit etujassa.

Presidentti

Suomen laki takasi ennen presidentille enemmän valtaa. Suomessa on 1980-luvulta lähtien vähennetty presidentin valtaa ja muutettu hänen rooliaan. Tänä päivänä suurinta valtaa Suomessa käyttävät pääministeri ja eduskunta. Näin Suomessa on otettu käyttöön samankaltainen parlamentarismi kuin monessa muussakin Länsi-Euroopan maassa, jossa pääministeri on maan näkyvin johtaja. Presidentin tehtävä on Suomessa nykyään edustuksellisempi kuin aiemmin.

Suomessa presidentin tehtäviin kuuluu vahvistaa eduskunnan säätämät lait, nimittää tehtäviinsä korkeimmat virkamiehet ja johtaa Suomen ulkopoliittikkaa yhteistyössä hallituksen kanssa. Hän on myös Suomen armeijan ylipäällikkö.

Alue- ja paikallishallinto Suomessa

Suomessa valtakunnallista eli koko maan asioiden päätöksentekoa hoitavat presidentti, eduskunta ja hallitus. Valtionhallinnon tärkeimpiä tehtäviä on yleisen yhteiskuntarauhan ja turvallisuuden ylläpitäminen. Siihen sisältyy muun muassa kansainvälisistä suhteista huolehtiminen sekä armeijan, poliisin, rajavartiolaitoksen ja pelastustoimen ylläpitäminen. Valtionhallinnon keskeisiin tehtäviin kuuluu myös keskushallinnon järjestäminen. Valtion keskushallintoon kuuluvat ministeriöt ja niiden alaiset virastot.

Ministeriöissä, kuten puolustusministeriössä, sosiaali- ja terveysministeriössä ja sisäministeriössä, valmistellaan hallituksen päätöksiä kunkin ministeriön oman toimialan osalta. Ministeriöt myös ohjaavat ja valvovat toimialaansa kuuluvien virastojen toimintaa.

Lisäksi valtiolla on aluehallinto, jossa hoidetaan aluetasolla muiden muassa ympäristönsuojelua, palvelujen saatavuutta, sisäistä turvallisuutta, työmarkkinoiden toimintaa, maahanmuuttajien kotouttamista ja liikenteen toimivuutta. Valtion paikallishallintoon kuuluvat poliisi, maistraatti, työ- ja elinkeinotoimisto eli TE-toimisto, vero- ja tullitoimisto ja tulli. Maistraatti hoitaa väestökirjanpitoa. TE-toimisto välittää työpaikkoja ja järjestää työnhakupalveluita työttömille.

Valtion aluehallinnon lisäksi Suomessa on kuntien itsenäisesti hoitamaa paikallishallintoa ja maakuntien liitoille kuuluvaa aluehallintoa. Molemmissa toimii sekä virkamiehiä että vaaleilla valittuja poliitikkoja kunnanvaltuustoissa tai maakuntavaltuustoissa.

Kunnat

Eniten kansalaisten arjessa näkyvä kunnallishallinto. Suomi jakautuu noin 300 kuntaan, joilla on itsehallinto alueillaan. Tämä tarkoittaa, että kunnat päättävät itse omista asioistaan ja taloudestaan. Kunnilla on myös oikeus verottaa asukkaitaan. Keräämänsä kunnallisveron lisäksi kunta saa myös valtiolta varoja palveluiden toteuttamiseksi.

Jokainen Suomessa asuva ihminen on jonkun kunnan asukas. Kunnan tehtävä on tarjota asukkailleen lakisääteiset peruspalvelut, joita ovat sosiaali- ja terveydenhuolto, opetus ja koulutus sekä ympäristöön ja infrastruktuuriin liittyvät palvelut. Kunta siis vastaa esimerkiksi kouluista, esikouluista, kirjastoista, liikuntapalveluista ja vanhusten kotipalvelusta. Kunta myös suunnittelee katuja, asuntoja ja puistoalueita sekä huolehtii veden saannista, sähköstä ja puhtaanapidosta.

Kunnassa asioista päätetään demokraattisesti kunnanvaltuustossa, joka edustaa kunnan asukkaita. Kunnanvaltuuston jäsenet valitaan kuntavaaleissa. Valtuusto valitsee puolestaan jäsenet kunnanhallitukseen, jonka tehtävä on valmistella valtuuston päätökset ja toteuttaa ne.

Kunnanvaltuusto valitsee myös lautakunnat, jotka johtavat julkisten palveluiden tuottamista kunnassa. Lautakuntia ovat esimerkiksi sivistyslautakunta, joka hoitaa koulutus- ja kulttuuriasioita, sekä sosiaali- ja terveyslautakunta, jonka vastuulla ovat sosiaali- ja terveyspalvelut. Lautakuntien tehtävänä on valmistella asioita kunnanvaltuuston päätöksentekoon. Niiden jäsenet ovat joko kunnanvaltuutettuja tai muita puolueiden valitsemia kuntalaisia.

Maakunnat

Kuntien lisäksi Suomi jakautuu myös maakuntiin, jotka ovat hallinnollisia maa-alueita. Maakuntia on tällä hetkellä 18. Jokaisen maakunnan sisällä on useita kuntia. Maakuntien hallintoa hoitavat alueelliset organisaatiot nimeltä maakuntien liitot. Maakuntien liitot ovat tietyn alueen kuntien muodostamia kuntayhtymiä eli yhteenliittymiä, joissa jokaisen kunnan on oltava jäsenenä. Niiden päätöksenteko perustuu kunnalliseen demokratiaan.

Maakuntien liitoilla on kaksi lakisääteistä tehtävää: alueiden kehittäminen ja kaavoitus. Liitot ovat siis alueensa kehittäjiä ja edunvalvojia. Laissa määrättyjen tehtävien lisäksi maakuntien liitot muun

muassa edistävät alueen elinkeinoelämää ja matkailua sekä alueellista, valtakunnallista ja kansainvälistä yhteistyötä. Ne kehittävät kulttuuritoimintaa ja koulutusta ja toteuttavat maakuntia koskevia tutkimuksia.

Maakunnan liiton ylin päätöksentekijä on maakuntavaltuusto. Valtuuston jäsenet koostuvat kuntien kunnanvaltuutetuista. Valtuutetut on siis valittu tehtäviinsä vaaleissa ja he edustavat eri poliittisia puolueita. Liiton käytännön työtä ohjaa maakuntahallitus, jonka jäsenet maakuntavaltuusto valitsee keskuudestaan. Maakunnan liiton käytännön aluekehittämisen ja aluesuunnittelutyön tekevät virkamiehet, joiden esimiehenä toimii maakuntajohtaja.

Euroopan unioni ja Suomi

Euroopan unioni (EU) on poliittinen ja taloudellinen valtioiden liitto, jonka tarkoituksena on luoda yhteiset säännöt ja parantaa Euroopan kaupankäyntiä ja elinoloja. Euroopan unionin perusarvoja ovat ihmisarvon ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen, vapaus, demokratia, tasa-arvo ja oikeusvaltio. EU:n jäsenmaat ovat itsenäisiä valtioita. Ne sitoutuvat kuitenkin noudattamaan unionissa tehtyjä päätöksiä ja määräyksiä.

Kun Suomi liittyi EU:n jäseneksi, osa poliittisesta päätöksenteosta, joka ennen hoidettiin Suomessa, siirtyi Euroopan unioniin. EU-jäsenyys on helpottanut kansainvälistä yhteistyötä muiden valtioiden kanssa monissa Suomea koskevissa asioissa, kuten kaupankäynnissä.

Euroopan unionin päätöksentekoa hoitaa paitsi Euroopan parlamentti, jonka jäsenet valitaan vaaleilla kussakin jäsenmaassa, myös ministerineuvosto, joka käyttää EU:n ylintä päätösvaltaa. Ministerineuvosto on Euroopan unionin hallitus. Neuvostoon kuuluvat kaikki EU:n jäsenvaltioiden ministerit. Kokouksiin osallistuu sen alan ministeri, jonka asioita käsitellään. Esimerkiksi kun käsitellään maatalousasioita, läsnä ovat maatalousministerit. Neuvosto säätää lakeja yhdessä Euroopan parlamentin kanssa.

Euroopan unionin komissiossa työskentelevät jäsenmaiden nimittämät virkamiehet. Komissio tekee lakiesityksiä ja laatii ehdotuksen EU:n budjetiksi. Komissio myös toteuttaa ministerineuvoston tekemät päätökset.

Suomella on edustus kaikissa keskeisissä päätöksentekoeleimissä Euroopan unionissa. Suomalaiset poliitikot ovat siis mukana tekemässä yhteisiä päätöksiä Euroopan kehittämisestä ja pitämässä samalla suomalaisille tärkeitä asioita esillä unionissa.

Suomen elinkeinoelämä ja talousjärjestelmä

Suomi teollistui myöhemmin kuin useimmat muut Euroopan maat.

Sotakorvaustuotteiden tuotanto 1940- ja 1950-luvuilla ja laaja idänkauppa Neuvostoliiton kanssa sen jälkeen auttoivat Suomen teollisuutta kehittymään nopeasti. Suurimmat teollisuudenalat olivat metsä-, puu- ja paperiteollisuus sekä metalli- ja konepajateollisuus.

Kun talouden ja elinkeinon muutos oli lähtenyt käyntiin, se tapahtui nopeammin kuin monissa Euroopan maissa. Maa- ja metsätalous tehostui ja koneellistui eikä maalla tarvittu enää niin paljon työvoimaa. Ihmiset muuttivat kaupunkeihin työn perässä.

Viidessäkymmenessä vuodessa työntekijät siirtyivät maa- ja metsätaloudesta teollisuustyöpaikkojen kautta palvelualoille. Osa työvoimasta siirtyi suoraan maatalousammateista palveluihin. Palveluala kasvoi nopeammin kuin teollisuus. Muutoksesta puhutaan suomalaisen yhteiskunnan rakennemuutoksena.

Palvelualat kasvoivat sodan jälkeen erittäin nopeasti, kun hyvinvointiyhteiskunnan tuottamia palveluita kehitettiin voimakkaasti. Nykyään maa- ja metsätalouden parissa työskentelee vajaat kolme prosenttia suomalaisista, palvelujen parissa noin 70 prosenttia ja teollisuudessa noin 20 prosenttia.

Vienti ja ulkomaankauppa

Suomi on vahvasti viennistä ja kaupankäynnistä riippuvainen maa. Keskeisiä vientituotteita ovat metsäteollisuuden tuotteet, kemian ja metallialan tuotteet, metallit, koneet ja laitteet sekä sähkö- ja elektroniikkateollisuuden tuotteet.

Myös informaatioteknologia eli IT-ala on Suomelle tärkeä. Aiemmin Suomessa tuotettiin erityisesti matkapuhelimia ja niihin liittyviä ohjelmistoja ja teknologiaa. Nykyään IT-ala työllistää erityisesti akateemisesti koulutettuja mm. palvelinalalle, tietokonepelialalle ja ohjelmistokehitykseen. Suomen tärkeimpiä vientimaita ovat Saksa, Ruotsi, Yhdysvallat, Alankomaat ja Venäjä.

Suomen talousjärjestelmä

Suomen talousjärjestelmä perustuu avoimeen markkinatalouteen. Se tarkoittaa, että Suomi käy kauppaa ulkomaiden kanssa. Vienti on Suomen talouden keskeinen osa. Suomen talousjärjestelmä ei kuitenkaan edusta puhdasta kapitalistista markkinataloutta, vaan se on niin sanottu sekatalous. Tämä tarkoittaa, että julkinen valta eli valtio on mukana suuressa osassa palveluiden tuotantoa ja tukee myös tavara- ja palvelutuotantoa eri tavoin.

Suomen valtio omistaa esimerkiksi Suomen rautatiet ja suuria teollisuusyrityksiä. Valtion omistamia yrityksiä kutsutaan valtionyhtiöksi. Valtiolla on Suomessa myös alkoholin vähittäiskauppanomonopoli ja rahapelimonopoli. Tämä tarkoittaa, että valtio omistaa väkeviä alkoholijuomia kuluttajille myyvän Alkon kaupat ja liiketoiminnan sekä Veikkaus-rahapeliyhtiön eikä kukaan muu voi perustaa vastaavia yrityksiä Suomeen. Mietoja alkoholijuomia myydään kuitenkin myös tavallisissa ruokakaupoissa ja kioskeissa.

Keskustelukysymyksiä

1. Mitkä ovat yhteiskunnan kolme sektoria?
2. Miten suomalainen hyvinvointiyhteiskunta ja sen palvelut ovat kehittyneet ajan myötä?
3. Miksi Suomessa valtio ja kunta tarjoavat kansalaisille sosiaaliturvan ja sosiaali- ja terveyspalveluita?
4. Kerro omista kokemuksistasi järjestöissä tai yhdistyksissä toimimisesta.
5. Miksi kansalaisyhteiskunnan aktiivinen toiminta on ollut demokratian kehitykselle tärkeää?
6. Miten Suomen hallinnossa pitää huomioida Euroopan unionissa tehdyt päätökset ja direktiivit?
7. Mihin Suomessa käytetään veroina kerätyt tulot?
8. Vertaa Suomen verotusjärjestelmää ja palvelujärjestelmää aiempiin kokemuksiisi.
9. Vertaa Suomea ja omaa lähtömaatasi. Ovatko keskeiset elinkeinot saamat? Entä talousjärjestelmä? Mitä eroja ja mitä yhtäläisyyksiä niissä on?

3. SUOMEEN MUUTTAMINEN JA SUOMESSA ASUMINEN

Oleskeluluvat ja Suomen kansalaisuus

Käytännön asioita Suomeen muutettaessa

Asumisen perusasioita Suomessa

Kotoutuminen uuteen kotimaahan

Oleskeluluvat ja Suomen kansalaisuus

Kun on muuttamassa Suomeen, riippuu lähtömaasta, millaisia lupia muuttoa varten tarvitsee. Suomessa maahanmuuttoa määrittää ulkomaalaislaki. Se sisältää säännökset muun muassa turvapaikan hakemisesta, oleskeluluvista, perheenyhdistämisestä ja työntekoon liittyvistä luvista ja käytännöistä.

Milloin tarvitaan oleskelulupa?

Muiden Pohjoismaiden eli Ruotsin, Norjan, Tanskan ja Islannin kansalaiset eivät tarvitse oleskelulupaa muuttaessaan Suomeen. Pohjoismaan kansalainen rekisteröidään maistraatissa, jos oleskelu Suomessa kestää yli kuusi kuukautta. Pohjoismaan kansalainen saa myös tehdä Suomessa töitä ilman työntekijän oleskelulupaa. Maistraatti käyttää väestöä koskevia rekisteritietoja mm. vaalien järjestämisessä, verotuksessa, terveydenhuollossa, oikeushallinnossa ja tilastoinnissa.

Myöskään muiden EU-maiden kansalaiset eivät tarvitse oleskelulupaa muuttaessaan Suomeen. EU-kansalainen saa oleskella Suomessa vapaasti kolme kuukautta. Jos hän on Suomessa kauemmin, oleskelu pitää rekisteröidä. Sen voi tehdä itse lähimmässä Maahanmuuttoviraston eli Migrin toimipisteessä, joita Suomessa on eri paikkakunnilla. Myös EU-kansalainen voi tehdä Suomessa töitä vapaasti ilman erillisiä työlupia.

Jos muuttaa Suomeen Pohjoismaiden tai EU:n ulkopuolelta, pitää hakea oleskelulupa Suomeen. Lupa haetaan etukäteen lähtömaassa sijaitsevasta Suomen edustustosta. Kun saapuu Suomeen, jo myönnetty oleskelulupa on oltava mukana. Poikkeuksena ovat turvapaikanhakijat, jotka saapuvat Suomeen ilman oleskelulupaa. Kun hakee turvapaikkaa, Suomesta joko myönnetään oleskelulupa tai ei myönnetä. Päätöstä pitää odottaa Suomessa.

Oleskeluluvan perusteet

Oleskeluluvan voi saada joko perhesiteen, opiskelun, työpaikan tai humanitaarisen syyn perusteella. Oleskeluluvan myöntää Maahanmuuttovirasto. Oleskeluluvan saamisen ehtona on usein, että hakijalla on riittävästi rahaa omaan ja perheen toimeentuloon Suomessa. Lupaa hakiessa riittävä toimeentulo täytyy todistaa. Jos tulee Suomeen työhön, on todistettava, että saa työstä riittävän toimeentulon eli pystyy elättämään itsensä työstä saatavalla palkalla. Pakolaisen ei tarvitse todistaa riittävää toimeentuloaan, paitsi jos hän haluaa saada myös perheensä Suomeen.

Kun turvapaikanhakija saapuu Suomeen, hänen on heti jätettävä turvapaikkahakemus poliisille tai Rajavartiolaitokselle. Rekisteröinnin jälkeen hakemus siirtyy Maahanmuuttoviraston käsiteltäväksi. Hakuprosessin ajan hakija voi asua pakolaisten vastaanottokeskuksessa. Jos hakija saa myönteisen päätöksen, hänelle myönnetään määräaikainen oleskelulupa Suomeen. Vastaanottokeskus auttaa silloin käytännön asioiden hoitamisessa.

Jos Suomessa asuva henkilö haluaa perheenjäsenensä Suomeen, perheenjäsenen on haettava Suomeen oleskelulupaa. Perheenjäsen hakee oleskelulupaa lähimmästä Suomen edustustosta.

Oleskeluluvan perhesiteen perusteella voivat saada Suomessa asuvan henkilön aviopuoliso, avopuoliso tai alaikäiset lapset tai alaikäisen lapsen vanhemmat. Yleensä Suomessa jo asuvan henkilön pitää pystyä elättämään Suomeen tuleva perhe, eli hänellä täytyy olla riittävät tulot.

EU-kansalaisen perheenjäsen ei tarvitse Suomeen oleskelulupaa. Jos hän on itse EU-kansalainen, hänen on rekisteröitävä yli 3 kuukautta kestävä oleskelunsa Suomessa Maahanmuuttovirastossa. Jos hän ei itse ole EU-maan kansalainen, hänen on haettava Maahanmuuttovirastosta EU-kansalaisen perheenjäsenen oleskelukorttia.

Jos Suomessa asuvan ulkomaalaisen sukulainen tai ystävä haluaa tulla vierailulle Suomeen, riippuu lähtömaasta, tarvitseeko hän Suomeen viisumin vai ei. Viisumia haetaan lähimmästä Suomen edustustosta eli suurlähetystöstä. Viisumin lisäksi vierailijalla tulee olla voimassa oleva matka-asiakirja, kuten passi. Lisätietoa viisumiasioista löytyy ulkoasiainministeriön nettisivuilta. Suomi kuuluu Euroopan Schengen-alueeseen. Siksi vierailija ei tarvitse erillistä viisumia Suomeen, jos hänellä on jo oleskelulupa tai voimassa oleva viisumi mihin tahansa muuhun Schengen-maahan.

Erilaiset oleskelulupatyypit

Oleskelulupia on erilaisia. Lupa voi olla määräaikainen tai pysyvä. Ensimmäinen oleskelulupa on aina määräaikainen ja sen pituus on yleensä yksi vuosi. Määräaikaisia lupia on kahdenlaisia, jatkuvia (A) ja tilapäisiä (B). Jatkuva lupa myönnetään esimerkiksi perhesiteen perusteella ja tilapäinen lupa opiskelun perusteella. Jatkuvalle luvalla voi saada ensimmäisen vuoden jälkeen enintään neljä vuotta jatkoaikaa kerrallaan, tilapäiselle luvalla vuoden kerrallaan. Jatkolupaa on haettava, kun edellinen lupa on vielä voimassa.

Pysyvän oleskeluluvan (P) voi saada, kun on asunut vähintään neljä vuotta Suomessa A-luvalla ja luvan edellytykset yhä täyttyvät. Rikoksen tekeminen Suomessa saattaa vaikuttaa oleskeluluvan saamiseen.

Suomen kansalaisuuden hakeminen

Kun on asunut Suomessa 4–7 vuotta, voi hakea Suomen kansalaisuutta. Jotta hakija voi saada Suomen kansalaisuuden, hänen on pystyttävä selvittämään henkilöllisyytensä. Hänen on myös yleensä pystyttävä osoittamaan, että hän osaa riittävän hyvin suomea tai ruotsia. Kielitaidon voi osoittaa todistuksella suomen tai ruotsin kielen kielitestistä. Kielitaidon voi myös osoittaa sillä, että on suorittanut Suomessa jonkin tutkinnon eli on käynyt peruskoulun, lukion, ammattikoulun tai suorittanut yliopisto-opinnot suomeksi tai ruotsiksi.

Kansalaisuushakemuksessa pitää esittää tieto siitä, ettei ole syyllistynyt Suomessa rikoksiin. Hakemukseen tarvitaan myös selvitys siitä, että hakija pystyy elättämään itsensä täällä eli että hän saa elämiseen tarvittavan rahan esimerkiksi työstä tai yhteiskunnan maksamista tuista ja että hän on maksanut kaikista tuloistaan veroja. Kansalaisuushakemus jätetään käsiteltäväksi Maahanmuuttovirastoon.

Suomen kansalaisella on Suomessa erilaisia oikeuksia ja velvollisuuksia. Häntä ei voida esimerkiksi estää saapumasta Suomeen, karkottaa täältä tai luovuttaa toiseen maahan vastoin tahtoa. Ulkomailla ollessaan hän saa apua Suomen suurlähetystöiltä ja konsulaateilta. Tiettyihin valtion virkoihin nimitetään vain Suomen kansalaisia, esimerkiksi poliisin ja tuomarin virkoihin.

Suomen kansalaisena saa myös äänestää kaikissa Suomessa järjestettävissä vaaleissa. Suomen kansalaisen velvollisuuksiin kuuluu muun muassa maanpuolustusvelvollisuus. Se tarkoittaa, että jokainen Suomen kansalainen on velvollinen osallistumaan Suomen puolustamiseen tai avustamaan siinä. Asevelvollisuus eli velvollisuus osallistua armeijakoulutukseen tai siviilipalvelukseen koskee vain miehiä.

Koska Suomi on Euroopan unionin jäsen, Suomen kansalainen on samalla myös EU-kansalainen, jolla on oikeus liikkua vapaasti ja tehdä työtä EU:n alueella.

Käytännön asioita Suomeen muutettaessa

Kun muuttaa Suomeen, pitää käydä ensin paikallisessa maistraatissa tekemässä muuttoilmoitus. Muuttoilmoitus tehdään täyttämällä lomake, johon tulee muuttavien henkilöiden henkilötiedot. Kun muuttoilmoitus on tehty, posti tulee heti oikeaan osoitteeseen, verot maksetaan oikeaan kuntaan ja asiointi viranomaisten kanssa sujuu nopeammin.

Maistraatti on valtion viranomainen, joka muun muassa ylläpitää Suomen väestötietojärjestelmää. Järjestelmä on henkilörekisteri, josta löytyvät kaikkien Suomessa asuvien henkilö- ja osoitetiedot. Joka kerta, kun vaihtaa Suomessa asuntoa, pitää tehdä maistraattiin uusi muuttoilmoitus, että tiedot pysyvät ajan tasalla.

Maistraatista saa samalla suomalaisen henkilötunnuksen. Henkilötunnus on numerokoodi, joka koostuu omasta syntymäajasta ja henkilökohtaisesta loppuosasta. Henkilötunnusta voi hakea myös oleskelulupahakemuksen yhteydessä. Suomessa henkilötunnusta tarvitaan esimerkiksi silloin, kun avaa puhelinliittymän tai pankkitilin tai kun varmentaa henkilöllisyytensä pankissa tai viranomaisten kanssa asioidessaan. Monipuolista ja ajantasaista tietoa Suomesta, Suomeen muuttamisesta ja Suomessa asumisesta saa esimerkiksi sivustolta www.infopankki.fi. Tietoja voi lukea kahdellatoista eri kielellä.

Kotikunta ja oikeus julkisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin

Kun ihminen muuttaa asumaan vakinaisesti Suomeen, hänelle rekisteröidään kotikunta. Kotikunta on se kunta, jossa ihminen asuu ja jonka tarjoamia palveluita hän on oikeutettu käyttämään. Kunta tarjoaa Suomessa asukkailleen kaikki keskeiset peruspalvelut, esimerkiksi hammashoidon, lääkärin, päivähoidon, vanhuspalvelut ja koulun.

Suomeen saapuville kiintiöpakolaisille osoitetaan kuntapaikka. Myös osa oleskeluluvan saaneista turvapaikanhakijoista saa kuntapaikan. Tämä tarkoittaa, että valtio ja kunta ovat sopineet, että kyseinen kunta tarjoaa pakolaiselle asunnon ja keskeiset sosiaali- ja terveyspalvelut sekä koulutukseen ja toimeentulon järjestämiseen liittyvät palvelut. Kunta auttaa pakolaista alkuvaiheen kotoutumisessa kotoutumisaikana eli yleensä ensimmäisten 3–5 vuoden ajan. Tähän kunta saa rahaa valtiolta.

Suomessa asuvat saavat vapaasti muuttaa paikkakunnalta toiselle esimerkiksi työn, opiskelun tai perheen vuoksi. Jos on saanut kuntapaikan, kotoutumisaikana ei kannata kuitenkaan yleensä muuttaa toiselle paikkakunnalle. Kuntapaikkasopimus ei siirry muuttajan mukana, joten uudella paikkakunnalla ei välttämättä ole mahdollista saada yhtä henkilökohtaista ja laajaa kotoutumisajan palvelua. Jos muuttaa pienemmästä kaupungista isompaan, asuntojen vuokrat ovat kalliimpia ja sopivaa asuntoa voi olla vaikea löytää. Isoissa kaupungeissa julkisissa palveluissa on myös usein enemmän ruuhkaa.

Muuttotavarat

Kun muuttaa Suomeen, omista muuttotavaroista, esimerkiksi huonekaluista, ei yleensä tarvitse maksaa tullia tai arvonlisäveroa. Jos muuttaa EU:n ulkopuolisesta maasta, pitää tehdä tulliviranomaisille ilmoitus muuttotavaroista. Jos tuo mukanaan auton, siitä on ilmoitettava tullille. Auto on rekisteröitävä Suomessa ja siitä on maksettava autoveroa. Vasta sen jälkeen autoa voi käyttää Suomen liikenteessä. Autolla on myös oltava voimassa oleva liikennevakuutus.

Ajokortti

Suomessa auton ajamiseen tarvitaan ajokortti. Ajokortin voi saada, kun on täyttänyt 18 vuotta ja suorittanut autokoulussa kuljettajantutkinnon. Tutkintoon sisältyy teoriaopetusta ja käytännön ajo-opetusta. Ajokortin hinnaksi tulee noin 2000 euroa. Jos Suomeen muuttaneella on jo jonkin muun maan myöntämä ajokortti, pitää tarkistaa Ajovarmasta, onko kortti voimassa myös Suomessa. Ajovarma hoitaa kuljettajantutkintoasioita Suomessa. Muissa Pohjoismaissa ja EU- ja ETA-maissa suoritettavat ajokortit kelpaavat sellaisenaan Suomessa.

Pankkipalvelut Suomessa

Suomessa palkka ja kaikki etuudet, esimerkiksi lapsilisä tai asumistuki, maksetaan pankkitilille. Uusi tulija tarvitsee siis tilin suomalaisessa pankissa heti, kun hän on muuttanut Suomeen. Pankkitilin avaamista varten pitää ottaa mukaan passi tai muu henkilöllisyystodistus. Eri pankit tarjoavat erilaisia palveluita ja hinnoittelevat ne eri tavoin. Kannattaa ottaa selvää, mikä pankki on itselle sopivin. Suomessa käytetään suhteellisen vähän käteistä kaupoissa asioidessa. Suuri osa ihmisistä maksaa ostoksensa pankkikortilla.

Suomessa pankkitiliin saa myös verkkopankkitunnukset. Näillä tunnuksilla voi maksaa laskuja ja siirtää rahaa omalta tililtä internetissä maksutta. Suurin osa suomalaisista hoitaa omat pankkiasiansa verkkopankissa nopeasti ja ilmaiseksi.

Verkkopankkitunnukset ovat tärkeitä myös siksi, että niiden avulla voi varmentaa henkilöllisyytensä monissa internetin viranomaispalveluissa. Ilman verkkopankkitunnuksia joidenkin asioiden hoitaminen käy työlääksi ja tulee myös kalliimmaksi. Pankkitilin avaaminen on ulkomaalaiselle usein helpompaa kuin verkkopankkitunnusten saaminen.

Maksuhäiriömerkintä

Jos Suomessa jättää laskujaan kokonaan maksamatta, voi saada maksuhäiriömerkinnän. Merkinnällä on paljon negatiivisia seurauksia. Pankki perii takaisin myöntämänsä luottokortit, ja luottoa tai lainaa on vaikea saada. Puhelinliittymää tai vakuutusta ostettaessa pitää maksaa ennakkomaksuja. Ostoksia ei voi maksaa osamaksulla. Myös vuokra-asunnon saanti voi olla vaikeaa, koska vuokranantaja tarkistaa etukäteen vuokralaisen tiedot. Maksuhäiriömerkintä pysyy voimassa 2–3 vuotta, jonka jälkeen merkintä poistuu, jos maksut on maksettu.

Puhelinliittymät

Suomessa kännyköitä käytetään paitsi puheluihin myös internetin selailuun ja kaikenlaiseen asiointiin. Puhelimella voi mm. maksaa bussissa kertalipun, maksaa kahvilassa ostoksia tai käyttää verkkopankkia. Kännykkää voi käyttää maksuvälineenä monissa kaupoissa. Puhelimen voi ostaa tavaratalosta, netistä tai teleoperaattorin myymälästä.

Kun ostaa matkapuhelinliittymän, saa suomalaisen puhelinnumeron. Kun avaa Suomessa liittymän, täytyy olla suomalainen henkilötunnus ja osoite Suomessa. Voi ostaa joko prepaid-liittymän, jossa maksaa puheluista jo etukäteen, tai tavallisen liittymän. Prepaid-liittymiä saa teleoperaattoreilta tai kioskeista.

Saadakseen tavallisen puhelinliittymän asiakkaan on pystyttävä esittämään, että hänen luottotietonsa ovat kunnossa. Tämä tarkoittaa, että on maksanut laskut ajoissa eikä maksuhäiriömerkintöjä ole. Jos asiakas ei pysty todistamaan luottotietojensa olevan kunnossa, hänen pitää maksaa liittymästä muutaman sadan euron takuumaksu. Jos on juuri muuttanut Suomeen eikä ulkomaista luottohistoriaa pystytä todentamaan, pitää maksaa takuumaksu. Maksun saa takaisin, kun sulkee liittymän. Toinen vaihtoehto on ottaa alkuun prepaid-liittymä, jossa vakuusmaksua ei tarvita.

Ennen kuin soittaa ulkomaille, kannattaa tarkistaa, kuinka paljon puhelu maksaa. Eri yritykset tarjoavat ulkomaanpuhelutunnuksia, joilla voi soittaa ulkomaille. Kannattaa ottaa selvää, millä tunnuksilla soitat edullisimmin. Eri maihin soittaminen on eri hintaista. Tietokoneella ja matkapuhelimella voi soittaa myös ilmaisia internet-puheluita esimerkiksi Skypen avulla.

Internet-yhteys

Suomessa on yleistä, että monet asiat hoidetaan internetin välityksellä. Viranomaiset ja yritykset käyttävät sähköistä asiointia, joka toimii itsepalveluperiaatteella. Asiakkaan pitää itse löytää tarvittavat tiedot yrityksen tai viranomaisen verkkosivuilta, eikä saatavilla välttämättä ole palvelunumeroa, johon voi soittaa saadakseen ohjeita.

Jos haluaa hankkia kotiin oman internet-yhteyden, pitää tehdä sopimus internet-palveluntarjoajan kanssa. Palveluntarjoajia on paljon, joten hintoja kannattaa vertailla. Joskus internet-yhteys sisältyy myös asunnon vuokraan. Silloin internetistä ei tarvitse erikseen maksaa, mutta pitää ottaa yhteys palveluntarjoajaan, että yhteys saadaan avattua.

Internetiä voi käyttää ilmaiseksi monissa kahviloissa ja kirjastoissa. Kirjastoissa on myös tietokoneita, joita saa käyttää, kun omistaa kirjastokortin. Sen saa kirjastosta ilmaiseksi. Suomessa joka paikkakunnalla on oma kirjasto, josta voi lainata kirjoja ja jossa voi lukea kirjoja ja lehtiä, käyttää tietokonetta, opiskella ja osallistua erilaisiin tapahtumiin ja kursseille.

Kotoutumisen alkuvaihe ja sen palvelut

Kun muuttaa Suomeen toisesta maasta, on useimmiten oikeutettu kotouttaviin palveluihin. Nämä ovat julkisia palveluja, joilla helpotetaan uuden tulijan asettumista maahan, kielen oppimista ja työ- tai opiskelupaikan löytymistä Suomesta. Suomessa kunnilla on merkittävä rooli maahanmuuttajien kotouttamisessa. Jokaisella kunnalla on kotouttamisohjelma, jossa kerrotaan, miten maahan muuttaneiden palvelut kunnan alueella järjestetään.

Kunnat ottavat myös vastaan kiintiöpakolaisia ja turvapaikanhakijoita sekä järjestävät näille kaikki alkuvaiheen palvelut asumisesta sosiaali- ja terveystieteisiin. Kunnilla on lisäksi neuvontapalveluita maahan muuttaneille. Neuvonnassa maahanmuuttaja voi saada tietoa esimerkiksi koulutuksesta, viranomaisten kanssa asioinnista tai työllistymisestä. Joillakin paikkakunnilla neuvontapalvelua voi saada pakolaisen omalla äidinkielellä. Myös tulkin käyttö on mahdollista erilaisissa asiointitilanteissa. Kannattaa kuitenkin varmistaa aina etukäteen, maksaako tulkin viranomaisen vai pitääkö asiakkaan itse maksaa kustannukset.

Kotoutumispalvelut tukevat Suomeen kotoutumisessa, mutta uuteen maahan asettumisessa, kielen opiskelussa ja opiskelu- tai työpaikan löytämisessä tarvitaan ennen kaikkea omaa aktiivisuutta. Apua ja neuvoja saa sekä viranomaisilta että erilaisilta järjestöiltä. Järjestöjen kautta löytää sekä uusia ystäviä, sosiaalisia verkostoja ja vapaa-ajan toimintaa että palveluita maahan muuttaneille. Järjestöihin pääsee helposti myös vapaaehtoistyöhön. Vapaaehtoistyö voi auttaa kielitaidon kehittämisessä, ja siitä voi olla hyötyä myös työpaikan saannissa.

Alkukartoitus ja kotoutumissuunnitelma

Tärkeä alkuvaiheen palvelu maahan muuttaneelle on alkukartoitus. Se on haastattelu, jonka tarkoituksena on selvittää, tarvitseeko uusi tulija kotoutumisen tueksi kotoutumissuunnitelman ja muita palveluita. Alkukartoituksessa käydään läpi henkilön työ- ja koulutustausta, kielitaito, perhetilanne ja terveydentila. Kartoituksen tekee joko kunta tai TE-toimisto. Alkukartoituksen pohjalta laaditaan tarvittaessa kotoutumissuunnitelma, johon kirjataan ne palvelut ja toimenpiteet, jotka edistävät esimerkiksi kielitaidon ja työ- tai opiskelupaikan hankkimista.

Kotoutumissuunnitelma on voimassa yleensä 1–3 vuotta. Suunnitelma sisältää usein koulutusta tai työkokeiluun osallistumista. Kotoutumissuunnitelman toimenpiteiden ajalta, esimerkiksi kotoutumiskoulutuksen ajan, opiskelijan on usein mahdollista saada työttömyysetuutta eli rahallista etuutta Kelasta.

Kotoutumiskoulutus

Yksi keskeisistä kotoutumista tukevista palveluista on kotoutumiskoulutus. Se on noin vuoden kestävä kurssi, jonka tarkoituksena oppia kieltä sekä yhteiskuntaan liittyviä asioita ja päästä sen jälkeen työhön tai jatkokoulutukseen. Ennen kurssia opiskelija osallistuu kielitaidon ja opiskeluvälmiöiden testaukseen, jotta hänet voidaan ohjata hänelle sopivaan koulutukseen. Kurssiin sisältyy kielenopetuksen lisäksi myös tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta ja työelämästä sekä ammatinvalinnanohjausta. Lisäksi siihen sisältyy työharjoittelujakso, jonka aikana opiskelijat työskentelevät suomalaisella työpaikalla.

Asumisen perusasioita

Suomessa voi asua vuokralla, asumisoikeusasunnossa tai omistusasunnossa. Isommissa kaupungeissa asuntojen vuokra- ja myyntihinnat ovat kalliimpia kuin pienillä paikkakunnilla.

Asumistukea asumisen menoihin

Suomessa voi saada asumistukea asumismenoihin, kuten asunnon vuokraan tai vastikkeeseen. Asumistukea saa, jos muut tulot jäävät pieniksi. Asumistukea haetaan Kelalta, ja tuen määrässä huomioidaan perheen koko ja tulot. Asumistuki ei yleensä kata kaikkia asumisen menoja, eli asukas maksaa itse osan asunnon vuokrasta sekä esimerkiksi sähkö- ja internetliittymämaksut. Myös eläkeläiset ja opiskelijat voivat saada Kelasta asumistukea.

Asuntojen vuokrat ovat olleet pitkään nousussa, ja varsinkin pääkaupunkiseudulla on hyvin vaikea löytää kohtuuhintaista vuokra-asuntoa. Pienemmillä paikkakunnilla vuokra-asunnon löytäminen on usein helpompaa ja vuokrat ovat edullisempia.

Vuokra-asuminen

Ilmoituksia vuokralle tarjottavista asunnoista löytää helposti internetistä. Asuntoja tarjoavat vuokralle kaupungit ja kunnat sekä erilaiset yksityiset yritykset, jotka rakennuttavat ja vuokraavat asuntoja. Myös yksityiset vuokranantajat eli yksittäiset ihmiset, jotka omistavat asuntoja, etsivät niihin vuokralaisia.

Kaupungin tai kunnan omistamat vuokra-asunnot ovat yleensä halvempia kuin yksityisten henkilöiden tai yhtiöiden omistamat asunnot. Niihin voi kuitenkin olla pitkä jono. Asuntohakemuksen voi tehdä kaupungin, kunnan tai yhtiön verkkosivuilla. Hakemus pitää yleensä uusia esimerkiksi kolmen kuukauden tai vuoden välein.

Vuokra-asunnossa asuva voi ottaa myös alivuokralaisen. Se tarkoittaa, että vuokralainen ottaa toisen asukkaan asumaan osaan asuntoa, esimerkiksi yhteen huoneeseen. Alivuokralainen tekee vuokrasopimuksen vuokralaisen kanssa, ei asunnon omistajan kanssa. Vastuu asunnosta ja vuokran maksamisesta omistajalle on päävuokralaisella. Asumisesta täytyy aina olla sopimus, eikä toisen ihmisen luona ole luvallista asua ilmoittamatta siitä asunnon omistajalle tai vuokranantajalle.

Asuntoon kannattaa aina ottaa kotivakuutus ja usein se on jopa pakollinen. Vakuutus korvaa vahinkoja, joita esimerkiksi vesivahingossa tai tulipalossa saattaa sattua asunnolle, huonekaluille tai muille tavaroille. Kotivakuutuksen voi ostaa vakuutusyhtiöstä.

Asumisoikeusasunnot

Asumisoikeusasuminen (Aso) on vuokraamisen ja omistamisen eräänlainen välimuoto. Asukkaalla on asuntoonsa asumisoikeus, mutta asunnon omistaa rakennuttajayhtiö. Aso-asuntojen asumiskustannukset ovat jossain tapauksissa samaa hintaluokkaa kuin vuokra-asumisen. On kuitenkin Aso-yhtiöitä, joissa asuminen on kallista. Asumisoikeusasuntoa haetaan henkilökohtaisella jonotusnumerolla.

Perustietoa vuokra-asunnoista

Uudesta asunnosta tehdään kirjallinen vuokrasopimus vuokranantajan kanssa. Vuokrasopimus voi olla määräaikainen, esimerkiksi vuoden pituinen. Se voi olla myös toistaiseksi voimassa oleva, mikä tarkoittaa sitä, että vuokrasopimus jatkuu, kunnes asukas tai vuokranantaja irtisanoo sen. Jos asukas irtisanoo sopimuksen, irtisanomisaika on kuukauden mittainen. Jos asunnon omistaja irtisanoo sopimuksen, irtisanomisaika on kolmesta kuuteen kuukauteen riippuen siitä, kuinka kauan vuokrasopimus on ollut voimassa.

Vuokrasopimuksessa tulee olla ainakin seuraavat tiedot:

- asunnon omistajan ja asunnon vuokraajan henkilö- ja osoitetiedot
- asunnon osoite, tyyppi, koko, kunto ja varusteet
- milloin vuokrasopimus astuu voimaan ja milloin se päättyy
- vuokran ja takuuvuokran euromäärä
- milloin vuokra maksetaan ja mille pankkitilille
- mitä vuokraan sisältyy ja mistä pitää maksaa lisämaksu (esimerkiksi vesi, sähkö tai autopaikka)
- vuokrankorotusehto eli millä ehdoin asunnon omistaja voi korottaa vuokraa kerran vuodessa

Yleensä asunnosta pitää maksaa vuokratakuu ennen muuttamista. Se tarkoittaa, että vuokralainen maksaa vuokranantajalle etukäteen ylimääräisen, parin kuukauden vuokraa vastaavan rahasumman. Rahan saa takaisin pois muuttaessa, jos on maksanut maksut ajoissa ja asunto on pysynyt hyvässä kunnossa.

Suomalaisen vuokra-asunnon vuokraan ei sisälly sähkömaksua eikä aina vesimaksuakaan. Nämä kulut tulevat siis maksettavaksi vielä vuokran lisäksi, samoin kuin autopaikkamaksut ja usein myös pesutupa- ja saunavuoromaksut.

Kun muuttaa uuteen asuntoon, pitää tehdä sähköyhtiön kanssa sopimus sähkön toimituksesta. Muuten sähköt katkeavat, kun edellisen asukkaan sopimus umpeutuu. Sekä maistraatille että talon isännöitsijälle pitää tehdä muutosta muuttoilmoitus, jossa ilmoitetaan, keitä asuntoon muuttaa.

Asunnon tavallisiin varusteisiin kuuluvat Suomessa keittiönkaapit, hella ja jääkaappi ja joskus myös tiskikone sekä vaatekaapit. Myös valmiiksi kalustettuja vuokra-asuntoja on tarjolla, mutta yleensä asukas tuo omat huonekalut mukanaan.

Vuokralaisen kannattaa käydä katsomassa asuntoa vuokranantajan kanssa ennen muuttoa ja merkitä muistiin, mitä vikoja tai korjattavaa asunnossa on. Silloin ne eivät tule vuokralaisen maksettavaksi, kun hän muuttaa asunnosta pois. Vuokralaisen täytyy hoitaa asuntoa huolellisesti. Jos hän tekee asunnossa vahinkoa, hänen täytyy maksaa tarvittavat korjaukset. Vuokralainen ei saa remontoida asuntoa ilman vuokranantajan lupaa.

Jos asuntoon tulee vikoja, esimerkiksi jääkaappi menee rikki, patteri ei toimi tai hana vuotaa, vuokralaisen tulee ottaa yhteyttä huoltoyhtiöön, jonka yhteystiedot löytyvät rappukäytävän ilmoitustaululta. Huoltomies tai ammattimies tulee korjaamaan viat. Huoltomies yleensä myös avaa oven, jos vuokralainen on unohtanut avaimet sisälle.

Taloyhtiön järjestyssäännöt ja naapurien huomioiminen

Jokaisessa taloyhtiössä on järjestyssäännöt, joita asukkaiden on noudatettava. Sääntöjen tarkoituksena on varmistaa, että talossa asuminen on viihtyisää ja turvallista kaikille asukkaille. Säännöissä kerrotaan, milloin kerrostalon ulko-ovi on auki ja mihin kellonaikaan talossa on oltava hiljaista. Niissä myös annetaan ohjeita taloyhtiön yhteisten tilojen, kuten pesutuvan tai saunan, käytöstä.

Jos asukas rikkoo talon järjestyssääntöjä monta kertaa ja vakavasti, vuokrasopimus saatetaan purkaa ja hänen täytyy muuttaa pois. Infopankki.fi-sivustolta löytyy lisää tietoa asumisesta eri kielillä.

On hyvä pyrkiä asumaan siten, että ottaa huomioon naapurinsa. Suomessa on varsinkin suuremmissa kaupungeissa tyypillistä, että osa ihmisistä ei tunne naapureitaan eikä välttämättä tervehti heitä. Moni suomalainen ajattelee, että näin jokainen saa olla omassa rauhassaan. On kuitenkin mukavaa ja kohteliasta tervehtiä ja jutella naapurien kanssa, kun heitä näkee pihalla tai rappukäytävässä. On myös turvallisempaa asua talossa, jos tuntee ja tunnistaa muut asukkaat.

Jos haluaa vierailta naapurin luona, kannattaa sopia asiasta hänen kanssaan etukäteen. Suomalaiset saattavat olla hämillään yllätysvierailusta. Naapurin huomioiminen tarkoittaa myös sitä, että jokainen pitää omalta osaltaan huolta taloyhtiön yleisten tilojen, kuten pihan, rappukäytävien, pesutuvan sekä roskakatosten, siisteydestä. Pesutuvan ja muiden yleisten tilojen käytölle on säännöt, ja niitä on hyvä noudattaa.

Kodin jätteiden lajittelu ja kierrätys

Monessa arjen asiassa pidetään Suomessa tärkeänä, että toimii tavalla, joka säästää resursseja ja suojelee ympäristöä ja luontoa. Siksi kodissa syntyvät jätteet lajitellaan eri jäteastioihin. Lajittelun tarkoituksena on hyödyntää jätteistä saatava materiaali uudelleen ja säästää siten luonnonvaroja ja myös rahaa.

Jätteistä saa raaka-aineita uusien tuotteiden valmistamiseen, ja kaatopaikalle vietävän jätteen määrä pienenee. Väärin lajitellut jätteet hidastavat jätteenkäsittelyä, ja niistä tulee yhteiskunnalle lisäkustannuksia. Lajittelu on helpointa tehdä niin, että omassa keittiössä on eri astiat eri jätteille.

Taloyhtiön pihassa on roskakatos, jossa on jäteastiat eri lajin jätteille.

- Biojäte: ruuantähteet ja -kuoret, kahvin ja teen porot, pilaantunut ruoka, kananmunan kuoret, kalan perkuujätteet, pienet luut
- Kartonki: pahiset ruokapakkaukset, pahvilaatikot, maito- ja mehutölkit
- Paperi: sanoma- ja aikakauslehdet, mainospaperit, kirjekuoret, kirjat ilman kansia
- Lasi: lasipurkit ja pantittomat lasipullot
- Metallit: säilyketölkit, alumiinivuorat ja -folio, metalliset taloustavarat, pienet kodinkoneet
- Sekajäte: kaikki se, mitä ei voida lajitella.

Sekajäte poltetaan ja siitä saadaan energiaa. Jätteistä saatavaa energiaa hyödynnetään lämmöksi ja sähköksi.

On olemassa myös ongelmajätteitä, joista voi sekajätteen joukkoon heitettynä päästä myrkyllisiä aineita luontoon. Siksi näiden jätteiden lajittelu on erittäin tärkeää. Ongelmajätteitä ovat esimerkiksi loisteputket, akut ja paristot, lääkkeet, maalit ja liimat sekä erilaiset kemikaalit. Ne pitää viedä ongelmajättepisteisiin tai jäteasemille.

Erikseen kerätään vielä sähkö- ja elektroniikkaromu, kuten vanhat kodinkoneet ja tietokoneet. Kaupoista löytyy usein pisteitä, johon voi viedä käytetyt paristot ja energiansäästölamput. Vanhat sähkölaitteet voi viedä esimerkiksi elektroniikkamyymälään ja vanhat lääkkeet pitää viedä

apteekkiin. Tarkoituksena on käyttää uudestaan mahdollisimman paljon vanhaa materiaalia ja säästää siten luonnonvaroja. Lisätietoa keräyspisteiden sijainnista löytyy osoitteessa www.kierratys.info ja kierrätyksestä yleensä esimerkiksi osoitteesta www.kierratyskeskus.fi.

Ympäristöä ja resursseja voi säästää myös siten, että antaa pois tai myy ne ehjät ja toimivat tavarat, joita ei enää tarvitse. Suomessa kerätään kierrätykseen esimerkiksi vaatteita, huonekaluja ja toimivia kodinkoneita. Näitä tavaroita voi itse myydä kirpputorilla tai nettikirpputorilla. Niitä voi myös lahjoittaa kierrätyskeskukseen tai esimerkiksi Punaisen Ristin kirpputorille.

Suuri osa kaupassa myytävistä juomapulloista on panttipulloja. Kun tällaisen tyhjän pullon palauttaa kauppaan, siitä saa pienen panttimaksun takaisin. Palautetut pullot käytetään uudelleen.

Energiansäästö kotona

Suomessa kaikkien ihmisten halutaan suojelevan ympäristöä myös siten, että kotona käytetään säästeliäästi sähköä ja energiaa. Mitä vähemmän energiaa kulutamme, sitä vähemmän syntyy kasvihuonekaasuja, jotka kiihdyttävät ilmastonmuutosta eli maapallon lämpötilan nopeaa nousua.

Ilmastonmuutoksella on erittäin merkittäviä negatiivisia vaikutuksia koko maapallon ihmisten ja eläinten elämään ja elinolosuhteisiin. Kun maapallon lämpötila nousee, maanviljely vaikeutuu monilla alueilla. Sään ääri-ilmiöt voimistuvat ja uhkaavat ihmisten ja eläinten elämää ja elinympäristöjä. Tartuntataudit leviävät, ja ympäristöjen muutoksessa lajeja kuolee sukupuuttoon.

Sähkön lisäksi myös vettä on hyvä käyttää säästeliäästi. Silloin säästää ympäristön lisäksi rahaa sähkö- ja vesilaskuissa. Sähköä säästyy kotona, kun pitää asunnon lämpötilan sopivana, noin 20–22 asteessa.

Asunto tuuletetaan nopeasti avaamalla kaikki ikkunat muutamaksi minuutiksi. Jääkaapin ja pakastimen lämpötilat säädetään oikeiksi ja pakastin sulatetaan tarvittaessa esimerkiksi kerran vuodessa. Paksu jääkerros pakastimessa kuluttaa turhaan sähköä.

Astioita ei tule tiskata juoksevan veden alla, vaan laitetaan mieluummin tulppa altaaseen ja lasketaan pesualtaat täyteen vettä ja pestään ja huuhdellaan astiat pesualtaassa. Näin säästyy paljon vettä. Suihkussa käydään nopeasti ja vesihanat suljetaan saippuoinnin ajaksi. Kotona sähkölaitteet tai valaisimet sammutetaan silloin, kun niitä ei tarvita.

Suomessa talot on rakennettu tiiviiksi, jotta niissä olisi talvella lämmin. Tiiviit talot eivät kestä kosteutta, vaan se aiheuttaa nopeasti vaurioita seiniin ja lattioihin. Siksi lattioita tai seiniä siivotessa tulee käyttää vain vähän vettä ja kuivata pinnat sen jälkeen huolellisesti. Asunnoissa on ilmanvaihtoventtiilit, joiden mukana kostea ilma kulkeutuu ulos. Venttiilit tulee pitää auki ja puhtaina ympäri vuoden.

Paloturvallisuus

Suomen lain mukaan jokaisessa asunnossa on oltava palovaroitin. Varoitin pitää ostaa itse. Niitä myydään tavarataloissa ja marketeissa. Kodissa pitää olla yksi palovaroitin jokaista 60 asuineliömetriä kohti.

Ohjeita paloturvallisuuteen:

- Asenna palovaroitin kodin kattoon ja tarkista varoittimen toimivuus säännöllisesti.
- Kotiin voi halutessaan hankkia myös sammutuspeitteen ja käsisammuttimen, joilla saa sammutettua pienen alkavan tulipalon.
- Älä jätä mitään kodinkonetta käymään yksikseen, kun lähdet kotoa.
- Älä koskaan jätä palavia kynttilöitä valvomatta asuinhuoneistossa.

- Muista, että hella ja sähköuuni kuumenevat nopeasti. Katso, ettei hella jää vahingossa päälle ruuanlaiton jälkeen. Älä säilytä hellanlevyjen päällä mitään.
- Muista tarkistaa, että sähkösaunan kytkimet ovat aina off-asennossa, äläkä säilytä kiukaan päällä mitään.
- Sähköpatterien päällä ei saa yleensä säilyttää mitään tulipalovaaran vuoksi.
- Jos asut kerrostalossa ja talossasi syttyy tulipalo, soita hätänumeroon välittömästi.
- Tulipalon sattuessa älä poistu kerrostaloasunnostasi, mikäli rappukäytävässä on savua.
- Älä käytä hissiä tulipalon aikana.

Hätätapauksissa toimiminen

Hätänumero on Suomessa 112. Sama numero on voimassa koko EU-alueella. Hätänumeroon soitetaan vain, jos hätätilanne on kiireellinen ja kun jonkun henki, terveys, omaisuus tai ympäristö on vaarassa. Hätänumeroon soittamalla saa paikalle poliisin, palokunnan, ambulanssin tai sosiaaliviranomaisen. Hätänumeroon soittaminen on maksutonta.

Jos asialla ei ole kiire, esimerkiksi tavallisessa sairaustapauksessa, älä soita hätänumeroon. Ota silloin yhteyttä esimerkiksi terveysasemalle. Älä soita hätänumeroon, jos haluat vain tiedustella jotakin sairaanhoitoon, liikenteeseen tai sähkö- tai paloturvallisuuteen liittyvää asiaa. Myöskään sähkökatkokset tai liikenneuhkat, joissa kukaan ei ole vaarassa, eivät kuulu hätäkeskuksen hoitamiin asioihin.

Kun soitat hätänumeroon, kuuntele ohjeet, vastaa kysymyksiin äläkä sulje puhelinta, ennen kuin saat siihen luvan. Hätänumeropäivystäjän on tärkeä tietää tarkalleen, mistä soitetaan. Siten apua saadaan nopeasti paikalle. Suomessa kännykkään voi ladata 112Suomi-sovelluksen, jonka avulla hätäkeskus näkee, missä olet soittohetkellä. Hätäkeskus päättää, mikä viranomainen lähetetään apuun missäkin tilanteessa.

Näin soitat hätänumeroon:

- kerro oma nimesi
- kerro, mitä on tapahtunut
- kerro tarkka osoite ja kunta/kaupunki, johon tarvitset apua
- vastaa sinulle esitettyihin kysymyksiin
- seuraa sinulle annettuja ohjeita
- älä lopeta puhelua, ennen kuin saat luvan.

Liikkuminen

Suomen suurimmissa kaupungeissa ovat hyvät julkisen liikenteen palvelut eikä omaa autoa tavallisesti tarvita työ- tai koulumatkoihin. Bussiin tai taajamajunaan voi ostaa kuukausilipun ja kulkea sillä työmatkat. Pienemmillä paikkakunnilla tai harvaan asutuilla alueilla oma auto voi olla tarpeen.

Suomessa pääsee melkein mihin vain bussilla, junalla, lentokoneella tai laivalla, mutta osa julkisesta liikenteestä kulkee vain harvoin. Myös pyöräily on hyvä ja ympäristöystävällinen tapa liikkua, jos matkat ovat lyhyet. Osa suomalaisista pyöräilee töihin tai kouluun myös talvella.

Oma auto, bensiini, vakuutusmaksut, verot ja auton huolto ovat Suomessa aika kalliita. Talvella autossa on oltava talvirenkaat ja kesällä kesärenkaat. Renkaat siis täytyy vaihtaa kaksi kertaa vuodessa, keväällä ja syksyllä. Omalle autolle voi usein saada autopaikan taloyhtiön parkkipaikalta tai autotallista.

Kun ajaa autolla liikenteessä, on muistettava, että suomalaisia liikennesääntöjä täytyy noudattaa tarkasti. Poliisi valvoo niiden noudattamista ja antaa sakkoja, jos sääntöjä rikotaan. Alkoholin

vaikutuksen alaisena ei saa ajaa autoa. Promilleraja alkoholikäytölle on 0,5 promillea, joka vastaa noin paria lasillista viiniä tai 1–2 pientä pullollista olutta.

Kotoutuminen uuteen kotimaahan

Kun muuttaa uuteen maahan, menee aikaa tottua uusiin olosuhteisiin, tapoihin ja kulttuuriin. Kulttuuri ja tavat voivat olla erilaisia kuin lähtömaassa. Yhteiskunnan toiminta, palvelut ja rakenteet voivat olla vieraat.

Uuden kotimaan oloihin sopeutumisesta käytetään suomen kielessä termiä kotoutuminen. Kotoutuminen tarkoittaa siis, että uusi tulija oppii kieltä, löytää työ- tai opiskelupaikan tai muuta mielekästä tekemistä ja oman paikkansa yhteiskunnassa.

Suomen valtion tavoitteena on, että Suomeen muualta muuttanut tuntisi olevansa osa suomalaista yhteiskuntaa ja olisi mukana sen rakentamisessa. Samalla hänellä on mahdollisuus säilyttää oma kielensä ja kulttuurinsa ja siteet synnyinmaahansa.

Millaista kotoutuminen on?

Uudessa maassa jotkut kulttuuriset tavat ja järjestelmät tuntuvat ensin vierailta ja epäluontevilta. Yhteiskunta saattaa olla rakentunut eri tavalla tai esimerkiksi ihmisten välinen kanssakäyminen on erilaista kuin mihin on tottunut. Saattaa olla vaikeaa olla aikuisena tilanteessa, jossa ei osaa paikallisia tapoja eikä kieltä eikä ymmärrä, miksi asiat hoidetaan tietyllä tavalla. Yrittäminen ja erehtyminen voi olla turhauttavaa.

Vähitellen uusiin tapoihin ja järjestelmiin tottuu ja niiden taustoja alkaa ymmärtää. Silloin niiden noudattaminen muuttuu helpommaksi ja luontevammaksi. Lopulta voi päästä tilanteeseen, jossa on löytänyt itselleen sopivan tasapainon kahden kulttuurin välillä. Yleensä ihminen säilyttää itselleen tärkeiltä tuntuja osia vanhasta kulttuuristaan ja samalla omaksuu joitakin uusia ajattelutapoja ja toimintamalleja uudesta kulttuurista.

Kotoutuminen tarkoittaa muun muassa sitä, että on oppinut paikallisen kielen riittävän hyvin. Silloin pystyy luomaan sosiaalisia suhteita ja opiskelemaan tai työskentelemään tällä kielellä. Suomessa pärjää myös ruotsin ja englannin kielillä, mutta suomen kielen taito on silti suureksi hyödyksi.

Kotoutuminen tarkoittaa myös, että maahan muuttanut tuntee suomalaista yhteiskuntaa ja kulttuuria, kuten tapoja, lainsäädäntöä ja historiaa. Hän on hyväksynyt Suomen omaksi kotimaakseen ja näkee täällä myös tulevaisuutensa. Hän on löytänyt yhteiskunnasta oman paikkansa sekä uusia ystäviä ja sosiaalisia verkostoja. Hän toimii halutessaan aktiivisena kansalaisena omissa paikallisyhteisöissään tai on mukana esimerkiksi poliittisessa toiminnassa.

Kotoutumiseen vaikuttavia tekijöitä

Uuteen maahan sopeutumiseen ja asettumiseen vaikuttaa mm. maahan muuttamisen syy. On erilaista lähteä pakoon sotaa tai muuta konfliktia kuin muuttaa työn perässä tai löytää puoliso toisesta maasta ja muuttaa sen vuoksi.

Myös muuttajan kielitaito ja sosiaaliset verkostot vaikuttavat sopeutumisaikaan. Jos ei tunne Suomesta ketään eikä osaa paikallisia kieliä tai englantia, voi kestää aikansa, että löytää uusia tuttavuuksia ja ystäviä tai työpaikan.

Taloudellisella ja sosiaalisella tilanteella on myös vaikutusta. Jos on tullut uuteen maahan pakolaisena, on voinut menettää sekä perheen että omaisuuden ja kodin. Koko elämä pitää rakentaa uudestaan alusta alkaen. Se voi olla vaativaa, varsinkin jos on kokenut traumaattisia tapahtumia esimerkiksi sodassa tai pakomatalla kotimaasta.

Myös terveys- ja perhetilanne vaikuttavat. Huono terveydentila tai perheestä erillään eläminen voivat hankaloittaa uuden elämän rakentamista. Jos kokee elämäntilanteensa raskaaksi, tukea ja apua voi saada mm. terveyskeskuksesta, järjestöiltä tai sosiaalitoimistosta.

Globalisaatio ja maahanmuutto

Globalisaatio on asioiden ja ihmisten maailmanlaajuisista keskinäistä riippuvuutta eli sitä, että valtioiden ja eri alueiden yhteiskunnallinen kehitys joka puolella maapalloa on yhä enemmän riippuvaista muiden alueiden olosuhteista ja tapahtumista.

Yhteiskunnallisilla ilmiöillä on ennenkin ollut maailmanlaajuisia ulottuvuuksia. Esimerkkejä tästä ovat maailmankauppa, maailmansodat sekä maailmanuskonnot eli laajasti eri puolille maailmaa joltain tietyltä alkualueelta levinneet uskonnot.

Keskinäinen riippuvuus ja verkottuminen eivät siis ole uusia ilmiöitä, mutta meidän aikamme ne ovat huomattavasti laajempia kuin aiemmin. Globalisaatiossa ihmiset ja kansat lähentyvät toisiaan mm. politiikan, hallinnon ja kaupankäynnin tasolla mutta myös informaation kulkuun ja tiedon tuottamiseen sekä ympäristöön liittyvien asioiden suhteen.

Koska Suomessa on aiemmin ollut vain vähän muualta muuttaneita, täällä on totuttu siihen, että ihmisten taustat, ulkonäkö ja tavat ovat melko samanlaiset. Kun maahanmuuttajataustaisten määrä täällä kasvaa, Suomen väestö ja kulttuuri monimuotoistuvat. Kulttuurille on luonteenomaista se, että se muuttuu ajan myötä erilaisten ihmisten kohdatessa ja ollessa vuorovaikutuksessa. Nykyään on entistä enemmän erilaisia mutta samanarvoisia tapoja olla suomalainen ja elää Suomessa.

Globalisaatioon liittyviin muutoksiin suhtautuminen on ollut vaikeaa osalle suomalaisista. Jotkut kokevat, että heillä on entistä vähemmän vaikutusvaltaa siihen, millaisia heitä koskevia poliittisia ja taloudellisia päätöksiä Suomessa tehdään. Osa poliittisesta päätöksenteosta onkin globalisaation ja EU:n aikakaudella siirtynyt Suomen valtiolta Euroopan unionille ja muille kansainvälisille tahoille, kauemmas tavallisista suomalaisista ihmisistä.

Globalisaation vaikutukset, hyödyt ja haitat

Globalisaatio on vaikuttanut Suomeen sekä positiivisesti että negatiivisesti. Suomi on hyötynyt globalisaatiosta ja vapaakaupasta taloudellisesti muun muassa siten, että Suomen kansainvälinen kauppa on lisääntynyt. Tämä on tuonut Suomeen paljon hyvinvointia, valinnan vapautta ja vaurautta. Vauraus on tuonut mukanaan yhteiskunnallista ja poliittista vakautta.

Negatiivisia vaikutuksia ovat olleet mm. työpaikkojen väheneminen. Työpaikkoja on siirtynyt maihin, joissa työvoima on Suomea halvempaa. Myös kansainväliset talouskriisit ovat vaikuttaneet Suomen talouteen ja yhteiskuntaan voimakkaasti.

Globalisaation aikakaudella entistä useammat ihmiset muuttavat jatkuvasti maasta toiseen. Kansainväliseen ihmisten muuttoliikkeeseen vaikuttavat monet tekijät: globaali talous ja yritysten kansainvälistyminen, ihmisten matkustelu ulkomaille turisteina tai vaihto-opiskelijoina, väestönkasvu, monikulttuuriset avioliitot, erilaiset kansalliset ja kansainväliset konfliktitilanteet ja sodat, ilmastonmuutos sekä vapaan liikkuvuuden mahdollistamat lait.

Globalisaatio ja kansainvälistyminen sekä kansainvälisen poliittisen, taloudellisen ja sosiaalisen yhteistyön lisääntyminen jatkuu vääjäämättä.

Koska globalisaation hyödyt ja haitat halutaan jakaa tasaisemmin maailman eri maiden kesken, YK:ssa eli Yhdistyneissä kansakunnissa on otettu käyttöön kestävän kehityksen politiikka. Kestävä kehitys tarkoittaa paikallisesti, alueellisesti ja maailmanlaajuisesti tapahtuvaa kehitystä, jossa päämääränä on turvata nykyisille ja tuleville sukupolville mahdollisimman hyvät elämisen

edellytykset. Siihen sisältyy sekä köyhyyden ja taloudellisen eriarvoisuuden vähentäminen että myös globaali ympäristönsuojelu.

Keskustelukysymyksiä

1. Miten ja milloin voit hakea Suomen kansalaisuutta?
2. Mitä hyötyjä on palveluiden käyttämisessä netin kautta, esimerkiksi verkkopankki, ostaminen, viranomaisasiointi?
3. Miten löydät Suomesta asunnon?
4. Miten otat naapurisi huomioon asuessasi kerrostalossa tai rivitalossa?
5. Mitä mieltä olet jätteiden lajittelusta ja kierrätyksestä Suomessa?
6. Miten säästät energiaa, sähköä ja vettä kotona?
7. Miksi energiaa kannattaa säästää?
8. Mitkä asiat edistävät Suomeen kotoutumista?
9. Millaisia vaikutuksia globalisaatiolla on Suomen talouteen ja yhteiskuntaan?

4. PERHE-ELÄMÄ JA LAPSET

Suomalainen perhe ennen ja nyt

Avioliitto ja avoliitto

Monenlaisia perheitä

Lapsen hoito ja lapsiperheen palvelut

Tukea perheille ongelmatilanteissa

Muita terveys- ja sosiaalipalveluja

Kun perhe muuttaa Suomeen

Suomalainen perhe ennen ja nyt

Suomi on yksi maailman tasa-arvoisimmista maista. Täällä miehillä ja naisilla on samat oikeudet ja velvollisuudet. Tasa-arvo näkyy perhe-elämässä siten, että yleensä molemmat vanhemmat käyvät töissä ja hoitavat yhdessä myös perheen asioita. Suomen valtio ja kunnat tukevat tasa-arvoa ja perheiden hyvinvointia tarjoamalla perheille monenlaisia etuuksia ja palveluita, kuten rahallista tukea ja edullisen varhaiskasvatuksen eli lasten päivähoidon.

Perheen koko on pienentynyt

Perheillä tarkoitetaan yleensä lapsiperheitä, joissa asuu vähintään yksi alle 18-vuotias lapsi. Yleisimmin Suomessa perheeseen kuuluvat äiti ja isä sekä heidän yhteiset lapsensa. Suomessa on myös monia muunlaisia perheitä. Nykyään isovanhempien tai muiden sukulaisten ei katsota kuuluvan ydinperheeseen, vaikka he olisivatkin läheisiä. Keskimäärin suomalaiset pitävät vähemmän yhteyttä sukulaisiinsa kuin monet muunmaalaiset. Suhteet sukuun ovat kuitenkin hyvin erilaisia eri perheissä. Monille omat vanhemmat ja sisarukset pysyvät läheisinä läpi elämän.

Ajan saatossa suomalaiset perheet ovat muuttuneet paljon. Aikaisemmin perheisiin kuului enemmän ihmisiä. Perheissä oli paljon lapsia, ja usein samassa taloudessa asuivat myös isovanhemmat ja esimerkiksi serkkuja tai ottolapsia. Perheen jäsenet työskentelivät usein yhdessä maataloustöissä, ja elämäntapa oli yhteisöllinen. Laajan perheen ja suvun tehtävä oli huolehtia toistensa hyvinvoinnista. He kaikki jakoivat kodin ja ruoan sekä ilot ja surut. Tämä on tyypillistä kollektiiviselle eli yhteisölliselle kulttuurille. Nykyään Suomessa kulttuuri on individualistinen eli yksilöllinen. Se tarkoittaa, että jokainen on vastuussa itsestään ja omista teoistaan ja kaikilla on oikeus päättää omasta elämästään.

Perheiden lapsiluku on pienentynyt 1900-luvun alusta asti. Nykyään Suomessa perheeseen kuuluu yleisimmin äiti ja isä sekä yksi tai kaksi lasta. Vielä 100 vuotta sitten, kun suurin osa suomalaisista asui maaseudulla, naiset synnyttivät keskimäärin 5 lasta elämänsä aikana.

Maatalousyhteiskunnasta kaupunkiin

Maalla oli helppoa huolehtia isosta lapsikatraasta, koska lapset saattoivat olla mukana maataloustöissä ja asunnot olivat yleensä isompia kuin kaupungissa. Keskeinen syy perheiden muuttamiseen on ollut kaupungistuminen. Monet ihmiset muuttivat työn perässä maaseudulta kaupunkiin 1900-luvun aikana, ja muuttoliike jatkuu yhä.

Muutto kaupunkiin vaikuttaa väistämättä myös perhe-elämään. Suvun yhteisöllisyys on lähes hävinnyt kaupungistumisen myötä, ja elämästä on tullut yksilökeskeisempää. Kaupungeissa kodit

ovat pienempiä kuin maalla, ja siksi myös perheet ovat pienempiä. Lapset ovat suuren osan päivästä hoidossa poissa kotoa, kun vanhemmat käyvät töissä. Isovanhemmat asuvat harvoin samassa asunnossa kuin lapsenlapsensa.

Kaupungistumisen lisäksi perheiden kulttuuriseen muutokseen ovat vaikuttaneet taloudelliset suhteet. Kaupunkeihin muuttaneet menivät palkkatöihin, yleensä tehtaaseen tai palvelualalle. Kun ihmiset alkoivat saada palkkaa, he eivät enää olleet riippuvaisia sukulaisistaan. Suomen valtio alkoi tukea ihmisiä sosiaalipalveluilla ja taloudellisilla etuuksilla. Aiemmin taloudellinen ja sosiaalinen tuki oli perheen ja suvun vastuulla, mutta kaupungistumisen ja hyvinvointivaltion kehityksen myötä vastuu on siirtynyt suvulta valtiolle. Tavoitteena on, että tukien avulla kaikilla ihmisillä olisi mahdollisuus tulla toimeen, vaikka he eivät saisi apua sukulaisilta tai ystäviltä.

Naisen aseman muutos ja sen vaikutus perheeseen

Suomessa naisilla ja miehillä on sama arvo ja asema yhteiskunnassa sekä samat oikeudet ja velvollisuudet. Näin ei aina ole ollut, vaan miehet ovat vuosisatojen ajan kontrolloineet naisten elämää. Vielä sata vuotta sitten aviomiehellä oli oikeus päättää vaimon puolesta, käykö vaimo töissä ja osallistuuko hän yhteiskunnalliseen tai muuhun toimintaan perheen ulkopuolella.

Euroopassa ja Yhdysvalloissa syntyi 1800-luvulla naisasialiike, joka pyrki edistämään naisen tasavertaista asemaa miehen kanssa. Suomessa säädettiin vuonna 1864 laki, joka vapautti naimattomat naiset holhouksesta, eli he saivat alkaa päättää itse omista asioistaan. Naimisissa olevat naiset olivat kuitenkin yhä aviomiestensä holhouksessa.

Naisen odotettiin valitsevan joko työelämä tai avioliitto. Perheen ja työelämän yhdistäminen ei yleensä ollut mahdollista. Usein työnantaja irtisanoi naistyöntekijän, jos tämä meni naimisiin. Monet naiset valitsivat työn, ja naimattomuus yleistyi 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä.

Naiset saivat Suomessa 1900-luvun alussa säädetyillä laeilla keskeisiä taloudellisia ja poliittisia oikeuksia. Näitä olivat esimerkiksi seuraavat:

- 1906 oikeus äänestää ja asettua ehdolle eduskuntavaaleissa
- 1919 oikeus harjoittaa elinkeinoa ilman aviomiehen suostumusta
- 1922 oikeus tehdä itse työsopimuksensa ilman aviomiestä
- 1922 laki oppivelvollisuudesta, joka takasi oppimisoikeuden sekä tytöille että pojille
- 1930 avioliittolaki, joka teki miehestä ja vaimosta tasa-arvoiset avioliitossa.

Naisliikkeet ja naispoliitikot vaativat pitkään Suomen avioliittolain uudistusta. Kun uusi avioliittolaki tuli voimaan vuonna 1930, naiset vapautuivat miehensä holhouksesta. Siitä asti Suomen naiset ovat olleet täysivaltaisia myös avioliitossa. Täysivaltaisella naisella on samat oikeudet kuin miehelläkin, ja hän voi päättää itse omista asioistaan.

Työn ja perhe-elämän yhdistäminen

Monet naiset eivät olleet töissä ennen sotia, mutta kaikki muuttui, kun sota alkoi. Sotavuosina 1939–1944 miehet olivat rintamalla ja naiset hoitivat myös miesten töitä tehtaissa ja maataloilla. Moni nainen jatkoi töissä myös sodan jälkeen.

Yhä 1950-luvulla naiset vastasivat pääasiallisesti kodin- ja lastenhoidosta eivätkä monet osallistuneet kodin ulkopuoliseen työelämään. Kaupungistumisen myötä 1970-lukuun mennessä naisten työssäkäynti oli jo yleistä. Kunnat alkoivat tarjota päivähoitoa lapsille, ja naisten työssäkäynti yleistyi entisestään.

Naisten työssäkäynti vaikutti koko perheeseen, kun äiti ei enää ollut aina lasten kanssa kotona. Työssäkäynti toi naisille itsenäisyyttä ja omaa rahaa. Sitä mukaa kun naisten koulutus ja työssäkäynti yleistyivät, heidän mahdollisuutensa vaikuttaa omiin ja perheen asioihin lisääntyi.

Työelämän ja perhe-elämän yhdistäminen on ollut mahdollista Suomessa jo pitkään. Sekä naiset että miehet voivat itse päättää, miten pyrkivät yhdistämään työskentelyn ja mahdollisen perhe-elämän.

Perhesuunnittelu

Perhesuunnittelu tarkoittaa, että syntyvien lasten lukumäärään voi vaikuttaa käyttämällä raskauden ehkäisyä. Naisen aseman vahvistuminen on näkynyt myös perhesuunnittelun yleistymisenä. Ehkäisy tuli laajasti saataville 1960-luvulla, ja sen vaikutuksesta perheissä on nykyään vähemmän lapsia kuin ennen.

Suomen yksilöllinen kulttuuri ja perheet

1900-luvun aikana tapahtuneiden yhteiskunnallisten muutosten myötä perheiden kulttuuri vaihtui Suomessa pitkälti yhteisöllisestä yksilölliseksi kulttuuriksi. Yksilö ei enää ole riippuvainen suvusta ja perheestä, vaan yhteiskunnalla on vastuu hoitaa vanhuksia ja auttaa kaikkia, jotka tarvitsevat apua. Kaikilla on mahdollisuus valita itse, kenen kanssa ovat tekemisissä. Yksilöllisessä kulttuurissa ihmiset ovat tottuneet siihen, että jokaisen täytyy kantaa vastuu vain itsestään ja alle 18-vuotiaista lapsistaan.

Vapaus omiin valintoihin

Yksilöllisessä kulttuurissa ihmiset näkevät itsensä lähtökohtaisesti yksilöinä, eivät ryhmän jäseninä. Näin on myös Suomessa. Yksilö saa tehdä ja hänen myös odotetaan tekevän itsenäisiä päätöksiä elämänsä suhteen. Suomen perustuslain mukaan jokaisella on oikeus henkilökohtaiseen vapauteen.

Jokainen ihminen voi Suomessa olla sellainen kuin haluaa ja viettää elämänsä kuten haluaa, kunhan noudattaa lakeja. Yksilöiden toimintaan vaikuttavat kuitenkin kulttuuriset normit. Kulttuurisilla normeilla tarkoitetaan sitä, mikä on yleensä ihmisten mielestä oikein ja väärin. Yksilöllisessä kulttuurissa yksilöllä on enemmän vapautta päättää omista asioistaan, ja siksi yhteiskunnan moraalisaännöt eivät ole yleensä yhtä tiukkoja kuin yhteisöllisessä kulttuurissa. Esimerkiksi avioeroa ei yleensä pidetä tuomittavana asiana.

Kumppanin valinta

Yksilön vapaus tehdä omia valintojaan näkyy myös ihmissuhteissa. Yksilöllisessä kulttuurissa sekä miehet että naiset saavat valita elämänkumppaninsa itse. Nuoret aikuiset saavat päättää itsenäisesti asioistaan, eikä lupaa päätöksiin tarvitse kysyä vanhemmilta tai muilta sukulaisilta. Toki monet suomalaiset keskustelevat sukulaistensa kanssa päätöksistään, mutta perheen ja yksilön yksityisyyttä on tapana kunnioittaa.

Yksilön oikeus omiin päätöksiin ja romanttisen rakkauden ihanne ovat muuttaneet perheitä. Monilla ehtii olla elämänsä aikana useita seurustelukumppaneita. Ihmiset seurustelevat usein pitkään, ennen kuin päättävät muuttaa yhteen tai mennä naimisiin. Toimivaa parisuhdetta pidetään tärkeänä onnellisuuden perustana ja onnellisuutta pidetään tärkeänä perheen perustana.

Henkilökohtainen koskemattomuus

Lain mukaan jokaisella on oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Se tarkoittaa esimerkiksi seksuaalista itsemääräämisoikeutta eli sitä, että jokaisella on oikeus päättää omasta ruumistaan ja seksuaalisuudestaan. Jokainen voi valita itse kumppaninsa, mutta aikuinen ei saa harrastaa seksiä alle 16-vuotiaan kanssa. Ketään ei saa pakottaa seksiin. Seksuaaliasioista voi Suomessa puhua melko avoimesti, mutta yleensä vain läheisten ihmisten kanssa.

Jokaisella on oikeus olla julkisessa tilassa ilman, että häntä häiritään seksuaalisesti. Se tarkoittaa, että kehenkään ei saa koskea ilman hänen omaa selkeää suostumustaan.

Lasten kohdalla henkilökohtaisella koskemattomuudella tarkoitetaan myös sitä, että lasten ruumiillinen kurittaminen on kielletty. Lisäksi lapsen mielipidettä on lain mukaan kuultava, kun tehdään hänen elämäänsä koskevia päätöksiä. Lapsella on siis oikeus osallisuuteen häntä koskevissa asioissa. Tämä tukee lapsen kehitystä ja itsetunnon myönteistä rakentumista.

Avoliitto ja avoliitto

Avoliitto on pariskunnan välinen juridinen sopimus. Kaikki parit eivät solmi avoliittoa, vaikka he olisivat vakituksessa parisuhteessa. Parisuhteen juridinen status määrittelee henkilön siviilisäädyn. Siviilisäätö on tieto, joka merkitään Suomen väestötietojärjestelmään. Siviilisäätö kertoo, onko henkilö virallisesti parisuhteessa vai ei. Henkilö voi olla siviilisäädyltään naimisissa, naimaton, eronnut, leski tai rekisteröidyssä parisuhteessa.

Avoliitto

Noin 2 miljoonaa Suomessa asuvaa on naimisissa. Se tarkoittaa, että he ovat solmineet avoliiton. Avoliitto on kahden ihmisen välinen, laissa säädetty suhde. Kun kaksi ihmistä solmii avoliiton, heistä tulee aviopuolisot. Aviopuolisolla on oikeuksia ja velvollisuuksia. Puolisot ovat avoliitossa yhdenvertaiset, eli heillä on samat oikeudet ja velvollisuudet.

Avoliitto ennen ja nyt

Parisuhteen ideaalina pidetään länsimaissa nykyään sitä, että romanttinen rakkaussuhde johtaa avoliittoon. Romanttinen käsitys avoliitosta on Suomessa vakiintunut, mutta niin ei aina ole ollut.

Pitkään avoliiton pääasiallinen tarkoitus oli järjestää yhteisöjen välisiä sosiaalisia ja taloudellisia suhteita niin, että ne olivat esimerkiksi maanomistuksen kannalta suotuisat. Avoliittoa on kutsuttu myös naimakaupaksi. Sana naimakauppa kuvastaa keskiaikaista lakia, jonka mukaan avoliitto oli kahden suvun välinen sopimus, jonka tarkoitus oli tuottaa lapsia, sukujen perillisiä. Tällöin avoliiton solmiminen siirsi vaimon oman perheensä suvulta miehensä sukuun. Miehen perheen täytyi antaa vaimon perheelle myötäjäisiä eli lahjoja tai rahaa.

Järjestetty tai sovittu avoliitto ei ole enää käytössä Suomessa. Avoliitto on vapaaehtoinen valinta, eikä ketään voida pakottaa siihen. Parisuhteessa puolisot voivat itse päättää, millaiset heidän roolinsa ovat osana perhettä. Aikaisemmin on ajateltu, että naisella on vastuu kotitöistä ja lastenhoidosta, kun taas miehen täytyy tehdä työtä ja turvata perheen talous. Nykyään jokainen perhe voi päättää, miten vastuut jaetaan.

Vielä 1980-luvun alussa naiset solmivat ensimmäisen avoliittonsa keskimäärin 25-vuotiaana. Nykyään avoliitto solmitaan keskimäärin 30-vuotiaana.

Tasa-arvoinen avoliittolaki

Suomen avoliittolakiin on tehty ajan kuluessa muutoksia. Vuonna 2017 tehdystä muutoksesta alkaen avoliittolaki Suomessa on tasa-arvoinen. Se tarkoittaa, että myös samaa sukupuolta olevat parit voivat solmia avoliiton. Tätä ennen miesparit ja naisparit ovat voineet solmia vain rekisteröityjä parisuhteita. Rekisteröity parisuhde oli avoliiton kaltainen sopimus, jossa puolisolla ei ollut kuitenkaan kaikkia samoja oikeuksia kuin aviopuolisolla.

Tasa-arvoisen avoliittolain säätäminen liittyy siihen, että viime vuosikymmeninä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten oikeuksiin, kuten muihinkin ihmisoikeuskysymyksiin, on alettu kiinnittää huomiota kaikissa länsimaissa. Näin ei aina ole ollut, vaan Suomessa

homoseksuaalisuus oli rikos vuoteen 1971 asti. Syrjintä eli eriarvoinen kohtelu seksuaalisen suuntautumisen perusteella on ollut laitonta vuodesta 1995 lähtien.

Avioliiton solmiminen

Lain mukaan naimisiin voi mennä jokainen, jolla ei ole estettä avioliiton solmimiseen. Ennen avioliiton solmimista tutkitaan, onko avioliitolle esteitä. Jos avioliitolle ei ole esteitä, henkilö saa todistuksen esteettömyydestä.

Jos ulkomaalainen haluaa mennä naimisiin Suomessa, häneltä saatetaan vaatia asiakirjoja kotimaastaan. Siksi avioliiton esteettömyyden tutkimiseen kannattaa varata aikaa.

Avioliiton esteet

Moniavioisuus on Suomessa laissa kiellettyä. Ihminen voi olla Suomessa naimisissa vain yhden ihmisen kanssa kerrallaan. Henkilö, joka on jo naimisissa tai rekisteröidyssä parisuhteessa, ei voi mennä uuteen avioliittoon, ellei hän eroa aiemmasta puolisoistaan.

Lapsi ei voi mennä naimisiin. Alaikäraja avioliitolle on 18 vuotta. Oikeusministeriöltä on mahdollista anoa poikkeuslupaa alaikäisen avioliitolle. Myös lähisukulaisuus on este avioliitolle. Esimerkiksi oman vanhemman, lapsen, sisaruksen tai sisarpuolen kanssa ei voi avioitua.

Kihlaus

Yleensä pariskunta kihlautuu ennen avioliittoa. Kihlaus on vapaamuotoinen sopimus siitä, että pariskunta menee naimisiin myöhemmin. Kihlaus ei ole juridinen sopimus, eikä se velvoita mihinkään lain edessä. Kihlaus on vapaaehtoinen, eikä laki vaadi kihloissa olemista ennen avioliittoa. Kihlauksen merkiksi pidetään yleensä kihlasormusta vasemmassa nimettömässä. Samassa sormessa pidetään myös vihkisormusta, joka on merkki avioliitosta.

Vihkiminen

Avioliitto solmitaan kirkollisella vihkimisellä tai siviilivihkimisellä eli ei-kirkollisella vihkimisellä. Jos puoliset valitsevat kirkollisen vihkimisen, sen suorittaa rekisteröidyssä uskonnollisessa yhdyskunnassa toimiva henkilö, jolla on vihkimisoikeus, eli yleensä luterilaisen tai ortodoksisen kirkon pappi. Jos puoliset haluavat siviilivihkimisen, sen suorittaa määrätty virkamies, jolla on vihkimisoikeus, esimerkiksi notaari. Siviilivihkiminen suoritetaan yleensä maistraatissa. Kun pariskunta on vihitty, he ovat naimisissa eli he ovat toistensa aviopuolisot.

Nimenmuutos

Kun pariskunta menee naimisiin, nainen ottaa usein miehen sukunimen. Mies voi myös ottaa naisen sukunimen tai molemmat voivat pitää omat sukunimensä. Halutessaan voi ottaa kaksoisnimen eli lisätä puolison sukunimen oman sukunimensä perään.

Oikeudet ja velvollisuudet avioliitossa

Puolisoiden oikeudet ja velvollisuudet on säädetty avioliittolaissa. Laki määrää, että puolisojen tulee avioliitossa osoittaa keskinäistä luottamusta sekä toimia yhteisesti perheen hyväksi. Lain mukaan avioliitossa puolisoilla on velvollisuus huolehtia toisistaan, lapsistaan, kodistaan ja yhteisestä taloudesta. Puolisoilla on elatusvelvollisuus. Esimerkiksi jos toinen puolisoista on työtön tai lapsen kanssa kotona, täytyy toisen ostaa hänelle ruokaa ja vaatteita.

Lain mukaan jokaisella on seksuaalinen itsemääräämisoikeus myös avioliitossa, kuten kaikissa seurustelusuhteissa. Seksiin pakottaminen eli raiskaus on rikos avioliitossa kuten avioliiton ulkopuolellakin. Myös parisuhdeväkivalta on Suomessa rikos.

Terveysasioissa puolisoilla on oikeus saada tietoa puolisonsa terveydentilasta ja päättää tämän hoidosta, jos tämä ei itse pysty siihen esimerkiksi terveydellisistä syistä.

Puolisoilla voi olla yhteistä omaisuutta, mutta he omistavat itse oman omaisuutensa. Toinen ei voi esimerkiksi myydä toisen omaisuutta. Myöskään suurta määrää yhteistä omaisuutta ei voi myydä ilman lupaa. Jos aviopari ottaa yhdessä lainaa, he vastaavat yhdessä lainan maksamisesta takaisin. Jos taas toinen aviopuoliso ottaa yksin lainaa, hän on yksin vastuussa takaisinmaksusta.

Avio-oikeus

Puolisoiden taloudellista asemaa pyritään turvaamaan avio-oikeudella. Avio-oikeus tarkoittaa, että avioerossa puolisoiden omaisuus lasketaan yhteen ja jaetaan puoliksi kummallekin. Jos aviopuoliso kuolee, avioparin omaisuus jaetaan eloonjääneen puolison ja vainajan lasten kesken. Avio-oikeutta ei voi kumota testamentilla.

Avioehtosopimus

Jos puoliset haluavat pitää omaisuutensa erillään, he voivat tehdä avioehtosopimuksen. Kun puoliset allekirjoittavat avioehtosopimuksen, avio-oikeus ei ole enää voimassa. Avioehtosopimuksella sovitaan, miten omaisuus jaetaan, jos toinen kuolee tai tulee avioero. On hyvin yleistä, että aviopari solmii avioehtosopimuksen. Jos avioliitto päättyy eroon, syntyy usein riitoja omaisuudesta, ja ne voidaan välttää avioehtosopimuksella.

Avoliitto

Kaikki pariskunnat eivät solmi avioliittoa. Jos puoliset eivät ole naimisissa mutta he asuvat yhdessä, he ovat avoliitossa. Silloin he ovat toistensa avopuolisot.

Avoliitto on asuinliitto, eikä siitä tehdä kirjallista sopimusta. Lain edessä avopuolisoilla ei ole samanlaisia oikeuksia ja velvollisuuksia kuin aviopuolisoilla. Avopuolisot eivät ole elatusvelvollisia toisistaan, eivätkä he kuoleman kohdatessa peri toisiaan. Avopuolisot sopivat keskenään, miten he jakavat perheen tulot ja menot.

Avoliitto ennen ja nyt

Avoliitto on yleistynyt viime vuosikymmeninä. Joka kolmannessa perheessä isä ja äiti eivät ole naimisissa. Ennen 1980-lukua isä ja äiti olivat naimisissa lähes kaikissa lapsiperheissä. Nykyään nuoret parit ovat useimmiten avoliitossa eli asuvat yhdessä ennen avioliiton solmimista. On myös tavallista, että avopari saa lapsia. Vaikka avoliitot ovat yleisiä, suurin osa ihmisistä menee naimisiin jossain elämänsä vaiheessa.

Lapsen asema on jokseenkin samanlainen riippumatta siitä, ovatko hänen vanhempansa naimisissa vai eivät. Lapsi voi saada kumman tahansa vanhemman sukunimen, ja hänellä on oikeus periä heidät ja saada perhe-eläkettä, jos vanhempi kuolee. Molemmat vanhemmat ovat elatusvelvollisia lapsestaan, vaikka he eivät olisi naimisissa.

Avioero

Avioeroa eli avioliiton purkamista voi hakea yhdessä tai yksin. Siihen ei tarvita molempien osapuolten suostumusta eikä erityisiä perusteluita. Avioeroa haetaan kirjallisesti käräjäoikeudesta. Oikeusistuun ei tutki puolisoiden välisiä suhteita tai miksi avioeroa on haettu.

Avioerohakemuksen jälkeen alkaa kuuden kuukauden harkinta-aika. Harkinta-aikana erohakemuksen voi vetää takaisin, jos ei haluaakaan erota. Kun harkinta-aika päättyy, tehdään uusi hakemus. Sitten avioero astuu voimaan ja avioliitto päättyy. Joskus avioeroon liittyy riitaa omaisuudesta tai lapsen asemasta. Silloin eronneet puoliset saattavat tarvita juristin apua.

Avioeron taustalla on yleensä toimimaton parisuhde. Avioeroon saatetaan päätyä, jos aviopuolisoilla on ratkaisemattomia riitoja. Syy voi olla myös uskottomuus tai esimerkiksi päihde- tai mielenterveysongelmat. Yleensä pariskunnat yrittävät ratkaista ongelmiaan keskustelemalla, ja apua voi saada esimerkiksi pariterapiasta.

Nykyisin avioerot ovat yleisiä Suomessa, eikä ihmisten ole pakko jäädä onnettomaan avioliittoon. Avioero ei ole Suomessa häpeän aihe. On myös tavallista, että ihmiset menevät uudestaan naimisiin. Nykyään yli puolet avioliiton solmineista pareista elää loppuelämänsä yhdessä.

Lapsen asema avioerotilanteessa

Jos eroavalla parilla on lapsia, puolisoiden täytyy sopia, miten lasten asioita hoidetaan jatkossa. Vanhempien täytyy päättää, kuka on lapsen huoltaja. Huoltajan tehtävä on pitää huolta lapsesta ja tehdä päätöksiä lapsen asioista. Suomessa lasta täytyy kuitenkin kuulla häntä koskevissa asioissa.

Tavallisesti molemmat vanhemmat ovat lapsen huoltajia myös avioeron jälkeen. Heillä on yhteishuoltajuus eli he päättävät lapsen asioista yhdessä, vaikka eivät eron jälkeen enää elä yhdessä. Vanhempien täytyy sopia, kumman luona lapsi asuu. Lapsen osoite voi olla vain yhdessä paikassa, mutta hän voi viettää aikaa yhtä lailla toisen vanhemman luona, jos perhe sopii niin. Melko yleistä on, että lapset asuvat puolet ajasta toisen vanhemman ja puolet toisen luona. Silloin on tärkeää, että kodit ovat melko lähellä toisiaan, jotta lapsi voi käydä koulua molempien luota.

Monet eroperheiden lapset tapaavat toista vanhempaansa vain viikonloppuisin tai harvemmin. Lapsella on oikeus tavata molempia vanhempiaan. Yli 12-vuotiaalla lapsella on oikeus päättää, haluaako hän tavata toista vanhempaansa lainkaan. Kunnan sosiaalipalvelut hoitavat avioeron jälkeiset lasten huoltoon ja tapaamisiin liittyvät sopimusasiat yhdessä lapsen vanhempien kanssa.

On myös mahdollista, että vain toinen vanhemmista nimetään lapsen viralliseksi huoltajaksi. Näin voidaan tehdä esimerkiksi silloin, jos vanhemmat eivät pysty keskustelemaan lainkaan lapsen asioista tai jos toinen vanhempi asuu ulkomailla. Tätä kutsutaan yksinhuoltajuudeksi.

Vanhemmilla on taloudellinen vastuu lapsistaan, eli heidän täytyy huolehtia siitä, että lapsella on ruokaa ja vaatteita. Vaikka vanhemmat eroavat, taloudellinen vastuu säilyy molemmilla vanhemmilla. Vanhempi, jonka luona lapsi asuu, saa toiselta vanhemmalta elatusapuna rahaa, jolla kustannetaan lapsen asumiseen, ruokaan, vaatteisiin ja muihin asioihin liittyviä menoja.

Perheasioiden sovittelu

Avioliittolaissa määrätään, että perheessä esiintyvät ristiriidat ja oikeudelliset asiat täytyy yrittää selvittää neuvottelemalla osapuolten kesken. Ristiriidat voivat liittyä esimerkiksi perintöasioihin tai lapsen tapaamisoikeuteen. Jos ristiriidat eivät ratkea, apua ja tukea voi pyytää perheasioiden sovittelijalta. Perheasioiden sovittelu on vapaaehtoinen, luottamuksellinen ja asiakkaille maksuton kunnan järjestämä sosiaalipalvelu.

Monenlaisia perheitä

Yleisin perhemalli Suomessa on ydinperhe eli äiti, isä ja heidän yhteiset lapsensa. Ydinperheen lisäksi Suomessa on monia muitakin tapoja elää perhe-elämää.

Lapseton pariskunta

Kun puhutaan perheestä, ajatellaan usein lapsiperhettä. On kuitenkin tavallista, että perheeseen kuuluu vain kaksi aikuista. Kaikki pariskunnat eivät halua lapsia ja päättävät siksi olla hankkimatta niitä. Monet pariskunnat ovat tyytyväisiä elämäänsä ilman lapsia, eikä heidän tarvitse perustella valintaansa muille.

Jotkut pariskunnat eivät saa lapsia, vaikka haluaisivat. Lapsettomuudesta kärsiville on tarjolla hedelmöityshoitoja, joiden tarkoituksena on parantaa raskauden alkamisen todennäköisyyttä. Pariskunnat voivat harkita myös adoptiolapsen ottamista. Adoptiolapsi on biologisesti jonkun toisen lapsi, mutta adoption kautta hän saa uudet vanhemmat. Suomessa lapsi adoptoidaan usein ulkomailta.

Yksinhuoltajaperhe

Kun perheeseen kuuluu lapsia, mutta vain yksi aikuinen, puhutaan yksinhuoltajaperheestä. Yksinhuoltaja on yleensä joko eronnut tai leski. Jotkut yksinhuoltajat ovat hankkineet lapsen yksin, eli perheeseen ei ole missään vaiheessa kuulunut toista vanhempaa.

Yksinhuoltajuuden yleisin syy on ero. Yleensä lapset jäävät eron jälkeen äidille, ja siksi suurin osa yksinhuoltajista on naisia. Suomessa on myös yksinhuoltajaisiä.

Yleensä yksinhuoltajan lapset viettävät aikaa myös toisen vanhempansa kanssa. Toinen vanhempi on myös velvollinen osallistumaan lapsen elatukseen, ja yleensä lapsella on oikeus tavata häntä. Joissakin tapauksissa yksinhuoltaja voi olla yksin vastuussa lapsestaan.

Lastenhoidon yhdistäminen työssäkäyntiin voi olla haastavaa yksinhuoltajaperheessä. Siksi yksinhuoltajan rahatilanne saattaa olla hyvinkin tiukka, ja lasten hoitaminen yksin voi olla välillä henkisesti raskasta. Suomen valtio tukee yksinhuoltajia, jotta yksinhuoltajaperheet eivät olisi muita heikommassa asemassa. Joissakin Kelan maksamissa etuuksissa on yksinhuoltajakorotus, eli yksinhuoltajaperheen tuki on hieman korkeampi kuin kahden vanhemman perheillä.

Uusperhe

Suomessa on tavallista, että ihmiset menevät erottuaan uudestaan avoliittoon tai naimisiin. Uusperhe tarkoittaa perhettä, jossa kaikki lapset eivät ole puolisoitten yhteisiä. Uusperheessä äidin mies on lapsille isäpuoli ja isän vaimo on lapsille äitipuoli. Kun saman perheen lapsilla on vain yksi yhteinen vanhempi, lapset ovat keskenään sisarpuolia. Usein uusperheiden lapsilla voi olla kaksi kotia. Lapset saattavat asua osan ajasta toisen vanhemman luona.

Uusperheet ovat yleistyneet Suomessa viime vuosikymmenien aikana. Nyt alaikäisistä lapsista joka kymmenes kuuluu uusperheeseen.

Sateenkaariperhe

Suomessa samaa sukupuolta olevien pariin perheitä kutsutaan sateenkaariperheiksi. Sateenkaari on seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tunnus. Sateenkaariperheitä on erilaisia. Sateenkaariperheen voivat muodostaa esimerkiksi naispari ja heidän lapsensa.

Seksuaalivähemmistöjen ja sateenkaariperheiden yhtäläisten oikeuksien puolesta on työskennelty Suomessa jo pitkään, ja asenteet seksuaalivähemmistöjä kohtaan ovat muuttuneet hiljalleen hyväksyvämmiksi. Vuonna 2017 voimaan tullut tasa-arvoinen avioliittolaki on parantanut sateenkaariperheiden ja niissä elävien lasten oikeuksia lain edessä.

Yksin elävät

Yli miljoona ihmistä asuu Suomessa yksin. Vaikka he asuvat yksin, heillä on yleensä läheisiä, kuten omat vanhemmat, aikuiset lapset, muita sukulaisia tai tärkeitä ystäviä. Ihmisiä, jotka eivät ole parisuhteessa, kutsutaan usein sinkuiksi.

Lapsen hoito ja lapsiperheen palvelut

Kansainvälisissä vertailuissa Suomi on äideille ja lapsille yksi maailman parhaista maista. Se tarkoittaa, että lapset saavat hyvää hoitoa ja äitien todennäköisyys kuolla raskauteen tai synnytykseen on erittäin pieni. Äidit ja lapset voivat hyvin siksi, että Suomessa on hyvät terveystalvelut kaikille raskaana oleville ja pikkulapsille.

Suomen valtio on pitkään panostanut lasten hyvinvointiin. Lapsikuolleisuudesta ja siitä, että heikoista lapsista kasvoi heikkoja aikuisia, huolestuttiin jo 1800-luvun lopulla. Siksi perustettiin lapsiperheiden asiaa ajavia järjestöjä, kuten Mannerheimin lastensuojeluliitto, ja alettiin kehittää lasten terveyttä edistäviä palveluja. Järjestöt korostivat terveellisen ruoan ja hygienian merkitystä kansakunnan hyvinvoinnille.

Lasten suojelemiseksi laadittiin lakeja, jotka kielsivät lapsilta raskaan työn ja määräisivät lapset kouluun. Lääketiede, hygienia ja yleinen tietoisuus terveydestä edistyivät nopeasti. Lapsikuolleisuus on laskenut huomasti 1940-luvulta lähtien, jolloin neuvolatoiminta alkoi heti toisen maailmansodan jälkeen. Nykyään Suomessa on hyvin harvinaista, että lapsi menehtyy synnytyksessä tai ennen ensimmäistä ikävuottaan.

Vanhempien velvollisuudet

Kaikilla alle 18-vuotiailla lapsilla on huoltaja. Tavallisesti lapsen vanhemmat ovat hänen huoltajiaan. Eriyistapauksissa huoltaja voi olla myös joku muu henkilö. Huoltajilla on oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta ja muista tärkeistä asioista. Suomen lain mukaan lapsen toivomuksia täytyy kuunnella ja hänellä täytyy olla turvallinen ympäristö sekä myönteisiä ja läheisiä suhteita. Huoltajilla on velvollisuus huolehtia lapsen hyvinvoinnista ja tasapainoisesta kehityksestä.

Kun lapsi täyttää 18 vuotta, hänestä tulee täysi-ikäinen ja hän saa päättää itse kaikista omista asioistaan. Monet nuoret itsenäistyvät varhain ja muuttavat pois vanhempiensa luota pian täysi-ikäistyttyään. Suomen valtio tukee nuorten itsenäistymistä ja kotoa muuttoa taloudellisesti, eli Kela maksaa esimerkiksi opintotukea ja asumistukea enemmän, kun nuori ei enää asu vanhempiensa kanssa.

Lapsen saaminen

Nykypäivän Suomessa vanhemmat saavat ensimmäisen lapsensa keskimäärin 30-vuotiaina. Toki osa vanhemmista saa lapsia jo nuorena, mutta yhä useammin lapsia saadaan vasta myöhemmällä iällä. Yleensä kaupungeissa asuvat ja korkeakoulutetut saavat lapsia myöhemmin kuin muut.

Raskaus

Kun nainen arvelee olevansa raskaana, hän voi ensin tehdä kotona apteekista saatavan raskaustestin. Jos testi on positiivinen, tulee ottaa yhteyttä kotikunnan neuvolaan ja varata aika terveydenhoitajalle. Neuvolassa todetaan, onko nainen raskaana. Raskauden alussa arvioidaan laskettu aika eli tehdään ennuste siitä, milloin vauva syntyy.

Neuvola

Neuvola on terveystalvelu, jossa odottava äiti ja perhe saavat ohjausta, valmennusta ja neuvoja. Lastenneuvolassa seurataan ja tutkitaan lapsen kasvua ja kehitystä ja keskustellaan perheen kanssa lapsen asioista. Neuvola on maksuton, ja kaikki perheet voivat mennä sinne.

Suurin osa synnyttäjistä käy raskauden aikana neuvolan lisäksi sairaalassa tutustumassa synnytysosastoon. Nykyisin vanhemmat käyvät myös äitiysneuvolan synnytysvalmennuskurssilla ja sikiön ultraäänitutkimuksissa, joissa tutkitaan sikiön kehitystä. Ultraäänitutkimuksessa sikiön kuvaa voi katsoa monitorista.

Äitiyspakkaus

Kela antaa kaikille Suomessa vakinaisesti asuville äideille äitiysavustuksen. Äitiysavustus eli äitiyspakkaus sisältää vauvan ensikuukausina tarvitsemia tarvikkeita, esimerkiksi vaatteita, makuupussin ja hoitotarvikkeita. Tarvikkeet on pakattu laatikkoon, jota voi käyttää myös vauvan ensimmäisenä sänkynä. Jos äiti ei halua äitiyspakkausta, hän voi ottaa sen sijaan rahallisen äitiysavustuksen. Äitiysavustusta voi hakea Kelasta raskauden loppupuolella.

Äitiysavustusta alettiin jakaa vähävaraisille äideille 1930-luvulla. Äitiysavustuksen avulla äidit ja vauvat saatiin terveydenhuollon piiriin, ja lapsikuolleisuus alkoi vähetä. Vuodesta 1949 alkaen kaikki äidit ovat saaneet avustuksen.

Isyyden tunnustaminen

Jos syntyvän lapsen vanhemmat ovat naimisissa, aviomiestä pidetään automaattisesti lapsen isänä. Avoliitossa tilanne on erilainen. Jos lapsi syntyy perheeseen, jossa vanhemmat eivät ole naimisissa, miehen täytyy tunnustaa isyys eli ilmoittaa, että hän on lapsen isä. Isyyden voi tunnustaa joko neuvolassa raskausaikana tai lapsen synnyttyä lastenvalvojan luona. Isyyden tunnustamisen jälkeen isästä voi tulla lapsen toinen huoltaja.

Synnytys ja vauvan ensimmäiset päivät

Suomessa lähes kaikki äidit synnyttävät synnytyssairaalassa. Kätilö on terveydenhuollon ammattilainen, joka auttaa synnytyksessä. Yleensä myös vauvan isä on mukana synnytyksessä.

Suurin osa vauvoista syntyy alateitse. Jos alatiesynnytykseen liittyy ongelmia, voidaan tehdä keisarileikkaus, eli vauva otetaan ulos äidin vatsaan tehtävän viillon kautta. Normaalisti äiti ja vauva ovat sairaalassa pari päivää synnytyksen jälkeen.

Naisten sukuelinten silpominen ja synnytys

Jos äidin sukuelimet on silvottu, se saattaa vaikeuttaa synnytystä ja lisätä kipua. Vaikka Suomessa on melko vähän synnyttäjiä, joiden sukuelimet on silvottu kiinni, kätilöt on koulutettu tekemään heille tarvittaessa avausleikkaus. Se tulisi tehdä mieluiten jo ennen synnytystä kivun vähentämiseksi, mutta leikkaus voidaan tehdä myös synnytyssalissa. Emättimen aukon sulkeminen uudelleen synnytyksen jälkeen on laissa kielletty.

Tyttöjen ja poikien sukuelinten silpominen

Suomessa tyttöjen sukuelinten silpominen on kiellettyä. Tyttöjen sukuelinten silpomisella tarkoitetaan sellaista toimenpidettä, jossa osa ulkoisista sukupuolielimistä poistetaan tai niitä vahingoitetaan jollakin muulla tavalla. Joskus silpomistoimenpiteessä poistetaan ulkoiset sukuelimet kokonaan ja vagina ommellaan kiinni.

Sukuelinten silpominen voi aiheuttaa vakavia terveydellisiä ongelmia, esimerkiksi vaikeita tulehduksia, virtsaamisvaijoja ja kuukautisveren poistumisongelmia. Seksuaalisessa kanssakäymisessä voi olla ongelmia ja naisen voi olla vaikeaa nauttia seksistä. Silpominen lisää myös raskausajan ja synnytyksen riskejä.

Tytön sukuelinten silpominen luokitellaan Suomessa vakavaksi pahoinpitelyksi, ja siitä voi saada usean vuoden vankeusrangaistuksen. Suomen kansalaisia tai täällä pysyvästi asuvia tyttöjä ei saa myöskään silpoa missään muussa maassa.

Kaikkien lasten kanssa työskentelevien on tehtävä lastensuojeluilmoitus eli ilmoitettava sosiaaliviranomaisille, jos he epäilevät, että tytön sukuelinten silpomista suunnitellaan. Lastensuojeluilmoitus tehdään myös, jos uskotaan, että silpominen on jo tehty.

Joissain maissa sekä poikien että tyttöjen sukuelimet silvotaan. Suomessa poikien silpominen eli ympärileikkaus ei ole laissa kiellettyä, mutta sitä ei tehdä ilman lääketieteellistä syytä julkisessa terveydenhuollossa.

Vauvan ja pikkulapsen kanssa

Neuvolassa tuetaan äidin ja vauvan hyvinvointia. Neuvolassa lapselle annetaan mm. rokotuksia, jotka suojaavat häntä tarttuvilta taudeilta koko eliniän ajan. Kunnat ja monet järjestöt tukevat lapsiperheitä erilaisilla palveluilla. Palveluista kerrotaan neuvolassa tarpeen mukaan.

Vauva tarvitsee paljon hoitoa ja läheisyyttä. Pientä vauvaa on hyvä imettää, jos mahdollista. Rintamaito on vauvalle kaikkein terveellisintä ruokaa. Tukea imetyksen aloittamiseen saa sairaalasta, neuvolasta tai esimerkiksi Imetyksen tuki -yhdistykseltä osoitteesta <https://imetys.fi>. Imetys voi olla aluksi vaikeaa, mutta se on opittavissa oleva taito siinä missä muukin vauvanhoito. Lapselle on hyvä puhua paljon syntymästä asti, koska se edistää lapsen kehitystä ja lisää vanhemman ja lapsen välistä kiintymystä.

Vanhempainvapaa ja etuudet

Lapsen syntymän jälkeen vanhemmat saavat hoitaa lasta kotona. Kela maksaa tältä ajalta rahallista tukea. Tuet eivät ole automaattisia, vaan niitä täytyy hakea Kelasta. Tukirahalla pyritään korvaamaan palkkaa siltä ajalta, kun vanhemmat ovat poissa töistä.

Lapsiperheiden etuudet on kehitetty siksi, että kaikki lapset voisivat viettää vauvaiän vanhempiensa läheisyydessä ja että vauvojen varhaiset vaiheet perheissä sujuisivat mahdollisimman hyvin. Vauva-aikana lapsen aivot kehittyvät nopeasti, ja siksi on tärkeää, että vauvat ovat kiinteässä suhteessa toisiin ihmisiin.

Yleisimmin äiti on kotona lapsen kanssa noin 9 kuukautta, minkä jälkeen hän palaa töihin. Monet isät jäävät sen jälkeen kotiin lapsen kanssa joksikin aikaa. Monet vanhemmat tekevät myös lyhennettyä työpäivää, kun heillä on pieni lapsi kotona.

Äitiysloma ja äitiysraha

Raskaana oleva äiti jää pois töistä noin kuukausi ennen vauvan syntymää. Silloin alkaa äitiysloma ja Kela maksaa äitiysrahaa 4 kuukauden ajan. Työnantajalle täytyy ilmoittaa äitiyslomasta hyvissä ajoin ennen sen alkamista. Äitiysrahaa saavat kaikki äidit, jotka ovat kuuluneet Suomen sosiaaliturvaan vähintään puoli vuotta ennen laskettua aikaa.

Vanhempainvapaa ja vanhempainraha

Vanhempainvapaa alkaa heti äitiysloman jälkeen ja kestää noin puoli vuotta. Vanhempainvapaalle voi jäädä äiti tai isä. Yleensä äiti jää vanhempainvapaalle heti äitiysloman jälkeen. Vanhemmat voivat myös tehdä osa-aikatyötä ja hoitaa lasta vuorotellen. Jos perheeseen syntyy kaksoset, vanhempainvapaa on pitempi.

Isyysloma ja isyysraha

Isyyslomaa on 9 viikkoa. Siitä kolme viikkoa voi pitää samaan aikaan äidin kanssa. Usein isät jäävät lyhyelle isyysvapaalle, heti kun lapsi syntyy, ja jatkavat isyysvapaata, kun äiti palaa töihin. Loput isyysvapaat voi pitää yhtä hyvin myöhemmin, kuitenkin ennen kuin lapsi täyttää 2 vuotta.

Hoitovapaa ja kotihoidontuki

Vanhempainvapaan jälkeen jompikumpi vanhemmista voi jäädä hoitamaan lasta palkattomalle hoitovapaalle, kunnes lapsi täyttää 3 vuotta. Hoitovapaan aikana voi saada kotihoidontukea eli rahallista etuutta Kelasta.

Lapsilisä

Kela maksaa jokaisesta lapsesta lapsilisää joka kuukausi. Lapsilisän tarkoitus on tukea perheen taloutta. Lapsilisää maksetaan sen kuukauden loppuun asti, jolloin lapsi täyttää 17 vuotta.

Varhaiskasvatus eli lasten päivähoido

Suurin osa lapsista on päivähoidossa ennen kouluikää. Päivähoito on varhaiskasvatusta päiväkodeissa, perhepäivähoitajan luona tai jossain kerhossa. Perhepäivähoito tarkoittaa, että koulutettu hoitaja hoitaa lapsia omassa kodissaan. Päivähoitopaikkaa pitää hakea, ja sitä haetaan oman kunnan internet-sivuilta löytyvällä lomakkeella. Hakulomakkeen voi lähettää sähköisesti tai postitse.

Jokaisella alle kouluikäisellä lapsella on oikeus saada varhaiskasvatusta, mutta siihen ei ole pakko osallistua. Vanhemmat päättävät lapsensa osallistumisesta varhaiskasvatukseen. Tutkimusten mukaan osallistuminen varhaiskasvatukseen vaikuttaa myönteisesti lapsen kehitykseen.

Päivähoitomaksut riippuvat perheen tuloista ja lasten lukumäärästä. Päiväkotipaikkaa voi hakea kunnasta tai suoraan yksityisestä päiväkodista. Normaalisti päivähoitoa järjestetään esimerkiksi klo 6.30–17.30, mutta jos vanhemmillä on erilaiset työajat, päivähoitopaikan kanssa voi yrittää sopia muunlaisista hoitoajoista.

Mitä päivähoidossa tehdään?

Päiväkotiin ja lastenhoitajiin voi usein käydä tutustumassa ennen kuin lapsi aloittaa päivähoidossa. Kodin ja päiväkodin henkilökunnan yhteistyö on tärkeää, koska hyvä suhde tukee lapsen kehitystä. Vanhemmat tapaavat henkilökunnan joka päivä, kun lapsi viedään hoitoon ja haetaan sieltä.

Päivähoidossa lapsi saa kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Lapsen kielitaito kehittyy nopeasti ja hän oppii sosiaalisia taitoja. Lapset syövät päivähoidossa aamupalan, lounaan ja välipalan, ulkoilevat ja myös lepäävät.

Tavoitteena on, että lapset oppivat aktiivisiksi, ja heille kehittyy halu oppia asioita. Päiväkodissa ei pidetä kovaa kuria, vaan lapsen itsehillinnän uskotaan kehittyvän paremmin lempeällä ohjauksella. Varhaiskasvatuksessa tärkeitä asioita ovat leikki, liikkuminen, itsensä ilmaisu ja muiden lasten kanssa oleminen.

Kaikki lapset ovat erilaisia, ja siksi jokaiselle lapselle tehdään henkilökohtainen VASU eli varhaiskasvatussuunnitelma. VASU-keskustelussa vanhemmat ja opettaja puhuvat lapsesta. Samalla opettaja kirjoittaa suunnitelman, jossa kuvataan lapsen kehitystä, kasvua ja oppimista ja sitä, miten niitä voidaan tukea.

Päivähoitoa järjestetään myös kuntien, järjestöjen ja seurakuntien päiväkerhoissa. Myös kunnan leikkipuistoissa on kerhotoimintaa. Kerhot kestävät yleensä pari tuntia. Kerhoissa on ohjattua leikkiä, laulua, askartelua ja muuta ohjelmaa.

Tukea perheille ongelmatilanteissa

Jos perheessä on ongelmia, niihin on saatavissa tukea ja apua. Suomessa yhteiskunta tarjoaa palveluita, joiden tarkoitus on tukea perheen hyvinvointia ja lapsen tasapainoista kasvua.

Perhetyö ja lastensuojelu

Vanhemmat ovat vastuussa lapsen huolenpidosta ja kasvatuksesta. Heillä on kuitenkin oikeus saada apua yhteiskunnalta, jos he sitä tarvitsevat. Apua antaa kunnallinen lastensuojelu, joka palvelee oman

kunnan sosiaalipalveluiden yhteydessä. Kunnallisen lastensuojelun tehtävänä on turvata lasten oikeuksia sekä tukea vanhempia lasten kasvatuksessa.

Suomessa lastensuojelusta määrää lastensuojelulaki. Lastensuojelun tavoitteena on taata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön ja tasapainoiseen kasvuun. Lastensuojelulaki koskee kaikkia Suomessa asuvia lapsia. Lastensuojeluviranomaiset ovat sosiaalityön ja -ohjauksen ammattilaisia, ja heidän toimensa perustuvat lakiin.

Suomessa perhetyö on ennaltaehkäisevää. Se tarkoittaa, että ongelmiin pyritään puuttumaan jo varhaisessa vaiheessa. Vaikeiden tilanteiden ehkäisemiseksi on monenlaisia palveluita, joilla perheiden arkea pyritään helpottamaan. Lapsiperheet voivat saada esimerkiksi kasvatus- ja perheneuvontaa tai ammatti-ihmisen apua erilaisiin kodin tehtäviin, kuten siivoukseen, pyykinpesuun tai kaupassakäyntiin.

Joskus lapsi tai perhe voi saada oman tukihenkilön tai tukiperheen. Tukihenkilö voi auttaa lasta harrastuksissa ja kotitehtävissä. Tukiperhe on tavallinen perhe, jonka luokse lapsi voi mennä esimerkiksi viikonlopuksi. Perheiden hyvinvointia turvaavat ja tukevat sosiaalipalveluiden rinnalla myös neuvolat, päiväkodit ja koulut.

Jos vanhemmat eivät pysty hoitamaan lasta tai lapsi on jollain tavalla uhattuna, lastensuojelulla on velvollisuus puuttua perheen tilanteeseen. Jos perhe tarvitsee apua vaikeaan elämäntilanteeseen tai jos joku aiheuttaa vakavaa haittaa lapselle, on syytä pyytää itse apua kunnan lastensuojelusta.

Lastensuojeluilmoitus

Jos perheessä näyttää olevan vakavia ongelmia, jotka uhkaavat lapsen hyvinvointia, myös perheen ulkopuolinen henkilö voi tehdä lastensuojeluilmoituksen. Lastensuojeluilmoitus tehdään kunnan sosiaalitoimistoon puhelimitse, kirjallisesti tai käymällä virastossa. Esimerkiksi päivähoiton ja koulun työntekijöillä on velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus, jos he epäilevät, että lapsi tarvitsee apua tai tilanteeseen täytyy puuttua jotenkin. Kuka tahansa voi tehdä lastensuojeluilmoituksen sosiaaliviranomaisille, ja sen voi tehdä myös nimettömänä.

Jos perheestä on tehty lastensuojeluilmoitus, sosiaaliviranomaiset selvittävät, tarvitseeko lapsi tai nuori suojelua, apua tai tukea. Yleensä ammattilaiset keskustelevat asiasta ensin perheen kanssa. Keskustelussa voidaan tarvittaessa käyttää apuna tulkkia. Usein sosiaalityöntekijä tapaa lasta myös ilman hänen vanhempiaan. Keskustelun perusteella ammattilaiset arvioivat, tarvitseeko perhe tukea. He laativat yhdessä lapsen ja perheen kanssa suunnitelman, johon kirjataan, mihin apua tarvitaan ja millaista annettava apu on.

Huostaanotto

Huostaanotto on viimesijaisiin lastensuojelun toimenpiteisiin, jossa lapsi otetaan vanhemmilta pois. Näin saatetaan tehdä, jos lapsi on vaarassa. Syytä huostaanotolle voivat olla esimerkiksi vanhempien vakava uupumus, liian ankara tai liian periksi antava kasvatus, vakavat taloudelliset vaikeudet, vakavat pitkäaikais sairaudet tai mielenterveysongelmat, päihteiden ongelmakäyttö tai perheväkivalta. Kunta huolehtii huostaanotetusta lapsesta, ja hänet sijoitetaan sijaisperheeseen, lastenkotiin tai nuorisokotiin. Sijoitus kodin ulkopuolelle voi olla lyhytaikainen, jolloin lapsi palaa kotiin, kun tilanne on rauhoittunut. Joissakin tapauksissa lapsi otetaan pysyvästi huostaan eli pois oman perheensä luota.

Perhe ja väkivalta

Väkivalta on Suomessa rikos. Siitä huolimatta joissakin perheissä esiintyy väkivaltaa. Lähisuhde- ja perheväkivallalla tarkoitetaan läheisessä suhteessa tai perheen sisällä tapahtuvaa väkivaltaa. Se kohdistuu puolisoon, kumppaniin, lapsiin, sukulaisiin tai muihin läheisiin. Lähisuhdeväkivalta

kohdistuu tavallisesti naisiin ja lapsiin, mutta joskus myös miehiin. Väkipalva voi olla luonteeltaan fyysistä, seksuaalista tai psyykkistä. Väkipalvan muodot esiintyvät harvoin yksinään. Usein erimuotoista väkipalvaa esiintyy samanaikaisesti.

Perheen sisällä tapahtuvasta väkipalvasta vain pieni osa ilmoitetaan poliisille. On kuitenkin tärkeää ilmoittaa poliisille, jos joutuu lähi- tai perheväkipalvan uhriksi. Usein perheen sisäistä väkipalvaa pidetään yksityisasiana ja siitä vaietaan. Väkipalva on kuitenkin aina rangaistava teko, vaikka se tapahtuisi perheen sisällä.

Lapseen kohdistuva väkipalva

Suomessa lasten ruumiillinen kuritus on laissa kiellettyä. Lapsia ei saa alistaa tai rangaista fyysisesti esimerkiksi lyömällä tai tarttumalla hiuksista. Tämä on määrätty lasten huolto- ja tapaamisoikeuslaissa, joka tuli voimaan 1984. Kaikenlainen lapseen kohdistuva väkipalva on rikos.

Lasten ruumiillinen kuritus ja pahoinpitely voivat aiheuttaa vakavia vammoja, jopa kuoleman. Ruumiillisesta kurituksesta voi jäädä vaikeita traumoja, jotka haittaavat lapsen henkistä ja sosiaalista kehitystä. Väkipalvan uhreiksi joutuneet lapset voivat kokea voimakasta vihaa ja pelkoa sekä menettää luottamuksensa läheisiin aikuisiin. Lapset oppivat aikuiselta väkipalvaisen käyttäytymismallin, joka voi aiheuttaa ongelmia läpi elämän.

Seksuaalinen hyväksikäyttö

Jos aikuinen on seksuaalisessa kanssakäymisessä alle 16-vuotiaan kanssa, kyseessä on seksuaalinen hyväksikäyttö, vaikka nuori itse olisikin suostunut tekoon. Seksuaalinen hyväksikäyttö vahingoittaa lapsen seksuaalista ja psyykkistä kehitystä. Perheen sisäinen seksuaalinen hyväksikäyttö eli inesti aiheuttaa vakavia traumoja ja ongelmia lapsen kehitykselle. Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö on rikos.

Väkipalvan vaikutus lapsiin

Väkipalvan käyttö tai sen uhka vaikuttaa aina lapsiin, vaikka väkipalva ei kohdistuisi suoraan heihin. Vanhempien välinen väkipalva aiheuttaa lapselle suoria ja epäsuoria henkisiä seurauksia. Turvallisuuden tunne voi kadota jo yhdenkin väkipalvakokemuksen seurauksena, ja siitä voi jäädä lapsen elämään pysyvät jäljet.

Lapset voivat kokea esimerkiksi äitiin kohdistuvan väkipalvan pelottavampana kuin heihin itseensä kohdistuvan väkipalvan. Vaikka lapset eivät näkisi väkipalvaa, he voivat aistia sen olemassaolon ja perheen kireän ilmapiirin. Lapsille on tyypillistä syyttää itseään vanhempien ongelmista. Väkipalva ja sen pelko voivat aiheuttaa lapsille ahdistusta, ilottomuutta ja univaikeuksia. Lapsen fyysinen ja psyykinen terveys ja kehitys voivat vaarantua. Koulussa väkipalvasta kärsivillä lapsilla on usein oppimis- ja keskittymisvaikeuksia.

Kunniaväkipalva

Kunniaväkipalva on yleensä omassa perheessä, suvussa tai yhteisössä tapahtuvaa väkipalvaa. Se liittyy yhteisön kunnian puolustamiseen. Kunnian säilyttäminen tarkoittaa sitä, että saa toisilta kunnioitusta eikä joudu häpeämään. Kunnian avulla pyritään säilyttämään perheen, suvun tai yhteisön normeja ja perinteitä. Suku, perhe tai yhteisö kokee, että kunnia on koko perheen tai suvun asia. Kun yksilön teot loukkaavat koko yhteisön sääntöjä ja tapoja, kunniaa yritetään palauttaa väkipalvan tai väkipalvalla uhkailun avulla.

Kunniaan liittyvää väkipalvaa voi olla esimerkiksi painostaminen, rajoittaminen, pukeutumiseen, seurusteluun ja harrastuksiin puuttuminen, kotimaahan lähettämällä pelottelu ja muu uhkailu, tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen, avioliittoon pakottaminen tai avioeron saamisen estäminen.

Kunniaväkivalta on Suomen lain mukaan rikos, josta voi saada tuntevan rangaistuksen. Kunniaväkivaltaa esiintyy enimmäkseen yhteisökeskeisissä kulttuureissa ja yhteiskunnissa tai yhteiskunnissa, joissa miehillä on huomattavasti enemmän valtaa kuin naisilla.

Ensi- ja turvakodit

Ensi- ja turvakodit ovat turvapaikkoja, joihin voi mennä asumaan lyhyeksi ajaksi, jos kotiin ei voi mennä esimerkiksi väkivallan, uhkailun tai pelon takia. Väkiältä on aina rikos, vaikka se tapahtuisi perheen sisällä.

Turvakodit on tarkoitettu sekä naisille että miehille ja heidän lapsilleen. Turvakoti on kodinomainen paikka, jossa on henkilökuntaa paikalla vuorokauden ympäri. Turvakodin henkilökunta auttaa kriisitilanteen ratkaisemisessa, ja turvakotien palvelut ovat ilmaisia asiakkaille.

Ensikoti on paikka, johon äiti voi tulla lapsen kanssa, jos hänellä on vaikea elämäntilanne tai hän on aivan yksin. Ensikoti on tarkoitettu erityisesti odottaville äideille ja niille, joilla on pieni vauva. Ensikotiin tarvitaan lähete sosiaalitoimistosta, ja siksi on syytä olla ensin yhteydessä sinne.

Turvakotien yhteystietoja löytyy osoitteesta www.turvakoti.net. Apua väkivaltaa kokeneille maahanmuuttajanaishiltojen tarjoaa pääkaupunkiseudulla Monika-Naiset liitto ja sen turvakoti Mona. Turvakotiin voi soittaa milloin tahansa, myös yöllä.

Muita terveys- ja sosiaalipalveluja

Jokaisen perheenjäsenen terveys, hyvinvointi ja toimintakyky vaikuttavat koko perheeseen. Suomessa on saatavilla erilaisia terveys- ja sosiaalipalveluja esimerkiksi tilanteisiin, joissa vammaisen henkilö ja hänen perheensä tarvitsevat apua tai tukea arjesta selviytymiseen. Apua on saatavilla myös mielenterveyden haasteisiin ja päihdeongelmiin.

Vammaispalvelut

Vammaisen on henkilö, jolla on vamman tai sairauden takia pitkäaikaisia vaikeuksia selviytyä jokapäiväisestä elämästä. Kunnilla on velvollisuus tarjota palveluja vammaisille, jotka tarvitsevat niitä.

Vammaispalveluihin kuuluvat esimerkiksi kuljetus- ja avustajapalvelu. Kuljetuspalvelu on taksikuljetus niille vammaisille henkilöille, jotka eivät pysty käyttämään julkista liikennettä tai muutoin kulkemaan itsenäisesti. Henkilökohtainen avustaja auttaa ruoanlaitossa, kaupassa käymisessä, työpaikalla tai opiskelussa. Avustajan palkan maksaa kotikunta. Vammaispalvelujen tarkoituksena on auttaa vammaista henkilöä olemaan osallisena yhteiskunnassa ja helpottaa hänen elämäänsä vamman kanssa.

Miten vammaispalveluita haetaan?

Vammaispalvelujen saamiseksi tarvitaan yleensä lääkärintodistus esimerkiksi terveysasemalta. Kotikunnan sosiaalitoimistosta saa ohjeita ja apua palvelujen hakemiseen. Sosiaalityöntekijä selvittää, mitä vammaispalveluita asiakas voi saada. Kunta järjestää myös palveluasumista ja tuettua asumista vammaisille henkilöille. Asumispalvelut ovat maksullisia asukkaalle. Vammaisen tarvitsemat apuvälineet, esimerkiksi pyörätuoli, kuulolaite tai näkövammaisen valkoinen keppi ja opaskoira, ovat käyttäjilleen ilmaisia. Vammaispalveluihin kuuluvat lisäksi tulkkaus ja kuntoutus.

Suomessa on vammaisjärjestöjä, jotka pyrkivät parantamaan vammaisten henkilöiden asemaa yhteiskunnassa. Näistä järjestöistä saa apua esimerkiksi palvelujen hakemiseen. Järjestöt tarjoavat myös vapaa-ajan toimintaa ja vertaistukea. Suomessa toimii lisäksi vammaisten maahanmuuttajien tukikeskus Hilma, joka järjestää tukea ja toimintaa vammaisille maahanmuuttajille.

Mielenterveyspalvelut

Mielenterveys on erottamaton osa ihmisen terveyttä. Kun mielenterveys on kunnossa, ihminen pystyy näkemään omat kykynsä ja selviytymään elämän vaikeistakin tilanteista sekä käymään työssä ja osallistumaan yhteisönsä toimintaan. Mielenterveysongelmia voi olla kenellä tahansa jossain vaiheessa elämää, ja niihin on saatavissa Suomessa apua.

Vaikeissa elämäntilanteissa mielenterveys voi horjua ja oireena voi olla esimerkiksi pitkään kestävä unettomuus, ruokahaluttomuus, masennus, uupumus tai ahdistus. Tilanteita, joissa mielenterveyspalveluille voi olla tarvetta, ovat työpaikan ongelmat, muutto maasta toiseen, vakava sairaus, avioero, perheongelmat tai omaisen kuolema. Omilla elämäntavoilla voi vaikuttaa siihen, että selviää haastavista elämänvaiheista tai erilaisista ongelmatilanteista. Jos ongelmat pitkittyvät tai vaikeuttavat päivittäistä elämää ja asioiden hoitoa, on hyvä hakea tilanteeseen ulkopuolista apua.

Vinkkejä hyvän mielenterveyden ylläpitoon:

- Huolehdi itsestäsi. Terveet elämäntavat eli terveellinen ruoka, riittävä lepo ja nukkuminen sekä liikunnan harrastaminen lisäävät hyvinvointia ja tukevat stressinhallintaa vaikeissa elämäntilanteissa.
- Vietä aikaa perheen ja ystävien kanssa. Pidä yhteyttä tärkeisiin ihmisiin elämässäsi. Tapaa heitä ja kuuntele ja keskustele elämästä.
- Mieti, mitä uutta haluaisit oppia. Aloita uusi harrastus. Uuden oppiminen virkistää mieltä ja tuottaa elämyksiä.
- Auta muita. Tee vapaaehtoistyötä, jossa olet tekemisissä uusien ihmisten kanssa. Auttaminen ja sosiaalinen kanssakäyminen lisäävät elämän mielekkyyttä.
- Tunnista omat tunteesi. Mieti, miksi juuri nyt tuntuu tältä. Älä ole itseäsi kohtaan ankara. Muista, että tunteet ovat ohimeneviä ja sallittuja.
- Pyydä tarvittaessa apua. Keskustele vaikeuksistasi ystävien kanssa ja hae apua. Apua löytyy sekä julkisesta terveydenhuollosta että internetistä, esimerkiksi Suomen Mielenterveysseurasta.

Mielenterveyspalveluihin pääsy

Suomessa mielenterveyspalveluiden piiriin pääsee ottamalla yhteyttä omaan terveysasemaan ja varaamalla ajan terveydenhoitajalle tai lääkärille. Lääkäri voi kirjoittaa lähetteen psykiatrian poliklinikalle tai muihin mielenterveyspalveluihin tarpeen mukaan. Hoitoon kuuluu yleensä keskusteluja esimerkiksi psykologin tai psykoterapeutin kanssa ja mahdollisesti lääkitys. Ihminen voi myös itse varata ajan yksityisellä lääkäriasemalla työskentelevälle psykiatrille tai psykologille. Yksityinen hoito on kuitenkin huomattavasti julkista kalliimpaa.

Jos hoitoon pääsyyllä on kiire, voi soittaa päivystävälle terveysasemalle tai sairaalaan. Psykiatristen sairaaloiden päivystysyksiköt tarjoavat kiireellistä psykiatrista hoitoa. Lapsen tai nuoren mielenterveysasioissa otetaan yhteys oman kunnan perheneuvolaan, koulupsykologiin tai koululääkəriin.

Päihdepalvelut

Päihteiksi luetaan Suomessa alkoholi ja huumeet. Yleisimmät huumeet ovat kannabis, heroini, amfetamiini, ekstaasi, kokaiini ja khat. Kaikki huumeet ovat Suomessa laittomia ja niiden hallussapidosta ja myynnistä voi saada kovan sakko- tai vankilarangaistuksen. Usein niiden käyttöä on vaikea lopettaa ilman tukea.

Jos päihteiden käyttö muodostuu ongelmaksi, lähin terveysasema tai A-klinikka auttaa. A-klinikka on säätiö, joka tuottaa hoito- ja kuntoutuspalveluja päihde- ja riippuvuusongelmista kärsiville ja heidän läheisilleen. Klinikkan hoito on ilmaista, ja se voi sisältää muun muassa lääkärin ja

sosiaaliterapeutin tapaamisia ja ryhmätapaamisia. Niin sanottu katkaisuhuito eli päihteiden käytön lopettaminen kokonaan hoidossa ollessa sisältää vieroitusoireiden hoitoa, niihin liittyvää lääkehoitoa sekä keskustelua ja lepoa.

Alkoholin ja huumeiden käyttö Suomessa

Toisin kuin huumeisiin, Suomessa suhtaudutaan alkoholiin melko sallivasti. Suomalaisten alkoholinkäyttö on viime vuosina vähentynyt, mutta alkoholia juodaan kuitenkin runsaasti. Tutkimusten mukaan alkoholi on Suomen yleisin ongelmapäihde eli se aiheuttaa eniten ongelmia käyttäjilleen ja heidän läheisilleen.

Huumeiden ongelmakäyttö on Suomessa varsin tuore ilmiö. Usein huumeiden käyttäjät ovat monella tavalla syrjäytyneitä ja heillä on päihdeongelmien lisäksi monia muita sosiaalisia ja terveysongelmia. Viiden vuoden takaisen arvion mukaan amfetamiinin ja opioidien käyttäjiä oli Suomessa noin 18 000–30 000. Huumeiden käyttöön liittyy usein rikollisuutta, koska huumeet ovat kalliita, ja niiden hankkimiseen tarvittavaa rahaa on vaikea hankkia rehellisin keinoin.

Terveysneuvontapisteet huumeidenkäyttäjille

Monissa kaupungeissa on terveysneuvontapisteitä, joissa voi vaihtaa käytetyt huumeruiskut uusiin ja joissa saa myös sosiaali- ja terveysneuvontaa sekä ohjausta sosiaalipalvelujen piiriin. Viranomaiset tarjoavat ilmaisia huumeruiskuja ongelmakäyttäjille hygienia- ja terveyssyistä. Jos käyttää likaisia ruiskuja, erilaiset taudit ja sairaudet saattavat levitä niiden välityksellä. Neuvontapisteiden kautta voi myös päästä katkaisuhuitoon huumeidenkäytön lopettamiseksi.

Kun perhe muuttaa Suomeen

Jotta perhe sopeutuu uuteen maahan, on tärkeää, että vanhemmat tuntevat Suomen kulttuuria, normeja ja yhteiskuntaa. Kun vanhemmat tietävät, miten Suomessa yleensä toimitaan, ymmärrys tukee heidän hyvinvointiaan ja vanhemmuuttaan sekä auttaa heitä lapsen kasvatuksessa.

Kun perhe muuttaa Suomeen, lasten olisi hyvä päästä mahdollisimman pian kouluun tai päivähoidon. Koulussa tai päivähoidossa lapsi oppii nopeasti suomen tai ruotsin kieltä ja saa ikäisiään kavereita. Sillä aikaa kun lapset ovat päivähoidossa tai koulussa, vanhemmilla on aikaa käydä töissä, kouluttautua ja hoitaa omia ja perheen asioita.

Uuteen maahan muutettaessa perheen sisäinen roolijako saattaa muuttua, kun esimerkiksi lapset oppivat uuden kielen vanhempia nopeammin tai perheen äiti lähtee ensimmäistä kertaa työelämään. Joku on saattanut muuttaa uuteen maahan yksin, eikä ympärillä olekaan tuttua ja turvallista perhettä ja sukua. Tämä kaikki vaatii sopeutumista isoihin muutoksiin sekä omassa mielessä että perheen kesken, ja se voi viedä aikaa.

Jokainen perheenjäsen käy läpi samoja Suomeen asettumiseen liittyviä asioita, mutta kukin omassa tahdissaan. Perheessä vaalitaan usein sekä oman kulttuurin tapoja että sopeudutaan suomalaiseen kulttuuriin. Usein lapset sopeutuvat vanhempia nopeammin. Kun lapset omaksuvat koko ajan uusia arvoja ja tapoja, se saattaa luoda jännitteitä perheessä. Näistä on hyvä keskustella vanhempien kesken. Ajan myötä on mahdollista löytää kaikille perheenjäsenille sopiva tapa elää Suomessa.

Myös parisuhteeseen saattaa tulla yllättäviä haasteita, kun koko perhe on uusien asioiden edessä. Miehen ja naisen roolit saattavat olla Suomessa erilaiset kuin kotimaassa. On tavallista, että maahan muuttaneessa perheessä koetaan monenlaisia tunteita. On luonnollista kokea turhautumista, kun asiat eivät toimi tutulla tavalla ja oma asema on erilainen kuin ennen. Jos toinen puoliso osaa jo uutta kieltä toista paremmin, hänen on hyvä yrittää auttaa ja tukea kumppaniaan. On kuitenkin tärkeää, että

molemmat ovat aktiivisia ja oppivat kieltä, jotta toinen ei ole liian riippuvainen toisesta. Se vahvistaa myös parisuhdetta.

Keskustelukysymyksiä

1. Suomessa perheet ovat usein pieniä. Yleensä perheeseen kuuluu isä, äiti ja lapset. Onko perhe sinun kotimaassasi saman tyyppinen?
2. Mitkä syyt ovat muokanneet suomalaisesta kulttuurista yksilökeskeisen?
3. Suomessa miehellä ja naisella on avioliitossa lain mukaan samat oikeudet ja velvollisuudet. Onko kotimaassasi samalla tavalla?
4. Minkälaisissa erilaisissa perheissä ja parisuhteissa suomalaiset elävät?
5. Suomessa avioparin on helppo erota, jos he haluavat. Mitä huonoja puolia näet avioeron helppoudessa? Entä hyviä puolia?
6. Kansainvälisessä vertailussa Suomi on yksi parhaista maista äideille ja lapsille. Mitä etuja tästä on koko perheelle?
7. Mikä on lastensuojelun rooli Suomessa?
8. Minkälaisia negatiivisia vaikutuksia perheväkivallalla on?
9. Mitä haasteita perhe-elämään uudessa maassa voi liittyä? Miten niistä voi selviytyä?
10. Mitä hyötyä lapselle on siitä, että hän kasvaa kahdessa eri kulttuurissa?

5. KOULUTUS

Suomalaisen koulutusjärjestelmän kehitys

Suomalainen koulutusjärjestelmä nykyään

Opintojen rahoittaminen

Suomalaisen koulutusjärjestelmän kehitys

Suomessa koulutusta arvostetaan ja suomalaiset ovat yleensä hyvin koulutettuja. Suomessa on paljon erilaisia opiskelumahdollisuuksia ja opiskella voi myös aikuisena. Nykyään suomalaista koulutusjärjestelmää pidetään yhtenä maailman parhaimmista, mutta näin ei ole ollut aina. Koulutusjärjestelmä on kehittynyt useiden vuosikymmenten aikana, ja koulutuksesta on pikkuhiljaa tullut työmarkkinoille pääsyn ja menestymisen edellytys. Suomessa myös naiset ovat erittäin koulutettuja verrattuna moniin muihin maihin.

Suomessa uskotaan vahvasti, että oppiminen ja koulutus lisäävät kykyä selvitä paremmin kansainvälistyvässä maailmassa. Koulutuksen avulla voi myös päästä parempaan asemaan yhteiskunnassa. Suomen uskotaan pärjäävän paremmin kansainvälisessä kilpailussa, jos koulutukseen panostetaan. Myös työnhaussa koulutuksella ja tutkintotodistuksilla on suuri merkitys, sillä Suomessa on enää todella vähän töitä, joihin ei vaadita sopivaa alan koulutusta.

Elinikäinen oppiminen

Suomalaisen koulutusjärjestelmän taustalla vaikuttaa ajatus elinikäisestä oppimisesta. Se tarkoittaa, että ihminen oppii koko elämänsä ajan, vauvaiästä vanhukseksi asti. Oppiminen ei siis pääty, kun ihminen suorittaa jonkun koulutuksen loppuun. Oppimista tapahtuu virallisen koulutusjärjestelmän piiriin kuuluvien oppilaitosten lisäksi myös epävirallisissa ympäristöissä. Niitä ovat esimerkiksi arjen toiminnot, harrastukset sekä tiedotusvälineiden ja viestintätekniikan käyttö. Elinikäinen oppiminen on välttämätöntä, koska yhteiskunta ja työelämä muuttuvat ja kehittyvät jatkuvasti.

Koulutusjärjestelmän synty

Yhteiskunnalliset muutokset tapahtuvat aina jostain syystä. Niiden taustalla on yleensä jokin tarve tai aate. Myös Suomen koulutusjärjestelmän syntymiseen ja kehittymiseen ovat vaikuttaneet erilaiset yhteiskunnalliset tarpeet ja aatteet. Ensimmäiset koulut syntyivät Suomeen yli 700 vuotta sitten katolisen kirkon yhteyteen. Tuolloin melkein kaikki suomalaiset asuivat maaseudulla ja kouluun pääsy oli pitkään mahdollista vain harvoille yläluokan pojille. Heistä koulutettiin pääasiassa pappeja.

Monissa Euroopan maissa alkoi 1500-luvulla uskonpuhdistus. Katolisesta kirkosta erkaantui erilaisia uusia kirkkokuntia, kuten luterilaisuus. Myös Suomi oli aikaisemmin katolinen maa, joka uskonpuhdistuksen myötä siirtyi luterilaisuuteen. Uskonpuhdistuksen myötä myös suhtautuminen koulutukseen alkoi pikkuhiljaa muuttua, koska luterilainen kirkko korosti kansankieltä ja lukutaitoa. Ajateltiin, että jokaisen seurakuntalaisen olisi hyvä osata lukea Raamattua itse.

Kirkon rooli koulutuksen järjestämisessä

Uskonpuhdistuksen seurauksena kirkko alkoi 1600-luvulla ottaa yhä enemmän vastuuta kansan opetuksen järjestämisestä, ja lopulta siitä tuli kirkon velvollisuus. Periaatteessa vanhempien velvollisuutena oli huolehtia, että heidän lapsensa oppivat lukemaan ja tuntemaan kristinopin alkeet. Kirkko kuitenkin auttoi tämän tavoitteen täyttymisessä tarjoamalla opetusta eri muodoissa. Vuonna 1640 Suomeen perustettiin ensimmäinen yliopisto, Turun akatemia. Siellä koulutettiin pääasiassa pappeja sekä virkamiehiä. Tuohon aikaan Suomi oli osa Ruotsia, ja pikkuhiljaa Suomen alueen kaupungit kasvoivat ja hallintoon tarvittiin lisää virkamiehiä.

1800-luvun alussa Suomesta tuli autonominen osa Venäjää ja samalla Suomen asema muuttui. Kansan opetuksesta huolehtiminen oli kuitenkin kirkon hallinnassa aina 1800-luvun puoliväliin asti. Sen jälkeen suomalainen yhteiskunta alkoi muuttua yhä nopeammin.

1800-luvun lopulla Suomeen alkoi syntyä tehtaita ja ihmisiä siirtyi maaseudulta kaupunkien ja taajamien tehtaisiin töihin. Pikkuhiljaa monet valtiiovallan edustajat ja koulutetut ihmiset alkoivat ajatella, että on tärkeää tarjota opetusta yhä useammille ihmisille. Tietoa ja oppia pidettiin niin sanottuna “valona ja järkenä” kansalle. Ajateltiin, että Suomen aseman muuttumisen myötä kansan valtiollisia oikeuksia pitäisi jossain vaiheessa laajentaa ja sen toteuttaminen vaatisi laajempaa kansanopetusta. Opetuksen tarjoaminen koko kansalle oli tärkeää myös kansan moraalien ja itsetunnon kohottamisen takia.

Koulutus siirtyy kuntien vastuulle

Teollistumisen myötä koulu erotettiin kirkosta. Työssäkävillä vanhemmilla ei ollut enää mahdollisuutta huolehtia lapsistaan päiväsaikaan, joten syntyi tarve kehittää koulutusjärjestelmää.

Kunnat alkoivat perustaa kirkosta erillään olevia kansakouluja, ja vähitellen ne levisivät koko maahan.

Kansakoulujen rinnalla toimi myös oppikouluja, joista monet olivat yksityisiä. Niissä opiskeli pääasiassa rikkaimpien perheiden lapsia. Kesti kuitenkin vielä monta kymmentä vuotta, ennen kuin koko kansa saatiin koulutuksen piiriin, sillä erityisesti maaseudulla oli paljon ihmisiä, jotka eivät vielä ymmärtäneet koulutuksen merkitystä ja suhtautuivat lastensa kouluun lähettämiseen epäillen.

Koulutusta kaikille suomalaisille

Teollistumisen lisäksi myös kansallisuusaate vaikutti koulutusjärjestelmän kehittymiseen ja laajenemiseen. Venäjän vallan alla eläneet suomalaiset alkoivat pikkuhiljaa haaveilla omasta valtiosta 1800-luvun lopussa. Yhteiskunnan eri osa-alueilla, erityisesti kulttuurin, kielen ja taiteen saralla, alettiin edistää kansallisuusaatetta eli korostaa Suomen ja suomalaisuuden erityisyyttä. Ajateltiin, että koulutuksen avulla kansaa voidaan yhdistää ja että kansalaisten tulisi osallistua yhä aktiivisemmin yhteisten asioiden hoitoon. Siten kansalaisyhteiskunta alkoi kehittyä ja Suomi alkoi siirtyä kohti demokraattisempaa yhteiskuntaa.

Vuonna 1906 Suomessa astui voimaan yleinen ja yhtäläinen äänioikeus. Se tarkoitti, että kaikki yli 24-vuotiaat Suomen kansalaiset saivat äänestää vaaleissa. Myös naiset saivat äänioikeuden ja oikeuden asettua ehdolle vaaleissa. Koululaitoksen kehittäminen oli yhä tärkeämpää, jotta suomalaisista voitiin kasvattaa vastuullisia kansalaisia ja äänestäjiä.

Vasta 1900-luvun puolella kansakoulua alkoi kannattaa suurin osa kansasta, ja vuonna 1921 Suomeen säädettiin oppivelvollisuuslaki. Se tarkoitti, että koulunkäynnistä tuli pakollista kaikille. Kansakoulu laajeni koko ikäluokan kattavaksi 1920- ja 1930-luvuilla.

Lukiokoulutus ja ylioppilastutkinnot yleistyivät erityisesti 1950- ja 1960-luvuilla. Suomessa alettiin tavoitella yhteiskunnallista tasa-arvoa ja taloudellista kehitystä hyvinvointivaltiota rakentamalla. Samalla syntyi ajatus yhtenäisen 9-vuotisen peruskoulun luomisesta. Vanhasta, erilliset kansakoulut ja oppikoulut kattavasta koulujärjestelmästä siirryttiin koko maassa kaikille yhtenäiseen peruskouluun 1970-luvun aikana.

Viimeisen sadan vuoden aikana koulutus on laajentunut kattamaan koko Suomen kansan, ja koulutusmahdollisuudet ovat lisääntyneet huomasti erityisesti 1950-luvulta lähtien. Ammattikoulutus, aikuiskoulutus ja korkeakoulutus ovat lisääntyneet ja laajentuneet koko maassa 1960-luvulta alkaen. Koulutusjärjestelmän kehittyminen mahdollisti taloudellisen kehityksen ja tasa-arvoisemman yhteiskunnan syntymisen. Se oli myös tärkeä osa hyvinvointiyhteiskunnan rakentamista. Nykyään

koulutukselta odotetaan yhä enemmän taloudellista hyötyä yhteiskunnalle ja koulutuspolitiikassa korostetaan tehokkuutta sekä sitä, että koulutuksen pitäisi vastata jokaisen ihmisen yksilöllisiin tarpeisiin.

Suomalainen koulutusjärjestelmä nykyään

Kaikilla Suomessa vakituisesti asuvilla lapsilla on lain mukaan velvollisuus käydä koulua eli heillä on oppivelvollisuus. Se tarkoittaa, että kaikkien lasten tulee hankkia laissa ja perusopetuksen opetussuunnitelmassa määritellyt tiedot ja taidot.

Oppivelvollisuus alkaa sinä vuonna, kun lapsi täyttää seitsemän vuotta ja päättyy lukuvuoden lopussa sinä vuonna, kun hän täyttää 17 vuotta. On huoltajien tehtävä huolehtia, että lapsi suorittaa oppivelvollisuutensa. Huoltaja on yleensä lapsen vanhempi tai vanhemmat. Jos huoltaja ei huolehdi lapsen oppivelvollisuuden täyttymisestä, oikeus voi määrätä huoltajalle rangaistuksen.

Esiopetus

Ennen kuin lapset menevät varsinaiseen kouluun, useimmat heistä osallistuvat varhaiskasvatukseen päiväkodeissa, perhepäivähoitajan luona tai kerhossa. Esiopetus alkaa vuosi ennen varsinaisen oppivelvollisuuden alkamista ja koulunkäynnin aloittamista. Kaikkien kuusivuotiaiden lasten tulee osallistua esiopetukseen tai muuhun vastaavaan toimintaan. Puhekielessä esiopetuksesta käytetään myös nimityksiä esikoulu ja eskari. Jo viisivuotiaana päiväkodissa olevat lapset tekevät jonkinlaisia esiopetukseen valmistavia tehtäviä.

Esiopetuksessa lasta valmistellaan koulunkäyntiin. Tavoitteena on edistää lapsen kehitys- ja oppimisedellytyksiä sekä vahvistaa sosiaalisia taitoja ja itsetuntoa. Esiopetuksessa pyritään tarjoamaan myönteisiä oppimiskokemuksia lapsille sekä edistämään lasten kielellistä kehitystä ja valmiuksia uusien asioiden oppimiseen. Esiopetuksessa asioita opetellaan paljolti leikkien sekä yhteisen tutkiskelun ja mielikuvituksen avulla lapsen kehitystaso huomioon ottaen. Esiopetuksessa voidaan myös havaita mahdollisia lapsen kehitykseen tai oppimiseen liittyviä haasteita.

Kunnat vastaavat esiopetuksen järjestämisestä, ja kaikille lapsille on osoitettava paikka esiopetuksessa. Esiopetusta järjestetään yleensä kunnallisissa päiväkodeissa tai peruskouluissa, mutta sitä voidaan järjestää myös esimerkiksi yksityisissä päiväkodeissa tai kouluissa.

Esiopetus alkaa aina elokuussa. Lapsen huoltajien on haettava esiopetuspaikkaa lapselle normaalisti sen vuoden alussa, kun lapsi aloittaa esiopetuksen. Esiopetuksen järjestäjät ilmoittavat hyvissä ajoin, milloin esiopetuspaikkaa pitää hakea. Esiopetusryhmän toiminnasta vastaa opettaja, jolla on joko luokanopettajan tai lastentarhanopettajan koulutus. Hän ohjaa ryhmän kaikkea toimintaa ja arvioi lapsen edistymistä yhdessä lapsen ja hänen huoltajiensa kanssa.

Esiopetus toteutetaan valtakunnallisen opetussuunnitelman perusteiden mukaan. Esiopetuksessa ei ole erillisiä oppiaineita vaan erilaisia sisältöalueita, kuten kieli ja vuorovaikutus, matematiikka, etiikka ja elämäkatsomus, ympäristö- ja luonnontieto, terveys, fyysinen ja motorinen kehitys sekä taide ja kulttuuri.

Normaalisti esikoulupäivä on noin neljä tuntia, ja jos vanhemmat käyvät työssä, lapsi on osan päivästä normaalissa päivähoitossa. Esikouluopetus on kaikille lapsille ilmaista, ja päivän aikana lapsille tarjotaan ilmainen lämmin ateria. Myös kaikki oppimateriaalit ovat maksuttomia. Jos lapsi on päivän aikana esikoulun lisäksi päivähoitossa, vanhemmat maksavat puolesta päivästä normaalia päivähoitomaksua.

Perusopetus

Sinä vuonna, kun lapsi täyttää seitsemän vuotta, hänen oppivelvollisuutensa alkaa ja hän aloittaa perusopetuksessa. Suurin osa perusopetuksen oppilaista opiskelee kunnan peruskouluissa, mutta on olemassa myös joitakin yksityisiä kouluja sekä valtion kouluja.

Perusopetus käsittää luokat 1–9. Puhekielessä luokista 1–6 käytetään nimitystä alakoulu ja luokista 7–9 yläkoulu. Peruskoulu kustannetaan verorahoilla ja se on kaikille perheille maksuton. Myös kaikki oppikirjat, muut oppimateriaalit ja työvälineet ovat maksuttomia, ja oppilaat saavat joka koulupäivä ilmaisen lämpimän aterian. Oppilailla on myös oikeus maksuttomiin lakisääteisiin kouluterveydenhuollon sekä opiskeluhuollon palveluihin eli esimerkiksi psykologin ja kuraattorin palveluihin. Palveluja tarjotaan koulupäivän aikana oppilaitoksessa tai sen läheisyydessä.

Perusopetuksen tavoitteena on opettaa kaikille tarpeellisia tietoja ja taitoja sekä tukea oppilaiden kasvua ihmisinä ja demokraattisen yhteiskunnan jäseninä. Opetus edistää osallisuutta ja kestävästä elämäntapaa ja kasvattaa ihmisoikeuksien tuntemiseen ja kunnioittamiseen. Perusopetuksen tehtävänä on myös edistää monipuolista kulttuurista osaamista sekä tukea oppilaiden oman kulttuuri-identiteetin rakentumista.

Perusopetuksen päättötodistus antaa oppilaille mahdollisuuden hakea jatko-opintoihin, kuten lukioon ja ammattioppilaitoksiin. Kuuden ensimmäisen perusopetuksen luokan opetuksesta vastaa luokanopettaja, joka opettaa kaikkia tai melkein kaikkia aineita. Luokilla 7–9 lähes jokaisessa oppiaineessa on eri opettaja eli kyseiseen aineeseen erikoistunut aineenopettaja. On myös olemassa niin sanottu ”kymppiloukka” eli yksi lisävuosi perusopetusta sellaisille oppilaille, jotka haluavat vielä kehittää opiskelutaitojaan ja parantaa jatko-opintoihin pääsyn edellytyksiään.

Opetussuunnitelma ja perusopetuksen oppiaineet

Suomessa perusopetuksen järjestämistä ohjaavat lainsäädäntö sekä opetushallituksen laatimat perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, jotka koskevat koko Suomea. Niissä määritellään kaikki kasvatus- ja opetustyön kannalta tärkeät asiat.

Opetussuunnitelman mukaisesti oppilas on aktiivinen toimija oppimisprosessissa ja hän pääsee osallistumaan myös oppimisprosessin suunnitteluun. Opettaja ohjaa oppimista, kannustaa ja antaa rohkaisevaa palautetta. Tavoitteena on, että oppiminen tapahtuu vuorovaikutuksessa muiden oppijoiden ja ympäröivän maailman kanssa.

Opetuksessa pyritään tutkivaan ja luovaan työskentelyotteeseen. Tämä luo tilaa myös uudennaisille opetustavoille. Tieto- ja viestintäteknikan osaaminen – eli erilaisten teknisten laitteiden, kuten tietokoneiden, kännyköiden ja kameroiden käyttäminen – korostuu nyky-yhteiskunnassa. Se on välttämätöntä lähes kaikissa arjen ja työelämän toiminnoissa. Tämän vuoksi myös koulussa opetellaan tieto- ja viestintäteknikan käyttöä ja sen tarjoamia mahdollisuuksia hyödynnetään laajasti kaikissa oppiaineissa.

Perusopetuksessa opetetaan kaikille yhteisiä pakollisia aineita. Niitä ovat esimerkiksi äidinkieli ja kirjallisuus, toinen kotimainen kieli (ruotsi tai suomi), vieras kieli, ympäristöoppi, historia, yhteiskuntaoppi, matematiikka, kemia, fysiikka, biologia, maantieto, terveystieto, uskonto tai elämäntutkimus, musiikki, käsityö, liikunta, kuvataide ja kotitalous.

Pakollisten aineiden lisäksi on valinnaisia aineita eli aineita, jotka oppilas voi valita itse. Niiden tavoitteena on syventää oppilaan osaamista häntä itseään kiinnostavissa asioissa. Valinnaisia aineita on erityisesti luokilla 7–9.

Maahanmuuttajataustaisille ja kaksikielisille oppilaille voidaan järjestää oman äidinkielen opetusta osana perusopetusta. Oppilailla on myös oikeus saada oman uskontonsa opetusta, jos vanhemmat sitä

pyytävät ja samaan uskontokuntaan kuuluvia on yhteensä vähintään kolme saman opetuksen järjestäjän perusopetuksen kouluissa. Vaihtoehtoisesti ne, jotka eivät ole luterilaisen tai ortodoksisen kirkon jäseniä, voivat opiskella elämäntietoa. Elämäntietotunneilla käsitellään mm. etiikkaa, ihmisoikeuksia, erilaisia katsomuksia, kulttuuri-identiteettiä ja yksilön moraalista kasvua.

Oppilaanohjaus ja erityinen tuki

Jos oppilaalla on vaikeuksia selviytyä opinnoista, koulut järjestävät eri oppiaineissa lisäopetusta eli tukiovetusta. Joskus sitä järjestetään oppilaan omalla äidinkielellä. Aineopetuksen lisäksi kaikilla perusopetuksen oppilailla on oikeus saada oppilaanohjausta. Oppilaanohjauksessa oppilasta mm. tuetaan opiskelussa, ohjataan jatko-opintoihin sekä pyritään ehkäisemään opiskeluun liittyvien ongelmien syntymistä. Oppilaanohjausta annetaan luokkaopetuksena sekä tarvittaessa pienryhmissä ja henkilökohtaisesti. Oppilaanohjauksesta vastaa opinto-ohjaaja eli "opo", joka on ohjaustyöhön erikoistunut opettaja.

Lain mukaan perusopetuksen oppilailla on tarvittaessa oikeus saada riittävää oppimisen ja koulunkäynnin tukea koko perusopetuksen ajan. Tuen tarve voi liittyä esimerkiksi sairauteen, vammaisuuteen tai oppimisvaikeuksiin. Mikäli tuen tarvetta ilmenee, oppilaan tilanne selvitetään huolellisesti yhteistyössä oppilaan, huoltajien, oppilaitoksen ja asiantuntijoiden kanssa.

On paljon erilaisia tukimuotoja, ja niiden käytöstä päätetään oppilaan tilanteen mukaan. Tarkoituksena on, että tuki on joustavaa, hyvin suunniteltua ja tuen tarpeen mukaan muuttuvaa. Mitä aikaisemmin tuen tarve havaitaan, sitä paremmin lasta voidaan auttaa ja ongelmien kasautuminen voidaan estää.

Jos oppilaalle tehdään päätös erityisen tuen tarpeesta, hänelle laaditaan HOJKS eli henkilökohtainen opetuksen järjestelyä koskeva suunnitelma ja opetus toteutetaan sen mukaisesti. HOJKS:n tehtävänä on tukea pitkäjänteisesti oppilaan yksilöllistä oppimisprosessia. On tärkeää, että tuki jatkuu lapsen siirtyessä eri koulusta ja kouluasteesta toiseen.

Nuoren kasvun tukeminen

Suomessa lapsia ja nuoria halutaan tukea kasvamaan itsenäisiksi, tasapainoisiksi ja toiset huomioon ottaviksi aikuisiksi ja yhteiskunnan jäseniksi. Nuoret tarvitsevat tässä vanhempiensa ja muiden ihmisten tukea. Koulussa nuoren tukena ovat opettajat, terveydenhoitaja, koulupsykologi ja koulukuraattori.

Lisäksi nuori voi saada neuvoja tai apua vaikeissa tilanteissa esimerkiksi seuraavista paikoista:

- perheneuvolat ja nuorten poliklinikat
- Väestöliitto
- Mannerheimin lastensuojeluliitto
- Nuorten kriisipiste
- Nuorten turvatalot
- Tyttöjen Talot
- Poikien Talot ja Poikien Puhelin

Perusopetukseen valmistava opetus

Koko Suomea koskevat opetussuunnitelman perusteet pätevät myös maahanmuuttajataustaisten lasten opetuksessa. Niissä pyritään ottamaan huomioon myös oppilaan taustat ja lähtökohdat, kuten äidinkieli ja kulttuuri. Suomeen muualta muuttaneet lapset pyritään sijoittamaan normaalille perusopetuksen luokalle ikänsä ja taito- ja tietotasonsa perusteella. Heille voidaan kuitenkin antaa myös perusopetukseen valmistavaa opetusta, jos se on tarpeen.

Valmistavan opetuksen tavoitteena on antaa tarvittavat valmiudet perusopetukseen siirtymistä varten ja tukea oppilasta Suomeen kotoutumisessa. Kielen opiskelu on merkittävä osa valmistavaa opetusta. Lapsilla on mahdollisuus saada suomen tai ruotsin opetusta erityisen maahanmuuttajataustaisille suunnatun oppimäärän mukaan. Se on tarkoitettu oppilaille, joiden suomen tai ruotsin kielen taito ei vielä riitä normaalin suomen tai ruotsin kielen ja kirjallisuuden oppimäärän opiskeluun.

Oppilaan arviointi perusopetuksessa

Oppilaiden oppimista ja edistymistä arvioidaan jatkuvasti lukuvuoden aikana. Tavoitteena on antaa mahdollisimman monipuolista palautetta sekä oppilaalle että huoltajille. Arvioinnissa oppilaan työskentelyä, edistymistä ja käyttäytymistä verrataan opetussuunnitelmassa mainittuihin tavoitteisiin.

Lukuvuoden aikana eri oppiaineissa järjestetään kokeita, joiden avulla seurataan, miten oppilas on omaksunut opetetut asiat. Arviointi ei kuitenkaan perustu pelkästään kokeiden tuloksiin, vaan arviointia tehdään jatkuvasti – eli arvioidaan esimerkiksi oppilaan työskentelyä oppitunneilla ja oppimistilanteissa, kotitehtävien tekoa jne.

Vähintään kerran vuodessa lukuvuoden päätteeksi koulun täytyy antaa oppilaalle todistus. Todistuksessa voi olla numeroita neljästä (huonoin) kymmeneen (paras), sanallista arviointia tai molempia. Todistusten lisäksi oppilas ja hänen huoltajansa saavat tietoa arvioinnista esimerkiksi keskusteluissa opettajan kanssa. Myös oppilaan käyttäytymisestä on annettava arvio vähintään kerran vuodessa.

Jos oppilas ei saa lukuvuoden lopussa jostain aineesta hyväksytyä arvosanaa, voi olla, että hän ei voi siirtyä seuraavalle luokalle. Siinä tapauksessa hän joutuu käymään saman luokan uudelleen. Toinen vaihtoehto on, että oppilas joutuu tekemään lisätehtäviä tai kokeita, jotta hänet voidaan päästää siirtymään seuraavalle luokalle. Näissä tapauksissa oppilaan opettajat ja rehtori kuitenkin aina keskustelevat ensin oppilaan huoltajan kanssa ja sitten päätetään, miten toimitaan.

Perusopetuksen aikataulut ja kouluruokailu

Kouluvuosi alkaa elokuun puolivälissä ja päättyy kesäkuun ensimmäisenä lauantaina. Vuosi jakautuu syys- ja kevätlukukauteen. Syyslukukausi päättyy joulujuhlaan, josta alkaa joululoma. Kevätlukukauden lopussa on kevätkuuhla, jossa juhlitaan kesäloman alkua. Näiden lomien lisäksi lukuvuoden aikana on muita lomia, kuten syysloma syksyllä ja talviloma helmi–maaliskuussa. Jos joku tärkeä juhlapäivä, kuten pääsiäinen, vappu, helatorstai tai itsenäisyyspäivä, sattuu arkipäiväksi, se on vapaapäivä koulusta.

Koulupäivän pituus vaihtelee eri luokilla. Alemmilla luokilla koulupäivät ovat lyhyempiä kuin ylemmillä luokilla. Luokilla 1–6 minimituntimäärä on 19–25 tuntia viikossa ja luokilla 7–9 se on 30 tuntia viikossa. Oppituntien välillä on taukoja eli välitunteja. Yksi oppitunti kestää 45 minuuttia.

Keskellä koulupäivää on pidempi lounastauko, jolloin oppilaat saavat ilmaisen lämpimän aterian koulun ruokalassa. Kouluruokaa on tarjottu suomalaisissa kouluissa jo vuodesta 1948 lähtien. Kouluruoka on terveellistä perusruokaa, joka noudattaa virallisia ravitsemussuosituksia siitä, mitä Suomessa suositellaan syötäväksi, jotta pysyy terveenä. Ruoasta oppilaat saavat riittävästi tärkeitä ravintoaineita ja energiaa, jotta he jaksavat koulupäivän ajan. On kuitenkin tärkeää, että oppilaat syövät ravitsevan aamupalan kotona ennen kouluun tuloa.

Jos oppilas noudattaa erityisruokavaliota eettisistä, uskonnollisista tai terveydellisistä syistä, tämä pyritään ottamaan huomioon. Huoltajien täytyy silloin keskustella opettajan ja koulun keittiöhenkilökunnan kanssa erityisruokavaliosta, ja koulu saattaa pyytää joitain lapsen ruokavaliioon liittyviä dokumentteja, kuten lääkärintodistuksen.

Kodin ja koulun yhteistyö

Suomessa koulun ja oppilaan huoltajien välinen yhteistyö on erittäin tärkeää, sillä huoltajat ovat aina vastuussa lasten kasvatuksesta ja koulu vastaa oppilaan opetuksesta ja kasvatuksesta koulupäivän aikana. Ilman kodin ja koulun yhteistyötä koulutyö ei onnistu.

Oppilas joutuu jo ensimmäisiltä luokilta lähtien ottamaan vastuuta omasta opiskelustaan, ja tähän hän tarvitsee kodin tukea ja kannustusta. On tärkeää, että huoltajat seuraavat lapsen opiskelua tarkasti ja esimerkiksi huolehtivat siitä, että tämä tekee kotitehtävänsä.

Kodin ja koulun yhteistyötä tehdään monin eri tavoin. Kouluissa järjestetään esimerkiksi vanhempainiltoja ja avointen ovien päiviä sekä yhteisiä juhlia ja retkiä, joihin myös perheet ovat tervetulleita. Yksittäisen oppilaan asioissa opettajat pitävät yhteyttä vanhempiin esimerkiksi viesteillä, sähköpostilla ja puhelimella.

Monissa kouluissa käytetään internetissä toimivaa sähköistä järjestelmää, jonka avulla opettajat ja huoltajat voivat pitää päivittäin yhteyttä oppilaan asioihin liittyen. Opettajat ja huoltajat tapaavat yleensä myös henkilökohtaisesti ja keskustelevat oppilaan tilanteesta. Opettajat ja vanhemmat voivat yhdessä päättää, mikä on paras tapa pitää yhteyttä ja tehdä yhteistyötä. Kun yhteistyö toimii, koulunkäynti sujuu paremmin. Silloin mahdolliset ongelmat on helpompi havaita ja niihin voidaan myös puuttua, ennen kuin ne pääsevät kasvamaan liian suuriksi.

Jos vanhemmat eivät ole tyytyväisiä koulun toimintaan, on hyvä ensin puhua oppilaan oman opettajan kanssa ja ottaa tarvittaessa yhteyttä myös rehtoriin. Myös kuntaan tai aluehallintovirastoon voi olla yhteydessä, jos epäilee, että koulun toiminta ei noudata lakeja ja säädöksiä.

Turvallisuus koulussa

Perusopetuslain mukaan kaikilla oppilailta on oikeus turvalliseen oppimisympäristöön. Oppilaan velvollisuus on käyttäytyä asiallisesti opettajia ja muita oppilaita kohtaan. Myös koulumatkan tulisi olla mahdollisimman turvallinen. Kaikilla kouluilla pitää olla suunnitelma koko yhteisöä koskevien kriisien varalle. Lisäksi tulee olla toimintaohjeet erilaisia ongelmatilanteita koskien, esim. väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän sekä päihteiden käytön ehkäisemiseen, tunnistamiseen ja hoitamiseen. Kaikilla kouluilla on omat järjestyssäännöt, jotka edistävät koulun sisäistä järjestystä, opiskelun sujumista, koulu yhteisön turvallisuutta ja viihtyvyyttä.

Kouluissa ei hyväksytä minkäänlaista syrjintää, kiusaamista, häirintää tai väkivaltaa. Kiusaamisella tarkoitetaan pitkäaikaista yhteen henkilöön kohdistuvaa ruumiillista tai henkistä väkivaltaa toisen henkilön tai ryhmän toimesta. Kiusaajalla on yleensä vahvempi asema verrattuna kiusattuun. Kiusaaja voi esimerkiksi olla isompi, vanhempi tai suositumpi, ja hän käyttää asemaansa hyväkseen esimerkiksi pelottelemalla, uhkailemalla tai satuttamalla. Jos kiusaamista ilmenee koulussa tai koulumatkoilla, siitä pitää olla heti yhteydessä opettajaan ja koulun rehtoriin. Koulun velvollisuus on puuttua kiusaamiseen.

Kouluissa turvallisuutta pyritään edistämään kasvatuksen keinoin. Turvallisuuteen liittyvät teemat ovat osa koulun opetussuunnitelmaa, ja teemoja käsitellään eri oppiaineiden oppitunneilla sekä erilaisissa tapahtumissa. Teemoja ovat esimerkiksi ihmisenä kasvaminen, turvallisuus ja liikenne sekä vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta.

Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta ja kerhot

Kunnat voivat järjestää perusopetuksen ensimmäisen ja toisen luokan oppilaille sekä erityisopetuksen oppilaille toimintaa arkisin aamulla ennen koulupäivän alkua tai iltapäivällä koulupäivän jälkeen.

Aamu- ja iltapäivätoiminnan tavoitteena on tukea koulun ja kodin kasvatustyötä sekä tarjota turvallinen ympäristö lapsen kasvulle ja mahdollisuus osallistua monipuoliseen ohjattuun ja

virkestävään toimintaan. Aamu- ja iltapäivätoiminta on erityisen tärkeää sellaisille lapsille, joiden vanhemmat ovat töissä pitkiä päiviä. Lapselle pitää hakea etukäteen paikkaa aamu- ja iltapäivätoimintaan, ja kunnat voivat periä toiminnasta maksun.

Joissain kouluissa järjestetään myös erilaisia kerhoja koulupäivän jälkeen. Kerhoissa pyritään tarjoamaan harrastusmahdollisuuksia erityisesti sellaisille lapsille, joilla ei muuten ole mahdollisuutta harrastuksiin. Kerhotoiminta on oppilaille vapaaehtoista.

Aikuisten perusopetus

Myös aikuisopiskelijoille on tarjolla perusopetusta aikuislukioissa ja kansalaisopistoissa. Se on tarkoitettu niille, jotka eivät ole suorittaneet peruskoulua lapsena. Aikuisten perusopetuksessa voi opiskella joko koko perusopetuksen oppimäärän tai yksittäisiä kursseja. Jotkut haluavat opiskella peruskoulussa aikuisena, jotta he voisivat sen jälkeen jatkaa opintoja esimerkiksi lukiossa tai ammatillisessa oppilaitoksessa.

Aikuisten perusopetuksessa noudatetaan omaa opetussuunnitelmaa, jossa aikuisuus otetaan huomioon. Aikuisten perusopetus on maksutonta opiskelijoille, ja opiskelijat voivat hakea taloudellista tukea opiskeluun Kelasta.

Lukio

Peruskoulun jälkeen opintoja voi jatkaa lukiossa tai ammatillisessa oppilaitoksessa. Lukio ei johda ammattiin, vaan opiskelu siellä painottuu yleissivistäviin aineisiin. Lukion suorittaminen antaa jatko-opintokelpoisuuden korkeakouluopintoihin. Yleensä lukio suoritetaan kolmessa vuodessa, mutta sen voi suorittaa hitaammin tai nopeammin, jos haluaa. Opintoihin ei kuitenkaan saisi kulua yli neljää vuotta.

Lukioissa opetus on yleensä maksutonta, jos opiskelijan tavoitteena on suorittaa koko lukion oppimäärä. Yksittäisistä kursseista voidaan periä maksuja, ja joillain lukioilla on erityislupa periä maksua myös koko oppimäärän suorittamisesta. Lukio-opiskelijat joutuvat hankkimaan kirjat ja muut oppimateriaalit itse, mutta heillä on oikeus maksuttomaan ateriaan koulun ruokalassa, jos opiskelu on päätoimista. Yli 17-vuotiaat lukio-opiskelijat voivat hakea opintotukea Kelasta.

Lukion oppiaineet

Lukion lukuvuosi noudattaa yleensä samaa aikataulua kuin perusopetuksessakin. Lukio on luokaton, eli oppiaineet jakautuvat kursseihin ja opiskelijat voivat itse suunnitella lukujärjestyksensä. Lukion oppimäärä edellyttää vähintään 75 kurssin suorittamista, mutta kursseja voi opiskella enemmänkin. Suurin osa kursseista on pakollisia ja loput opiskelija voi valita itse.

Lukiossa opiskellaan mm. seuraavia oppiaineita: äidinkieli ja kirjallisuus, toinen kotimainen kieli, vieraat kielet, matematiikka, biologia, maantieto, historia, yhteiskuntaoppi, psykologia, filosofia, uskonto tai elämäntutkimustieto, liikunta, terveystieto, musiikki, kuvaamataito sekä oppilaanohjaus.

Arviointi ja ylioppilastutkinto

Lukiossa opiskelijan oppimistuloksia ja edistymistä arvioidaan pääasiassa kustakin kurssista annettavilla numeroarvosanoilla. Kunkin aineen oppimäärän arvosana määräytyy kurssiarvosanojen perusteella. Kun opiskelija on suorittanut koko lukion oppimäärän, hän saa lukion päättötodistuksen.

Lukion aikana opiskelijat suorittavat ylioppilastutkinnon. Ylioppilastutkinnon tai kolmivuotisen ammatillisen tutkinnon suorittaminen on edellytyksenä korkeakouluopintoihin yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa. Ylioppilastutkinto sisältää kokeita, jotka ovat samanlaiset koko Suomessa. Ylioppilastutkinto järjestetään kaksi kertaa vuodessa, keväällä ja syksyllä. Ylioppilastutkintoon

kuuluu vähintään neljä koetta, mutta kokeen voi suorittaa useammassakin oppiaineessa. Ylioppilastutkinto arvioidaan kirjainarvosanoilla, jotka ovat parhaimmasta huonoimpaan L, E, M, C, B, A, ja hylätty on I. Opiskelija saa ylioppilastutkintotodistuksen sitten, kun hän suorittanut lukion koko oppimäärän sekä ylioppilastutkinnon.

Ammatillinen koulutus

Ammatillisessa koulutuksessa opinnot tähtäävät jonkun ammatin oppimiseen käytännössä. Ammatillinen koulutus pyrkii vastaamaan työelämän tarpeisiin kouluttamalla eri alojen ammattilaisia. Ammatillinen koulutus on hyvin käytännönläheistä, ja yleissivistävien teoriaopintojen osuus opinnoista on melko pieni.

Ammatilliset opinnot voi suorittaa monella eri tavalla, ja opiskelumahdollisuuksia on tarjolla niin nuorille kuin aikuisillekin. Ammatillisia opintoja voi suorittaa esimerkiksi ammatillisissa oppilaitoksissa, ammatillisissa aikuiskoulutuskeskuksissa ja kansanopistoissa. On myös ammatillisia erityisoppilaitoksia ja ammatillista erityisopetusta niille, jotka tarvitsevat säännöllistä opiskelun ja oppimisen tukea esimerkiksi oppimisvaikeuksien, vamman tai sairauden takia.

Ammatillisia tutkintoja ovat ammatillinen perustutkinto, ammattitutkinto ja erikoisammattitutkinto. Ne voi suorittaa ammatillisena peruskoulutuksena, näyttötutkintona tai oppisopimuskoulutuksena. Näyttötutkinto on suunnattu pääasiassa aikuisille, ja se tarkoittaa, että ammattitaito ja osaaminen osoitetaan työelämässä aidoissa palvelu- tai tuotantotilanteissa. Oppisopimuskoulutus puolestaan tarkoittaa opiskelua työpaikalla työsuhteessa.

Ammatillinen koulutus on yleensä maksutonta, mutta opiskelija joutuu itse hankkimaan kirjat ja usein myös muita materiaaleja ja työvälineitä. Ammatillisessa peruskoulutuksessa on myös maksuton ruokailu. Ammattitutkinnoista ja erityisammattitutkinnoista voidaan periä tutkintomaksuja, ja niihin johtava koulutus voi olla maksullista.

Ammatilliseen koulutukseen haetaan yleensä internetissä opintopolku.fi-sivun kautta tai suoraan oppilaitoksen internet-sivujen kautta (aikuiskoulutus). Hakijoille järjestetään pääsykoe, joka voi sisältää kirjallisia kokeita, haastatteluja, ennakkotehtäviä, käytännön tehtäviä, psykologisia testejä jne. Jos opiskelija ei ole suorittanut perusopetusta Suomessa, hänen pitää yleensä todistaa riittävä kielitaito osallistumalla oppilaitoksen omaan suomen tai ruotsin kielen kokeeseen.

Ammatilliset tutkinnot

Ammatillinen perustutkinto on tarkoitettu henkilöille, joilla ei ole aiempaa osaamista kyseisestä ammatista, ja se edellyttää säännöllistä osallistumista opetukseen. Tavoitteena on antaa opiskelijoille ammatissa tarvittavia tietoja ja taitoja sekä valmistaa itsenäiseen ammatin harjoittamiseen. Suomessa on yli 50 erilaista ammatillista perustutkintoa, ja niitä järjestetään seuraavilla aloilla:

- humanistinen ala ja kasvatusala
- kulttuuriala
- yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala
- luonnontieteiden ala
- tekniikan ja liikenteen ala
- luonnonvara- ja ympäristöala
- sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala
- matkailu-, ravitsemus- ja talousala.

Koulutus pohjautuu opetushallituksen laatimiin ammatillisten perustutkintojen perusteisiin. Ammatillinen perustutkinto suoritetaan yleensä 2–3 vuodessa. Suurin osa opinnoista on ammatillisia opintoja eli kunkin alan työelämässä vaadittujen tietojen ja taitojen opiskelua. Osa opiskelusta

tapahtuu työpaikoilla, ja ammatillisiin perustutkintoihin sisältyy paljon työssäoppimista eli työharjoittelua.

Ammatillisten opintojen lisäksi tutkintoon kuuluu kaikille yhteisiä tutkinnonosia, joista osa on pakollisia ja osan opiskelija voi valita itse. Yhteisiin tutkinnonosiin kuuluvat äidinkieli, vieraat kielet, matematiikka, fysiikka, kemia, tieto- ja viestintäteknikka, yhteiskuntataidot, työelämätaidot, yrittäjäyys, työkyvyn ylläpitäminen, liikunta ja terveystieto, kulttuurien tunteminen, taide ja kulttuuri, etiikka, psykologia ja ympäristöosaaminen. Lukio ja ammatillinen peruskoulutus on mahdollista suorittaa myös samanaikaisesti.

Jokaiselle opiskelijalle suunnitellaan hänen tarpeisiinsa sopiva henkilökohtainen opintosuunnitelma. Opiskelija saa opinto-ohjausta ammatillisten opintojen aikana, ja hän osallistuu itse aktiivisesti opintojensa suunnitteluun. Opinto-ohjaus on erityisen tärkeää niille opiskelijoille, joilla on opiskeluvaikeuksia tai elämänhallintaan liittyviä vaikeuksia. Ohjauksen tavoitteena on turvata opintojen sujuminen, tukea ja edistää henkilökohtaista kehitystä ja vahvistaa ammatillista kasvua. Ammatillisen erityisopetuksen opiskelijoille tehdään myös HOJKS eli henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma.

Ammatillisissa perustutkinnoissa opiskelijan osaaminen arvioidaan yleensä työpaikalla tapahtuvissa ammattiosaamisen näytöissä työssäoppimisjaksojen aikana. Se tarkoittaa, että opiskelija näyttää käytännössä, miten hyvin hän täyttää tutkinnon perusteissa määritellyt ammattiosaamisen vaatimukset. Hän saa jokaisesta näytöstä erillisen todistuksen ja se on osa tutkintotodistusta.

Ammattitutkinto ja erikoisammattitutkinto on tarkoitettu henkilöille, joilla on jo valmiiksi työssä tai harrastuksissa hankittua ammatillista osaamista kyseiseltä alalta tai jotka haluavat kehittää osaamistaan. Tutkinnon voi suorittaa pelkällä osaamisen näytöllä osallistumatta koulutukseen, mutta oppilaitoksissa järjestetään myös tutkintoon valmistavaa koulutusta. Ammattitutkinnossa henkilö osoittaa alan ammatilliselta edellytetyn ammattitaidon ja erikoisammattitutkinnossa puolestaan alan vaativimpien tehtävien osaamisen.

Oppisopimuskoulutuksessa opiskelija opiskelee ammatin työpaikalla. Opiskelija solmii määräaikaisten työsuhteen työnantajan kanssa, ja sopimukseen kuuluu, että työpaikka kouluttaa opiskelijan ammattiin työsuhteen aikana. Opintoihin kuuluu työpaikalla oppimisen lisäksi teoriaopintoja jossakin ammatillisessa oppilaitoksessa tai aikuiskoulutuskeskuksessa muutamana päivänä kuukaudessa. Jokaiselle opiskelijalle laaditaan henkilökohtainen opiskelusuunnitelma, joka perustuu opetushallituksen laatimiin tutkinnon perusteisiin.

Oppisopimuskoulutuksen kesto vaihtelee yhdestä kolmeen vuoteen riippuen opiskelijan aiemmasta koulutuksesta ja työkokemuksesta. Opiskelijalla on työpaikalla oma nimetty työpaikkaohjaaja, joka ohjaa ja arvioi opiskelijan edistymistä sekä toimii yhteyshenkilönä oppilaitoksen suuntaan. Opiskelijan pitää löytää sopiva työpaikka itse. Työpäivien ajalta opiskelijalle maksetaan normaalia työehtosopimuksen mukaista palkkaa.

Suomen kielen tuki ammatillisessa koulutuksessa

Edellä mainittujen koulutusten lisäksi monet ammatilliset oppilaitokset tarjoavat nykyisin erityisesti maahanmuuttajataustaisille opiskelijoille suunnattuja koulutuksia, joissa suomen kielen opiskelu korostuu. Tarjolla on paljon erilaisia ja eripituisia koulutuksia eri aloilla. Osa koulutuksista johtaa ammatillisen perustutkinnon suorittamiseen ja osassa suoritetaan jokin tutkinnon osa. Näissä koulutuksissa opiskelijat saavat erityistä tukea ammatillisen suomen kielen opiskeluun.

Valma-koulutus on ammatilliseen koulutukseen valmentava koulutus. Se on tarkoitettu henkilöille, jotka haluavat kehittää opiskeluvalmiuksiaan ammatillista koulutusta varten. Näitä valmiuksia ovat esimerkiksi tiedonhankintataidot, opiskelu- ja elämänhallintataidot sekä työelämään tutustuminen.

Valma-koulutus tarjoaa myös mahdollisuuden opiskella lisää suomen kieltä. Jokaiselle opiskelijalle tehdään hänen tarpeidensa mukainen henkilökohtainen opiskelusuunnitelma.

Koulutus kestää 6–10 kuukautta, ja sen jälkeen opiskelija voi hakea ammatilliseen koulutukseen. Koulutus on yleensä maksutonta ja sitä järjestetään ammatillisissa oppilaitoksissa sekä aikuiskoulutuskeskuksissa.

Valma-koulutukseen ja muihin ammattioppilaitoksissa järjestettäviin koulutuksiin haetaan yleensä internetissä opintopolku.fi-sivun kautta tai suoraan oppilaitoksen internet-sivujen kautta. Hakijoille järjestetään pääsykoe, joka voi olla esimerkiksi haastattelu.

Korkeakoulut

Suomessa korkeakoulut jaetaan ammattikorkeakouluihin ja yliopistoihin. Ammattikorkeakoulujen opetus vastaa työelämän korkeisiin ammattitaitovaatimuksiin ja yliopistojen opetus perustuu korkeatasoiseen tieteelliseen tutkimukseen. Ammattikorkeakouluopinnot ovat käytännönläheisempiä ja yliopisto-opinnot teoreettisempia. Suomessa suurin osa korkeakouluista on julkisia ja niitä ylläpidetään pääasiassa verorahoilla. Opinnoista ei yleensä peritä erillistä maksua Suomessa asuvilta opiskelijoilta.

Ammattikorkeakouluihin ja yliopistoihin voi hakea yhteishaussa. Yhteishaku tarkoittaa, että yhdellä lomakkeella voi hakea samalla kertaa moneen eri oppilaitokseen opintopolku.fi-sivun kautta. Suurimpaan osaan koulutuksia voi hakea vain keväällä järjestettävässä yhteishaussa. Syksyn yhteishaussa on tarjolla huomattavasti vähemmän koulutuksia. Joihinkin koulutuksiin on myös erillishakuja eri aikaan kuin yhteishaku. Niistä saa tietoa oppilaitosten omilta sivuilta. Korkeakouluihin voi hakea, jos on suorittanut lukion tai kolmivuotisen ammatillisen koulutuksen. Myös ulkomailla suoritettu tutkinto kelpaa, jos se antaa mahdollisuuden opiskella korkeakoulussa siinä maassa, jossa tutkinto on suoritettu.

Kullakin koulutuksella on omat valintaperusteet, joita noudatetaan opiskelijoiden valinnassa. Opiskelijat valitaan todistusten ja/tai pääsykokeiden perusteella. Kaikkiin korkeakouluihin on pääsykoe. Siihen kannattaa valmistautua hyvin etukäteen, koska moniin koulutuksiin valitaan vain pieni määrä hakijoista.

Pääsykoe voi olla kirjallinen tai käytännönläheinen. Joihinkin koulutuksiin hakijoilta pyydetään myös ennakkotehtäviä pääsykokeiden lisäksi. Suomenkielisiin korkeakouluopintoihin vaadittava kielitaitotaso on hyvin korkea. Joitakin tutkintoja voi suorittaa myös englanniksi, ja silloin opiskelijan on osoitettava riittävä englannin kielen taito.

Ammattikorkeakoulut

Ammattikorkeakoulut tarjoavat koulutusta samoilla aloilla kuin ammatilliset oppilaitokset. Ammattikorkeakoulut tekevät tiivistä yhteistyötä työelämän kanssa ja pyrkivät kouluttamaan työelämän vaatimukset täyttäviä ammattilaisia. Opinnot ammattikorkeakoulussa kestävät 3–4,5 vuotta riippuen tutkinnon laajuudesta. Opintoihin sisältyy työharjoittelua ja lopuksi opinnäytetyö. Opinnäytetyössä opiskelija perehtyy syvällisemmin johonkin erikoistumisalueeseen ja osoittaa osaavansa soveltaa hankkimiaan tietoja ja taitoja käytännössä. Joillakin aloilla voi suorittaa myös 1–1,5 vuoden kestoisia ylempiä ammattikorkeakoulututkintoja.

Ammattikorkeakouluissa on myös mahdollista suorittaa tutkintoja ja täydentäviä opintoja samaan aikaan kun käy töissä. Jotkut opinto-ohjelmat on suunniteltu niin, että ne sisältävät vain vähän lähiopetusta koulussa tai että koulutusta on vain iltaisin ja kursseja on mahdollista suorittaa etänä esimerkiksi internetissä.

Yliopistot

Suurin osa Suomen yliopistoista on monitieteisiä oppilaitoksia, joissa voi opiskella monen eri alan tutkintoja. Muutamat yliopistot ovat keskittyneet jonkun tietyn alan opetukseen, esimerkiksi taide, tekniikka tai kauppatieteet.

Yliopistossa voi suorittaa eritasoisia tutkintoja 15 eri alalla, joista suurimmat ovat humanistinen, luonnontieteellinen ja tekniikan ala. Alempi korkeakoulututkinto eli kandidaatin tutkinto suoritetaan ensin, ja siihen menee yleensä noin kolme vuotta. Sen jälkeen voi jatkaa opintoja maisterin tutkintoon, jonka suorittaminen kestää noin 2 vuotta. Suurin osa suomalaisista yliopisto-opiskelijoista suorittaa myös maisterin tutkinnon, sillä ylempi korkeakoulututkinto vaaditaan esimerkiksi julkisissa viroissa ja monissa asiantuntijatason työtehtävissä. Suomessa vakituisesti asuville tutkintoon tähtäävä yliopisto-opiskelu on maksutonta.

Jos on kiinnostunut tieteellisestä tutkimuksesta, voi maisteriopintojen jälkeen hakea suorittamaan lisensiaatin tai tohtorin tutkintoa.

Avoin ammattikorkeakoulu ja yliopisto

Kaikissa ammattikorkeakouluissa toimii myös avoin ammattikorkeakoulu ja yliopistoissa avoin yliopisto. Niissä voi opiskella kuka tahansa ilman pääsykokeita, ja tarjolla on niin yksittäisiä kursseja kuin laajempia kokonaisuuksiakin. Opinnot ovat maksullisia ja hinta riippuu suoritettavien opintopisteiden määrästä. Jos opiskelee avoimessa yliopistossa tai avoimessa ammattikorkeakoulussa tietyn määrän opintoja, voi hakea erillisen haun kautta suorittamaan koko tutkinnon loppuun yliopistossa tai ammattikorkeakoulussa.

Aikuiskoulutus

Suomessa aikuiset opiskelevat jatkuvasti lisää esimerkiksi päivittääkseen työssä tarvittavaa osaamista tai omaksi harrastukseksi. Monet ajattelevat, että työelämässä ei enää pärjää, jos ei opiskele lisää. Monille opiskelu on myös harrastus. Erilaisia opiskelumahdollisuuksia on tarjolla todella paljon.

Aikuiset voivat opiskella kaikissa edellä mainituissa oppilaitoksissa eli perusopetuksessa, lukiossa, ammatillisissa oppilaitoksissa, ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa. Monet niistä tarjoavat erityisesti aikuisille suunnattuja opintoja, joita voi suorittaa työn ohella esimerkiksi iltaisin tai etäopintoina. Suomessa on myös paljon ammatillisia aikuiskoulutuskeskuksia, joissa nimenomaan aikuiset voivat suorittaa erilaisia ammatillisia tutkintoja.

Näiden mahdollisuuksien lisäksi on tarjolla myös muuta erityisesti aikuisille suunnattua koulutusta, kuten vapaan sivistystyön opintoja ja työvoimahallinnon järjestämää työvoimakoulutusta.

Vapaa sivistystyö

Vapaalla sivistystyöllä tarkoitetaan opintoja, joiden tarkoituksena ei ole suorittaa mitään tutkintoa. Opintojen sisältöä ei myöskään määritellä missään virallisesti, vaan koulutuksen järjestävät voivat itse vapaasti suunnitella tarjoamiensa kurssien sisällön. Opinnot ovat luonteeltaan yleissivistäviä tai harrastuspainotteisia. Niiden tarkoituksena on tukea yksilöiden monipuolista kehitystä ja hyvinvointia. Samalla ne edistävät demokratian, tasa-arvon ja monipuolisuuden toteutumista suomalaisessa yhteiskunnassa ja tuottavat näin hyötyä koko yhteiskunnalle.

Vapaa sivistystyö laajeni erityisesti itsenäisyyden ensimmäisinä vuosikymmeninä 1900-luvun alkupuolella. Tuolloin laajeneminen liittyi nuoren itsenäisen kansakunnan tarpeeseen paikata sivistyksen ja koulutuksen aukkoja ja vajetta sekä tarjota uutta ajankohtaista ja välttämätöntä tietoa aikuisille. Nykyisin melkein jokaiselta paikkakunnalta löytyy joku vapaan sivistystyön oppilaitos. Oppilaitosten yhteystietoja voi etsiä sivulta www.kansalaisopistot.fi.

Vapaan sivistystyön oppilaitoksia ovat mm. kansalais- ja työväenopistot, kansanopistot ja kesäyliopistot. Ne tarjoavat paljon erilaisia kursseja, joille kuka tahansa voi ilmoittautua. Kurssit ovat yleensä maksullisia ja niitä järjestetään pääasiassa iltaisin ja viikonloppuisin. Kurssivalikoimassa on esimerkiksi paljon eri kieliä, liikuntaa ja tanssia, kädentaitoja, kuvataiteita, tietotekniikkaa, musiikkia, teatteria ja yhteiskunnallisia opintoja.

Jotkut oppilaitokset tarjoavat myös työelämän täydennyskoulutusta, avoimen yliopiston opetusta sekä yleisöluentoja. Nykyisin monet vapaan sivistystyön oppilaitokset järjestävät paljon suomen kielen koulutusta ja aikuisten perusopetusta.

Työvoimahallinnon tarjoama koulutus

Työvoimahallinto tarjoaa työvoimakoulutusta työkäisille aikuisille, jotka ovat työttömiä tai ovat vaarassa jäädä työttömiksi. Koulutuksiin hakeudutaan TE-toimiston kautta, ja ne myös valitsevat opiskelijat koulutuksiin. Koulutus on maksutonta. Yleensä opiskelijoilla on oikeus saada koulutuksen ajalta työttömyysetuutta sekä korvausta matka- ja ateriakuluihin.

Työvoimakoulutukset ovat usein ammatillista koulutusta, ja niiden käytännön toteutuksesta vastaa yleensä ammatillinen oppilaitos tai aikuiskoulutuskeskus. Jotkut koulutukset tähtäävät ammatillisen tutkinnon tai tutkinnon osan suorittamiseen, mutta useimmat koulutukset ovat ammatillista lisä- tai jatkokoulutusta. Niiden tavoitteena on täydentää opiskelijan aiempaa osaamista. Koulutusten kesto vaihtelee muutamasta päivästä useisiin kuukausiin. Myös kesken jääneet yliopisto- tai ammattikorkeakouluopinnot voi olla mahdollista suorittaa loppuun työvoimakoulutuksena.

Yleensä opiskelijat valitaan koulutuksiin haastattelun tai kartoitusjakson perusteella. Kartoitusjaksolla kouluttaja arvioi henkilön soveltuvuutta koulutukseen.

Opintojen rahoittaminen

Suomessa opintojen rahoittamiseen löytyy monenlaisia vaihtoehtoja. Lasten perusopetukseen ei voi hakea erillistä taloudellista tukea, mutta sitä ylempiin koulutusasteisiin voi. Kela myöntää opintotukea päätoimisiin toisen asteen lukio- ja ammatillisiin opintoihin, korkeakouluopintoihin sekä niihin valmentaviin opintoihin. Opintotuki koostuu opintorahasta ja opintolainasta. Opintotukea voi saada vain tietyn ajan, ja kesto riippuu opintojen laajuudesta.

Opintorahan määrä riippuu monesta asiasta, kuten oppilaitoksesta, opiskelijan iästä sekä siitä, asuuko opiskelija itsenäisesti, onko hän naimisissa ja onko hänellä lapsia. Opintorahan maksimimäärä kuukaudessa on noin 250 euroa.

Opintolainaa haetaan pankista, mutta Kela myöntää sille valtiontakauksen, joten opiskelija ei tarvitse ketään sukulaista tai ystävää lainan takaajaksi. Laina pitää maksaa takaisin opintojen loputtua. Opintolainan enimmäismäärä on Suomessa opiskeleville 400 euroa kuukaudessa.

Asumistuen myöntämiseen ja määrään vaikuttavat monet eri seikat, kuten perhekoko, asunnon koko ja vuokran suuruus. Jos edellä mainitut tuet eivät riitä välttämättömiin menoihin, Kelasta voi hakea yleistä toimeentulotukea. Lisätietoa Kelan myöntämistä tuista löytyy sivulta www.kela.fi.

Aikuisopiskelijoille, joilla on pitkä työhistoria, voidaan myöntää aikuiskoulutustukea. Sen myöntää aikuiskoulutusrahasto. Aikuiskoulutustukea voi saada henkilö, jolla on vähintään 8 vuoden työhistoria ja joka on opintovapaalla nykyisestä työstään. Tukea voi saada monenlaisiin opintoihin, jotka täydentävät henkilön osaamista tai johtavat jonkin tutkinnon tai tutkinnon osan suorittamiseen. Aikuiskoulutusrahasto arvioi jokaisen tuen hakijan kohdalla, täyttyvätkö tuen saamisen edellytykset. Myös aikuiskoulutustuen saajat voivat hakea Kelan takaamaa opintolainaa.

Työtön TE-toimiston asiakas voi opiskella työttömyysetuudella ammatillisessa työvoimakoulutuksessa, johon haetaan TE-toimiston kautta. Työttömyysetuudella voi opiskella myös muissa tutkintoon johtavissa koulutuksissa, mikäli TE-toimisto katsoo koulutuksen parantavan henkilön työllistymismahdollisuuksia.

Jotta työttömyysetuudella voi opiskella omaehtoisessa koulutuksessa, opiskelun pitää olla päätoimista ja opiskelijan vähintään 25-vuotias. Työttömyysetuudella saa opiskella enintään 24 kuukautta opintokokonaisuutta kohden tai 48 kuukautta perusopetuksessa. Työvoimakoulutuksessa opiskelevilla on mahdollisuus saada työttömyysetuuden lisäksi kulukorvausta opiskelupäiviltä.

Edellä mainitut tuet koskevat vain Suomessa vakituisesti asuvia. Jos joku muuttaa ulkomailta Suomeen vain opintojen takia, hän joutuu yleensä kustantamaan opintonsa ja elämisensä itse.

Keskustelukysymyksiä

1. Miten Suomessa suhtaudutaan koulutukseen ja opiskeluun? Mitä eroja ja yhtäläisyyksiä suhtautumisessa on verrattuna omaan kotimaahasi?
2. Mitkä arvot vaikuttavat suomalaisen koulutusjärjestelmän taustalla? Mitä mieltä olet näistä arvoista?
3. Millaiset mahdollisuudet maahanmuuttajataustaisilla henkilöillä on mielestäsi opiskella Suomessa?
4. Haluaisitko itse opiskella jotain Suomessa? Mitä ja miksi?
5. Minkälaisia vaihtoehtoja Suomessa on opintojen rahoittamiseen?

6. TYÖ JA TOIMEENTULO SUOMESSA

Työmarkkinat

Työllistyminen

Palkka ja verotus

Työttömyyden kohdatessa

Yrittäjäys ja ammatinharjoittaminen

Työmarkkinat

Työmarkkinat tarkoittavat työnantajien ja työntekijöiden välisiä markkinoita, joilla työntekijät etsivät töitä ja työnantajat tarjoavat töitä. Kun työnantaja tarjoaa työntekijälle työpaikan, he tekevät työsopimuksen ja heidän välilleen syntyy työsuhde. Työmarkkinat ovat tärkeä yhteiskunnan osa-alue, jonka toimintaan yritetään vaikuttaa politiikassa ja muussa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Työmarkkinoilla toimii erilaisia ihmisiä eri asemissa sekä monenlaisia instituutioita. Työmarkkinoita ohjaavat erilaiset lait, sopimukset ja talouselämän suhdanteet.

Suomessa työmarkkinat ovat muuttuneet ja kehittyneet aikojen kuluessa. Elinkeinorakenteen muutokset ovat vaikuttaneet merkittävästi työmarkkinoiden rakenteeseen. Vielä 1900-luvun alussa suurin osa suomalaisista työskenteli maataloudessa, mutta pikkuhiljaa teollisuustyö alkoi lisääntyä. Erityisesti metsäteollisuus tarjosi paljon työpaikkoja. Nykyään suurin osa työntekijöistä työskentelee palvelualueilla.

Suomalaisia työmarkkinoita ohjaa demokraattinen neuvottelemisen ja sopimisen kulttuuri. Työmarkkinoilla yksittäisiä ihmisiä edustavat instituutiot, kuten etujärjestöt. Ne neuvottelevat ja sopivat työmarkkinoita koskevista säännöistä ja toimenpiteistä, kuten palkkatasosta, työajoista, työllisyyttä parantavista toimenpiteistä jne. Tätä järjestelmää kutsutaan työmarkkinajärjestelmäksi, ja se on saanut nykyisen muotonsa vähitellen.

Työvoima ja sen ulkopuolella olevat

Työmarkkinoiden näkökulmasta ihmiset luokitellaan työvoimaan ja sen ulkopuolella oleviin ihmisiin. Työvoimaan lasketaan sekä töissä käyvät että työttömät. Työttömät eivät ole töissä, mutta ovat työmarkkinoiden käytettävissä. He ovat siis ilmoittautuneet työttömiksi työnhakijoiksi TE-toimistoon ja etsivät työtä. Työvoiman ulkopuolella olevat henkilöt eivät sen sijaan ole työmarkkinoiden käytettävissä. Heitä ovat muun muassa sairauslomalla olevat, kotona lapsia hoitavat, eläkeläiset, opiskelijat sekä varusmiespalvelusta suorittavat. Vuonna 2017 Suomen työttömyysprosentti oli 10.

Eri työnantajasektorit ja alat

Suomessa ihmiset työskentelevät erilaisille työnantajille, jotka edustavat yhteiskunnan eri sektoreita. Yksityiseen sektoriin kuuluvat työmarkkinoiden näkökulmasta yritykset, yhdistykset ja järjestöt. Julkiseen sektoriin kuuluvat valtio ja kunnat.

Suurin työllistäjä Suomessa on yksityinen sektori, jolla työskentelee noin 72 % suomalaisista työssäkäyvistä ihmisistä. Kuntien palveluksessa työskentelee noin 23 % ja valtion palveluksessa noin 5 % työssäkäyvistä.

Ammatit luokitellaan eri ryhmiin sen mukaan, minkä luonteista työ on ja millaisissa paikoissa työntekijä työskentelee. Näitä ryhmiä kutsutaan ammatti- tai toimialoiksi. Aloja voidaan luokitella monin eri kriteerein.

Eri aloja ovat esimerkiksi

- sosiaali- ja terveysala
- kaupallinen ala
- palveluala
- kuljetus- ja liikenneala
- tekniikan ala
- kulttuurin ja viestinnän ala
- rakennusala
- opetusala
- hotelli- ja ravintola-ala
- hallinnon ala.

Suomessa suurimmat työllistäjät ovat sosiaali- ja terveysala, teollisuus ja tekniikan ala sekä kaupallinen ala ja palveluala.

Millä aloilla on töitä?

Joillakin aloilla riittää Suomessa paremmin töitä kuin toisilla. Joidenkin ammattien työntekijöistä on pulaa, kun taas toisissa ammateissa töitä ei riitä kaikille halukkaille eli työntekijöistä on ylitarjontaa.

Viimeisten vuosikymmenten aikana Suomesta on hävinnyt sellaisia työpaikkoja, joissa työntekijöiden panosta on voitu korvata uudella teknologialla. Näille tehtäville ominaista on rutiininomaisuus, ja ne sisältävät paljon toistoa. Eniten ovat vähentyneet teollisuus- ja valmistustyön sekä toimistotyön osuudet. Vastaavasti asiantuntijatehtävien sekä palvelutöiden osuudet työmarkkinoista ovat kasvaneet.

Tällä hetkellä työntekijöistä on eniten pulaa sosiaali- ja terveydenhuollon alalla ja rakennusalalla. Pulaa on myös esimerkiksi erityisopettajista, lastentarhanopettajista sekä joistakin rakennusalan ammattilaisista.

Liian paljon tarjontaa on puolestaan esimerkiksi sihteereistä, varastonhoitajista, lastenhoitajista, koulunkäyntiavustajista, joistakin opettajista (ammattillinen koulutus, yläkoulu ja lukio), graafisista suunnittelijoista, taide- ja vaatealan työntekijöistä sekä joistakin luonnontieteellisen alan työntekijöistä. Tietoa lähitulevaisuuden työmarkkinatilanteesta löytyy sivulta www.ammattibarometri.fi.

Korkeakoulututkinnon suorittaneista parhaiten työllistyvät sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset. Myös tekniikan alalla ja kasvatustieteellisellä alalla työllisyys on hyvä. Neljänneksi paras työllisyys korkeakoulutettujen keskuudessa on kaupallisella ja yhteiskuntatieteellisellä alalla. Huonoiten työllistyvät humanistiselta ja luonnontieteelliseltä alalta valmistuneet. Alan valinta ja erikoistuminen jonkin tietyn alan sisällä vaikuttaa suuresti siihen, miten korkeakoulutettu henkilö työllistyy.

Työmarkkinoiden vaatimukset

Jokaisessa ammatissa työntekijöiltä odotetaan ja vaaditaan hieman erilaisia asioita ja osaamista. Yleisesti voidaan kuitenkin sanoa, että Suomen työmarkkinoilla arvostetaan hyvää koulutusta. Se on yksi työllistymiseen eniten vaikuttavista tekijöistä. Ihminen työllistyy sitä paremmin, mitä korkeammin koulutettu hän on.

Korkeakoulutetut työllistyvät parhaiten, mutta toisaalta myös perustason koulutuksen saaneista työntekijöistä on kysyntää pienipalkkaisilla palvelualoilla. Korkeakoulututkinto ei kuitenkaan välttämättä takaa hyvää ja vakaata työpaikkaa, vaan se alkaa olla työmarkkinoiden perusvaatimus. Koulutuksen lisäksi työllistymiseen vaikuttavat monet muut henkilön yksilölliset ominaisuudet, kuten aktiivisuus, käytöstavat, persoona, ulkoinen olemus, ikä ja asuinpaikkakunta.

Työelämän muutoksen mukanaan tuomat vaatimukset

Suomalainen työelämä ja töiden luonne on muuttunut paljon viime vuosikymmeninä. Aikaisemmin suurin osa ihmisistä työskenteli kokopäiväisesti samassa työpaikassa monia vuosia, jopa koko työuransa. Nykyään työelämä on epävakaampaa ja pirstaloituneempaa. Jotkut tekevät montaa työtä samanaikaisesti eri työnantajille. Erilaiset osa-aikaiset työt ja lyhyet työsuhteet eli pätkätyöt ovat lisääntyneet. Tämä muutos edellyttää työntekijöiltä luovuutta, aktiivisuutta, joustavuutta, hyviä sosiaalisia taitoja ja verkostoja.

Enää ei riitä, että kouluttautuu nuorena johonkin tiettyyn ammattiin. Omaa osaamistaan on päivitettävä jatkuvasti, jotta pystyy vastaamaan työmarkkinoiden koko ajan muuttuviin vaatimuksiin ja kilpailemaan työpaikoista.

Monipuolista osaamista ja valmiutta hoitaa monia erilaisia tehtäviä arvostetaan työmarkkinoilla. Työnantajat odottavat työntekijöiltä vahvaa sitoutumista työn tavoitteisiin ja halua kehittää omaa osaamistaan. On myös tärkeää osata kuvailla ja markkinoida omaa osaamistaan tehokkaasti.

Teknologisen kehityksen myötä tieto- ja viestintätekniiikan osaaminen korostuu melkein kaikissa ammateissa. Joissain töissä riittävät perustaidot, mutta toisissa ammateissa edellytetään erittäin vaativien ohjelmien ja teknologioiden hallintaa. Sosiaalisen median (LinkedIn, Facebook, Twitter, Instagram jne.) osaamisesta on hyötyä niin työnhaussa kuin itse töissäkin.

Työmarkkinajärjestelmä

Suomeen on monien vuosikymmenien aikana rakennettu työmarkkinajärjestelmä, joka koostuu työnantajien ja työntekijöiden etujärjestöistä eli liitoista sekä valtiovallan edustajista. Kunkin liiton jäsenet kuuluvat samaan ammatti- tai toimialaan tai heillä on samanlainen koulutus.

Ammattiliitot ja toimialaliitot

Työntekijöiden ja työnantajien liitot ovat isoja organisaatioita. Ne pyrkivät puolustamaan omien jäsentensä etuja vaikuttamalla yhteiskuntaan ja politiikkaan kaikissa niiden jäseniä koskevissa asioissa. Liitot pystyvät ajamaan jäsentensä etuja tehokkaasti vain, jos riittävän iso osa kaikista työntekijöistä ja työnantajista kuuluu liittoon.

Työntekijöillä eli palkansaajilla on useita ammattiliittoja, jotka kuuluvat kolmeen eri palkansaajakeskusjärjestöön. Keskusjärjestöt ovat Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK, Toimihenkilökeskusjärjestö STTK ja korkeakoulutettujen keskusjärjestö AKAVA. Suomessa työntekijät ovat hyvin järjestäytyneitä. Tällä hetkellä noin 70 % kaikista työntekijöistä kuuluu oman alansa ammattiliittoon. Luku on yksi maailman korkeimmista.

Ammattiliitot puolustavat työntekijöiden oikeuksia ja pyrkivät parantamaan työehtoja. Historiansa aikana ne ovat onnistuneet neuvottelemaan monenlaisia etuja työntekijöille. Niitä ovat esimerkiksi 40 tunnin viikkotyöaika, vuosilomat, äitiys- ja perhevapaat, lapsilisät, työterveyshuolto ja työturvallisuuslaki.

Ammattiyhdistysliikkeen historia ulottuu aina 1800-luvun loppupuolelle, jolloin kansalaisyhteiskunta alkoi muotoutua ja Suomessa alettiin perustaa yhdistyksiä. Ammattiliitot

edelsivät työntekijöiden yhdistykset, jotka keskittyivät lähinnä sivistys- ja harrastustoimintaan. Ensimmäiset varsinaiset ammattiliitot perustettiin 1800-luvun viimeisinä vuosina.

Vuosisadan vaihteessa työväenliike alkoi kannattaa sosialistisia arvoja ja se radikalisoitui. Aina 1940-luvulle asti ammattiyhdistysliikkeen vaikutusvalta oli melko heikkoa ja jäsenmäärä suhteellisen pieni. Tästä eteenpäin ammattiyhdistysliike alkoi vahvistua ja siitä tuli merkittävä yhteiskunnallinen toimija. Työntekijöiden ammattiliitot ja työnantajien edustajat alkoivat solmia työehtosopimuksia, ja nämä yleistyivät 1940-luvun puolivälistä alkaen.

Nykyään työnantajien puolta edustavat monet eri toimialaliitot. Ne kuuluvat seuraaviin keskusjärjestöihin: Elinkeinoelämän keskusliitto EK, Kunnallinen työmarkkinalaitos KT, Valtion työmarkkinalaitos VTML ja Kirkon työmarkkinalaitos.

Kolmikantayhteistyö

Suomessa on käytössä Kansainvälisen työjärjestön ILO:n (International Labour Organization) periaatteille rakentuva työmarkkinoiden vapaa neuvottelu- ja sopimusjärjestelmä. Se tarkoittaa, että työmarkkinoiden ja työelämän kannalta tärkeistä asioista neuvottelevat ja sopivat työmarkkinoiden kolme tärkeää osapuolta eli ammattiliitot, työnantajajärjestöt ja maan hallitus.

Tätä järjestelmää kutsutaan kolmikantaiseksi sopimiseksi, ja sen alku juontaa juurensa vuoteen 1940. Tällöin sekä työnantajien järjestöt että työntekijöiden ammattiyhdistysliike tunnustivat, että järjestäytyneet työmarkkinatoiminta on osa demokraattista yhteiskuntaa. Kolmikantayhteistyöllä on neuvoteltu esimerkiksi palkansaajien tapaturmavakuutuksesta, työttömyysturvasta, eläke-etuuksista ja perhevapaista.

Työmarkkinasopimuksista neuvotellaan ja niitä tehdään monella eri tasolla. Koko järjestelmä perustuu sopimiseen ja sovitteluun eli yhteistyöhön eri osapuolten välillä. Suomen työelämää ja palkansaajien oikeuksia ja velvollisuuksia säätelevät työlainsäädäntö sekä työmarkkinajärjestöjen väliset sopimukset.

Työlainsäädännön valmistelusta ja kehittämisestä vastaa työ- ja elinkeinoministeriö yhteistyössä työnantajien ja työntekijöiden järjestöjen kanssa. Työnantajien ja työntekijöiden isot keskusjärjestöt neuvottelevat keskitettyjä tuloratkaisuja ja yleisiä keskusjärjestösopimuksia, joissa sovitaan esimerkiksi yleiset palkkalinjaukset.

Joskus myös maan hallitus on mukana näissä sopimuksissa. Sopimusta kutsutaan tulopoliittiseksi kokonaisratkaisuksi, ja siinä sovitaan palkka-asioiden lisäksi esimerkiksi työmarkkinoihin liittyvistä talous-, vero- ja sosiaalipoliittisista toimista.

Keskusjärjestöjen solmimien keskitettyjen sopimusten perusteella kunkin alan ammattiliitot ja työnantajaliitot tekevät alaa koskevat työehtosopimukset, joissa sovitaan kyseistä alaa koskevat tarkemmat työehdot. Aina työmarkkinaosapuolet eivät edes lähde tavoittelemaan keskitettyjä sopimuksia keskusjärjestöjen tasolla vaan työehdoista sovitaan suoraan ammattiliittojen kesken. Myös Euroopan unionin tasolla tehdään työmarkkinoihin vaikuttavia puitesopimuksia.

Työlainsäädäntö

Työlainsäädäntö koostuu monista eri laeista. Niitä ovat esimerkiksi

- työsopimuslaki
- työaikalaki
- vuosilomalaki
- yhdenvertaisuuslaki
- laki yksityisyyden suojasta työelämässä

- työehtosopimuslaki
- vuorotteluvapaalaki
- opintovapaalaki
- palkkaturvalaki
- henkilöstön osallistumisjärjestelmiä (eli yritysten yhteistoimintaa, hallintoedustusta ja henkilöstörahaa) koskeva lainsäädäntö.

Työlainsäädännön lähtökohtana on työntekijän suojeleminen. Työlainsäädäntöä paremmista työehdoista voidaan sopia työntekijä- ja työnantajajärjestöjen solmimissa työehtosopimuksissa tai henkilökohtaisissa työsopimuksissa.

Jotkut työlainsäädännön kohdat ovat pakottavia eli niistä ei voida poiketa missään tilanteessa. Toisista kohdista voidaan sen sijaan poiketa työehtosopimuksella. Työlainsäädännön vähimmäisehdot koskevat kaikkea Suomessa tehtävää työtä ja myös ulkomaiden kansalaisia. Työlainsäädännön noudattamista valvovat valtion aluehallintovirastoissa työskentelevät työsuojeluviranomaiset.

Yksittäisen työntekijän kannalta tärkeimmät kohdat työlainsäädännössä ovat työsopimuslaki, työaikalaki ja vuosilomalaki.

Työsopimuslaki

Työsopimuslaki on työelämän peruslaki, jota sovelletaan kaikkiin työsuhteisiin. Työsuhteen muodolla tai työn laadulla ei ole merkitystä.

Työsopimuslaissa säädetään seuraavista asioista:

- työsopimuksen tekemisestä
- työnantajan ja työntekijän velvollisuuksista
- työntekijöiden yhdenvertaisuudesta
- työsuhteen vähimmäisehtojen määräytymisestä
- työntekijöiden oikeudesta perhevapaisiin
- työntekijän lomauttamisesta
- työsopimuksen päättämisestä
- vahingonkorvausvelvollisuudesta
- kansainvälisluonteisista työsopimuksista
- työntekijöiden edustajien asemasta.

Työaikalaki

Työaikalaisissa säädetään työntekijöiden säännöllisestä työajasta. Useimpia työaikalain kohtia on pakko noudattaa, mutta joistakin kohdista voidaan poiketa työehtosopimuksissa tai paikallisissa sopimuksissa. Laissa on myös luettelo töistä, joihin työaikalakia ei ole pakko soveltaa.

Lähtökohtaisesti säännöllinen lainmukainen enimmäistyöaika on Suomessa 8 tuntia päivässä ja 40 tuntia viikossa. Eri alojen työehtosopimuksissa voidaan kuitenkin sopia erilaisesta työajan jaksottamisesta työaikalain puitteissa. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että joskus päivittäinen työaika voi olla yli 8 tuntia, kunhan se vastaavasti toisena päivänä jää sen alle.

Työaikalaisissa säädetään myös ylityöstä. Ylityö tarkoittaa säännöllisen työajan lisäksi tehtyä työtä. Ylityöstä on aina maksettava korotettua palkkaa.

Vuosilomalaki

Kun työntekijä tekee työtä työsuhteessa, hänelle kertyy tietty määrä lomaa, jonka ajalta maksetaan palkkaa. Tätä lomaa kutsutaan vuosilomaksi. Vuosilomalaissa säädetään vuosiloman pituudesta, vuosilomapalkasta, lomakorvauksesta ja vuosiloman antamisesta. Tätä lakia sovelletaan sekä työsuhteessa oleviin työntekijöihin että valtion tai kunnan virkasuhteessa oleviin työntekijöihin. Loman määräytymisvuodeksi on sovittu ajanjakso 1.4.–31.3., eli lomapäivien määrä lasketaan tuolta ajalta. Loman pituus ja loma-ajan palkka riippuvat työsuhteen kestosta ja työtuntimäärästä.

Pääsääntö on, että kun työntekijä tekee täyden kuukauden töitä, hän ansaitsee 2 päivää lomaa, jos työsuhde on kestänyt alle vuoden. Yli vuoden jatkuneissa työsuhteissa työntekijä ansaitsee 2,5 päivää lomaa kuukaudessa. Kuukausi- tai viikkopalkkaa saavat työntekijät saavat loman ajalta normaalia palkkaa.

Tuntipalkkaisten työntekijöiden lomapalkka lasketaan keskipäiväpalkan ja lomapäivien lukumäärän mukaan määräytyvien kertoimien perusteella. Vaihtoehtoisesti se määräytyy prosentuaalisesti lomanmääräytymisvuoden palkoista. Lomapalkka on 9 % lomanmääräytymisvuoden palkasta, jos työsuhde on kestänyt alle vuoden, ja 11,5 %, jos työsuhde on jatkunut yli vuoden.

Normaalisti vuosilomapalkka pitää maksaa ennen loman alkamista. Jos työsuhde päättyy, pitämättömät lomapäivät maksetaan rahana. Vuosilomasta 24 päivää pitää voida sijoittaa kesälomakaudelle eli ajalle 2.5.–30.9. Työnantaja ja työntekijä voivat kuitenkin tietyissä lain säättämässä rajoissa sopia tästä poikkeavasta vuosiloman ajankohdasta.

Työehtosopimukset

Työlainsäädäntö luo yleisen perustan työsuhteen ehdoille. Työsuhteen tarkemmista ehdoista sovitaan eri alojen työehtosopimuksissa. Työehtosopimuksia solmivat työntekijöitä edustavat ammattiliitot ja työnantajien edustajat. Työehtosopimusten tarkoituksena on taata työntekijöille työehtojen vähimmäistaso ja toisaalta työrauha.

Työehtosopimuksissa sovitaan palkoista ja muista alan työehdoista. Työehtoja ovat esimerkiksi työaika, taukoja ja vuosilomia koskevat asiat. Työehtosopimukset ovat velvoittavia eli niitä on pakko noudattaa. Henkilökohtaisessa työsopimuksessa on mahdollista sopia paremmista työehdoista kuin alan työehtosopimukseen on kirjattu. Työehtosopimusta huonommista työehdoista ei työsopimuksessa sen sijaan voida sopia.

Lähes aina työehtosopimukset solmitaan määräajaksi muutamaksi vuodeksi kerrallaan. Työehtosopimukset ovat julkisia asiakirjoja, ja ne löytyvät esimerkiksi ammattiliittojen kotisivuilta internetistä. Jos työehtosopimuksen tulkinnasta tai noudattamisesta tulee riitaa, asia käsitellään ja ratkaistaan työtuomioistuimessa.

Työntekijän ja työnantajan oikeudet ja velvollisuudet

Työelämässä sekä työntekijällä että työnantajalla on oikeuksia ja velvollisuuksia, jotka määritellään laeissa ja työehtosopimuksissa. Kun molemmat osapuolet noudattavat yhteisesti sovittuja asioita, työelämä sujuu paljon paremmin.

Työntekijän tärkeimpiä oikeuksia ovat

- työehtosopimuksen mukainen palkka
- lain ja sopimusten antama suoja
- mahdollisuus ammatilliseen järjestäytymiseen (esim. ammattiliiton jäsenyys)
- turvallinen ja terveellinen työympäristö.

Työnantajan oikeuksiin kuuluu

- päättää kenet hän ottaa työhön
- valvoa ja johtaa työtä
- antaa ohjeita ja määräyksiä
- lopettaa työsuhte tiettyjen ehtojen täytyessä.

Työntekijällä on monia velvollisuuksia, joiden noudattamatta jättäminen voi johtaa jopa työsuhteen päättämiseen. Näitä ovat mm. velvollisuus

- tehdä työ hyvin
- noudattaa työnantajan ohjeita ja työpaikan sääntöjä (esim. töihin ei saa tulla humalassa, työnantajan omaisuutta ei saa varastaa tai rikkoa tahallaan)
- säilyttää liike- ja ammattisalaisuus
- ottaa huomioon työnantajan etu
- kieltäytyä työnantajan kanssa kilpailevasta toiminnasta.

Joihinkin ammatteihin, kuten terveydenhuoltoalan ammatteihin, kuuluu lisäksi vaitiolovelvollisuus. Se tarkoittaa, että työntekijä ei missään tapauksessa saa kertoa muille työssä kuulemistaan asioista tai työssä näkemistään asiakirjoista. Vaitiolovelvollisuutta on ehdottomasti noudatettava.

Myös työnantajalla on monia velvollisuuksia työntekijöitä kohtaan. Työnantajan pitää

- noudattaa lakeja ja sopimuksia
- kohdella työntekijöitä yhdenvertaisesti ja tasa-arvoisesti
- huolehtia työturvallisuudesta
- antaa työntekijälle työsuhteen keskeiset ehdot kirjallisena
- edistää hyvää työilmapiiriä, työntekijöiden työssä suoriutumista sekä ammatillista kehittymistä.

Ammattiliiton jäsenyys

Ammattiliiton jäsenet maksavat liiton jäsenmaksua kuukausittain tai vuosittain. Jäsenmaksu voi olla kiinteä vuosimaksu tai pieni prosentti palkasta, esim. 1,5 %. Ammattiliiton jäsenmaksu vähennetään kokonaisuudessaan verotuksessa. Se tarkoittaa, että maksun suuruus vähennetään verotettavien tulojen määrästä, jolloin veroprosentti pienenee hieman.

Ammattiliiton jäsenyys on työntekijälle kannattavaa monesta syystä. Ammattiliitot puolustavat jäsentensä etuja, ja jos työelämässä tulee ongelmatilanteita, ammattiliitolta saa tukea ja apua. Riitatilanteissa ammattiliitot tarjoavat jäsenilleen asiantuntevia lakimiespalveluita. Ammattiliitosta saa myös tukea esimerkiksi työnhaussa ja työttömyydessä.

Ammattiliitot tarjoavat jäsenilleen myös monenlaisia jäsenetuja, kuten vakuutuksia, alennuksia, lomapaikkoja, koulutusta, uravalmennusta jne. Lisätietoja ammattiliittojen tarjoamista jäseneduista löytyy kunkin ammattiliiton kotisivuilta.

Yksi tärkeimmistä ammattiliiton jäsenten eduista on ansiosidonnainen työttömyysturva. Se tarkoittaa, että ammattiliittoon kuuluva on yleensä myös kyseisen alan työttömyyskassan jäsen. Jos jää työttömäksi, on oikeus saada työttömyyskassan maksamaa ansiosidonnaista työttömyyspäivärahaa enintään 400 päivän ajan.

Ansiosidonnainen työttömyyspäivärahan suuruus lasketaan työttömyyttä edeltävän ajan palkan perusteella. Se on normaalisti huomattavasti Kelan maksamaa peruspäivärahaa suurempi. Peruspäivärahaa maksetaan työttömyyskassaan kuulumattomille työttömille. Ansiopäivärahan

saaminen edellyttää, että henkilö on ilmoittautunut työttömäksi työnhakijaksi TE-toimistoon, hän ollut työttömyyskassan jäsen vähintään 26 viikkoa ja hän täyttää työssäoloehdon. Työssäoloehto tarkoittaa, että henkilö on ollut ansiotyössä vähintään 26 viikkoa (työaika vähintään 18 tuntia/viikko) viimeisen 28 kuukauden aikana.

Luottamusmies

Isoilla työpaikoilla ammattiliiton jäseniä edustaa työntekijöiden keskuudesta vaaleilla valittu luottamusmies, joka valvoo työehtosopimusten ja työelämlakien noudattamista työpaikalla. Hänen tehtävänsä on tukea ja auttaa työntekijöitä sekä puuttua ongelmatilanteisiin. Luottamusmies myös huolehtii, että työntekijöitä kohdellaan oikeudenmukaisesti ja tasa-arvoisesti työpaikalla.

Luottamusmiehen asema perustuu lakeihin ja luottamusmiessopimuksiin. Kaikilla työpaikoilla ei ole luottamusmiestä, ja siinä tapauksessa työntekijät voivat valita keskuudestaan luottamusvaltuutetun tai hakea tukea suoraan ammattiliitosta. Luottamusvaltuutetulla ei ole yhtä laajaa tehtävää ja valtuudet kuin luottamusmiehellä.

Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo työelämässä

Suomessa kaikilla ihmisillä on oikeus yhdenvertaiseen ja tasa-arvoiseen kohteluun. Kaikenlainen syrjintä eli eriarvoinen kohtelu sekä häirintä on kielletty. Tämä koskee myös työelämää. Yhdenvertaisuuslaki sekä naisten ja miesten välistä tasa-arvoa käsittelevä tasa-arvolaki takaavat kaikille nämä perusoikeudet.

Yhdenvertaisuuslain soveltaminen työelämässä

Yhdenvertaisuuslain avulla pyritään takaamaan yhdenvertainen kohtelu kaikille ihmisille ja suojelemaan heitä syrjinnältä. Työelämässä yhdenvertaisuuslakia sovelletaan työntekijöitä palkattaessa, työsuhteen aikana sekä työsuhteen päättyessä. Kaikkia työntekijöitä koskevat samat oikeudet ja velvollisuudet. Yhdenvertaisuuslaki kieltää kaiken syrjinnän esimerkiksi iän, kansalaisuuden tai terveydentilan perusteella.

Työnantajalla on velvollisuus edistää esimerkiksi vammaisten henkilöiden työhön pääsyä ja työssä selviytymistä tekemällä tarvittavia ja kohtuullisia mukautuksia. Mikäli näitä mukautuksia kieltäydytään tekemästä, se on syrjintää vammaista henkilöä kohtaan.

Tasa-arvolain soveltaminen työelämässä

Tasa-arvolaki puolestaan takaa tasa-arvoisen kohtelun molemmille sukupuolille ja kieltää kaiken syrjinnän sukupuolen perusteella. Tasa-arvolain mukaan työnantajalla on velvollisuus edistää tasa-arvoa kaikessa toiminnassaan suunnitelmallisesti. Naisia ja miehiä pitää sijoittaa tasapuolisesti erilaisiin tehtäviin ja heille pitää taata samanlaiset mahdollisuudet edetä urallaan.

Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutuminen käytännössä

Suomessa yhdenvertainen kohtelu ja tasa-arvo ovat erittäin tärkeitä sekä yleisesti että myös työelämässä. Päättäjät, viranomaiset ja ammattiliitot tekevät koko ajan paljon työtä niiden toteutumiseksi. Tasa-arvoinen yhteiskunta ei kuitenkaan ole koskaan täysin valmis.

Yksi työelämän tasa-arvoon liittyvä epäkohta on palkkaus. Naisvaltaisilla aloilla palkat ovat usein pienempiä kuin miesvaltaisilla aloilla. Usein naiset ja miehet myös hakeutuvat sukupuolen mukaan eri aloille eli niin sanottuihin naisten ja miesten ammatteihin. Suomessa on jo huomattavan paljon naisjohtajia, vaikka naisjohtajia ei vielä olekaan niin paljon kuin miesjohtajia. Perhe-elämä vaikuttaa nykyäänkin enemmän naisten työuraan. Pitkät perhevapaat sekä työ- ja perhe-elämän yhdistäminen hidastavat usein naisten ura- ja palkkakehitystä. Isien pitämien perhevapaiden osuus on tosin pikkuhiljaa kasvamassa.

Mikäli joku kokee syrjintää, häirintää tai eriarvoista kohtelua työelämässä tai muualla, hänellä on oikeus hakea hyvitystä työsuojeluviranomaisilta tai yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa valvovilta viranomaisilta.

Ulkomaalaisten sijoittuminen Suomen työmarkkinoille

Suomeen muuttaneiden työllistyminen on erittäin tärkeää sekä yksilöiden oman toimeentulon, hyvinvoinnin ja kotoutumisen että koko yhteiskunnan kannalta. Jos maahan muuttaneet työllistyvät hyvin, he maksavat enemmän veroja, mikä hyödyttää kansantaloutta ja auttaa julkisten palveluiden rahoittamista. Maahan muuttaneissa on myös huomattava työvoimapotentiaali, koska he ovat pääosin melko nuorta väestöä.

Kun ihminen muuttaa Suomeen, työn löytyminen voi aluksi olla haasteellista esimerkiksi puutteellisen kielitaidon takia. Mutta mitä kauemmin henkilö asuu Suomessa, sitä paremmaksi tulevat hänen työllistymismahdollisuutensa.

Koulutuksen ja yhteiskunnallisen tilanteen vaikutus työllistymiseen

Suomessa koulutustausta vaikuttaa merkittävästi työllistymiseen. Korkeasti koulutetut työllistyvät paremmin kuin matalasti koulutetut. Silläkin on merkitystä, missä koulutus on suoritettu. Suomalaiset työnantajat arvostavat usein enemmän Suomessa hankittua koulutusta ja työkokemusta.

Kielitaito vaikuttaa työllistymiseen merkittävästi. Suomea hyvin puhuvat työllistyvät erittäin hyvin, mutta suomea huonosti osaavien työllistyminen on vaikeampaa. Joillakin aloilla pärjää myös englannin kielellä, mutta työmahdollisuuksia on paljon vähemmän.

Yhteiskunnan ja talouden tila vaikuttaa kaikkien työllistymiseen. Jos taloudellinen tilanne on huono, avoinna olevia työpaikkoja on vähemmän.

Osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen

Osaamisen tunnistamisella tarkoitetaan, että henkilön aiemmin eri maassa hankkimaa osaamista arvioidaan suhteessa johonkin suomalaiseen ammattiin tai tutkintoon. Osaaminen on voitu hankkia joko muodollisella tavalla, kuten koulutuksessa, tai epämuodollisella tavalla, kuten arkielämässä, vapaa-ajalla tai työssä.

Jos pystytään tunnistamaan luotettavasti, että opiskelijan osaaminen vastaa jonkin ammatillisen tutkinnon osan ammattitaitovaatimuksia, osaaminen voidaan tunnustaa. Silloin tutkinnon osa hyväksytään osittain tai kokonaan suoritetuksi. Monet eri tahot, kuten TE-toimistot ja oppilaitokset, pyrkivät tunnistamaan ja mahdollisuuksien mukaan tunnustamaan maahan muuttaneiden osaamista.

Jos henkilöllä on tutkintotodistus kotimaasta, se voidaan yrittää rinnastaa suomalaiseen vastaavaan tutkintoon. Suomessa moniin ammatteihin on korkeat vaatimukset. Sen vuoksi on tärkeää vertailla eri maissa suoritettujen tutkintojen laajuutta ja sisältöä. Ulkomaisen tutkinnon tunnustamista haetaan Opetushallituksesta tai Valvirasta. Suomessa rinnastetulla tutkinnolla voi päästä helpommin työelämään tai jatkamaan opintoja. Ohjeet tutkintojen rinnastamiseen löytyvät Opetushallituksen ja Valviran kotisivuilta.

Säännellyt ja sääntelemättömät alat

Useisiin ammatteihin ja työtehtäviin vaaditaan Suomessa tietynlainen koulutus. Yksityisellä sektorilla työnantaja voi yleensä päättää vaatimuksista itse, mutta valtion ja kunnan virkoihin on tiukemmat vaatimukset ja niihin voidaan palkata vain jonkin tietyn tutkinnon omaava henkilö.

Joissakin ammateissa henkilön on täytettävä lain mukaiset ammattipätevyysvaatimukset. Nämä vaatimukset voivat liittyä koulutukseen ja/tai työkokemukseen tai tietyn kokeen suorittamiseen. Näitä

ammatteja kutsutaan säännellyiksi ammateiksi. Niihin liittyvien vaatimusten toteutumista valvoo kunkin alan toimivaltainen viranomais.

Kaikki terveydenhuolto- ja sosiaalialan ammatit ovat vahvasti säänneltyjä Suomessa. Tietyn tutkinnon lisäksi niiden harjoittamiseen tarvitaan ammatinharjoittamisoikeus, jonka myöntää sosiaali- ja terveystieteiden valvontavirasto Valvira. Myös opetusalan ammatit ovat säänneltyjä, mutta niiden harjoittamiseen riittää tietty tutkinto eikä ammatinharjoittamisoikeutta tarvitse hakea.

Muita säänneltyjä ammatteja ovat esimerkiksi asianajaja, tilintarkastaja, liikenneopettaja, ajokokeen vastaanottaja ja vartija sekä kirkolliset ammatit ja pelastusalan ammatit. Lista säännellyistä ammanteista ja toimivaltaisista viranomaisista löytyy Opetushallituksen kotisivuilta. Ulkomailla tutkinnon suorittanut tarvitsee toimivaltaisen viranomaisen päätöksen saadakseen pätevyyden näihin ammatteihin.

Osaamistodistukset

Joissakin ammanteissa ja työtehtävissä vaaditaan erilaisten osaamistodistusten hankkimista. Esimerkiksi pakkaamattomia elintarvikkeita käsittelevien työntekijöiden pitää suorittaa hygieniapassi ja alkoholia myyvissä ravintoloissa työskentelevillä pitää olla anniskelupassi. Monissa rakennusalan ja teollisuuden tehtävissä työntekijöiltä vaaditaan työturvallisuuskortti ja tulitöitä tekeviltä tai valvovalta puolestaan tulityökortti. Osaamistodistusta varten on suoritettava testi, joka kestää yleensä muutaman tunnin tai yhden päivän, mutta ennen testiä henkilön pitää opiskella asiat itsenäisesti kotona.

Työllistyminen

Työpaikan etsiminen ja löytäminen vaatii työnhakijalta paljon omaa aktiivisuutta. Työ- ja elinkeinotoimistot tarjoavat palveluja työnhakijoille, mutta päävastuu työllistymisestä on työnhakijalla itsellään. Joskus työllisyystilanne on vaikea ja usein samaa avointa työpaikkaa hakee monta kymmentä ihmistä. Siksi työnhakuprosessi saattaa olla työläs ja joskus kestää pitkäänkin. Työhaussa kannattaa kuitenkin olla positiivinen ja käyttää hyväkseen kaikki mahdolliset ideat.

Työn etsiminen

Perinteinen tapa etsiä tietoa avoimista työpaikoista on selailla lehdissä ja internetissä julkaistavia työpaikkailmoituksia. Internetissä työpaikkailmoituksia löytyy useilta eri sivustoilta. Esimerkiksi työ- ja elinkeinotoimistojen te-palvelut.fi -sivulla julkaistaan työpaikkailmoituksia koko Suomen alueelta. Yleensä internetsivustoilta voi etsiä työpaikkoja erilaisten hakukriteereiden mukaan, eli etsimistä voi rajata esimerkiksi paikkakunnan tai ammattialan mukaan.

Työpaikkoja voi etsiä myös suoraan yritysten kotisivuilta. Melkein kaikkien isojen yritysten kotisivuilta löytyy kohta ”työpaikat”, josta voi nähdä kaikki kyseisessä yrityksessä avoimena olevat työpaikat.

Yleensä yrityksen sivulla voi myös jättää avoimen hakemuksen. Se tarkoittaa sitä, että työnhakija jättää omat tietonsa yritykselle, ja mikäli yrityksessä vapautuu työpaikka, yritys saattaa ottaa yhteyttä avoimen hakemuksen jättäneeseen sopivaan työnhakijaan.

Piilotyöpaikat ja niiden löytäminen

Lehdestä tai internetistä löytyviin työpaikkailmoituksiin vastaamisessa on se ongelma, että yleensä kyseistä työpaikkaa hakee kymmeniä tai jopa satoja työnhakijoita, joten kilpailu samasta työpaikasta on kovaa.

Kaikista avoimista työpaikoista ei kuitenkaan ilmoiteta missään. Monien asiantuntija-arvioiden mukaan jopa noin 80 % avoimista työpaikoista on niin sanottuja piilotyöpaikkoja, joita ei laiteta

avoimeen julkiseen hakuun vaan ne pyritään täyttämään muilla keinoin. Tämä johtuu esimerkiksi siitä, että yrityksillä ei aina ole aikaa ja resursseja työläeseen rekrytointiprosessiin, joka saattaa sisältää kymmenien tai jopa satojen työpaikkahakemusten käsittelyä.

Työnhakijan kannattaa siis etsiä aktiivisesti piilotyöpaikkoja. Tässä korostuu kontaktiverkoston rooli. Omasta työhausta kannattaa puhua kaikille mahdollisille ystäville ja tuttaville, koska voi olla, että joku on kuullut avoimesta työpaikasta omien kontaktiensa kautta. Kontaktien rooli on melko merkittävä työllistymisessä Suomessa. Kun yritykseen halutaan palkata uusi työntekijä, pyritään usein ensin käyttämään yrityksen ja sen työntekijöiden kontaktiverkostoja sopivan työntekijän löytämiseksi.

Omaa kontaktiverkostoaan kannattaa kasvattaa tietoisesti eli ottaa rohkeasti yhteyttä myös tuntemattomiin ihmisiin. Esimerkiksi rekrytointimessut ovat hyvä paikka tutustua erilaisiin yrityksiin ja saada hyödyllisiä kontakteja.

Piilotyöpaikkoja kannattaa etsiä myös olemalla suoraan yhteydessä yritysten ja organisaatioiden rekrytointiin ja tarjoamalla omaa osaamistaan. Omasta osaamisesta pitää osata kertoa selkeästi, ja on tärkeää miettiä, mikä siinä voisi kiinnostaa työnantajia. Sähköpostin lähettämisen sijasta kannattaa mieluummin soittaa tai yrittää sopia tapaaminen rekrytoijan kanssa.

Sosiaalista mediaa kannattaa ehdottomasti käyttää hyväkseen työhaussa. Esimerkiksi Facebookissa tai Twitterissä voi kysellä vapaita työpaikkoja ja markkinoida itseään hyvänä työntekijänä.

Nykyään sekä työnhakijat että yritysten rekrytoijat käyttävät työelämän verkostojen luomiseen tarkoitettua LinkedIn-palvelua. Sinne kannattaa tehdä mahdollisimman kattava ja rekrytoijien mielenkiintoa herättävä oma profiili. Monet isojen yritysten rekrytoijat etsivät sopivia työntekijöitä LinkedIn-profiilien joukosta. LinkedInissä voi myös kasvattaa omaa kontaktiverkostoaan ja ottaa yhteyttä yritysten rekrytoijiin.

Työn hakeminen

Kun hakee työpaikkaa Suomessa, pitää laatia ansioluettelo ja työhakemus. Ne lähetetään työnantajalle.

Ansioluettelo

Ansioluettelossa on perustiedot työnhakijasta, kuten koulutus, työkokemus, kielitaito, tietotekniset taidot ja harrastukset. Ansioluettelossa voi mainita myös suosittelijan eli entisen esimiehen tai työkaverin, joka osaa kertoa positiivisia asioita työnhakijasta. Hyvä ansioluettelo on melko lyhyt, enintään kaksi sivua. Sen pitää olla ulkoasultaan selkeä ja helppolukuinen.

Suomessa koulutus ja työkokemus ovat työhaun kannalta oleellisimpia asioita. Myös esimerkiksi harrastuksista ja vapaaehtoistyöstä kannattaa kertoa, sillä niissäkin oppii usein työelämän kannalta tarpeellisia taitoja. Työnhakijan yhteystietojen pitää olla selkeästi näkyvillä. Ansioluetteloon voi halutessaan laittaa myös kuvan. Hyviä malleja ansioluettelon tekemiseen löytyy internetistä.

Työhakemus

Toinen tärkeä työhaun asiakirja on työhakemus. Se on niin sanottu markkinointikirje, jolla työnhakija yrittää erottua muista työnhakijoista. Hyvä työhakemus on selkeä, lyhyt ja ytimekäs sekä tarpeeksi persoonallinen, jotta se herättää rekrytoijan huomion. Pituudeltaan hakemus voi olla enintään yhden sivun mittainen.

Hakemuksessa on tärkeää mainita, miksi työnhakija hakee kyseistä työpaikkaa ja millaista osaamista hänellä on. Keskeistä on myös kertoa, miten hakija täyttää haettavan työn vaatimukset ja millainen työntekijä hän on. On tärkeää tuoda esiin vain ne asiat, jotka ovat oleellisia haettavan työn kannalta.

Hakemuksella on pyrittävä herättämään rekrytoijan mielenkiinto, niin että hän haluaa kutsua hakijan haastatteluun.

Työhaastattelu

Työhakemuksen ja ansioluettelon perusteella työnantaja kutsuu osan hakijoista haastatteluun. Jos saa kutsun haastatteluun, on tärkeää valmistautua siihen hyvin, esimerkiksi harjoittelemalla mahdollisia haastattelukysymyksiä etukäteen. Haastattelussa on osattava kertoa selkeästi mm.

- itsestään
- omasta osaamisestaan
- vahvuuksistaan ja heikkouksistaan
- motiiveistaan hakea juuri kyseistä työpaikkaa
- tulevaisuuden suunnitelmistaan.

Ennen haastattelua on tärkeää miettiä, miten itse täyttää avoinna olevan työtehtävän vaatimukset. Oman osaamisen ja osaamisessa ilmenevien mahdollisten puutteiden pohtiminen ennen haastattelua helpottaa vastaamista haastattelukysymyksiin.

Kannattaa myös etsiä taustatietoa työpaikasta, johon on menossa haastatteluun. Jos työnhakija tuntee yrityksen toimintaa, hänen on helpompi tuoda esiin, miten voisi olla hyödyksi yritykselle. Usein haastattelussa myös pyydetään työnhakijaa kysymään jotain haastattelijalta. Kannattaa siis miettiä etukäteen muutamia kysymyksiä, jotka liittyvät haettavaan työtehtävään tai yrityksen toimintaan.

Hyvän ensivaikutelman antaminen haastattelijalle on haastattelussa ensiarvoisen tärkeää. Haastatteluun kannattaa pukeutua siististi, mutta ei liian juhlallisesti. Suomessa työelämässä pukeudutaan yleensä melko rennosti.

Ota mukaan kaikki työ- ja koulutodistukset ja saavu ajoissa paikalle. Yritä puhua selkeästi ja totuudenmukaisesti. Jos haastattelussa kysytään puutteista tai negatiivisista asioista, pyri kääntämään ne henkilökohtaisiksi oppimiskohteiksi.

Työsopimus

Ennen kuin työntekijä aloittaa uudessa työssä, hän solmii työsopimuksen työnantajan kanssa. Työsopimus tehdään yleensä kirjallisesti, mutta myös suullinen työsopimus on lain mukaan pätevä. Työnantajan on kuitenkin aina annettava työnteon ehdot kirjallisena, jos työntekijä pyytää. On suositeltavaa tehdä työsopimus kirjallisena, koska silloin sovitut asiat pysyvät molempien osapuolten mielessä ja ongelmatilanteissa voidaan vedota työsopimuksen sisältöön.

Työsopimuksen pitää noudattaa lakeja ja työehtosopimuksia, eikä siinä voida sopia niitä huonommista työehdoista. Työsopimusta tehdään aina kaksi samanlaista kappaletta, yksi työntekijälle ja yksi työnantajalle. Molemmat osapuolet allekirjoittavat työsopimuksen. Työsopimuksessa sovitaan ainakin

- työn alkamisajankohta
- työntekopaikka
- työsuhteen muoto ja kesto
- työaika
- työtehtävät
- mahdollinen koeaika (enintään 4 kk)
- palkka ja palkanmaksukausi
- sovellettava työehtosopimus
- vuosiloma ja sen määräytyminen

- irtisanomisaika ja sen määräytyminen.

Erilaiset työsuhteet

Nykyään Suomessa ihmiset tekevät työtä hyvin erilaisissa työsuhteissa. Työsuhteen muoto sovitaan työsopimuksessa ja se vaikuttaa esimerkiksi työsuhteen kestoon ja työaikaan. Työsopimus voi olla joko toistaiseksi voimassa oleva (vakituinen) tai määräaikainen.

Toistaiseksi voimassa oleva ja määräaikainen työ

Toistaiseksi voimassa oleva työsopimus tarkoittaa sitä, että työsuhde on jatkuva. Työnantaja tai työntekijä voi tarvittaessa irtisanoa sopimuksen, mutta tällöin noudatetaan irtisanomisaikaa. Mikäli työnantaja irtisanoa työntekijän, siihen pitää olla pätevä syy, esimerkiksi yrityksen huono taloudellinen tilanne tai se, että työntekijä ei ole täyttänyt velvollisuuksiaan. Työntekijä voi irtisanoutua ilman syytä. Jos työntekijä irtisanoutuu itse, hänelle ei yleensä makseta työttömyysetuutta heti vaan vasta tietyn ajan kuluttua.

Määräaikainen työsopimus puolestaan loppuu sovittuna päivänä. Jos työsopimus on määräaikainen, määräaikaaisuudelle pitää olla hyvä syy, esim. sijaisuus tai kausityö, ja se pitää mainita työsopimuksessa. Määräaikaista työsopimusta ei voi yleensä irtisanoa.

Kokoaikainen ja osa-aikainen työ

Työ voi olla kokoaikaista tai osa-aikaista. Kokoaikaisessa työssä työtä tehdään yleensä viisi päivää viikossa ja työaika on 37,5–40 tuntia viikossa. Lain mukaan säännöllinen työaika voi olla enintään 8 tuntia vuorokaudessa ja 40 tuntia viikossa.

Kokoaikatyöstä maksetaan yleensä kuukausipalkkaa eikä työtuntien määrä tai palkka vaihtele kuukausittain. Ammatista riippuen kokoaikatyö voi olla päivätyötä, iltatyötä, yötyötä tai vuorotyötä. Osa-aikatyössä viikoittainen työaika on vähemmän kuin kokoaikatyössä. Viikoittainen työtuntimäärä saattaa myös vaihdella. Tällöin palkka maksetaan yleensä tuntipalkkana eli kuukausittainen palkka riippuu tehtyjen työtuntien määrästä.

Keikkatyö

Niin sanottu keikkatyö on yleistynyt Suomessa viime aikoina. Se tarkoittaa, että ihmisellä on lyhyitä muutaman päivän mittaisia määräaikaista työsuhteita eri paikkoihin. Keikkatyö on joustavaa, koska työntekijä voi itse päättää, milloin haluaa ottaa työtä vastaan. Keikkatyö ei kuitenkaan tarjoa varmaa toimeentuloa, koska työtä ei välttämättä ole tarjolla koko ajan tarpeeksi.

Joissakin ammateissa työ on pääsääntöisesti keikkatyötä. Esimerkiksi oppaat, tulkit, muusikot ja toimittajat tekevät paljon keikkatöitä. Myös ravintola-alalla ja kaupan alalla on paljon keikkatöitä.

Työsuhteen muodosta riippumatta kaikkia työntekijöitä pitää kohdella tasapuolisesti. Määrä- tai osa-aikaisilla työntekijöillä ei saa olla huonompia työehtoja kuin vakituisilla tai kokoaikaisilla työntekijöillä. Jotkut työsuhteen edut, kuten työterveyspalvelut tai lounasetu, voidaan kuitenkin suhteuttaa työtuntien määrään.

Työelämän pelisäännöt

Työelämässä on monenlaisia sääntöjä ja ne voivat vaihdella myös työpaikoittain. Monista asioista säädetään kuitenkin työlainsäädännössä ja työehtosopimuksissa. Näitä sääntöjä kaikkien työnantajien on noudatettava.

Sairauspoissaolot

Työstä ei koskaan saa olla poissa ilman perusteltua syytä. Poissaolosta pitää aina ilmoittaa. Jos työntekijä sairastuu, hänen pitää ilmoittaa siitä heti työnantajalle soittamalla tai työpaikan omien käytäntöjen mukaan. Jokaisella työpaikalla on omat sääntönsä siitä, kuinka monta päivää voi olla poissa töistä ilman lääkärintodistusta. Jos työntekijän alle 10-vuotias lapsi sairastuu, työntekijällä on oikeus hoitaa lasta kotona neljän työpäivän ajan ja saada tältä ajalta palkkaa.

Jos työntekijä on ollut töissä vähintään kuukauden, työnantajan pitää maksaa hänelle normaalia palkkaa ensimmäiseltä kymmeneltä sairauslomapäivältä. Jos sairausloma jatkuu sen jälkeen, Kela maksaa sairauspäivärahaa työntekijälle. Työehtosopimuksessa voidaan sopia myös, että työnantajan pitää maksaa normaalia sairausajan palkkaa pidempään kuin kymmenen päivää. Tässä tapauksessa Kela korvaa työnantajalle osan sairausajan palkan kustannuksista.

Tauot työpäivän aikana

Työpäivän aikana työntekijällä on taukoja. Taukojen määrä ja pituus riippuvat työpäivän pituudesta. Myös tauoista on sovittu kunkin alan työehtosopimuksessa. Yli kuuden tunnin työpäivän aikana työntekijällä on oikeus vähintään puolen tunnin taukoon. Jos työntekijä on töissä 8 tuntia, hänellä on yleensä yksi pidempi ruokatauko ja kaksi lyhyttä kahvitaukoa.

Puolen tunnin ruokatauko ei yleensä kuulu palkalliseen työaikaan ja silloin voi poistua työpaikalta. Kahvitauko sen sijaan kuuluu työaikaan ja se pitää viettää työpaikalla. Työntekijä ei saa hoitaa omia asioitaan työajalla. Yleensä esimerkiksi oman puhelimen käyttöä on rajoitettu työaikaan, mutta tauolla työntekijä voi käyttää puhelintaan ja hoitaa omia asioitaan. Jos työnantaja hankkii työntekijälle työpuhelimen ja liittymän, ne on tarkoitettu vain työasioiden hoitamiseen. Omiin puheluihin tulee käyttää omaa puhelinta.

Työsuojelu ja työturvallisuus

Työnantajan pitää huolehtia työntekijöiden turvallisuudesta ja sekä henkisestä että fyysisestä hyvinvoinnista työpaikalla. Tästä käytetään nimitystä työsuojelu. Kaikilla on oikeus voida hyvin työpaikalla. Työnantajan pitää huolehtia siitä, että työ tehdään turvallisissa olosuhteissa ja että kaikkia mahdollisia sairauksia ennaltaehkäistään. Työsuojeluviranomaiset valvovat, että työsuojelu toteutuu ja että työpaikoilla noudatetaan lainmukaisia työturvallisuusohjeita.

Työnantajan velvollisuus on perehdyttää työntekijä hyvin eli opettaa hänelle oikeat työtavat ja käydä läpi työturvallisuuteen liittyvät asiat. Työpaikalla pitää olla selkeät ohjeet tapaturmien ja onnettomuuksien varalle ja kaikkien työntekijöiden pitäisi tietää, miten toimia näissä tilanteissa. Työntekijän pitää noudattaa työnantajan ohjeita ja tehdä työ turvallisesti. Liian vaarallisesta työtehtävästä voi kieltäytyä.

Työnantajalla pitää lain mukaan olla työtapaturma- ja ammattitautivakuutus kaikille työntekijöille. Se korvaa työssä tapahtuneista tapaturmista tai ammattitaudista koituneet kustannukset työntekijälle. Useimmissa tapauksissa työnantaja on velvollinen ottamaan myös ryhmähenkivakuutuksen. Jos työntekijä kuolee työ- tai vapaa-aikana, vakuutuksesta maksetaan korvausta työntekijän omaisille.

Työterveyshuolto

Lain mukaan työnantaja on velvollinen järjestämään työntekijöilleen työterveyshuollon. Työterveyshuollolla tarkoitetaan työntekijän, työnantajan sekä terveydenhoitajien, lääkäreiden, psykologien, fysioterapeuttien ynnä muiden työterveyshuollon ammattilaisten yhteistyötä. Yhteistyöllä edistetään työhön liittyvien sairauksien ja tapaturmien ehkäisyä, työn ja työympäristön terveellisyyttä ja turvallisuutta, työyhteisön toimintaa sekä työntekijöiden terveyttä ja työ- ja toimintakykyä.

Työterveyshuolto on yleensä ennaltaehkäisevää terveydenhuoltoa, mutta se sisältää usein myös sairaanhoitopalveluita. Siihen kuuluu esimerkiksi terveydenhoitajan, työterveyslääkärin ja työterveyspsykologin palveluita. Työterveyshuolto pitää tarjota kaikille työntekijöille työsuhteen muodosta riippumatta, mutta sen sisältämien palveluiden laajuus voi vaihdella esimerkiksi työntekijän työtuntimäärän perusteella. Työterveyshuolto voidaan järjestää joko paikallisessa terveyskeskuksessa tai yksityisessä lääkärikeskuksessa. Palvelut on tarkoitettu vain työntekijälle, ei tämän perheenjäsenille.

Suomalainen työkuulttuuri

Suomalaisessa työkuulttuurissa heijastuu Suomessa yleisesti vallitsevan yksilökeskeisen ja demokraattisen kuulttuurin piirteet. Se tarkoittaa esimerkiksi sitä, että yksilön oma osaaminen ja suoriutuminen ovat tärkeitä eikä esimerkiksi hänen perhetaustansa. Sukulaisten suosiminen rekrytoinnissa ei ole Suomessa hyväksyttävää.

Yksilökeskeinen kuulttuuri näkyy myös siinä, että työ ja vapaa-aika erotetaan toisistaan. Työaikana tehdään töitä ja vapaa-aika on työntekijän omaa aikaa. Työ alkaa ja loppuu tiettyyn aikaan eikä työkavereiden kanssa välttämättä vietetä paljon vapaa-aikaa. Poikkeuksena ovat työpaikan yhteiset juhlat, kuten pikkujoulut ja virkistäytymispäivät, joiden tavoitteena on parantaa työpaikan yhteishenkeä.

Suomalaisilla työpaikoilla on yleensä matala hierarkia, eli esimies ei juurikaan erotu joukosta ja usein hän tekee samanlaisia tehtäviä kuin muutkin. Usein esimies pukeutuu samalla tavalla kuin muutkin ja häntä voi puhutella etunimellä. Esimies ei ole ehdoton auktoriteetti, vaan tavallisesti hän antaa työntekijöille mahdollisuuden suunnitella omaa työtään ja antaa ideoita. Tällä tavalla demokratia ilmenee arkipäivän kanssakäymisessä työpaikoilla.

Esimes myös odottaa, että työntekijät ovat oma-aloitteisia ja hoitavat sovitut tehtävät tunnollisesti. Hän ei siis koko ajan valvo vieressä, kun työntekijät tekevät työtä, vaan hän luottaa heihin. Myös palkkaerot esimesien ja muiden työntekijöiden välillä ovat verrattain pieniä.

Täsmällisyys, ahkeruus, tunnollisuus ja oma-aloitteisuus ovat suomalaisessa työelämässä arvostettuja asioita. Jos työntekijä myöhästyy usein töistä tai ei noudata sovittuja aikatauluja, häntä pidetään epäluotettavana, ja se voi olla jopa syy työsuhteen loppumiselle.

Työaikana pyritään olemaan ahkeria ja tekemään työ mahdollisimman hyvin. Kun yksi työtehtävä on valmis, työntekijä aloittaa oma-aloitteisesti toisen, ja kun hän huomaa, että jotain pitää tehdä, hän tekee sen. Hän ei jää odottamaan, että esimies käskää tehdä työn. Jos työntekijä ei tiedä mitä pitää tehdä, hän kysyy esimesieltä tai työkaverilta.

Työelämässä yhteistyö työkavereiden kesken on tärkeää ja työpaikoilla tehdään paljon tiimityötä. Yleensä kaikki auttavat toisiaan ja tekevät joustavasti erilaisia tehtäviä silloin kun tarvitsee. Ihmiset luottavat toisiinsa ja siihen, että kukin hoitaa sovitut työt.

Suomessa arvostetaan vaatimattomuutta eivätkä ihmiset yleensä puhu paljon itsestään. Se, mitä ihminen tekee, on tärkeämpää kuin se, mitä hän sanoo. Jos ihminen esimerkiksi sanoo olevansa ahkera mutta ei hoida sovittuja tehtäviä, muut eivät enää luota häneen.

Suomessa ihmiset puhuvat melko suoraan ja sanovat, mitä ajattelevat. Suomalaiset menevät yleensä suoraan asiaan eivätkä juttele ensin niitä näitä. Myös hiljaisuus ja pitkät tauot puheessa kuuluvat suomalaiseen puhekuulttuuriin. Se, että ihminen ei puhu paljon, ei tarkoita, että hän on vihainen tai että jokin on huonosti. Työelämässä myös negatiivisista asioista keskustellaan suoraan. Ei siis pidä loukkaantua, jos esimerkiksi esimies tai työkaveri sanoo, että työ on tehty huonosti. Jokainen epäonnistuu joskus ja se on työelämässä ihan normaalia.

Palkka ja verotus

Suomessa ei ole yleistä minimipalkkaa, joka koskisi kaikkia ammatteja. Kunkin alan vähimmäispalkka määritellään alan työehtosopimuksessa. Palkka voi olla joko aikaperusteinen kuukausi- tai tuntipalkka taikka suoritusperusteinen urakkapalkka, joka maksetaan tietystä projektista tai työsuorituksesta.

Jos työntekijä on töissä iltaisin, viikonloppuisin tai juhlapyhinä, hänelle maksetaan normaalin palkan lisäksi lisä. Lisien suuruus riippuu ammatista ja alan työehtosopimuksesta. Sunnuntaisin kaikilla aloilla pitää maksaa kaksinkertainen palkka. Jos työntekijä tekee ylityötä normaalin työajan lisäksi, siitä pitää maksaa korvaus.

Palkka maksetaan yleensä kerran kuukaudessa työsuopimuksessa sovittuna päivänä, mutta palkkapäiviä voi olla useampiakin. Palkkaa ei saa maksaa myöhässä ja se maksetaan aina työntekijän tilille. Palkasta vähennetään automaattisesti verot eli ennakonpidätys, eläkemaksu ja työttömyysvakuutusmaksu. Työnantajan pitää antaa työntekijälle palkkalaskelma, josta näkyy kaikki palkasta vähennetyt verot ja muut maksut.

Palkat ja progressiivinen verotus

Suomessa kaikkien täytyy maksaa veroja. Hyvinvointi ja laajat julkiset palvelut maksetaan yhteisistä verorahoista. Ansiotuloista maksetaan tuloveroa. Ansiotuloja ovat esimerkiksi palkka, työttömyyspäiväraha, eläke ja opintotuki. Työnantaja tai etuuksien maksaja, esimerkiksi Kela, vähentää verot automaattisesti ja tilittää ne verohallinnolle. Tuloveron lisäksi on paljon muita veroja. Tuotteista ja palveluista maksetaan arvonlisäveroa, auton omistajat maksavat autoveroa, perinnöstä maksetaan perintövero, kiinteistön omistajat maksavat kiinteistöveroa jne.

Suomessa ansiotulojen verotuksessa on käytössä progressiivinen verotus. Se tarkoittaa, että mitä enemmän saa tuloja, sitä isomman prosentin joutuu maksamaan veroja. Jos siis on iso palkka, myös veroprosentti on korkea, ja jos palkka puolestaan on pieni, veroprosentti on pieni.

Verokortti

Jokaisen vuoden tammikuussa verohallinto lähettää verokortin kaikille kotiin. Verokortista näkyy henkilön veroprosentti. Jos käy töissä, verokortti pitää antaa työnantajalle, koska kortista työnantaja näkee, kuinka paljon työntekijän palkasta pitää ottaa veroa. Jos ei anna työnantajalle verokorttia, palkasta on perittävä 60 % veroa. Korttiin merkitty oikea veroprosentti on todennäköisesti paljon tätä pienempi. Veroprosentti lasketaan edellisen vuoden tulojen perusteella.

Jos tulosi ovat muuttuneet ja verokortissa näkyvä prosentti on väärä, voit pyytää uuden verokortin verotoimistosta internetissä, puhelimitse tai käymällä paikan päällä. Uutta verokorttia varten tarvitset arvion koko kuluvan vuoden tuloista.

Veroilmoitus

Jokaisen vuoden huhtikuussa kotiin lähetetään esitäytetty veroilmoitus, josta näkyvät kaikki edellisen vuoden tulot. Veroilmoitus pitää tarkistaa, ja jos siinä on virheitä, ne pitää korjata. Jos veroilmoitusta korjaa, verohallinto lähettää syys–lokakuussa uuden verotuspäätöksen.

Jos tuloista on mennyt liian paljon veroja edellisenä vuonna, verohallinto maksaa joulukuussa veronpalautusta. Vastaavasti, jos veroprosentti on ollut edellisenä vuonna liian pieni, joutuu maksamaan puuttuvat verot jäännösverona. Tämän takia on hyvä tarkistaa, että veroprosentti on oikean suuruinen.

Luontoisedut ja niiden verotus

Joskus työnantaja tarjoaa työntekijälle palkan lisäksi muita rahanarvoisia etuja. Jos työnantaja kustantaa ja luovuttaa työntekijän käyttöön jonkin tavaran tai palvelun, sitä kutsutaan luontoiseduksi. Tyypillisiä luontoisetuja ovat esimerkiksi puhelinetu, ravintoetu, asuntoetu, autoetu ja työsuhdematkalippu.

Luontoisedut ovat myös veronalaista tuloa eli niistä pitää maksaa veroa. Luontoisetuja verotetaan periaatteessa samalla tavalla kuin normaalia palkkaa. Verohallinto määrittää joka vuosi kunkin luontoisedun verotusarvon. Se on luontoisedun rahallinen arvo euroissa, ja se vaikuttaa veroprosenttiin. Tietoa luontoisetujen verotuksesta ja kunkin luontoisedun verotusarvot löytyvät verohallinnon sivulta www.vero.fi.

Pimeä työ

Pimeä työ on työtä, jota tehdään ilman verokorttia ja josta ei makseta veroja. Yhteiskunnan tarjoamat palvelut toimivat verorahoilla. Jos veroja ei makseta, yhteiskunnan hyvinvointi ja vakaus vaarantuvat. Pimeästä työstä ei myöskään kerry eläkettä eikä työntekijällä yleensä ole tapaturmavakuutusta. Jos joku haluaa maksaa palkan suoraan käteen tilin sijasta, kyseessä on luultavasti pimeä työ. Pimeä työ on Suomessa rikos. Sekä pimeän työn tekijä että työnantaja voivat saada siitä tuntuvan rangaistuksen.

Pimeän työn tekijä on todella huonossa asemassa verrattuna laillisessa työsuhteessa oleviin työntekijöihin. Jos työnantajan kanssa tulee kiistaa esimerkiksi palkanmaksusta, kukaan ei voi auttaa, tai jos työpaikalla sattuu tapaturma, työntekijä ei saa vakuutuksesta korvauksia.

Pimeän työn tekijälle ei myöskään makseta ansiosidonnaisia etuuksia, kuten työttömyyspäivärahaa, äitiys- tai isyysrahaa tai vanhempainrahaa. Myöskään eläkettä ei kerry vanhuuden tai työkyvyttömyyden varalle. Pimeän työn tekeminen ei koskaan kannata.

Työttömyyden kohdatessa

Kuka tahansa voi jossain vaiheessa työuraansa jäädä työttömäksi. Silloin voi saada tukea eri viranomaisilta ja ammattiliitoilta. Jos jää työttömäksi, pitää ensimmäiseksi ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi Työ- ja elinkeinotoimistoon eli TE-toimistoon. Ilmoituksen voi tehdä jo ennen ensimmäistä työttömyyspäivää internetissä tai käymällä henkilökohtaisesti TE-toimistossa.

TE-toimisto päättää hakijan ilmoituksen perusteella, onko tämä oikeutettu työttömyysetuuteen. Toimisto lähettää lausunnon Kelaan tai vaihtoehtoisesti työttömyyskassaan, jos hakija on ammattiliiton jäsen. Tarvittaessa se pyytää lisäselvitystä, jos ilmoituksessa on jotain epäselvää. TE-toimistolle pitää aina ilmoittaa hakijan tilanteesta tapahtuneista muutoksista, kuten työ- tai opiskelupaikan saamisesta tai osoitteen tai puhelinnumeron muutoksesta.

TE-toimisto arvioi työttömyysilmoituksen perusteella, millaista tukea henkilö tarvitsee. Tarvittaessa työnhakija kutsutaan henkilökohtaiseen haastatteluun. Haastattelussa keskustellaan erilaisista toimenpiteistä, joilla työllistymistä voitaisiin helpottaa, sekä siitä, miten toimiston kanssa jatkossa asioidaan.

Työttömyysetuus

Työtön työnhakija on tavallisesti oikeutettu työttömyysetuuteen. Se tarkoittaa työttömyyspäivärahaa. Työttömyysetuutta voidaan maksaa vain siltä ajalta, kun henkilön työnhaku on voimassa. Henkilön pitää siis olla työmarkkinoiden käytettävissä ja etsiä työtä. Etuutta ei makseta ensimmäiseltä 7 työttömyyspäivältä. Myös työttömyysetuudesta pitää maksaa veroa. Työttömyysetuutta pitää hakea työttömyyskassasta tai Kelasta erillisellä hakemuksella. Lisätietoa työttömyyspäivärahan hakemisesta saa ammattiliiton työttömyyskassasta ja Kelasta.

Ansiosidonnainen päiväraha maksetaan työttömyyskassasta

Työttömyyskassa maksaa työttömyysetuutena ansiosidonnaista päivärahaa henkilölle, joka on kassan jäsen ja on jäsenyyden aikana ollut riittävän kauan työssä. Työttömyyskassa on yhteisö, jonka tarkoituksena on maksaa jäsenilleen lain mukaista ansiosidonnaista päivärahaa. Kun liittyy työttömyyskassaan, ottaa itselleen tavallaan vakuutuksen työttömyyden varalta. Kassaan maksetaan jäsenmaksua kuukausittain, ja jos jää työttömäksi, kassasta saa toimeentulon työttömyyden ajalta. Ansiosidonnainen päiväraha rahoitetaan sekä verorahoilla että työnantajilta ja työntekijöiltä kerättävillä pakollisilla työttömyysturvamaksuilla. Sen taso on Kelan peruspäivärahaa ja työmarkkinatukea korkeampi.

Peruspäivärahan ja työmarkkinatuen myöntää Kela

Niille, jotka eivät ole työttömyyskassan jäseniä, työttömyysetuuden myöntää ja maksaa Kela. Peruspäivärahaan ovat oikeutettuja ne työttömät, jotka ovat olleet palkkatyössä vähintään noin 6 kuukautta työttömyyttä edeltäneiden 28 kuukauden aikana. Työtä on pitänyt olla vähintään 18 tuntia viikossa. Jos hakija ei täytä työssäolohtoa eli hän ei ole vielä ollut töissä riittävän pitkään tai jos hän on jo saanut maksimians peruspäivärahaa, hänelle voidaan myöntää työmarkkinatukea.

Työttömyysturvan tavoitteena on kohtuullisen taloudellisen toimeentulon takaaminen kaikille työttömille. Käytännössä tukien taso on melko alhainen ja pelkästään niiden varassa eläminen on vaikeaa. Työttömyysturvan lisäksi työtön saa usein asumistukea tai toimeentulotukea.

Toimeentulotukea Kelalta tai sosiaalitoimistosta

Toimeentulotuki on yhteiskunnan viimesijainen rahallinen tuki toimeentulon turvaamiseksi. Sitä myönnetään vain, jos omat tulot tai saadut muut etuudet, kuten työttömän peruspäiväraha, eläke tai asumistuki, eivät riitä välttämättömien menojen kattamiseen. Välttämättömiä menoja ovat esimerkiksi ruokaan, vaatteisiin, terveydenhoitoon ja asumiseen liittyvät menot.

Toimeentulotuki koostuu perustoimeentulotuesta sekä täydentävästä ja ehkäisevästä tuesta. Kun toimeentulotuen määrää lasketaan, otetaan huomioon kaikki asiakkaan välttämättömät menot ja kaikki tulot. Muut tuet, esimerkiksi asumistuki, pienentävät toimeentulotuen määrää.

Perustoimeentulotukea myöntää Kela, ja sitä myönnetään yleensä kuukaudeksi kerrallaan. Toimeentulotukea pitää siis hakea joka kuukausi uudelleen. Tämä johtuu siitä, että tuki on tarkoitettu tilapäiseksi avuksi vaikeaan taloudelliseen tilanteeseen.

Täydentävää tai ehkäisevää toimeentulotukea haetaan kunnan sosiaalitoimistosta. Täydentävää tukea voi saada ylimääräisiin erityismenoihin, kuten pitkäaikaisiin sairauksiin liittyviin menoihin tai lasten harrastusmenoihin.

Ehkäisevän tuen tarkoituksena taas on ehkäistä syrjäytymistä ja edesauttaa henkilön omatoimista suoriutumista yhteiskunnassa.

Sitä voidaan myöntää, jos henkilön taloudellinen tilanne heikkenee äkillisesti esimerkiksi ylivelkaantumisesta johtuen. Toimeentulotuki rahoitetaan verovaroista.

TE-palvelut työnhakijoille

TE-toimistot pyrkivät tiedottamaan työnhakijoita vapaista työpaikoista ja välittävät henkilölle sopivia työtarjouksia. TE-toimistot eivät kuitenkaan pysty suoraan tarjoamaan töitä vaan ne tarjoavat erilaisia palveluja, jotka pyrkivät edistämään työllistymistä. Vaikka työnhakijan oma aktiivisuus on tärkeintä työnhaussa, kannattaa olla yhteydessä TE-toimistoon, jos kokee tarvitsevansa ohjausta tai neuvontaa työllistymiseen liittyvissä asioissa.

TE-toimiston työttömille suunnattuihin palveluihin kuuluu esimerkiksi työhönvalmentajan antama ohjaus. Valmentaja auttaa tuomaan paremmin esille työnhakijan osaamisen ja vahvuudet työmarkkinoilla.

Toinen TE-toimiston tarjoama palvelu työllistymisen edistämiseksi on työkokeilu. Työkokeilu muistuttaa työharjoittelua ja sen tavoitteena on kartoittaa henkilön osaamista. Työnhakija voi työkokeilussa näyttää työnantajalle osaamisensa ja motivaationsa. Työkokeilun aikana työkokeilijalle maksetaan normaalia työttömyysetuutta. Joskus työkokeilu voi johtaa oikeaan työpaikkaan tai palkkatukityöhön.

Palkkatuki on valtion maksama rahallinen tuki, jolla pyritään edistämään työttömien työnhakijoiden työllistymistä. Työntekijä on normaalissa työsuhteessa työnantajaan, ja palkkatuki maksetaan työnantajalle työntekijän palkkakustannuksia varten. Mahdollisuutta palkkatukeen voi tiedustella TE-toimistosta. Palkkatuen suuruus ja kesto riippuvat tapauksesta. Palkkatukea voi hakea myös oppisopimuskoulutukseen, jos koulutettava on työtön.

Pitkään työttöminä olleille TE-toimistot ja kunnat tarjoavat yhteistyössä erilaisia palveluja, kuten kuntouttavaa työtoimintaa. TE-toimistojen palveluista löytyy tietoa eri kielillä esimerkiksi sivulta <http://www.infopankki.fi/fi/elama-suomessa/tyo-ja-yrittajyys/mista-tyota/tyo-ja-elinkeinopalvelut>.

Työvoimakoulutus

TE-toimistosta voi pyytää tukea myös, kun miettii kouluttautumista tai ammatinvaihtoa. Yksi tärkeimmistä TE-toimiston tarjoamista palveluista on ammatillinen työvoimakoulutus. Työvoimakoulutuksessa voi parantaa osaamista ja työllistymisen mahdollisuuksia. Koulutusta on tarjolla monilla eri aloilla. Työvoimakoulutuksiin haetaan TE-toimiston kautta.

Työvoimakoulutuksen lisäksi TE-toimisto voi myöntää tukea myös työnhakijan itsensä löytämään omaehtoiseen koulutukseen, mikäli se parantaa henkilön työllistymismahdollisuuksia eikä työvoimakoulutuksista löydy mitään sopivaa koulutusta. Muusta kuin TE-toimiston tarjoamasta työvoimakoulutuksesta on aina sovittava erikseen TE-toimiston kanssa.

Yrittäjyys ja ammatinharjoittaminen

Yksi vaihtoehto työllistyä on perustaa oma yritys tai harjoittaa omaa ammattia itsenäisesti yrittäjänä ilman kiinteää toimipaikkaa. Itsenäisiä ammatinharjoittajia voivat olla esimerkiksi tulkki, toimittaja, muusikko, kirjanpitäjä tai graafinen suunnittelija. Kaiken yrittämisen lähtökohtana on hyvä liikeidea, ja yleensä tarvitaan myös riittävästi rahaa. Yrittämiseen liittyy aina taloudellinen riski. Jos yrityksellä ei ole asiakkaita, se ei saa tuloja. Päätoimisesti yrittäjänä toimivat ja omalla työllään itsensä työllistävät eivät ole oikeutettuja työttömyysetuuteen.

Yrityksen perustaminen

Yrityksen perustaminen vaatii ammattitaitoa sekä tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta, esimerkiksi verotuksesta ja kirjanpidosta. Jos miettii yrityksen perustamista, pitää ensin laatia alustava liiketoimintasuunnitelma eli laskelma siitä, voiko yritys olla kannattava. Liiketoimintasuunnitelma perustuu hyvälle liikeidealle.

Apua liiketoimintasuunnitelman laadintaan ja kaikkiin yrityksen perustamiseen liittyviin asioihin voi saada eri kaupunkien uusyrityskeskuksista. Ne tarjoavat myös koulutusta yrittäjiksi aikoville. Myös TE-toimistot tarjoavat palveluja yrittäjille.

Kun aloittaa yritystoiminnan, toiminasta on aina tehtävä ilmoitus kaupparekisteriin ja verohallinnolle. Silloin yritys saa yritys- ja yhteisötunnuksen eli Y-tunnuksen. Se on tunnusnumero, jolla yritys löytyy eri rekistereistä.

Rahoitus ja kirjanpito

Yrityksen perustamiseen tarvitaan usein myös rahaa, varsinkin jos yritystoimintaa varten pitää vuokrata liikepaikka ja hankkia erilaisia tarvikkeita. Pankit voivat myöntää lainaa yritystoimintaa varten. Myös valtion omistama erityisrahoituslaitos Finnvera saattaa auttaa yrityksen rahoituksessa myöntämällä lainaa tai takaamalla pankin myöntämän lainan.

TE-toimistosta voi hakea starttirahaa yrityksen perustamisen alkuvaihetta varten. Starttiraha on tarkoitettu yrittäjän henkilökohtaisiin elinkustannuksiin, ei yrityksen toimintaa varten. Starttiraha voidaan myöntää enintään 12 kuukaudeksi.

Yrittäjän velvollisuuksiin kuuluu myös kirjanpidon järjestäminen. Kirjanpidossa listataan yrityksen tulot ja menot. Yrittäjä voi tehdä kirjanpidon itse tai palkata ulkopuolisen tilitoimiston tekemään sen. Kirjanpito pitää tehdä oikein ja lain vaatimalla tavalla eikä siinä saa olla virheitä.

Lupa-asiat ja vakuutukset

Tiettyjen alojen yritystoimintaan vaaditaan viranomaisen lupa. Lupavaatimus koskee mm. ravintoloita, kioskeja, matkatoimistoja, sosiaali- ja terveystalouksia, henkilö- ja tavarakuuljetuksia sekä asunnonvälitystä. Lain mukaan yrittäjän pitää ottaa itselleen yrittäjän eläkevakuutus eli YEL tai MYEL. Jos yritys palkkaa työntekijöitä, sillä pitää olla myös työntekijöille eläkevakuutus TyEL sekä tapaturmavakuutus. Lisätietoa yrityksen luvista, vakuutuksista ja muista yrityksen perustamiseen liittyvistä asioista löytyy sivulta yrityssuomi.fi.

Yritysmuodot

Suomessa on useita erilaisia yritysmuotoja, joista yrittäjäksi aikovan pitää valita itselleen ja toiminnalleen sopivin muoto. Yrityksen perustajien lukumäärä on hyvin olennainen asia yritysmuodon valinnassa.

Erilaisia yritysmuotoja ovat

- yksityinen elinkeinonharjoittaja (toiminimi)
- henkilöyhtiö (avoin yhtiö tai kommandiittiyhtiö)
- osakeyhtiö
- osuuskunta.

Toiminimi

Yksityinen elinkeinonharjoittaja eli toiminimi on yksinkertaisin yritysmuoto. Toiminimet ovat yleensä pieniä yhden henkilön yrityksiä, esimerkiksi kääntäjiä tai kampaajia. Yrittäjä vastaa henkilökohtaisesti yrityksen toiminnasta, myös veloista. Toiminimen perustaminen on helppoa ja nopeaa.

Henkilöyhtiö

Toinen yritysmuoto on henkilöyhtiö ja niitä on kahdenlaisia: avoin yhtiö ja kommandiittiyhtiö. Avoimen yhtiön perustamiseen vaaditaan vähintään kaksi henkilöä. Kommandiittiyhtiössä puolestaan pitää olla vähintään yksi vastuullinen ja yksi äänetön yhtiömies, yleensä sijoittaja. Yhtiömiehet vastaavat yleensä henkilökohtaisesti kaikesta yrityksen toiminnasta ja veloista, mutta kommandiittiyhtiössä äänetön yhtiömies on vastuussa vain sijoittamallaan omaisuudella. Yhtiön tulos jaetaan yhtiömiesten kesken sovitussa suhteessa.

Osakeyhtiö

Hyvin yleinen yhtiömuoto on osakeyhtiö eli Oy. Sen voi perustaa yksi tai useampi henkilö tai yhteisö. Osakkeenomistajat omistavat yhtiön. Osakeyhtiön perustamiseksi tarvitaan vähintään 2500 euroa

osakepääomaa, joka jaetaan osakkeisiin. Yhtiön päätösvalta, vastuut ja voitot jakaantuvat sen mukaan, miten paljon osakkeita kukin osakas omistaa. Eli kunkin osakkaan henkilökohtainen riski riippuu siitä, miten paljon hän on yhtiöön sijoittanut. Osakeyhtiöllä on yhtiökokous ja hallitus, mikä tekee sen hallinnosta melko raskaan. Isot yritykset ovat lähes aina osakeyhtiöitä, mutta myös pieni yritys voi olla osakeyhtiö.

Osuuskunta

Osuuskunnan voi perustaa yksi tai useampi henkilö. Jäsenet omistavat osuuskunnan ja päätöksenteko on demokraattista. Kullakin osuuskunnan jäsenellä on yksi ääni osuuskunnan kokouksessa. Jäsenet vastaavat osuuskunnan veloista vain sijoittamallaan summalla. Yleensä osuuskunnan ei ole tarkoitus tuottaa mahdollisimman paljon voittoa vaan tarjota palveluita jäsenilleen. Jos voittoa syntyy, se voidaan jakaa sen mukaan, miten jäsenet ovat käyttäneet osuuskunnan palveluita, tai sen mukaan, kuinka paljon he ovat sijoittaneet osuuskuntaan. Jakoperusteista voidaan sopia osuuskunnan säännöissä.

Keskustelukysymyksiä

1. Mitä ajattelet suomalaisista työmarkkinoista? Mitä eroja ja yhtäläisyyksiä löydät Suomen ja kotimaasi välillä?
2. Mitkä ovat tärkeitä arvoja suomalaisessa työelämässä?
3. Mitä ajattelet ammattiliittoon kuulumisesta?
4. Mitkä ovat parhaita tapoja etsiä työtä Suomessa?
5. Mitä sellaista osaamista sinulla on, josta voi olla hyötyä suomalaisessa työelämässä?
6. Mitä ajattelet verojen maksamisesta? Mitä tapahtuu, jos veroja ei makseta?
7. Mitä voit tehdä, jos työnantaja ei maksa palkkaasi ajallaan tai kohtelee sinua epäasiallisesti?
8. Minkälaisia seurauksia pimeän työn tekemisellä on?
9. Miten työttömyysaikana voi olla aktiivinen, jotta työllistyminen helpottuisi?
10. Mitä asioita pitää tietää ja ottaa huomioon, jos haluaa perustaa yrityksen Suomessa?

7. TERVEYS JA IKÄÄNTYMINEN SUOMESSA

Terveys ja sairaus

Terveyspalvelut Suomessa

Ikäihmisen terveys ja hyvinvointi

Eläkkeet

Ikäihmisten hoitopalvelut

Kuolema ja hautaaminen

Perintö

Terveys on sairauden vastakohta eli terve ihminen on sellainen, jolla ei ole mitään sairauksia. Terveys tarkoittaa kuitenkin myös sitä, että ihminen voi hyvin. Hän kykenee selviytymään ja suoriutumaan elämän eri vaiheista ja kokee elämänlaatunsa hyväksi. Terve ihminen pystyy tekemään elämässään haluamiaan asioita, esimerkiksi opiskelemaan, harrastamaan, työskentelemään tai osallistumaan sosiaaliseen elämään.

Jos ihminen sairastuu tai vammautuu vakavasti, hän joutuu usein luopumaan joistakin hänelle tärkeistä asioista. Ihminen voi kuitenkin kokea olevansa terve ja hyvinvoiva myös silloin, kun hänellä on esimerkiksi jokin pitkäaikainen sairaus, jota hoidetaan ja josta huolimatta hän pystyy elämään hyvää elämää.

Terveys ja sairaus

Yksilön terveyteen vaikuttavat perimä ja elintavat. Terveenä pysyminen ei ole pelkästään sairaudelta välttymistä vaan myös terveiden elämäntapojen omaksumista ja omasta itsestä huolehtimista erilaisin keinoin. Suomessa ajatellaan, että jokaisella ihmisellä on vastuu omasta terveydestään ja sen ylläpitämisestä.

Vinkkejä hyvän terveyden ylläpitoon:

- Älä tee liikaa töitä. Normaalin työpäivän pituus on yleensä 8 tuntia. Jos teet ylitöitä, huolehdi siitä, että ehdit myös levätä työpäivien välissä.
- Lepää ja nuku riittävästi työn tai muun rasituksen jälkeen. Hyvä uni antaa voimia seuraavaan työpäivään. Aikuinen tarvitsee 6–10 tuntia unta yössä. Jos on koko ajan väsynyt, on vaikea keskittyä asioiden hoitoon tai työhön ja mieliala voi olla matala.
- Syö terveellisesti. Syö paljon vihanneksia, hedelmiä ja kokojyväviljaa. Maitotuotteita ja lihaa voi syödä kohtuullisesti. Syö kalaa pari kertaa viikossa. Vältä liiallista suolan, sokerin ja rasvan käyttöä. Juo riittävästi vettä.
- Harrasta monipuolista liikuntaa säännöllisesti. Liikunta auttaa rentoutumaan ja se parantaa unen laatua ja stressin hallintaa. Siitä saa myös lisää energiaa arkeen.
- Pukeudu sään mukaisesti. Pukeudu talvella riittävän lämpimästi, niin pysyt terveempänä. Jos vaatetta on liian vähän, voit sairastua.
- Lopeta tupakointi. Tupakointi aiheuttaa syöpää ja erilaisia keuhko- ja hengitystiesairauksia. Tupakka heikentää fyysistä suorituskykyä ja hidastaa mm. haavojen paranemista. Tupakoitsijan fyysinen suorituskyky laskee ja rasituksesta palautuminen hidastuu.

Suomessa on helppo löytää lisää tietoa oman terveyden edistämisestä esimerkiksi internetistä, kirjastoista, lääkäriltä tai erilaisilta terveysjärjestöiltä. Sekä kunta ja järjestöt että yksityiset yritykset

tarjoavat runsaasti terveyteen liittyviä hoitopalveluja, liikuntaharrastuksia, hyvinvointi- ja ravitsemusneuvontaa sekä erilaisia kulttuuripalveluita.

Erilaiseen toimintaan osallistuminen edistää hyvinvointia ja terveyttä. Kunnat ylläpitävät erilaisia liikuntapaikkoja, kuten uimahalleja, kuntosaleja, uimarantoja, urheilukenttiä ja hiihtolatuja. Lisäksi kunnalliset ja yksityiset kansalaisopistot tarjoavat erilaisia liikuntaan ja kulttuuriin liittyviä kursseja ja monenlaista opetusta. Kunnat järjestävät myös erilaisia kulttuuritapahtumia, esityksiä, kursseja, konsertteja ja näyttelyitä sekä itse että yhteistyössä erilaisten kulttuuritoimijoiden ja taidekentän kanssa ja ylläpitävät kirjastoja, museoita ja taidekokoelmia.

Miksi ihminen sairastuu?

Sairaus on häiriö ihmisen elimistön toiminnassa. Elimistö ei toimi normaalisti ja sairaus haittaa ihmisen työnteoa tai muuta elämää. Monien sairauksien syntyyn vaikuttavat useat eri tekijät. Sairauden oireet ovat yksilöillä erilaiset, eikä sairauden laatua tai syytä ole aina yksinkertaista selvittää.

Suomessa vallitsevat käsitykset siitä, miksi ihminen sairastuu, ovat muuttuneet voimakkaasti ajan myötä. Ennen ihmiset uskoivat, että joku on voinut kirotta toisen ihmisen eli hän on pyytänyt pahoja henkiä tai jumalia vahingoittamaan toista henkilöä tai tekemään hänet sairaaksi. Sairaus pyrittiin parantamaan poistamalla kirous. Poistaminen tapahtui esimerkiksi jonkin rituaalin avulla.

Raamatun Vanhassa testamentissa esitetään ajatus siitä, että ihminen sairastuu, koska Jumala rankaisee häntä hänen pahoista teoistaan. Parantuminen on mahdollista katumuksen ja rukouksen avulla. Rukouksessa pyydetään Jumalalta ihmettä, joka poistaa sairauden ihmisestä.

Nykypäivän Suomessa sairauksia tutkitaan ja hoidetaan tieteellisen maailmankuvan mukaisesti. Sen mukaan elämää kontrolloivat fysiologiset ja biokemialliset prosessit. Ihminen on elävä organismi, joka koostuu elimistä, soluista ja molekyyleistä.

Elimistön ulkoiset tai sisäiset vauriot aiheuttavat sairauksia. Näitä vaurioita puolestaan aiheuttavat esimerkiksi perimä, elintavat, ympäristö ja tapaturmat tai onnettomuudet. Lääkärit korjaavat vaurioita erilaisilla hoitotoimenpiteillä, kuten leikkauksilla tai lääkkeillä.

Terveys hyvinvointiyhteiskunnassa

Terveys liittyy moneen elämän osa-alueeseen ja siihen vaikuttavat useat tekijät. On helpompaa pysyä terveenä, jos on saatavilla hyvät terveyspalvelut. Palvelut auttavat ihmisiä noudattamaan terveitä elämäntapoja ja mahdollistavat sairauksien toteamisen jo aikaisessa vaiheessa.

Myös riittävä ravitsemus ja toimeentulo sekä kohtuulliset asumisolot ja hyvät sosiaaliset suhteet edistävät terveyttä. Yhteiskunnassa vallitseva rauha, sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja demokratia auttavat pysymään terveenä. Myös koulutus ja mahdollisuus työnteokseen tai muuhun hyödylliseen toimintaan yhteiskunnassa lisäävät ihmisen hyvinvointia ja terveyttä.

Suomalaisten terveyden edistäminen

Suomalaisella hyvinvointiyhteiskunnalla on merkittävä rooli suomalaisten terveyden edistämisessä ja suojelemisessa. Suomen terveyspolitiikan päätavoitteena on edistää ihmisten terveyttä kaikkialla Suomessa. Joka puolella Suomea tulisi asua mahdollisimman terveitä ihmisiä. Terveyspolitiikkaa toteutetaan mm. säättämällä terveyden edistämiseen liittyviä lakeja, esimerkiksi tupakkalaki. Laki rajoittaa tupakointia julkisissa tiloissa.

Suomalaisten terveydestä ja sairauksista kerätään kaiken aikaa myös tutkimus- ja tilastotietoa. Tiedon avulla voidaan suunnitella ja toteuttaa erilaisia terveystieteellisiä ohjelmia, esimerkiksi sydän- ja

verisuonitauteihin tai syöpiin liittyviä. Suomessa asuvien terveydentilaa tarkkaillaan myös seulonnoilla. Seulonta on tietyille väestöryhmälle suunnattu tutkimus, jonka avulla pyritään löytämään jokin sairaus mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.

Myös monet järjestöt osallistuvat kansanterveystyöhön ja terveystieteiden päätösten toteuttamiseen Suomessa. Näillä järjestöillä on merkittävä rooli terveyttä tukevien ja edistävien palveluiden tuottamisessa. Lisäksi ne mm. järjestävät säännöllisesti mittavia kampanjoita ja tapahtumia, joilla tuetaan terveitä elintapoja.

Terveyspalvelut Suomessa

Julkisia terveyspalveluja tarjotaan kunnan terveysasemilla sekä kouluissa. Niihin kuuluvat mm. lääkärin tai sairaanhoitajan vastaanotto, hammashoito, neuvola sekä kouluterveydenhuolto. Kouluterveydenhuoltoon kuuluu hammashoito, oppilaiden säännölliset terveystarkastukset ja lääkärintarkastukset sekä yksilöllinen terveystarkastus. Osa näistä palveluista on ilmaisia ja osassa on asiakasmaksu. Palvelut ovat kuitenkin yleensä edullisia, koska niitä rahoitetaan verovaroin.

Oikeus terveyspalveluihin

Suomessa saa käyttää julkisia sosiaali- ja terveyspalveluita, jos asuu maassa vakituisesti. Vakituisesti Suomessa asuvalla on kotikunta Suomessa. Kotikunta on se paikkakunta tai kaupunki, jossa ihminen asuu ja jossa hän on kirjoilla.

Lain mukaan kotikunnan tehtävänä on tarjota asukkailleen julkisia terveyspalveluja. Kunnan tulee myös seurata asukkaidensa terveydentilan ja siihen vaikuttavien tekijöiden kehitystä ja huolehtia siitä, että terveysnäkökohdat otetaan huomioon kunnan kaikissa toiminnoissa.

Kun Suomeen muuttanut henkilö pääsee suomalaisen sosiaaliturvan piiriin, hän saa postissa suomalaisen sairausvakuutuskortin eli Kela-kortin. Kela-kortti pitää näyttää aina, kun asioi julkisissa tai yksityisissä terveyspalveluissa tai apteekeissa. Sillä voi saada korvauksia monista terveyspalveluista ja lääkkeistä. Tämä tarkoittaa, että Kela maksaa tietyn osan kustannuksista asiakkaan puolesta.

Opiskelijan terveydenhuolto

Suomeen opiskelemaan tulleen henkilön katsotaan yleensä olevan maassa vain tilapäisesti. Siksi hän ei kuulu Suomen sosiaaliturvan tai julkisten terveyspalveluiden piiriin. Sairaustapauksissa hän voi käydä yksityisellä lääkärillä, ja hänellä on oltava yksityinen sairausvakuutus oleskeluluvan saadakseen. Jos opiskelu kestää yli kaksi vuotta, Suomessa oleskelu voidaan katsoa vakituiseksi. Silloin henkilö saa oikeuden myös julkisiin terveyspalveluihin. Yliopisto- ja korkeakouluopiskelijoiden terveydestä vastaa Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö YTHS, jolla on omat toimipisteensä eri kaupungeissa.

Käynti terveyskeskuslääkärillä tai terveydenhoitajalla

Kun sairastuu, pitää ottaa yhteys lähimpään terveysasemaan. Sieltä voi varata ajan yleislääkärille tai terveydenhoitajalle. Terveysasemat ovat yleensä auki maanantaista perjantaihin klo 8–16. Ajanvaraukseen kannattaa soittaa heti aamulla, kun terveysasema aukeaa. Jos sairaus vaatii kiireellistä hoitoa, ajan voi saada nopeasti. Jos tapaus ei ole kiireellinen, lääkärinaikaa voi joutua odottamaan kauemmin.

Ajanvarauksesta kerrotaan, milloin hoitoon pääsee. Kun soittaa varatakseen aikaa, pitää kertoa, miksi haluaa hoitoon. Ajanvaraaja arvioi puhelimitse, tarvitaanko lääkärin vai terveydenhoitajan tapaaminen. Suomessa terveydenhoitajat hoitavat monia sairauksia, eikä lääkärinaikaa välttämättä

tarvita lainkaan. Terveystenhoitajalle pääsee usein nopeammin kuin lääkäri. Terveystenhoitaja lähettää potilaan lääkärin vastaanotolle, jos lääkäriä kuitenkin tarvitaan.

Jos sairauden hoitoon tarvitaan erikoislääkärä, varataan ensin aika yleislääkärin vastaanotolle. Yleislääkäri arvioi potilaan tilanteen ja kirjoittaa tarvittaessa lähetteen erikoislääkäri. Erikoislääkäri ottaa vastaan yleensä sairaaloissa tai poliklinikoilla.

Päivystys auttaa kiireellisissä sairaustapauksissa

Jos sairastuu illalla tai viikonloppuna, kun terveysasemat ovat jo kiinni, pitää mennä päivystykseen. Päivystykseen mennään silloin, kun sairaus vaatii välitöntä hoitoa eikä sen hoitamisessa voida odottaa seuraavaan arkipäivään. Varsinkin isoilla paikkakunnilla päivystyksessä voi joutua odottamaan pitkään eikä potilaita hoideta tulo- vaan kiireellisyysjärjestyksessä. Niinpä se, jolla on kiireellisintä hoitoa vaativa vaiva tai vamma, pääsee ensin lääkärin tutkittavaksi. Lääkäri päättää järjestyksestä.

Päivystys on usein jonkin sairaalan yhteydessä, ja pienillä paikkakunnilla se voi olla jopa naapurikaupungissa. Lasten ja nuorten päivystys saattaa olla eri paikassa kuin aikuisten päivystys. Omalta terveysasemalta tai kotikunnan verkkosivuilta löytyy tietoa siitä, miten päivystys on kunnassa järjestetty.

Yksityiset terveyspalvelut

Suomessa voi mennä myös yksityiselle lääkäriasemalle minkä tahansa sairauden hoitoa varten. Eri paikkakuntien yksityisillä lääkäriasemilla on sekä yleis- että erikoislääkäreitä, ja näiden asemien yhteystiedot löytyvät internetistä. Yksityislääkäri voi saada ajan nopeammin kuin julkisiin terveyspalveluihin. Yksityiset terveyspalvelut ovat kuitenkin huomattavasti kalliimpia. Jotkut yksityiset lääkärit tekevät myös kotikäyntejä, mutta hinta voi olla korkea. Jos kuuluu suomalaisen sosiaaliturvan piiriin, Kela-kortilla saa pienen osan yksityislääkärin kuluista takaisin.

Hammashoito

Suun terveys on tärkeä osa ihmisen terveyttä. Suun tulehduksiin liittyvät bakteerit voivat levitä koko kehoon ja aiheuttaa erilaisia sairauksia. Myös purentaan liittyvät vaivat voivat vaikuttaa terveyteen monella tavalla. Suomalaiseen julkiseen hammashuoltoon kuuluu sekä ennaltaehkäisevää eli terveyttä ylläpitävää hoitoa että korjaavaa eli jo olemassa olevien vaivojen hoitoa.

Julkinen hammashoito

Julkisella terveysasemalla pääsee myös hammaslääkärin ja suuhygienistin vastaanotolle. Joissain kunnissa saattaa olla erillinen hammashoitola. Kunnan hammashoitoon on usein pitkä jono. Jos asia ei ole kiireellinen, hammaslääkäri saa ajan kuuden kuukauden sisällä. Suuhygienisti tekee ennaltaehkäisevää suun ja hampaiden hoitoa ja hammastarkastuksia, kun taas hammaslääkäri paikkaa hampaita ja korjaa purentaa sekä muita hampaisiin liittyviä vaurioita ja vaivoja.

Kunnan päivystysajanvaraus palvelee kiireellistä hammashoitoa tarvitsevia. Sieltä saa ajan nopeasti. Ajanvaraaja arvioi puhelimesta, kuinka kiireellinen hammashoidon tarve on. Jos hampaiden hoitoon tarvitaan hammaskirurgia, varataan ensin aika tavalliselle hammaslääkäri, joka kirjoittaa lähetteen erikoishammashoitoon tarpeen mukaan.

Yksityinen hammashoito

Hammashoitoon voi hakeutua myös yksityiselle hammaslääkäri. Yksityinen hammashoito on kalliimpaa kuin julkinen. Kela korvaa osan yksityisen hammaslääkärin maksusta, jos asiakas kuuluu Suomen sosiaaliturvan piiriin eli jos hänellä on Kela-kortti.

Lasten hammashoito

Alle 18-vuotiaan lapsen hammashoito on ilmaista julkisella terveysasemalla. Lapsille järjestetään säännöllisiä hammastarkastuksia päiväkotij- ja kouluiässä. Lasten ja nuorten hammashoidon tavoitteena on varmistaa hyvä suun ja hampaiden terveys alusta lähtien.

Hoitotakuu ja potilaan oikeudet saada hyvää hoitoa kohtuullisessa ajassa

Suomen sosiaaliturvaan kuuluvalla eli Suomessa vakituisesti asuvalla henkilöllä on lakisääteinen oikeus päästä julkiseen terveydenhoitoon tietyn ajan sisällä. Tätä kutsutaan hoitotakuuksi. Sen mukaan ihmisellä on oikeus päästä kiireettömään hoitoon kohtuullisessa ajassa. Kiireellinen hoito järjestetään aina heti.

Hoitotakuun mukaan terveyskeskuksen on vastattava puhelinsoittoihin tai oltava avoinna potilaiden käyntiä varten arkisin kello 8–16. Potilaalla on oikeus saada aika terveysasemalle kolmen arkipäivän sisällä yhteydenotosta. Terveysaseman täytyy aloittaa kiireetön hoito kolmessa kuukaudessa.

Sairaalan täytyy arvioida hoidon tarve kolmen viikon sisällä siitä, kun lääkärin lähete on saapunut sairaalaan. Jos potilas tarvitsee sairaalahoitoa, hoito täytyy aloittaa viimeistään kuuden kuukauden kuluttua siitä, kun hoito on todettu välttämättömäksi.

Potilaan oikeudet

Potilaan muihin oikeuksiin kuuluu muun muassa oikeus saada hyvää hoitoa ja ihmisarvoista, hyvää kohtelua julkisissa terveyspalveluissa. Niihin kuuluu myös se, että potilaalta kysytään suostumus ennen hoidon aloittamista. Potilas voi kieltäytyä hoidosta halutessaan. Hän voi myös tarkistaa omat tietonsa potilaspapereista ja oikaista tietoja tarvittaessa. Kaikilla ihmisillä on lain mukaan oikeus saada yhdenvertaista julkista tai yksityistä terveyspalvelua Suomessa.

Potilasasiamies auttaa

Jos tulee väärin tai epäoikeudenmukaisesti kohdelluksi terveyspalveluissa, voi ottaa yhteyttä potilasasiamieheen. Potilasasiamiehen palvelut eivät maksa mitään, ja hän auttaa ja neuvoo, jos potilas haluaa tehdä huonosta tai virheellisestä hoidosta muistutuksen tai hakea korvausta potilasvahingosta.

Terveyspalveluissa voi aina käyttää apuna tulkkia, jos ei puhu suomea tai ruotsia. Joissain tapauksissa viranomaiset voivat tilata tulkin ja maksaa tulkin käytön. Tämä koskee yleensä lähinnä pakolaistaustaisten maahanmuuttajien viranomaisasiointia silloin, kun maahanmuuttaja on asunut Suomessa enintään 3–5 vuotta.

Ikäihmisen terveys ja hyvinvointi

Suomessa ihmiset elävät pitkään. Keskimääräinen elinikä Suomessa oli 1900-luvun alkupuolella noin 50 vuotta. Vuonna 2016 syntyneiden tyttöjen eliniänodote on noin 84 ja poikien 78 vuotta. Ihmiset elävät siis nyt noin 30 vuotta pidemmän elämän kuin 100 vuotta sitten. Elintason ja terveydenhuollon kehitys ovat vaikuttaneet siihen, että ihmiset elävät vanhemmiksi ja pysyvät terveempinä.

Ikäihmisenä Suomessa

Aikaisemmin vanhuksat asuivat Suomessakin kotona perheensä kanssa ja samassa taloudessa saattoi asua useampi sukupolvi. Lapset, vanhemmat ja isovanhemmat asuivat yhdessä, ja perheen ja suvun jäsenet pitivät huolta toisistaan. Jos jollakulla vanhuksella ei ollut perhettä, joka olisi pitänyt hänestä huolta, hän joutui asumaan vanhainkodissa eli vanhuksille tarkoitettussa laitoksessa, jossa olot olivat vaatimattomat.

Kun naiset aloittivat työssäkäynnin kodin ulkopuolella ja perheiden koko pieni, vanhusten hoitaminen kotona vaikeutui. Samaan aikaan elintason nousu mahdollisti itsenäisen elämän myös vanhemmille ihmisille.

Nykyään ikääntyneet eli vanhat ihmiset elävät Suomessa usein yksin tai puolisonsa kanssa. Vuonna 1957 voimaan tulleen kansaneläkelain ansiosta heillä on mahdollisuus siihen. Kansaneläkelaki takasi jokaiselle ikääntyneelle eläkkeen, vaikka tämä ei olisi käynyt töissä. Eläke on rahallinen etuus, joka varmistaa, että jokaisen vanhuksen perustarpeet täyttyvät myös työelämän jälkeisenä aikana.

Eliniän pidentyminen, elintason nousu ja parantunut terveydenhuolto ovat muuttaneet väestön rakennetta Suomessa. Vanhoja ihmisiä on yhä enemmän suhteessa nuoriin ihmisiin. Työssä käyvien määrä pienenee ja eläkkeellä olevien määrä kasvaa. Tulevaisuudessa vanhuksille suunnattuja palveluita tarvitaan yhä enemmän, mutta palveluiden maksajia on vähemmän.

Ikäihmisen terveydestä huolehtiminen

Korkeassa iässä on tärkeää pitää huolta omasta terveydestään. Terveyden merkitys kasvaa ikävuosien lisääntyessä. Vanheneminen aiheuttaa muutoksia omaan kehoon. Liikkumisesta voi tulla vaikeaa ja myös erilaiset sairaudet voivat muuttaa kehoa.

Omaan terveyteen voi vaikuttaa omilla elämäntavoilla läpi elämän. Syömällä monipuolisesti, liikkumalla, välttämällä ylipainoa, tupakointia ja liiallista alkoholin käyttöä sekä osallistumalla aktiivisesti elämään ja tapaamalla ihmisiä oma toimintakyky pysyy hyvänä. Kun toimintakyky on hyvä, ikäihminen selviää arkipäivän asioista ja pystyy pitämään huolta itsestään ja kodistaan.

Liikunnan harrastamisella on monia hyviä vaikutuksia. Liikunta vahvistaa luustoa ja pitää lihasten kunnon hyvänä. Liikunta myös ylläpitää tasapainoa, pitää nivelet kunnossa ja liikkumisen notkeana. Sopivalla liikunnalla voi parantaa myös sydämen ja keuhkojen toimintaa sekä unen laatua. Lisäksi liikunta tuottaa hyvää mieltä.

Ikääntyneen mielialaan vaikuttavat monet elämän kriisit, muutokset ja menetykset. Hyvä arki tukee vanhemman ihmisen mielen hyvinvointia. Ihmisen vanhetessa hänen muistinsa usein huononee ja asiat unohtuvat. On tärkeää nauttia omasta elämästä ja etsiä ilon lähteitä kaikenikäisenä.

Aktiivinen elämä ja muiden ihmisten tapaaminen tuovat iloa arkeen. Kunnat järjestävät erilaista vapaa-ajan toimintaa ikääntyneille. Myös monet yhdistykset ja järjestöt järjestävät erilaista toimintaa ja kerhoja. Suomessa monet vanhemmat ihmiset tekevät jotain vapaaehtoistyötä, se antaa tekijälleen hyvän mielen. Vapaaehtoistyö voi olla esimerkiksi lapsiperheiden tai yksinäisten ihmisten auttamista.

Eläkeläisalennukset

Suomessa yli 65-vuotiaat voivat saada 10–50 prosentin eläkeläisalennuksen matkustaessaan bussilla, junalla tai laivalla. Alennusta voi saada myös liikunta- ja kulttuuriharrastuksista, esimerkiksi uimahallin sisäänpääsystä tai teatteri- tai konserttilipuista.

Myös alle 65-vuotiaat eläkeläiset voivat saada eläkeläisalennuksia, mutta heidän pitää todistaa, että he ovat eläkkeellä, esimerkiksi näyttämällä työeläkekortti tai kansaneläkkeensaajan kortti.

Erilaiset eläkkeet

Kun ihminen ei käy enää töissä, hän jää eläkkeelle. Eläkkeellä oleville maksetaan eläkettä, joka turvaa toimeentulon palkkatulojen jälkeen. Suomessa eläkkeelle voi jäädä 63–68-vuotiaana. Eläkkeelle voi jäädä myös aikaisemmin, jos on sairas tai ei muusta syystä kykene osallistumaan työelämään.

Työeläke ja kansaneläke

Suomessa on kaksi rinnakkaista eläkejärjestelmää: ansioihin perustuva työeläkejärjestelmä ja kansaneläkejärjestelmä. Eläkkeestä maksetaan veroa niin kuin muistakin ansioista. Eläkejärjestelmää rahoitetaan verotuksesta saaduilla varoilla. Jokainen veroa maksava ihminen osallistuu eläkkeiden maksuun. Usein henkilön eläke koostuu useasta eri eläkelajista, esimerkiksi sekä työeläkkeestä että osittaisesta kansaneläkkeestä.

Suurin osa eläkkeistä on työeläkkeitä. Työeläkkeen määrä perustuu omasta palkasta maksettuihin maksuihin. Eläkkeen määrään vaikuttaa palkan suuruus ja se, kuinka kauan henkilö on ollut töissä. Työnantaja ottaa jokaiselle 17–68-vuotiaalle työntekijälle eläkevakuutuksen. Osan vakuutusmaksuista maksaa työntekijä ja osan työnantaja. Työeläkettä voi saada myös yrittäjänä. Silloin yrittäjän pitää maksaa eläkevakuutusmaksut itse.

Kansaneläke takaa perustoimeentulon sellaisille ihmisille, jotka eivät saa työeläkettä tai joiden työeläke on hyvin pieni. Työeläkettä ei saa, jos ei ole ollut ansiotyössä. Kansaneläkettä voi saada, kun on täyttänyt 65 vuotta.

Muita eläkkeitä

Jos ihminen ei enää kykene tekemään töitä sairauden tai vamman vuoksi, hän voi saada työkyvyttömyyseläkettä ennen virallista eläkeikää. Työkyvyttömyyseläke voi olla koko- tai osa-aikainen. Puolison kuoleman jälkeen leskellä ja kuolleen alle 18-vuotiailla lapsilla on mahdollisuus saada perhe-eläkettä. Perhe-eläke lasketaan perheen kuolleen huoltajan työtulojen perusteella.

Yksityiset eläkevakuutukset

Ihminen voi nostaa tulevan eläkkeensä määrää yksityisellä eläkevakuutuksella. Silloin hän tai hänen työnantajansa maksaa kuukausittain ylimääräisiä eläkemaksuja. Henkilön jäädessä eläkkeelle eläkeyhtiö palauttaa maksetut eläkemaksut mahdollisine korkoineen. Yksityinen eläkevakuutus ei vaikuta työeläkkeen määrään. Ylimääräiset eläkevakuutusmaksut voi vähentää verotuksessa. Veroista tehtävät vähennykset pienentävät maksettavan veron määrää.

Ulkomailla tehty työ

Kaikki tehty työ vaikuttaa eläkkeen määrään. Myös ulkomailla tehty työ vaikuttaa eläkkeeseen Suomessa. Ulkomailla tehdyn työn eläkettä voi hakea samalla kun hakee suomalaista eläkettä, jos ansiotuloja on ollut EU- tai ETA-alueella tai maissa, joiden kanssa Suomella on sopimus sosiaaliturvaan liittyvistä palveluista ja etuuksista. Muista maista eläkettä pitää hakea erikseen.

Eläkkeet ulkomailla

Suomalaista työeläkettä voidaan maksaa myös ulkomaille, jos eläkkeen saaja muuttaa pois Suomesta eläkkeelle jäätyään. Eläkettä voi hakea Suomesta, kun jää eläkkeelle jossain muussa maassa. Myös suomalaisia kansaneläkkeitä maksetaan joskus ulkomaille. Tavallisesti Kela maksaa eläkkeitä ulkomaille, jos asuminen on tilapäistä ja kestää alle vuoden. Ulkomaille muutosta pitää kuitenkin aina ilmoittaa Kelaan.

Joskus perhe- ja vanhuuseläkettä voidaan maksaa tiettyihin maihin, vaikka asuminen kestäisi yli vuoden. Tällaisia maita ovat EU- ja ETA-maat tai muut maat, joilla on Suomen kanssa sosiaaliturvasopimus.

Miten eläkettä saa

Eläkettä pitää aina hakea täyttämällä eläkehakemus. Eläkettä voi hakea paperilomakkeella tai sähköisesti verkossa. Hakemus lähetetään eläkeyhtiöön tai Kelaan. Jokaisella eläkelajilla on oma

hakemuslomakkeensa. Ulkomailta ansaittuja eläkkeitä voi hakea samalla hakemuslomakkeella kuin Suomen eläkkeitä.

Verotus ja eläkkeellä olevan työnteko

Eläkkeistä maksetaan veroa kuten ansiotuloistakin. Myös ulkomailta saatu eläke on ilmoitettava veroilmoituksessa, vaikka siitä ei joutuisi maksamaan Suomessa veroa. Eläkkeellä oleva voi olla myös työssä. Eläkeaikana tehty työ kasvattaa työeläkkeen määrää. Eläkkeellä ollessa työtä voi tehdä osa-aikaisesti tai kokoaikaisesti.

Joidenkin eläkeläisten työntekoa on rajoitettu. Esimerkiksi työkyvyttömyyseläkkeellä saa tehdä töitä vain rajoitetusti tiettyyn tuloajaan asti. Vanhuuseläkkeellä olevat saavat tehdä töitä niin paljon kuin haluavat, eikä se vaikuta eläkkeen suuruuteen.

Ikäihmisten hoitopalvelut

Kunnat vastaavat pääosin vanhusten hoidosta. Kunnan palveluihin kuuluvat asumispalvelut sekä sosiaali- ja terveystalot. Kunnat voivat tuottaa palvelut itse tai ne voivat järjestää palveluita yhteistyössä toisten kuntien kanssa. Joskus kunta ostaa palvelut yksityisyrityksiltä. Oman kunnan palveluista ja ikäihmisten hoidosta saa tietoa kunnan sosiaali- ja terveystalosta.

Kunnan viranomaiset tekevät tarvittaessa ikääntyneelle palvelutarpeenarvioinnin. Siinä arvioidaan, mitä palveluita iäkäs ihminen tarvitsee. Kunta myöntää palveluita jokaisen tarpeen mukaan.

Tuettu asuminen kotona

Koti on jokaiselle tärkeä paikka. Suomessa ikääntyneet ihmiset asuvat usein kotona yksin tai puolisonsa kanssa. Suuri osa ihmisistä toivoo, että voisi asua omassa kodissaan myös ikääntyneenä. Vanheneminen tuo kuitenkin usein mukanaan erilaisia muutoksia, ja esimerkiksi liikkuminen voi vaikeutua. Kuulo tai näkö saattaa heiketä ja asioiden muistaminen voi olla vaikeaa.

On tärkeää, että jokainen ihminen voi kokea olevansa turvassa kotonaan. Jos kotona asuminen ei ole enää turvallista, vanhat ihmiset voivat päästä asumaan palvelutalon asuntoihin. Ne ovat vanhuksille tarkoitettuja asuntoja, joissa saa apua päivittäisiin toimintoihin.

Oma kotikunta järjestää ikääntyneiden asumispalvelut. Asumispalveluista päätetään jokaisen henkilön kohdalla erikseen, ja jokaiselle yritetään löytää juuri hänen tarpeitaan vastaava ratkaisu.

Kunnat tukevat iäkkäiden kotona asumista. Asunnossa tai sen lähiympäristössä voidaan tarvittaessa tehdä muutoksia, jos siellä on asumista ja päivittäistä elämää vaikeuttavia esteitä. Kotona voidaan esimerkiksi leventää ovia tai poistaa kynnyksiä tai kylpyammeita. Tavoitteena on helpottaa ja tukea kotona asumista.

Kotihoito ja kotisairaanhoito

Kunta voi myös järjestää kotihoitoa tai kotisairaanhoitoa. Kotihoitopalvelut auttavat ikääntyneitä sellaisissa asioissa, joita he eivät pysty tekemään itsenäisesti, esimerkiksi syöminen, WC:ssä tai suihkussa käynti tai pukeutuminen. Kotihoidon palveluita järjestää kunnan sosiaalitoimi. Kotisairaanhoitona kotiin voidaan lähettää tarpeen mukaan myös sairaanhoitaja.

Kotisairaanhoidon palveluihin pääsee oman terveysaseman kautta. Kuntien lisäksi kotiapua ja kotisairaanhoitoa järjestävät yksityiset palveluiden tuottajat. Kunta voi antaa ikääntyneille palvelusetelitä, joilla voi ostaa yksityisiltä palveluiden tuottajilta hoitopalveluita. Palvelusetelillä ostettu palvelu on vaihtoehto kaupungin tuottamalle palvelulle.

Ateriapalvelu

Kotona asumista voidaan tukea tilaamalla kotiin ateriapalvelu. Ateriapalvelu tuo valmiita lämpimiä aterioita kotiin päivittäin tai muutamia kertoja viikossa.

Turvapalvelu

Turvapalvelu tai turvapuhelin on tarkoitettu sellaisille henkilöille, joilla on vaikeuksia selvitä jokapäiväisestä elämästään yksin tai joilla on joku sairaus. Turvapuhelin voi olla esimerkiksi turvaranneke, jossa olevaa nappia painamalla saa yhteyden hälytyskeskukseen ympäri vuorokauden.

Omaishoito

Joskus ikääntyneen ihmisen oma perhe haluaa hoitaa häntä kotona. Silloin joku perheenjäsen hoitaa ikääntynyttä ja kunta voi maksaa hoitajalle omaishoidon tukea. Omaishoidon tukea voi saada, jos apua tarvitaan jatkuvasti ja hoito on sitovaa ja vaativaa. Omaishoitajalla on oikeus saada myös vapaapäiviä.

Päiväkeskukset

Kunnat järjestävät ikääntyneille toimintaa päiväkeskuksissa. Päivätoiminnalla tuetaan kotihoitoa, iäkkäiden kotona selviytymistä ja omaishoitajien jaksamista. Päiväkeskukseen voi mennä viettämään aikaa, tapaamaan muita ja osallistumaan päiväkeskuksen liikunta-, virkistys- tai kulttuuripalveluihin, esimerkiksi teatteriesityksiin. Kunta järjestää kuljetuksen päiväkeskukseen ja tarjoaa yleensä päivän aikana aterian.

Palveluasuminen ja laitoshoido

Kun vanha ihminen ei enää pysty asumaan omassa kodissaan, kunta voi järjestää asumisen palvelutaloissa tai laitoksessa. Palveluasumista voivat järjestää myös yksityisyrietykset. Tällä vaihtoehdolla halutaan edistää ikääntyneen valinnanvapautta ja oikeutta jatkaa elämäänsä haluamallaan tavalla. Palveluasumisen tavoitteena on, että ikääntyneellä olisi turvallinen ja arvokas elämä. Palveluasumisen kustannukset maksaa yleensä asukas itse.

Palveluasuminen

Palvelutaloissa voi asua, kun tarvitsee apua ja hoivaa ympärivuorokautisesti. Palvelutaloissa jokaisella asukkaalla on oma asunto tai huone ja yhteisiä tiloja on paljon. Oman asunnon voi kalustaa ja sisustaa omilla tavaroilla. Palvelutalossa henkilökunta on aina paikalla auttamassa asukkaita päivittäisissä toiminnoissa. Suomessa on kunnallisia ja yksityisiä palvelutaloja.

Laitoshoido

Jos ihminen ei enää kykene asumaan kotona tai palvelutalossa, hänet siirretään laitoshoidoon. Laitoshoido on tarkoitettu vanhuksille, jotka tarvitsevat jatkuvasti sellaista vaativaa hoitoa, jota ei voida järjestää muualla turvallisesti. Usein asukkailla on sairauksia ja he tarvitsevat usean hoitajan apua päivittäin. Perhe voi halutessaan osallistua laitoshoidossa olevan ikääntyneen hoitoon. Laitoshoidon tavoitteena on ylläpitää sen asukkaiden toimintakykyä ja parantaa heidän elämänlaatuaan ja oloaan.

Muita palveluita

Terveysasemilta voi lainata erilaisia apuvälineitä. Liikkumista varten voi saada lainaksi esimerkiksi kävelykepin tai rollaattorin, joka on kävelyä tukeva apuväline. Omasta kunnasta saa myös erilaisia neuvontapalveluita. Lisäksi kunta voi myöntää vanhuksille ja vammaisille pysäköintilupia ja erilaisia kuljetuspalveluita liikkumisen helpottamiseksi. Palveluita haetaan kunnan sosiaali- ja terveystaloukselta.

Kuolema ja hautaaminen

Kun elämä loppuu ja läheinen ihminen kuolee, omaisten on surusta huolimatta hoidettava monia asioita. Jos kuolema tapahtuu kotona, pitää soittaa lääkärille tai poliisille. Lääkäri toteaa kuoleman ja päättää, onko kuoleman syy selvä vai pitääkö vainajalle tehdä ruumiinavaus. Jos kuolema on yllättävä tai se tapahtuu yöllä tai viikonloppuna, kuolemasta ilmoitetaan yleensä poliisille.

Hautauslupa

Kuoleman vahvistaa aina lääkäri, joka antaa omaisille hautausluvan. Lääkäri lähettää tiedon kuolemasta eri viranomaisille: maistraattiin, Kelaan, verottajalle ja väestörekisteriin. Väestörekisteristä tieto kuolemasta lähetetään pankkeihin sekä eläke- ja vakuutusyhtiöihin.

Kuolintodistus

Kuolintodistuksesta selviää kuoleman syy. Joskus lääkäri kirjoittaa todistuksen vasta kuukausien päästä kuolemasta. Kuolintodistusta ei tarvita viranomaisten kanssa asioidessa, vaan maistraatista saatava virkatodistus on riittävä. Kuolintodistusta tarvitaan yleensä mahdollisten vakuutusasioiden hoitoon.

Ruumiinavaus

Jos kuoleman syy ei ole selvä, pitää tehdä ruumiinavaus, jossa selvitetään kuoleman syy. Ennen kuoleman syyn selvitystä ruumista ei saa haudata. Ruumiinavaus voi olla lääketieteellinen tai oikeuslääketieteellinen.

Lääketieteellisestä kuoleman syyn selvityksestä vastaa lääkäri. Se tehdään, jos kuolema on johtunut sairaudesta ja kuolinsyyn selvittämisestä on hyötyä yleiselle terveyden- ja sairaudenhoidolle. Lääketieteelliseen ruumiinavaukseen tarvitaan aina omaisten lupa.

Oikeuslääketieteellisestä kuoleman syyn selvityksestä vastaa poliisi. Poliisi määrää oikeustieteellisen ruumiinavauksen, jos kuolema ei ole johtunut sairaudesta, jos se on tapahtunut yllättäen tai jos kuoleman syyhyn liittyy tapaturma, rikos tai itsemurha. Poliisi ei tarvitse omaisten lupaa eivätkä omaiset voi kieltää ruumiinavausta.

Elinluovutustestamentti

Ruumiin elimet ja kudokset voi lahjoittaa luovutettavaksi toisten henkilöiden hengen pelastamiseksi tai terveyden parantamiseksi. Jos haluaa lahjoittaa omat elimensä kuoleman jälkeen, voi tehdä elinluovutustestamentin. Elinluovutustestamentin voi tehdä internetissä tilaamalla elintenluovutuskortin. Elinluovutuskorttia on hyvä kuljettaa aina mukana.

Omaiset eivät voi kieltää elinten luovutusta, jos vainaja on itse halunnut luovuttaa elimensä. Lain mukaan jokainen on elinluovuttaja, jos ei ole sitä eläessään vastustanut.

Ruumiin voi testamentata myös lääketieteellisiin tutkimuksiin. Silloin pitää allekirjoittaa ruumiinluovutuskirja, missä ihminen sitoutuu antamaan kehonsa kuoleman jälkeen opetuskäyttöön.

Hautajaiset

Suomessa on tavallista, että hautajaiset järjestetään vasta kahden tai kolmen viikon päästä kuolemasta. Käytännön asioiden hoitaminen ja hautajaisjärjestelyt vievät aikaa, ja siunauspaikat voivat olla ruuhkaisia. Vainajan eli kuolleen ihmisen voi kuitenkin haudata nopeamminkin, jos kuoleman syy on selvitetty ja lääkäri on antanut hautausluvan.

Jokainen saa järjestää omaiselleen sellaiset hautajaiset kuin haluaa. Eri uskontokuntiin kuuluvilla henkilöillä on erilaisia hautajaisperinteitä. Suomessa toimii paljon erilaisia hautaustoimistoja. Hautaustoimistot ovat hautajaisia järjestäviä yrityksiä. Hautajaiset voi järjestää myös itse.

Suomalaisia hautajaistapoja

Suomessa hautajaisiin kutsutaan yleensä vainajan lähimmät ystävät ja omaiset. Usein vainajan omaiset laittavat sanomalehteen kuolinilmoituksen, jossa kerrotaan, milloin ja missä hautajaiset järjestetään.

Suurin osa suomalaisista kuuluu luterilaiseen kirkkoon. Luterilaisissa hautajaisissa pappi siunaa vainajan. Omaiset ja ystävät laskevat arkulle kukkia ja lausuvat halutessaan viimeisen tervehdyksensä. Jos vainaja ei ole kuulunut mihinkään uskontokuntaan, hänelle voidaan järjestää uskonnottomat hautajaiset.

Siunauksen tai saattohetken jälkeen vainaja viedään kirkon hautausmaalle ja arkku lasketaan maahan kaivettuun hautaan. Hautauksen jälkeen järjestetään muistotilaisuus. Muistotilaisuudessa syödään ateria, juodaan kahvia ja muistellaan vainajaa. Suomessa on tavallista ottaa valokuvia hautajaisista.

Arkkuhautaus vai tuhkaus

Luterilaisen tavan mukaan vainaja itse tai omaiset voivat päättää, mitä ruumiille tapahtuu kuoleman jälkeen: valitaanko arkkuhautaus vai polttohautaus eli tuhkaus. Arkkuhautaus on Suomessa yleistä, ja arkussa ihmisen saa haudata vain asianmukaisen luvan saaneille hautausmaille.

Polttohautaus on yleistynyt viime vuosikymmeninä nopeasti ja se on edullisin hautaustapa. Tuhkauksen jälkeen tuhkat viedään usein tuhkauurnassa hautausmaalle haudattavaksi. Tämä uurnanlaskutilaisuus järjestetään yleensä pari viikkoa siunaustilaisuuden jälkeen, ja siihen osallistuvat tavallisesti vain lähiomaiset. Tuhkat voidaan myös sirotella suoraan maahan uurnalehtoon, tai omaiset voivat halutessaan sirotella ne omalle maalleen tai merelle. Jos haluaa sirotella tuhkan muualle kuin omalle maalle, maan omistajalta pitää pyytää siihen lupa. Tuhka pitää sijoittaa vain yhteen paikkaan eli sitä ei saa jakaa.

Hautausmaat

Suomessa suurin osa hautausmaista on evankelisluterilaisen kirkon hautausmaita. Niihin saa kuitenkin haudata myös muihin uskontokuntiin kuuluvia. Useilla hautausmailla on eri alueita eri uskontoa tunnustaville ja uskonnottomille. Kunnilla ja kaupungeilla voi olla myös omia hautausmaita eri uskontoa tunnustaville, esimerkiksi juutalainen, ortodoksinen tai islamilainen hautausmaa.

Eri uskonnollisilla yhteisöillä tai uskonnottomien yhdistyksillä voi olla myös omia yksityisiä hautausmaita. Omasta uskonnollisesta yhteisöstä saa tietoa hautapaikoista ja käytännön toimenpiteistä eri tilanteissa.

Ulkomaalaisen kuolema Suomessa

Jos omaiset haluavat kuljettaa ruumiin haudattavaksi johonkin muuhun maahan, he voivat ottaa yhteyttä kyseisen maan suurlähetystöön Suomessa. Joidenkin maiden suurlähetystöt avustavat vainajan omaisia vainajan kuljettamisessa. Omaiset vastaavat itse kuljetukseen liittyvistä kustannuksista. Kuljetukseen tarvitaan hautauslupa, ruumiinkuljetuslupa ja joskus todistus siitä, että vainajalla ei ole ruumiinavauksessa todettu tarttuvia tauteja. Vainaja on siirrettävä ulkomaille aina arkussa.

Perintö

Kun ihminen kuolee, häneltä jää usein omaisuutta, esimerkiksi rahaa tai asunto. Vainajan omaisuutta kutsutaan perinnöksi. Perintö jaetaan lainmukaisesti perillisten, yleensä perheenjäsenten kesken. Jos vainajalla ei ole perillisiä eikä hän ole tehnyt testamenttia, hänen omaisuutensa menee valtiolle. Testamentti on vainajan viimeinen tahto, eli siinä hän voi määrätä, kuinka omaisuus jaetaan hänen kuolemansa jälkeen. Lapsille kuuluu kuitenkin lain mukaan aina tietty lakiosa, vaikka perittävä henkilö olisi testamentilla määrännyt omaisuutensa jollekulle toiselle. Lakiosan suuruus on puolet perintöosasta.

Perunkirjoitus

Perinnön jakoa varten järjestetään perunkirjoitus. Perunkirjoitus tarkoittaa tilaisuutta, jossa selvitetään vainajan varat ja velat. Perunkirjoitustilaisuuden järjestää tavallisesti vainajan leski tai lapset. Se pitää järjestää kolmen kuukauden kuluessa kuolemasta ja sinne on kutsuttava kaikki vainajan perilliset.

Perunkirjoituksessa kirjoitetaan luettelo vainajan omaisuudesta eli kuolinpesästä. Luetteloa vainajan omaisuudesta kutsutaan perukirjaksi. Perukirjan voi tehdä kuolinpesänhoitaja, joka on tavallisesti vainajan omainen tai lakimies. Siihen merkitään vainajan varallisuus ja velat, tiedot hänen perillisistään ja mahdollisen testamentin sisältö.

Perintövero

Vainajan jaetusta omaisuudesta eli perinnöstä pitää maksaa perintöveroa, jos perittävän omaisuuden arvo on yli 20 000 euroa. Suomessa on kaksi eri perintöveroluokkaa. Mitä läheisempi sukulaisuussuhde perijällä on perittävään henkilöön, sitä vähemmän hänen täytyy maksaa veroa. Jos perinnön jättää kaukainen sukulainen tai perheen ulkopuolinen henkilö, verot ovat korkeammat.

Keskustelukysymyksiä

1. Mitä mieltä olet suomalaisista terveyspalveluista?
2. Miten hoidat omaa terveyttäsi?
3. Mitä tapahtuu, kun ihminen tulee vanhaksi?
4. Keskustelkaa ikäihmisten hoidosta ja siihen liittyvistä palveluista Suomessa.
5. Mitä hyötyä työnteosta on eläkkeellä?
6. Kuka maksaa eläkkeet?
7. Miten voi itse vaikuttaa omaan vanhuuteensa?
8. Vertaile hautajaisiin liittyviä erilaisia tapoja ja käytäntöjä eri maissa.
9. Miten perintö jaetaan Suomessa?

8. LAIT JA OIKEUDEN TOIMINTA SUOMESSA

Suomen oikeusjärjestelmä

Yhdenvertainen ja tasa-arvoinen yhteiskunta

Yksilön oikeudet ja velvollisuudet Suomessa

Rikokset

Oikeusprosessi ja oikeusapu

Lait ovat yhteiskunnan yhteisiä pelisääntöjä. Kaikkien Suomessa asuvien tulee noudattaa Suomen lakia. Samanaikaisesti Suomessa noudatetaan myös kansainvälisiä sopimuksia – kuten YK:n ihmisoikeusjulistusta, pakolaissopimusta ja lasten oikeuksien julistusta – sekä Euroopan unionin yhteisiä direktiivejä ja säännöksiä. Lakien noudattamista valvovat eri viranomaiset ja poliisi. Suomessa on tärkeää tuntea lait ja noudattaa niitä. Lakien avulla pyritään turvaamaan yhteisten arvojen toteutuminen yhteiskunnassa sekä kaikkien ihmisten tasavertaisuus ja oikeudet.

Lait perustuvat yhteiskunnan arvoihin ja normeihin. Arvoilla tarkoitetaan asioita, joita pidämme tärkeinä ja tavoiteltavina. Eri kulttuureilla ja uskonnoilla on erilaisia arvoja, mutta toisaalta samassa kulttuurissa elävillä ihmisillä on erilaisia henkilökohtaisia arvoja. Normit ovat käyttäytymistä koskevia vakiintuneita ajatuksia, sääntöjä tai käskyjä. Normien avulla määritetään, mikä on hyväksyttävää käytöstä, mitä pidetään oikeana ja vääränä ja miten ihmisten tulisi elää.

Suomalaisen yhteiskunnan perusarvoja ovat ajatus yhteisestä hyvästä sekä vapaus, ihmisoikeudet ja yhdenvertaisuus eli kaikkien ihmisten samanarvoisuus. Jokaisella ihmisellä pitää olla mahdollisuus opiskella, saada ammatti ja menestyä elämässä. Nämä arvot muodostavat vakaan pohjan hyvälle ja oikeudenmukaiselle yhteiskunnalle. Suomalaisen yhteiskunnan arvot ovat myös pohjoismaisen demokratian yhteisiä arvoja. Pohjoismaisiin arvoihin kuuluvat esimerkiksi vapaus, tasa-arvo ja lainkuuliaisuus.

Suomen oikeusjärjestelmä

Suomen oikeusjärjestelmällä tarkoitetaan sitä tapaa, jolla oikeuden käyttö on Suomessa järjestetty ja jolla sitä valvotaan. Suomi on hyvän hallinnon maa. Tällä tarkoitetaan sitä, että yhteiskunta on toimiva ja tasa-arvoinen, että ihmiset voivat toteuttaa oikeuksiaan sekä velvollisuuksiaan ja että korruptiota on vähän.

Suomalaiset ovat lainkuuliaista kansaa. Lakien noudattamista pidetään Suomessa yleisesti tärkeänä ja kunniallisena. Lain rikkominen on tuomittavaa eikä sitä hyväksytä. Suurin osa suomalaisista on sitä mieltä, että lakeja on noudatettava, vaikka ne olisivat joskus ristiriidassa oman oikeustajun kanssa.

Suomessa valtio pyrkii luomaan tasa-arvoisempaa yhteiskuntaa tasoittamalla tuloeroja verotuksen avulla. Tulojen tasa-arvoisuus lisää ihmisten luottamusta yhteiskuntaan ja vähentää korruptiota. Suomi kuuluukin maailman vähiten korruptoituneiden maiden joukkoon.

Oikeusvaltion periaatteet

Suomi on oikeusvaltio. Oikeusvaltiossa julkinen valta perustuu lainsäädäntöön. Valta on jaettu eri toimijoille, jotta se ei keskittyisi liikaa yhdelle taholle. Lainsäädäntövalta, tuomiovalta ja toimeenpanovalta on erotettu toisistaan. Vallan jaolla pyritään turvaamaan ihmisten tasa-arvoista ja yhdenvertaista kohtelua.

Oikeusvaltiossa lakeja sekä ihmisten perus- ja ihmisoikeuksia kunnioitetaan. Jokaisella on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja koulutukseen. Jokaisella kansalaisella on myös oikeus osallistua ja vaikuttaa oman valtion asioihin.

Oikeusvaltio toteutuu vain, jos kansainvälisiä ihmisoikeuksia kunnioitetaan ja jokaisen kansalaisen oikeusturvan periaatteet toteutuvat. Suomi on hyväksynyt vuoden 1948 YK:n ihmisoikeusjulistuksen ja sitoutunut turvaamaan siinä mainittuja periaatteita. Näihin periaatteisiin kuuluu turvallisuus eli se, että kansalaiset voivat elää rauhassa eikä heidän terveyttään tai henkeään uhata. Ihmisillä on myös oikeus omaisuuden suojaan ja vapaus harjoittaa haluamaansa elinkeinoa. Jokainen ihminen saa sanoa mitä ajattelee, ja kaikilla täysi-ikäisillä on poliittiset oikeudet.

Yksi oikeusvaltion tehtävistä on suojella sen heikoimpia asukkaita. Kansalaisten oikeuksia turvaamaan on säädetty erilaisia lakeja, joiden tarkoituksena on turvata samanlainen ja oikeudenmukainen kohtelu kaikille ihmisille.

Oikeusvaltiota pitää yllä oikeuslaitos. Oikeuslaitos selvittää rikoksia ja varmistaa, että kansalaiset voivat elää rauhassa ja tuntea olevansa turvassa. Rikos on teko, josta on Suomen laissa säädetty rangaistus. Suomessa kaikki 15 vuotta täyttäneet henkilöt ovat rikosoikeudellisessa vastuussa tekemisistään. Se tarkoittaa sitä, että heidät voidaan laittaa syytteeseen ja tuomita rikoksesta.

Oikeusjärjestelmän rakenne

Suomalaisessa oikeusjärjestelmässä lakien säätäminen kuuluu eduskunnalle. Lakien noudattamista valvovat poliisi ja muut viranomaiset. Tuomiovaltaa käyttävät politiikasta riippumattomat tuomioistuimet.

Suomessa on kolmiportainen tuomioistuinjärjestelmä: käräjäoikeudet, hovioikeudet ja korkein oikeus. Lisäksi Suomessa on hallinto-oikeus, jossa käsitellään erityisesti viranomaisiin ja heidän toimintaansa liittyviä asioita. Näiden lisäksi on myös erityistuomioistuimia, esimerkiksi työtuomioistuin, vakuutus-oikeus ja markkinatuomioistuin.

Suomessa tuomarit arvioivat oikeudessa todistusten ja todisteiden luotettavuutta ja antavat tuomionsa käsiteltävistä asioista. Joissakin muissa maissa todistuksia voivat arvioida esim. maallikoista koostuvat valamiehistöt eli juryt tai maan oikeusjärjestelmä voi perustua uskontoon. Suomessakin oikeuden istunnoissa voi joskus olla lautamiehiä eli maallikkotuomareita, jos kyseessä on törkeä tai vakava rikosasia. Maallikkotuomareilla on äänioikeus, mutta he eivät voi yksin päättää tuomiosta.

Suomi on maallinen eli sekulaarinen maa. Valtio ja uskonto on erotettu toisistaan, eivätkä Suomen lait perustu uskontoon. Eurooppalaiset lait perustuivat yleisesti vielä 1500- ja 1600-luvuilla Raamatun teksteihin. Vuonna 1734 Ruotsissa, johon Suomi silloin kuului, tehtiin suuri lainuudistus ja sen myötä siirryttiin maalliseen lainsäädäntöön.

Viranomaiset lain valvojina

Lakien noudattamista valvovat Suomessa eri viranomaiset. Myös viranomaisten pitää noudattaa lakia. Viranomaisten toimintaan voidaan puuttua, jos epäillään, että he eivät toimi lain mukaisesti. Jokainen kansalainen voi valittaa viranomaisen toiminnasta oikeusasiamiehelle tai oikeuskanslerille.

Maan turvallisuutta valvovat pelastuslaitos, poliisi ja puolustusvoimat yhdessä. Poliisi ylläpitää yleistä turvallisuutta ja järjestystä. Poliisi myös tutkii rikoksia ja pyrkii ennaltaehkäisemään rikollisuutta. Poliisi on Suomessa arvostettu viranomainen. Poliisi, muut viranomaiset tai poliitikot eivät ota vastaan lahjuksia. Lahjonta tarkoittaa lahjan tai jonkun muun edun antamista jollekin henkilölle odottaen, että se vaikuttaisi lahjan saajan käytökseen tai toimintaan. Suomessa lahjonta on rikos.

Suomen lain mukaan ihmistä on kohdeltava syyttömänä, kunnes hänet on oikeudenkäynnissä todettu syylliseksi. Kansalaisilla on velvollisuus ilmoittaa poliisille havaitsemansa rikokset. Rikosilmoituksen voi tehdä poliisiasemalla, puhelimessa tai internetissä, ja se voi olla joko suullinen tai kirjallinen.

Eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri

Suomessa oikeudenmukaisuuden toteutumista ja lain noudattamista valvovat presidentin nimittämä oikeuskansleri ja eduskunnan valitsema oikeusasiamies. Oikeuskansleri ja oikeusasiamies valvovat,

että hallitus, ministeriöt, presidentti, tuomioistuimet, viranomaiset ja muut virkamiehet toimivat lain mukaisesti sekä täyttävät velvollisuutensa. Heidän tehtävänsä ovat osittain samoja, mutta oikeusasiamies valvoo myös asianajajien toimintaa. Hänen tehtävänsä on varmistaa, että perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat ja hyvän hallinnon periaatteita noudatetaan.

Oikeuskanslerille tai oikeusasiamiehelle voi tehdä kantelun eli valituksen viranomaisista, virkamiehistä tai muista julkista tehtävää hoitavista henkilöistä. Kantelu tehdään aina kirjallisesti. Se voi olla vapaamuotoinen tai sen voi tehdä siihen tarkoitettulla lomakkeella. Lomakkeita saa oikeuskanslerin ja oikeusasiamiehen virastosta tai internetsivuilta. Kantelun voi tehdä myös oikeuskanslerin internetsivuilla tai suojatulla sähköpostilla oikeusasiamiehelle. Oikeusasiamies ja oikeuskansleri tutkivat kantelut ja ottavat tarkasteluun eri viranomaisia ja laitoksia. Kantelun teko on maksutonta.

Yhdenvertainen ja tasa-arvoinen yhteiskunta

Kansalaisten yhdenvertaisuus ja tasa-arvo ovat suomalaisen yhteiskunnan perusta. Jokainen yhteiskunnan jäsen on vastuussa yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen yhteiskunnan toteutumisesta ja voi vaikuttaa siihen omalla käyttäytymisellään. Näiden arvojen toteutumista pyritään turvaamaan myös eri laeilla.

Laki on Suomessa sama kaikille ihmisille. Aikaisemmin näin ei ollut. Vielä 1800-luvulla ylempiin säätyihin kuuluvilla aateliston ja papiston edustajilla oli erilaisia oikeuksia kuin alempiin säätyihin kuuluvilla ihmisillä tai niillä ihmisillä, jotka eivät kuuluneet mihinkään säätyyn. Aateliston ei tarvinnut esimerkiksi maksaa veroa eikä papistoon kuuluvia henkilöitä voinut tuomita muiden kansalaisten tavoin.

Tasa-arvo Suomessa

Lain mukaan naiset ja miehet ovat Suomessa tasa-arvoisia. Tasa-arvo tarkoittaa sitä, että naisilla ja miehillä on samat oikeudet sekä velvollisuudet ja heitä on kohdeltava samalla tavalla. Suomessa naisten ja miesten osuus työelämässä on lähes sama. Siivous, ruuanlaitto, lastenhoito ja muut perheen kotityöt hoidetaan usein yhdessä.

Suomi kuuluu maailman tasa-arvoisimpien maiden joukkoon. Tasa-arvosta puhuttaessa tarkoitetaan usein naisten ja miesten samanarvoisuutta yksilöinä ja yhteiskunnan jäseninä, mutta laajemmin tasa-arvo tarkoittaa myös erilaisten seksuaalivähemmistöjen ja vammaisten tasa-arvoa yhteiskunnassa. Seksuaalivähemmistöihin kuuluu ihmisiä, joiden seksuaalinen suuntautuminen on jokin muu kuin heteroseksuaalinen.

Nykyään ei enää ajatella, että tasa-arvo olisi ensisijaisesti vain naisten asia, vaan ymmärretään, että tasa-arvo hyödyttää kaikkia – sekä miehiä että naisia. Tasa-arvo edistää naisten työllisyyttä, lisää työn tuottavuutta ja tukee talouskasvua. Joissakin maissa on todettu, että naisten osallistuminen poliittiseen päätöksentekoon myös lisää investointeja ja vähentää korruptiota.

Kansainvälisten lakien rinnalla Suomessa on myös kansallisia lakeja, jotka pyrkivät turvaamaan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisen. Näitä lakeja ovat tasa-arvolaki ja yhdenvertaisuuslaki.

Tasa-arvolaki

Vuonna 1987 säädetyt tasa-arvolain mukaan miehet ja naiset ovat tasa-arvoisia eikä ketään saa syrjiä sukupuolen perusteella. Tasa-arvolaki turvaa sukupuolten välistä tasa-arvoa ja pyrkii parantamaan naisten asemaa erityisesti työelämässä. Lain mukaan työntekijää ei saa esimerkiksi irtisanoa työstä raskauden vuoksi. Kun uusia työntekijöitä palkataan, valinta pitää tehdä työntekijän ansioiden, ei sukupuolen mukaan.

Tasa-arvolaissa syrjinnällä tarkoitetaan sitä, että naiset ja miehet asetetaan eri asemaan sukupuolen, sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun perusteella, raskaudesta tai synnytyksestä johtuvasta syystä tai vanhemmuuden, perheen huoltovelvollisuuden tai muun sukupuoleen liittyvän syyn perusteella. Sukupuoli-identiteetti tarkoittaa ihmisen omaa kokemusta sukupuolestaan, ja sitä ilmaistaan esimerkiksi käytöksellä tai pukeutumisella.

Työssä miehille ei saa myöskään maksaa sukupuolen perusteella korkeampaa palkkaa kuin naisille, vaikka näin valitettavasti edelleen jossakin määrin tapahtuu.

Tasa-arvolaki turvaa naisten tasa-arvoista asemaa yhteiskunnassa muiden lakien ohella. Suomessa jokainen nainen voi itse valita oman ammattinsa tai sen, mitä haluaa opiskella. Nainen voi mennä naimisiin tai erota ja tehdä lapsia, jos haluaa. Kenelläkään muulla ei ole oikeutta päättää näistä asioista hänen puolestaan. Tasa-arvolakia sovelletaan erityisesti yhteiskunnallisessa toiminnassa ja työelämässä.

Yhdenvertaisuuslaki

Yhdenvertaisuus tarkoittaa kaikkien ihmisten samanarvoisuutta. Yhdenvertaisuuslain mukaan kaikilla tulee Suomessa olla samanlaiset mahdollisuudet opiskella, tehdä työtä ja saada palveluita. Lain mukaan viranomaisten pitää edistää yhdenvertaisuutta kaikessa toiminnassaan.

Yhdenvertaisuuslaki pyrkii varmistamaan oikeudenmukaisuuden toteutumisen yhteiskunnassa ja se kieltää syrjinnän, jonka perusteena on ikä, alkuperä, kansalaisuus, kieli, uskonto, vakaumus, mielipide, poliittinen toiminta, ammattiyhdistystoiminta, perhesuhteet, terveydentila, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen tai muu henkilöön liittyvä syy. Ihmisen seksuaalinen suuntautuneisuus kertoo siitä, mihin sukupuoleen hänen seksuaaliset ja romanttiset tunteensa suuntautuvat – omaan sukupuoleen, vastakkaiseen sukupuoleen vai molempiin. Kukaan ei saa joutua toista huonompaan asemaan näiden syiden takia.

Yhdenvertaisuuslain juuret ovat Suomen perustuslaissa, ja lain tarkoitus on edistää yhdenvertaisuutta ja parantaa syrjintää kokevien mahdollisuuksia puuttua syrjintään.

Syrjintä

Suomen lain mukaan kaikkia ihmisiä täytyy kohdella yhdenvertaisesti. Ketään henkilöä tai mitään ryhmää ei saa syrjiä eli kohdella huonommin kuin muita samassa tilanteessa olevia. Syrjintä on Suomessa rikos. Valtion on suojeltava asukkaitaan syrjinnältä.

Aina erilainen kohtelu ei ole kuitenkaan syrjintää, jos se perustuu lakiin tai sillä on hyväksyttävä peruste. Positiivinen erityiskohtelu tarkoittaa, että jotain henkilöä tai ryhmää tuetaan erityistoimien avulla. Positiivista erityiskohtelua voi olla esimerkiksi maahanmuuttajien kotoutumista edistävä koulutus tai nuorten työllistämistuki. Tavoitteena on, että kaikilla olisi samat mahdollisuudet koulutukseen, työssä käymiseen ja muuhun yhteiskunnalliseen elämään.

Rasistinen syrjintä ja viharikokset

Jos jotain ihmisryhmää syrjitään tai pidetään huonompana kuin muita sen etnisen alkuperän, ihonvärin, uskonnon, äidinkielen tai kansalaisuuden vuoksi, kyse on rasismista. Rasistinen toiminta on ihmisarvoa loukkaava ja rangaistava teko. Siitä tulee ilmoittaa aina poliisille. Rasistinen toiminta tai teko ei kohdistu ihmiseen yksilönä vaan tietyn ryhmän edustajana.

Jos rikos kohdistuu henkilöön sen vuoksi, että hän kuuluu esimerkiksi johonkin etniseen, kansalliseen tai uskonnolliseen ryhmään tai muuhun kansanryhmään, puhutaan viharikoksista. Viharikoksien motiivina on usein ennakkoluulo tai viha jotain tiettyä ryhmää kohtaan. Jos rikoksen motiivina on viha jotain ihmisryhmää kohtaan, se koventaa teosta annettavaa rangaistusta.

Tasa-arvon toteutumista valvovat tahot

Suomessa tasa-arvon toteutuminen on tärkeää ja ihmisoikeuksien loukkauksiin suhtaudutaan vakavasti. Sen vuoksi tiettyjen viranomaisten tehtävänä on valvoa tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista käytännössä.

- **Tasa-arvovaltuutettu:** Miesten ja naisten välisestä tasa-arvosta annetun lain noudattamista valvoo tasa-arvovaltuutettu. Tasa-arvovaltuutettu valvoo myös sukupuolivähemmistöjen asemaa. Sukupuoleen liittyvien asioiden perusteella tapahtuvaan syrjintään saa apua ja neuvoja tasa-arvovaltuutetulta.
- **Yhdenvertaisuusvaltuutettu:** Yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtävänä on edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää. Yhdenvertaisuusvaltuutettu neuvoo ja auttaa tarvittaessa viemään asian tuomioistuimeen tai yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan käsittelyyn. Yhdenvertaisuusvaltuutettuun voi ottaa yhteyttä myös toisen henkilön tai ryhmän puolesta.
- **Työsuojeluviranomainen:** Työsuojeluviranomaisen tehtävänä on ylläpitää ja turvata työntekijöiden työkykyä parantamalla työympäristöä ja työolosuhteita. Jos syrjintää tapahtuu työsuhteessa tai rekrytoinnissa, voi ottaa yhteyttä työsuojeluviranomaiseen.
- **Ammattiliitot:** Myös ammattiliitot antavat lakineuvontaa työsuhteisiin liittyvissä asioissa. Työpaikalla ammattiliittoa edustaa luottamusmies. Luottamusmies valvoo, että lakeja noudatetaan ja että työntekijöitä kohdellaan oikeudenmukaisesti ja tasa-arvoisesti.
- **Aluehallintovirasto:** Aluehallintovirastolle voi tehdä kantelun viranomaisen toiminnasta, jos esimerkiksi perhe- ja sosiaalipalveluissa, terveydenhuollossa, koulussa tai jossakin muussa kunnallisessa palvelussa on tapahtunut virhe tai laiminlyönti.

Yksilön oikeudet ja velvollisuudet

Yhteiskunta muodostuu yksilöistä. Kaikki ihmiset ovat erilaisia, mutta tasa-arvoisessa ja vapaassa yhteiskunnassa kaikilla ihmisillä on samat oikeudet. Jokaisessa yhteiskunnassa on myös velvollisuuksia, jotka kansalaisten tulee täyttää. Kun kansalaisten oikeudet ja velvollisuudet ovat tasapainossa, yhteiskunta toimii ja sen asukkaat voivat hyvin.

Suomen perustuslaki

Suomen tärkein laki on perustuslaki. Mikään muu laki ei voi olla ristiriidassa sen kanssa. Suomen nykyinen uudistettu perustuslaki tuli voimaan vuonna 2000.

Perustuslaissa säädetään, kuinka Suomen valtio toimii ja mitkä ovat Suomessa asuvien ihmisten perusoikeudet. Perustuslaki on korkeammassa asemassa kuin muut lait. Se tarkoittaa sitä, että jos jokin muu laki on ristiriidassa perustuslain kanssa, sitä ei sovelleta.

Perustuslain mukaan Suomi on tasavalta ja valta päätetään maan asioista kuuluu kansalle. Kansan valitsee vaaleilla eduskunnan, ja se säätää lait, joiden mukaan yhteiskunnassa toimitaan. Tuomioistuimet

valvovat, että lakeja noudatetaan. Suomen eduskunta valitsee hallituksen, joka valmistelee ja toteuttaa eduskunnan tekemät päätökset.

Suomen lait korostavat ihmisoikeuksia ja kansalaisten perusoikeuksia. YK:n ihmisoikeuksien julistus vuodelta 1948 on toiminut perustana Suomen perustuslaille. Perustuslaki pyrkii turvaamaan ihmisoikeuksien toteutumisen Suomessa. Kaikki Suomen voimassaolevat lait löytyvät osoitteesta www.finlex.fi.

Perusoikeudet ja velvollisuudet

Perustuslaki määrittelee valtiomuodon lisäksi myös kansalaisen perusoikeudet. Perusoikeudet kuuluvat kaikille Suomessa asuville ja oleskeleville ihmisille, ei vain Suomen kansalaisille.

Laissa määritellyt perusoikeuksia:

- Suomessa laki on sama kaikille ja jokainen on yhdenvertainen lain edessä. Ketään ei saa kohdella eri tavalla sukupuolen, iän, uskonnon, vammaisuuden tai jonkin muun henkilöön liittyvän asian takia.
- Jokaisella on oikeus turvalliseen elämään ja oikeus elää rauhassa ja olla vapaa. Ketään ei saa tuomita kuolemaan eikä kiduttaa tai kohdella ihmisarvoa loukkaavasti.
- Suomessa on sananvapaus. Ihmiset saavat sanoa oman mielipiteensä vapaasti.
- Ihmiset saavat järjestää kokouksia ja mielenosoituksia sekä osallistua niihin.
- Jokainen saa itse valita oman asuinpaikkansa ja liikkua Suomessa vapaasti.
- Jokaisella on oikeus yksityisyyden suojaan. Perustuslaki suojaa jokaisen yksityiselämää ja kaikilla on oikeus elää omaa elämäänsä rauhassa. Kenenkään kotiin ei saa mennä ilman lupaa. Muiden ihmisten kirjeitä ei saa lukea eikä kenenkään puheluita saa kuunnella.
- Suomessa on uskonnonvapaus. Jokaisella on oikeus uskoa haluamallaan tavalla ja kuulua kirkkoon tai muuhun uskonnolliseen yhteisöön. Kenenkään ei ole pakko kuulua mihinkään uskonnolliseen yhteisöön.
- Suomen kansalliset eli viralliset kielet ovat suomi ja ruotsi. Virallisissa asioissa jokaisella on oikeus käyttää ruotsia tai somea koko maan alueella. Saamen kielillä on myös virallinen asema tietyillä saamelaisalueilla Suomen pohjoisosissa.
- Jokaisella on oikeus opiskella peruskoulussa ilmaiseksi. Jokaisella on myös oikeus kykyjensä ja tarpeidensa mukaan saada opetusta perusopetuksen jälkeen.
- Valtion pitää järjestää jokaiselle työtä ja suojella työntekijöitä.
- Suomessa jokaisella on oikeus toimeentuloon ja huolenpitoon. Laki takaa jokaiselle ihmiselle oikeuden perustoimeentuloon, vaikka ihminen olisi työtön, sairas tai vanha. Kaikilla ihmisillä on oikeus sosiaali- ja terveystalouteen.
- Ihmisillä on oikeus elää terveellisessä ympäristössä ja vaikuttaa omaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon.

Laissa määritellyt velvollisuuksia:

- Kaikkien Suomessa asuvien tärkein velvollisuus on noudattaa Suomen lakia.
- Kansalaisten täytyy maksaa erilaisista tuloista, omaisuudesta ja perinnöstä veroa valtiolle. Veroa maksetaan myös palveluista ja tuotteista.
- Kaikilla 7–16-vuotiailla lapsilla on oppivelvollisuus eli velvollisuus suorittaa peruskoulun oppimäärä.
- Vanhemmilla on velvollisuus huolehtia alaikäisistä lapsistaan
- Jokaisella on velvollisuus auttaa, jos joku tarvitsee apua esimerkiksi onnettomuudessa.
- Kaikilla on velvollisuus todistaa oikeudessa, jos sinne kutsutaan todistajaksi.

Suomen kansalaisuuteen liittyvät oikeudet ja velvollisuudet

Suomen kansalaisilla eli niillä, joilla on Suomen kansalaisuus, on joitakin sellaisia oikeuksia ja velvollisuuksia, joita Suomessa pysyvästi asuvilla ulkomaan kansalaisilla ei ole.

- Suomen kansalaisilla on oikeus saada Suomen passi.
- Suomalaisilla on äänioikeus eduskunta- ja presidentinvaaleissa sekä EU- vaaleissa. Kuntavaaleissa saavat äänestää myös pysyvästi Suomessa asuvat ulkomaalaiset, vaikka he eivät olisikaan Suomen kansalaisia.
- Suomen kansalaisilla on myös EU-kansalaisen oikeudet, ja he voivat liikkua vapaasti sekä tehdä töitä EU:n alueella.
- Suomen kansalaisilla on velvollisuus noudattaa Suomen lakeja myös Suomen ulkopuolella.
- Kaikilla 18-60-vuotiailla suomalaisilla miehillä on asevelvollisuus, mikä tarkoittaa, että suomalaisten miesten on osallistuttava maanpuolustukseen joko käymällä armeija tai suorittamalla siviilipalvelus. Siviilipalvelus on vaihtoehto niille, jotka eivät halua armeijaan. Siviilipalvelus koostuu kuukauden mittaisesta koulutusjaksosta ja vajaan vuoden mittaisesta työpalvelusta. Varusmiespalveluksen eli armeijakoulutuksen kesto on noin puolesta vuodesta vuoteen. Myös alle 30-vuotiaana Suomen kansalaisuuden saaneiden ulkomaalaistaustaisten täytyy suorittaa asepalvelus. Naisilla ei ole asevelvollisuutta, mutta myös naiset voivat suorittaa asepalveluksen, jos haluavat.

Lasten oikeudet Suomessa

Yhteiskunta turvaa lasten asemaa erilaisilla laeilla ja säädöksillä, kuten lastensuojelulailla. Ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista ja kehityksestä on kuitenkin lapsen vanhemmilla tai huoltajilla. Kaikkien aikuisten tulee yhdessä suojella lapsia sekä valvoa lasten edun ja oikeuksien toteutumista. Yhteiskunnan tulevaisuus on lapsissa.

Lasten asema on muuttunut Suomessa merkittävästi viimeisen sadan vuoden aikana. 1900-luvun alkupuolella alle 12-vuotiaiden lasten työnteko kiellettiin lailla ja oppivelvollisuuslaki tuli voimaan. Oppivelvollisuuslaki turvasi jokaisen lapsen oikeuden käydä koulua.

Lasten oikeudet

Lapsilla on samat perusoikeudet kuin aikuisilla. Lapsilla on lisäksi myös omia oikeuksia, jotka määritellään YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa. Sopimus on voimassa myös Suomessa. Sen tavoitteena on taata jokaiselle lapselle perusoikeudet eli terveys, koulutus, tasa-arvo ja turva. Sopimuksen mukaan kaikilla lapsilla on oikeus hyvään ja turvalliseen lapsuuteen, oikeus kasvaa ja käydä koulua, oikeus leikkiä ja osallistua sekä oikeus saada suojelua ja huolenpitoa. Perustuslain mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja lasten tulee saada vaikuttaa omiin asioihinsa.

Lasten oikeuksien toteutumista valvoo YK:n lapsen oikeuksien komitea. Oikeusministeriön yhteydessä työskentelee lapsiasiavaltuutettu, joka on itsenäinen viranomainen. Lapsiasiavaltuutetun tehtävä on arvioida ja edistää YK:n sopimuksen toteutumista Suomessa.

Rikokset

Rikos tarkoittaa tekoa, josta on laissa säädetty rangaistus. Myös laiminlyönti eli jonkin asian tekemättä jättäminen tai rikokseen yllyttäminen voi olla rikos. Joskus jo rikoksen tekemisen yritys on rikos ja siitä voi saada rangaistuksen.

Suomessa jokaisella on velvollisuus ilmoittaa poliisille, jos tietää jonkun suunnittelevan rikosta, joka voitaisiin vielä estää. Ilmoitusvelvollisuus koskee vakavia rikoksia, kuten henkirikoksia, raiskauksia, pahoinpitelyitä tai ryöstöjä. Ilmoitusvelvollisuus ei kuitenkaan koske rikosta suunnittelevan puolisoa, lapsia, sisaruksia tai vanhempia.

Tyypillisiä rikoksia Suomessa

- **Varastaminen:** Varastaminen tarkoittaa sitä, että ottaa jonkun toisen tavaran ilman lupaa. Kaupasta varastamiset eli myymälävarkaudet ilmoitetaan aina poliisille.
- **Liikenne rikokset:** Liikennesääntöjä on noudatettava. Ajoneuvon ajamista varten pitää olla ajokortti. Autoa, moottoripyörää tai mopoa ei saa ajaa päihtyneenä eli alkoholin tai huumausaineen vaikutuksen alaisena.
- **Vahingonteko:** Toisen omaisuutta ei saa vahingoittaa eikä rikkoa. Aiheutetut vahingot on korvattava eli tekijällä on korvausvelvollisuus. Jos tekijä ei maksa aiheuttamiaan vahinkoja, korvaukset voidaan periä suoraan hänen palkastaan.
- **Alkoholiin, tupakkaan ja huumeisiin liittyvät rikokset:** Suomessa alkoholia ja tupakkaa saavat käyttää vain yli 18-vuotiaat. Alkoholin ostaminen tai myyminen alaikäiselle on rikos. Siitä voi saada sakkoja tai vankeutta. Kaikenlaisten huumeiden tuotanto, myynti, kuljetus, hallussapito ja käyttö ovat laissa kiellettyjä, ja Suomessa niistä saa ankaran tuomion.
- **Väkivalta- ja henkirikokset:** Väkivalta on Suomessa rikos. Väkivalta voi olla fyysistä, seksuaalista tai henkistä väkivaltaa tai sillä uhkailua. Toisen ihmisen hengen riisto – esim. murha, tappo tai kuolemantuottamus – on rangaistava teko.

Väkivalta

Väkivalta loukkaa ihmisoikeuksia, ja se vaikuttaa kaikkien siihen osallisten hyvinvointiin ja terveyteen. Fyysisten vammojen lisäksi väkivalta voi aiheuttaa psyykkisiä ongelmia, kuten masennusta, ahdistuneisuutta sekä syömis- ja unihäiriöitä. Henkinen pahoinvointi ja elämän laadun huonontuminen vaikuttaa elämään kokonaisvaltaisesti. Pitkäaikaisseurauksina voi ilmetä esimerkiksi itsetuhoista käyttäytymistä tai alkoholin ja huumeiden väärinkäyttöä.

- Fyysistä väkivaltaa on esimerkiksi lyöminen, töniminen, hiuksista vetäminen, kuristaminen, potkiminen tai liikkumisen estäminen. Pahoinpitely tarkoittaa väkivallan kohdistamista toiseen henkilöön tai sen yrittämistä. Pahoinpitely on rikos, vaikka kehoon ei jäisi siitä jälkiä.
- Henkistä väkivaltaa on toisen ihmisen uhkailu, kiristäminen, nimittely, muista ihmisistä eristäminen ja huono kohtelu tai puhelimen ja sähköpostin tutkiminen. Henkisestä väkivallasta ei jää ulkoisia merkkejä, ja siksi sitä on joskus vaikea tunnistaa.
- Seksuaalista väkivaltaa on esimerkiksi ahdistelu, koskettelu, häirintä, raiskaus tai seksiin pakottaminen. Jokaisella oikeus päättää omasta seksuaalisuudestaan ja ruumiistaan myös avioliitossa ja seurustelusuhhteissa.

Kaikenlainen pahoinpitely on Suomessa virallisen syytteen alainen rikos. Se tarkoittaa sitä, että syyte väkivallantekijää kohtaan voidaan nostaa, vaikka uhri eli väkivallan kohde ei sitä haluaisikaan.

Rikosilmoitus

Jos tietää tai epäilee, että on tapahtunut rikos, asiasta voi tehdä rikosilmoituksen poliisille. Rikosilmoituksen voi tehdä millä tahansa poliisiasemalla, internetissä, kertomalla asiasta poliisipartiolle tai joskus myös puhelimitse. Poliisilla on velvollisuus ottaa rikosilmoitukset vastaan.

Rikoksesta voi ilmoittaa poliisille myös nimettömänä joko soittamalla vihjepuhelimeen tai lähettämällä sähköpostia. Silloin rikoksen tekijä ei saa tietää, kuka on ilmoittanut rikoksesta poliisille.

Mistä saa apua

Kun kyseessä on kiireellinen hätätilanne ja paikalle tarvitaan apua heti, pitää soittaa hätänumeroon. Hätätilanne on kiireellinen silloin, kun jonkun henki, terveys, omaisuus tai ympäristö on vaarassa.

On tärkeää, että rikoksen kohteeksi joutunut hakee apua. Rikoksen uhriksi joutumisesta on vaikeaa selvitä yksin. Apua tarjoavat esimerkiksi seuraavat tahot:

- **Rikosuhripäivystys:** Rikosuhripäivystys RIKU on maksuton palvelu rikoksen uhreille, uhrin läheisille ja todistajille. Rikosuhripäivystyksestä voi saada neuvontaa tai tukihenkilön rikosprosessin eri vaiheisiin. www.riku.fi
- **Turvakodit:** Useilla paikkakunnilla on turvakoteja, jonne voi mennä yksin tai lasten kanssa, jos kotona on väkivaltaa tai sen uhkaa. Turvakodissa voi asua väliaikaisesti, ja siellä saa apua väkivallasta selviämiseen. Ensi- ja turvakotien liitto ja kunnan sosiaalitoimisto voivat antaa lisätietoa turvakodeista. <https://ensijaturvakotienliitto.fi/>
- **Turvakoti Mona:** Helsingissä toimii myös Turvakoti Mona, joka on tarkoitettu erityisesti maahanmuuttajanaisille. Turvakodin osoite on salainen. <https://monikanaiset.fi/apua-vakivaltaan/turvakoti-mona/>
- **Yhdistykset:** Monet yhdistykset auttavat väkivaltaa tai sen uhkaa kokeneita ja heidän läheisiään. Tällaisia tahoja ovat esimerkiksi Monika-Naisten liiton Voimavarakeskus Monika ja Naisten linja.

<https://monikanaiset.fi/apua-vakivaltaan/voimavarakeskus-monika/>

<https://www.naistenlinja.fi/>

- **Kirkko ja kunta:** Apua voi hakea myös oman kunnan tai kaupungin sosiaalitoimistosta, terveyskeskuksesta, perheneuvolasta ja kirkon perheasiain neuvottelukeskuksesta.

Oikeusprosessi ja oikeusapu

Suomessa tuomiovaltaa käyttää oikeuslaitos. Se pyrkii toteuttamaan oikeutta ja säädettyjä lakeja. Rikoslaisissa määritellään, millaiset teot ovat rangaistavia. Ihmisen perusoikeuksiin kuuluu oikeusturva. Jokaisella kansalaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi oikeusistuimessa asianmukaisesti ja ilman viivytyksiä. Oikeuslaitoksen tehtävä on antaa oikeusturvaa. Suomessa valtio tukee oikeusturvan toteutumista esimerkiksi tarjoamalla oikeusapua.

Esitutkinta

Jos poliisi uskoo, että on tapahtunut rikos, aloitetaan esitutkinta. Esitutkinnan aikana poliisi selvittää tarkemmin, mitä on tapahtunut. Poliisi kirjoittaa esitutkinnan jälkeen esitutkintapöytäkirjan eli raportin ja päättää, lähettääkö se pöytäkirjan syyttäjälle. Poliisi voi ehdottaa myös osapuolten välistä sovittelua sekä määrätä tekijälle sakkoja. Sovittelu tarkoittaa sitä, että asiasta sovitaan osapuolten kesken, ilman että asiaa viedään tuomioistuimeen.

Syyttäjä

Oikeusprosessi alkaa, kun poliisi toimittaa esitutkintapöytäkirjan yleiselle syyttäjälle. Syyttäjä tutkii tapauksen ja päättää, eteneekö asia tuomioistuimeen. Joskus syyttäjä voi päättää, että syytettä ei nosteta, jos rikos on vähäinen tai siitä on jo tehty sovinto. Syyttäjä voi myös määrätä tekijälle sakkoja. Jos kyseessä on virallisen syytteen alainen rikos, poliisi tutkii rikosta, vaikka rikoksen uhri eli asianomistaja ei sitä vaatisi. Tällaisia virallisen syytteen alaisia rikoksia ovat esimerkiksi henkirikokset tai pahoinpitelyt. Jos kyseessä on asianomistajarikos, poliisi tutkii rikosta vain, jos asianomistaja sitä itse haluaa. Asianomistajarikoksia ovat esim. kunnianloukkaus tai kotirauhan rikkominen. Joskus syyttäjä ehdottaa myös sovittelua.

Asian käsittely oikeudessa

Jos syyttäjä nostaa syytteen, asia käsitellään tuomioistuimessa eli oikeudessa. Siellä ratkaistaan erimielisyyksiä eri osapuolten välillä ja päätetään, mikä on lainmukaista. Ensimmäinen oikeusaste on käräjäoikeus, joka antaa asiasta tuomion. Käräjäoikeuden käsittely voi suullinen tai kirjallinen. Suullisessa oikeudenkäynnissä kumpikin osapuoli voi kertoa tapahtuneesta omasta näkökulmastaan.

Oikeudenkäynnissä voidaan kuulla myös eri asiantuntijoita ja todistajia. Kummallakin osapuolella on oikeuden istunnon aikana oikeus käyttää avustajaa. Todistajaa voidaan joskus kuulla myös puhelimesta tai videon välityksellä. Jos todistaja pelkää, häntä voidaan kuulla myös eri aikaan kuin syytettyä. Tällöin todistaja ei joudu kohtaamaan syytettyä oikeudenistunnossa.

Jos on tyytymätön kärjäoikeuden päätökseen, voi tehdä valituksen seuraavaan oikeusasteeseen eli hovioikeuteen. Hovioikeus käsittelee kärjäoikeuden päätöksistä tehtyjä valituksia. Hovioikeus voi muuttaa kärjäoikeuden päätöksen. Jos asianosaiset eivät ole tyytyväisiä hovioikeuden päätökseen, he voivat hakea valituslupaa korkeimpaan oikeuteen.

Korkein oikeus on Suomessa viimeinen ja ylin oikeusaste. Korkein oikeus käsittelee vain valitusluvan saaneita tapauksia, ja käsittely on aina kirjallinen. Valituslupa annetaan vain harvoin, ja korkein oikeus käsittelee vain yhteiskunnallisesti tärkeitä tapauksia, esimerkiksi sellaisia tapauksia, jonka tyyppisistä ei ole aikaisemmin jouduttu päättämään ja jotka voivat toimia myöhemmin ennakkotapauksina alemmille oikeusasteille.

Todistajansuojelu

Jos rikoksen todistaja pelkää, että rikokseen syyllistynyt henkilö voi kostaa, eikä hän sen vuoksi uskalla todistaa tätä vastaan, hän voi päästä todistajansuojeluohjelmaan. Se aloitetaan vain, jos todistajaa ei voida suojella millään muulla keinolla ja todistaja on vakavassa terveyttä tai henkeä uhkaavassa vaarassa. Silloin vaaraa torjutaan tilapäisellä peitehenkilöllisyydellä, uudella asuinpaikalla ja muilla suojelutoimenpiteillä.

Rangaistuskäytäntö Suomessa

Eri viranomaiset, poliisi, syyttäjä ja tuomioistuimet voivat määrätä erilaisia rangaistuksia rikoksiin syyllistyneille. Suomessa vain rikoksen tekijä saa rangaistuksen, ei rikosentekijän perhe.

Jos rikkomus ei ole ollut kovin vakava, voi rangaistus olla rikesakko eli rahallinen korvaus valtiolle. Muita tavallisia rangaistuksia Suomessa ovat sakko, vankeusrangaistus, yhdyskuntapalvelu tai valvontarangaistus. Jos kyseessä on virkarikos, voi lisärangaistuksena joutua luopumaan virastaan tai saada varoituksen. Suomessa ei ole käytössä kuolemanrangaistusta. Rauhanaikainen kuolemanrangaistus poistui Suomen laista vuonna 1949.

Rikosrekisteri

Kaikista rikoksista paitsi sakkorangaistuksista tehdään määräaikainen merkintä rikosrekisteriin. Rikosrekisteri on poliisin ylläpitämä tietokanta, jossa on tiedot rikoksiin syyllistyneistä henkilöistä. Rikosrekisterimerkintä voi estää oleskeluluvan tai joidenkin työpaikkojen saamisen, tai ainakin se vaikeuttaa niiden saamista.

Lasten ja nuorten tekemät rikokset

Alle 15-vuotiaat eivät ole Suomessa rikosoikeudellisessa vastuussa. Heilläkin on silti korvausvastuu aiheuttamistaan vahingoista. Jos alle 15-vuotias syyllistyy rikokseen, hänestä tehdään lastensuojeluilmoitus eikä asiaa käsitellä oikeudesta. Lastensuojeluilmoitus tarkoittaa ilmoitusta sosiaaliviranomaisille.

Jos rikosentekijä on 15–17-vuotias nuori, hänelle voidaan määrätä nuorisorangaistus. Sillä pyritään ehkäisemään nuoren uusintarikollisuutta ja sosiaalista syrjäytymistä. Nuorisorangaistusta ei suoriteta laitoksessa. Nuorisorangaistus voi olla valvottua palkatonta työntekoa ja työhön perehdyttämistä tai osallistumista erilaisiin sosiaalisiin toimintakykyä edistäviin ohjelmiin.

Oikeusapu

Suomessa jokaisella on oikeus saada oikeusapua laillisiin ongelmiin. Oikeusapuna voi saada asianajajan oikeudenkäyntiin tai oikeudellista neuvontaa. Apua voi saada myös sovintoneuvotteluihin ja erilaisten asiakirjojen, sopimusten tai valitusten tekoon. Valtio auttaa vähävaraisia henkilöitä, joiden omat tulot eivät riitä avustuspalkkioiden maksamiseen. Valtion tukemaa oikeusapua haetaan oikeusaputoimistosta.

Rikoksesta syytetyllä on oikeus saada puolustusasianajaja. Joskus tuomioistuimien määrää syytetyille puolustajan omasta aloitteestaan, jos syytetty on alaikäinen tai ei muuten kykene puolustamaan itseään. Rikoksen uhri voi saada avustajan tai tukihenkilön oikeudenkäynnin ajaksi.

Keskustelukysymykset

1. Mikä on lakien tarkoitus?
2. Ovatko yhdenvertaisuus ja tasa-arvo mielestäsi tärkeitä arvoja? Miksi?
3. Mikä on mielestäsi kansalaisen tärkein oikeus?
4. Miten voi toimia, jos joutuu rikoksen uhriksi?
5. Millainen on hyvä yhteiskunta?
6. Miten lakeja voidaan säätää ja muuttaa Suomessa?
7. Mitkä joissakin muissa maissa tai kulttuureissa käytössä olevat tavat ovat Suomessa rikoksia?

9. POLITIIKKA JA VAIKUTTAMINEN SUOMESSA

Mitä demokratia on?

Demokratian kehitys Suomessa

Vaalit Suomessa

Suomen poliittiset puolueet

Kansalaisvaikuttaminen

Mitä demokratia on?

Suomi on perustuslaillinen demokraattinen tasavalta. Perustuslaillinen tarkoittaa, että Suomessa on perustuslaki, joka määrittelee maan oikeus- ja yhteiskuntajärjestelmän perusteet. Se on maan ylin laki, jonka varaan muu lainsäädäntö rakentuu. Demokraattinen tarkoittaa kansanvaltaista eli sitä, että valta on annettu kansalle eikä esimerkiksi kuninkaalle. Tasavalta on valtio, jossa valtaa käyttää kansalaisten vapailla vaaleilla valitsema eduskunta ja presidentti.

Demokratia on valtiojärjestelmä, jossa maan kansalaisilla on valta päättää siitä, millaisia päätöksiä yhteisistä asioista tehdään, kuka päätökset tekee ja mihin valtion rahat käytetään. Demokratia on myös tapa valita päättäjät ja tapa tehdä päätöksiä. Päättäjät valitaan vaalien avulla ja päätökset tehdään keskustellen, äänestäen ja kompromisseihin taipumalla.

Demokratian juuret ovat Ateenan kaupunkivaltiossa 300-luvulla ennen ajanlaskumme alkua. Ateenassa yhteiset asiat päätettiin tuolloin kansankokouksissa. Päätöksenteossa saivat kuitenkin olla mukana vain vapaat yli 20-vuotiaat miehet. Nykyisissä demokratioissa päätöksentekovalta on yleensä kaikilla täysi-ikäisillä kansalaisilla sukupuoleen tai yhteiskunnalliseen asemaan katsomatta. Suomessa täysi-ikäinen tarkoittaa 18 vuotta täyttäneitä.

Demokratia tekee valtioista vakaita

Demokraattinen valtiojärjestelmä edesauttaa valtion sisäistä rauhaa ja vakautta, koska valta vaihtuu rauhanomaisesti ja säännöllisesti vaalien kautta. Demokraattiset valtiot eivät myöskään aloita sotia yhtä helposti kuin diktatuurit, koska sodalle on yhteiskuntarauhan nimissä saatava kansalaisten tuki. Vaikka osa päättäjistä olisikin jossain tilanteessa sodan kannalla, heidän on huomioitava kansan enemmistön mielipide.

Kansainvälisessä vertailussa vuodelta 2016 Suomi oli maailman vakain valtio. Neljä seuraavaksi vakainta olivat Norja, Sveitsi, Tanska ja Ruotsi. Demokraattisissa ja avoimissa yhteiskunnissa myös ihmisoikeuksista ja yksilönvapaudesta huolehditaan parhaiten. Ihmisten perusoikeuksien suojelemisessa Suomi ja Tanska olivat vuoden 2016 valtiovertailun jaetulla ensimmäisellä sijalla.

Muita valtiojärjestelmiä

Demokratian vastakohta on diktatuuri, jossa valta on keskitetty yhden henkilön tai pienen ryhmän haltuun. Diktatuurissa vallassa oleva henkilö tai ryhmä ei huomioi kansalaisten mielipidettä päätöksenteossa. Diktaattori sanelee yksinvaltaisesti yhteiskunnassa noudatettavat toimintatavat, ja hänen valtansa on rajoittamaton. Kansalaisten demokraattiset oikeudet saattavat olla hyvin rajalliset. Maailmassa on tällä hetkellä useita diktatuureja.

Demokratiasta eroaa myös monarkia, jossa valtion päämies ja ylintä valtaa käyttävä taho on monarkki eli esimerkiksi kuningas tai keisari. Monarkkia ei ole valittu tehtäviinsä vaaleilla, vaan hän on saanut

vallan perimällä eli syntymällä kuningassukuun. Monarkin valta on useimmiten elinikäinen. Joissakin maailman valtioissa monarkia on absoluuttinen eli kuningas ja hallitus hallitsevat maata eikä maassa ole vaaleilla valittua parlamenttia.

Jotkut nykyiset monarkiat ovat siirtyneet demokratiaan siten, että maata johtaa pääministeri ja parlamentti. Monarkin asema on ainoastaan seremoniallinen, eikä hänellä ole todellista valtaa. Esimerkiksi Euroopan monarkioissa kuninkaalla tai kuningattarella ei enää nykyään ole päätösvaltaa valtion asioihin.

Suora demokratia

Demokratia voi olla suoraa tai edustuksellista. Suora demokratia tarkoittaa esimerkiksi sitä, että kansankokouksessa tai kansanäänestyksessä tehdään päätös jostakin asiasta suoraan sen perusteella, mitä mieltä kokoukseen tai äänestykseen osallistuvat kansalaiset ovat. Se kanta, joka saa eniten ääniä, voittaa. Äänestyksessä mukana olevan kansalaisen mielipide vaikuttaa siis suoraan äänestyksen lopputulokseen.

Suoraa kansanvaltaa on hankala toteuttaa valtiollisessa mittakaavassa, koska ihmisiä on paljon. Suorassa kansanvallassa jokaisen kansalaisen olisi käytettävä paljon aikaa yhteisistä asioista päättämiseen osallistumalla kokouksiin, äänestyksiin ja erilaisiin vaaleihin. Tästä syystä monissa demokraattisissa valtioissa vain joitakin asioita päätetään suoran kansanvallan keinoin. Esimerkiksi kun Suomessa vuonna 1994 haluttiin päätös siitä, pitäisikö Suomen liittyä Euroopan unioniin vai ei, järjestettiin suora kansanäänestys.

Edustuksellinen demokratia

Demokraattisissa valtioissa on yleensä käytössä edustuksellinen demokratia. Näin on myös Suomessa. Maassamme järjestetään tietyin väliajoin vaaleja, joissa kansalaiset valitsevat itselleen edustajia. Kun edustaja saa vaaleissa riittävän määrän ääniä, hän tulee valituksi ja saa kansalta valtuutuksen tehdä päätöksiä yhteisistä asioista. Äänestäjät siis luovuttavat osan omasta vallastaan valitsemalleen ehdokkaalle.

Vaalien avulla valitaan esimerkiksi Suomen eduskunnan jäsenet eli kansanedustajat sekä kunnanvaltuutetut, jotka tekevät päätöksiä paikallisista asioista kunnissa. Edustuksellisessa demokratiassa kansan valitsevat edustajat tekevät kokopäiväisesti tai osa-aikaisesti työtä yhteisten asioiden päättäjinä ja muut kansalaiset voivat keskittyä kukin omiin työtehtäviinsä. Monet suomalaiset seuraavat kuitenkin tarkasti, mitä politiikassa tapahtuu.

Edustaja saa tehdä itsenäisiä päätöksiä, eikä hänen ole pakko noudattaa äänestäjiensä tahtoa. Äänestäjät ovat kuitenkin kiinnostuneita siitä, miten heidän valitsemansa edustaja työnsä hoitaa ja millaisia poliittisia päätöksiä hän tekee. Esimerkiksi presidentti, ministeri tai kansanedustaja joutuu usein perustelemaan päätöksiään kansalaisille sekä suoraan että lehdissä, televisiossa ja muussa mediassa. Kansalaiset odottavat, että päätöksentekijä on perehtynyt yhteiskunnallisiin asioihin huolella ja monipuolisesti.

Poliittisen päättäjän työ on vaativaa työtä, jossa monimutkaisiin ja keskenään hyvin erityyppisiin asiakokonaisuuksiin pitäisi pystyä perehtymään usein lyhyessä ajassa. Valtion varat ovat rajalliset. On kyettävä tekemään mahdollisimman tasapuolisia päätöksiä siitä, mihin asioihin rahaa käytetään ja kuinka paljon. Rahoitettavia asioita ovat mm. koulutus, turvallisuus, vanhustenhoito, työpaikat, lastenhoito ja terveyden edistäminen. Jos poliitikko haluaa pysyä työssään eli tulla valituksi uudelleen seuraavissa vaaleissa, hänen on myös noudatettava äänestäjille antamia lupauksia ja tehtävä päätöksiä, jotka nämä hyväksyvät.

Vapaat vaalit

Demokratiaan kuuluu vapaat ja rehelliset vaalit. Ääniä ei voi ostaa eikä myydä, eikä ketään voi pakottaa äänestämään tietyllä tavalla. Vaalivilppi eli vaalien tulokseen vaikuttaminen epärehellisin keinoin ei ole mahdollista. Saatuja ääniä tai vaalituloksia ei voi väärentää.

Demokratiassa ihmisten täytyy saada tehdä valintoja eri vaihtoehtojen välillä vaaleissa tai muussa päätöksenteossa. Vaihtoehtoja on oltava vähintään kaksi. Vuonna 2015 tehdyn kansainvälisen mittauksen mukaan Suomessa ja Tanskassa järjestettiin maailman vapaimpia ja luotettavimpia vaaleja.

Vaaleissa tulevat valituiksi ne, jotka saavat eniten ääniä. Se ei silti tarkoita, että seuraaviin vaaleihin asti enemmistöllä olisi oikeus syrjiä tai sortaa vähemmistöä eli niitä, jotka ovat heidän kanssaan eri mieltä. Demokraattisessa yhteiskunnassa valtaa pitää käyttää siten, että ihmisoikeudet huomioidaan. Kaikkia ihmisiä pitää kohdella yhdenvertaisesti ja perustuslakiin kirjattujen kansalaisen perusoikeuksien mukaisesti.

Kansalaisen perusoikeudet demokratian kulmakivinä

Kansalaisen perusoikeudet ja niiden turvaaminen yhteiskunnassa kytkeytyvät tiiviisti demokratian toteutumiseen. Keskeisiä perusoikeuksia demokratiaan liittyen ovat sananvapaus, kokoontumis- ja yhdistymisvapaus, yhdenvertaisuus lain edessä ja tasa-arvo.

Sananvapaus tarkoittaa muun muassa sitä, että kansalainen voi arvostella poliittisia päättäjiä ja vallanpitäjiä, jos ei ole näiden toimintaan tyytyväinen. Esimerkiksi lehtien palstoilla ja sosiaalisessa mediassa käydään kaiken aikaa vilkasta keskustelua, jossa kuka tahansa kansalainen voi kirjoittaa, mitä mieltä hän on jostakin yhteiskunnallisesta asiasta tai päättäjistä. Poliitikkoihin ja muihin päätöksentekijöihin voi myös ottaa suoraan yhteyttä ja kertoa ajatuksistaan. Poliitikkoja voi arvostella, ilman että joutuu painostuksen tai uhkailun kohteeksi.

Keskustelu on demokraattisessa päätöksenteossa keskeistä. Poliitikot yli puoluerajojen keskustelevat ja neuvottelevat keskenään ja virkamiesten kanssa. Ennen kaikkea keskusteluun tarvitaan kuitenkin mukaan kaikkia kansalaisia, joita yhteiset asiat kiinnostavat ja jotka seuraavat, mitä politiikassa ja yhteiskunnassa tapahtuu. Poliitikot saavat äänestäjiltä arvokasta tietoa yhteiskunnan epäkohdista ja ehdotuksia niiden korjaamiseksi.

Kansalaiskeskustelun seuraaminen ja siihen osallistuminen myötävaikuttavat siihen, että kansalainen tuntee olevansa kiinteä osa yhteiskuntaa ja että hän haluaa myös vaikuttaa siihen, miten hänen arkeensa liittyviä yhteisiä asioita täällä hoidetaan.

Kokoontumis- ja yhdistymisvapaus takaavat, että kansalaiset voivat halutessaan perustaa yhdistyksiä, jotka ajavat heille tärkeitä asioita. Yhdistykset voivat olla poliittisia yhdistyksiä tai edunvalvontajärjestöjä, jotka edistävät tietyn ihmisryhmän asioita yhteiskunnassa.

Demokraattisessa valtiossa kansalaiset ovat tasavertaisia lain edessä. Viranomaisten sekä työnantajien on kohdeltava ihmisiä samanarvoisesti. Demokraattinen valtio on myös oikeusvaltio, eli julkisessa toiminnassa noudatetaan lakia. Viranomaisten tekemistä päätöksistä on mahdollista valittaa, jos kokee, että päätöksenteossa on tapahtunut virhe.

Median rooli suomalaisessa yhteiskunnassa ja politiikassa

Suomessa perustuslaki takaa sananvapauden ja vapaan mielipiteenmuodostuksen. Vapaus koskee yksittäisten kansalaisten lisäksi myös mediaa eli tiedonvälitystä. Suomi onkin ollut kansainvälisissä vertailuissa kolmen parhaan joukossa, kun puhutaan lehdistönvapaudesta. Toimittajat eivät Suomessa

joudu valtaapitävien väkivallan tai uhkailujen kohteeksi. He voivat kyllä harjoittaa itsesensuuria eli jättää vapaaehtoisesti julkaisematta valtiollisesti arkaluontoisia asioita.

Medialla eli televisiolla, radiolla, sanomalehdillä, internetillä ja muilla joukkotiedotusvälineillä on demokratian toteutumisen kannalta tärkeä tehtävä. Media toimii luotettavan tiedon tuottajana ja välittäjänä. Median avulla kansalaiset saavat tietoa heitä koskevasta päätöksenteosta ja yhteiskunnallisesta keskustelusta. Lisäksi media seuraa ja arvostelee poliitikkojen sekä muiden valtaapitävien toimia ja puheita.

Media käyttää samalla myös huomattavaa valtaa, kun se valitsee, mitä asioita se nostaa julkisuuteen ja millä tavoin se niitä käsittelee. Siksi mediaa kutsutaankin neljänneksi valtiomahdiksi. Se tuo esiin epäkohtia ja väärinkäytöksiä ja saa niille halutessaan paljon näkyvyyttä.

Demokratian kehitys Suomessa

Demokratian kehittymistä ja säilymistä edesauttavat yleisesti valtion taloudellinen kehitys, taloudellisten resurssien jakautuminen kansalaisten kesken sekä teollistuminen ja kansalaisten korkea koulutustaso.

Eurooppalainen demokratia keskiajalta 1800-luvulle

Suomi oli osa Ruotsin valtiota 600 vuotta. Sinä aikana Ruotsi siirtyi hitaasti kohti demokraattisempaa yhteiskuntajärjestelmää. Ruotsin ja samalla Suomen kehitykseen vaikuttivat samat keskeiset antiikin jälkeisen ajan yhteiskunnalliset muutokset kuin moneen muuhunkin sen ajan eurooppalaiseen valtioon.

Demokratia kehittyi Euroopassa, kun sekä kirkon että eri yhteiskuntaluokkien sisällä herättiin monin tavoin vastustamaan sitä, että valta oli yhteiskunnassa epätasaisesti jakautunut. Harvoilla ihmisillä oli paljon valtaa ja suurimmalla osalla kansasta ei lainkaan. Valtaosa ihmisistä ei juurikaan voinut vaikuttaa yhteiskunnan kehitykseen ja päätöksentekoon.

Keskiajalla (1100–1500) kirkolla oli paljon uskonnollista, poliittista ja taloudellista valtaa Euroopassa. Yksinvaltaiset kuninkaat ja keisarit ajattelivat, että he saivat valtansa Jumalalta, eivät kansalta. Kirkon valta väheni 1500-luvulla uskonpuhdistuksen myötä ja valtaa siirtyi kuninkaille ja valtiovallalle. Ruotsi ja sitä kautta myös Suomi siirtyivät katolilaisuudesta protestantismiin uskonpuhdistuksen yhteydessä.

1700-luvulla yhteiskuntaa haluttiin entistä voimakkaammin muuttaa kansanvaltaisemmaksi. Keskeisiä pyrkimyksiä olivat demokratia, ihmisoikeudet ja oikeusvaltion synnyttäminen. Ranskassa tapahtui vuonna 1789 vallankumous, joka vaikutti suuresti demokratian kehittymiseen koko Euroopassa. Ranskan vallankumouksesta on peräisin ajatus vapaudesta, veljeydestä ja tasa-arvosta. Kaikki ihmiset olivat yhtä arvokkaita ja hallitsijan valta tuli kansalta, ei Jumalalta. Myös yleinen äänioikeus, sananvapaus, uskonnonvapaus ja oikeusvaltion perustaminen olivat keskeisiä ajatuksia.

Sosialismi syntyi 1800-luvun Euroopassa teollisen vallankumouksen aikana. Sosialismi oli vastareaktio tehdastyötä tekevien ihmisten huonoon asemaan, ja siitä tuli vaikutusvaltainen aatesuunta. Sosialistit vastustivat kapitalistista talousjärjestelmää, jossa tehtaot ja koneet ovat yksityisten omistuksessa. Sosialismissa pyrittiin saamaan aikaan talousjärjestelmä, jossa koneet ja tehtaot olisivat yhteisomistuksessa. Myös kansalaisten välinen tasa-arvo ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus olivat sosialismissa keskeisiä ajatuksia. Yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden haluttiin koskevan myös naisia. Ammattiliittoja ja sosialistisia puolueita perustettiin ympäri Eurooppaa.

Luokkayhteiskunnan syntyminen Suomessa

Kun Suomesta tuli osa Venäjää 1800-luvun alussa, se sai Venäjän valtakunnassa itsehallinnon. Suomella oli tuolloin säätyvaltiopäivät, jotka kokoontuivat päättämään suomalaisten asioista. Säädyt olivat aatelisto, papisto, porvarit ja talonpojat, ja ne edustivat vain pientä hyvin toimeentulevien etuoikeutettujen kansalaisten joukkoa. Säätyvaltiopäivät olivat askel kohti demokraattista päätöksentekoa. Kyse ei kuitenkaan ollut nykyisen kaltaisesta demokratiasta, jossa jokainen kansalainen pääsee vaikuttamaan yhteiskunnallisiin asioihin, olipa hän rikas tai köyhä.

1800-luvun lopulla Suomi alkoi muuttua. Teollistuminen oli tuottanut yhä kasvavan työläisväestön, jonka elinolot olivat huonot. Myös maaseudulla asui paljon köyhiä ihmisiä, jotka eivät omistaneet mitään. Suurin osa väestöstä oli kokonaan säätyjen ulkopuolella. Nationalismi levisi ja suomalaiset alkoivat ajatella olevansa oma kansakunta, jolle kuului oma valtio. He eivät enää mieltäneet olevansa osa jotakin säätyä tai pienempää kyläyhteisöä.

Suomeen perustettiin paljon kouluja, ja myös köyhien lapset pääsivät kouluihin. Kansa oppi lukemaan ja kirjoittamaan, kävi kouluja ja alkoi järjestäytyä. Tavalliset ihmiset oppivat keskustelemaan politiikasta ja perustamaan yhdistyksiä ja järjestöjä, ja he yrittivät muutenkin vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin. Poliittiset erimielisyydet liittyivät ihmisten taloudelliseen eriarvoisuuteen eli siihen, että toisilla oli varallisuutta ja toisilla ei. Luokkayhteiskunta oli syntynyt.

Vasemmisto–oikeisto-kahtiajako suomalaisessa politiikassa

Vuoden 1906 eduskuntauudistuksen ansiosta autonomiseen Suomeen saatiin edistyksellinen kansanedustuslaitos. Vuonna 1907 Suomessa järjestettiin ensimmäiset eduskuntavaalit, joissa kaikki yli 24-vuotiaat suomalaiset saivat äänestää omia ehdokkaitaan. Suomi oli maailman kolmas ja Euroopan ensimmäinen maa, joka antoi naisille äänioikeuden. Se oli myös ensimmäinen maa maailmassa, joka antoi kaikille naisille oikeuden asettua ehdolle vaaleissa. Vuonna 1907 Suomen eduskuntaan valittiin 19 naista, ja he olivat maailman ensimmäiset naiskansanedustajat.

Ensimmäistä kertaa työläiset, maaseudun köyhät ja naiset pääsivät vaikuttamaan Suomen politiikkaan. Vaalien suurin voittaja oli Suomen Sosialidemokraattinen Puolue eli SDP. Suomen politiikka jakaantui vasemmistoon ja oikeistoon, ja SDP oli vasemmisto- eli sosialistipuolue. Oikeistoon eli porvareihin kuuluivat sosialismia vastustavat puolueet, muiden muassa Maalaisliitto.

Kun Suomi itsenäistyi Venäjältä vuonna 1917, kahtiajako vasemmistoon ja oikeistoon syveni. Sosialistit halusivat tehdä laajoja yhteiskunnallisia uudistuksia, joilla parannettaisiin työläisten ja köyhien maalaisten oloja ja kehitettäisiin demokratiaa kunnissa. Tuohon aikaan kunnallisvaaleissa äänestämään pääsivät vain ne, joilla oli rahaa tai muuta omaisuutta. Oikeisto vastusti uudistuksia ja pelkäsi sosialismin vaikutusvaltaa Suomessa.

Yhteiskunnalliset olot olivat epävakaat ja molemmat osapuolet kokosivat aseellisia joukkoja Suomessa, jossa ei tuolloin ollut omaa armeijaa. Verinen sisällissota puhkesi punaisten ja valkoisten välillä tammikuussa 1918 ja päättyi huhtikuussa valkoisten eli porvariain voittoon.

Vuoden 1917 itsenäistymisjulistuksessa oli määritelty, että Suomi olisi tasavalta. Vuonna 1919 sisällissodan jälkeen eduskunta vahvisti Suomen perustuslain. Sen mukaan Suomesta tuli tasavalta.

Suomalainen demokratia vahvistuu

Sisällissodan jälkeen suomalaisessa politiikassa tehtiin paljon sosiaalisia uudistuksia, muun muassa säädettiin lait yleisestä oppivelvollisuudesta ja asevelvollisuudesta sekä laki, jonka avulla maaseudun köyhät saivat hankittua itselleen viljelysmaata. Lakien tarkoituksena oli tuoda punaiset ja valkoiset lähemmäs toisiaan eli yhdistää kansaa ja parantaa köyhien asemaa. Uudistusten seurauksena yhteiskunnasta tuli vakaampi, ja samalla kasvoi luottamus siihen, että muutoksia oli mahdollista tehdä

demokraattisesti. Suomalaiset jakautuivat silti vahvasti työläisiin ja porvareihin. Poliittinen yhteistyö ei ollut helppoa.

Seuraava uhka demokratiaa ja yhteiskuntarauhaa kohtaan oli äärioikeiston nousu 1920- ja 1930-lukujen Euroopassa. Äärioikeiston kannattajat olivat kansallismielisiä. He vastustivat demokratiaa ja halusivat valtiolle vahvan johtajan. 1920- ja 1930-luvun äärioikeistolaiset myös vihasivat kommunismia. 1930-luvulla oli suuri maailmanlaajuinen talouslaman aika. Laman aikana kaikkea oli pulaa, jopa ruuasta. Äärioikeistolaiset lupasivat nostaa Euroopan lamasta, jos ihmiset kannattaisivat heitä.

Suomessa oli sekä äärioikeistolaista että äärivasemmistolaista toimintaa. Äärioikeistolaisten painostuksesta kommunistinen toiminta kiellettiin lailla vuonna 1930. Siksi suomalaiset kommunistit toimivat salaa. Osa heistä pyrki järjestäytymään uutta työläisten vallankumousta varten.

Vuonna 1932 äärioikeistolaiset järjestivät kapinan, jossa he yrittivät kaataa hallituksen. Heidän mielestään hallitus suhtautui liian myötämielisesti kommunisteihin. Kapina epäonnistui ja äärioikeiston toiminta kiellettiin Suomessa. Molempien ääriliikkeiden merkitys pieneni Suomessa. Suomi säilyi demokratiana ja yhteiskunta rauhoittui.

Laman jälkeen Suomen talous alkoi kasvaa ja kansa muuttua vähitellen yhtenäisemmäksi. Sisällissodan eri osapuolia edustaneet puolueet olivat ensimmäistä kertaa samassa hallituksessa 1930-luvun loppupuolella. Demokratia vahvistui ja politiikassa tehtiin lisää uudistuksia köyhien elämän helpottamiseksi.

Yhteiskunnan rauhanomainen kehittäminen keskeytyi, kun Neuvostoliitto hyökkäsi Suomeen osana toista maailmansotaa vuonna 1939. Työläiset ja porvarit, jotka olivat entisiä vihollisia, taistelivat nyt rinnakkain Neuvostoliittoa vastaan. Yhteinen vihollinen ja yhteinen päämäärä eli itsenäisyyden säilyttäminen vaikutti siihen, että vanhat erimielisyydet jäivät sivummalle. Sodan aikana ja sen jälkeen mediassa ja sotapropagandassa korostettiin voimakkaasti Suomen kansan yhtenäisyyttä. Ajateltiin, että yhtenäisyys antoi suomalaisille voimia selvitä sodasta.

Puolueeton Suomi suurvalta Neuvostoliiton naapurina

Sotien jälkeen alkoi voimakkaan kasvun kausi. Suomelle määrättyjen sotakorvausten vuoksi teollisuus kehittyi ja talous kasvoi. Myös jälleenrakennus tuotti paljon uusia työpaikkoja. Lisäksi poliittinen tahto rakentaa Suomesta entistä parempi ja turvallisempi maa oli luja. Kaikki puolueet hyväksyivät poliittiseksi tavoitteeksi hyvinvointivaltion rakentamisen ja näkivät, että keskeinen edellytys rakentamiselle oli riittävä taloudellinen kasvu.

Sotien jälkeen politiikkaa leimasi aluksi varovaisuus ja huoli siitä, että Neuvostoliitto miehittäisi maan. Kommunistien poliittinen toiminta oli taas sallittua, ja myös kommunistista vallankumousta pelättiin. Jännitys kuitenkin lievitettiin vähitellen, kun olot vakiintuivat.

Kun suhteet Neuvostoliittoon vakiintuivat, Suomessa opittiin, miten kannattaa toimia vaikutusvaltaisen suurvallan naapurina. Vuonna 1948 Suomi solmi Neuvostoliiton kanssa YVA- eli Ystävyys-, Yhteistyö- ja Avunantosopimuksen. Sopimus takasi Suomelle taloudellisia etuja, mutta käytännössä Suomen oli toimittava sekä maan sisäpolitiikassa että ulkopoliitikassa siten, ettei se ärsyttänyt toimillaan ja valinnoillaan Neuvostoliittoa. Suomi oli virallisesti itsenäinen ja puolueeton maa, mutta todellisuudessa se joutui ottamaan politiikassaan Neuvostoliiton edut huomioon.

Kansainvälisesti Suomea arvosteltiin siitä, että se otti niin paljon huomioon Neuvostoliiton mielipiteitä omissa päätöksissään. Varovaisuus kuitenkin kannatti sekä poliittisesti että taloudellisesti. Suomessa säilyi rauha. Suomi myös hyötyi taloudellisesti idänkaupasta eli Neuvostoliiton kanssa käymästään kaupasta.

Suomi EU:n jäseneksi

Suomi jatkoi puolueettomalla ja varovaisella linjallaan siihen saakka, kunnes Neuvostoliitto hajosi. Kun Neuvostoliitto vuonna 1991 hajosi, linjasta voitiin luopua. Suomi pyrki nopeasti tiivistämään suhteitaan läntiseen Eurooppaan ja Euroopan yhteisöön. Vuonna 1995 Suomesta tuli Euroopan unionin jäsen ja se myös luopui virallisesti puolueettomuuspolitiikasta.

Nykyään Suomi puolustaa avoimesti Euroopan etuja ja arvoja taloudessa ja politiikassa. Venäjä, joka on osa entistä Neuvostoliittoa, on Suomelle yhä tärkeä kauppakumppani ja rajanaapuri. Suomessa on ollut käytössä euroalueen yhteinen valuutta euro vuodesta 2002. Suomen on huomioitava EU:n yhteinen politiikka omassa lainsäädännössään.

Suomalainen kansallistunne ja kansan yhtenäisyys

Suomi on osa eurooppalaista yhteisöä ja sen yhteistä ulko- ja talouspolitiikkaa. Suomalaisten kansallistunne on kuitenkin yhä voimakas, eli suuri osa ihmisistä ajattelee, että suomalaiset ovat ensi sijassa oma itsenäinen kansa, jolla on oma valtio.

Ajatus kansakunnan ainutlaatuisuudesta ja yhtenäisyydestä on ollut Suomessa keskeinen sota-ajoista nykypäivään asti. Yhtenäisyyttä on korostettu, kun taas erilaisia sisäisiä eroja ja ristiriitoja on vähätelty. Suomalaiset on haluttu nähdä keskenään samanlaisina ihmisinä, joista muodostuu yhtenäinen Suomen kansa. On katsottu, että se eroaa muista kansoista historiansa, kielensä ja tyyppillisten suomalaisten piirteidensä ansiosta, joita ovat olleet esimerkiksi sisu ja rehellisyys.

Yhtenäisyysajatus on palvellut tarkoitustaan sodassa ja kriiseissä, kun on pitänyt tehdä vaikeita poliittisia ja taloudellisia päätöksiä. Nykyään osataan kuitenkin nähdä myös, että suomalaiset ovat keskenään erilaisia taustan, näkemysten ja elämäntyylien suhteen.

Vaalit Suomessa

Suomessa järjestetään seuraavat yleiset valtakunnalliset vaalit:

- eduskuntavaalit neljän vuoden välein
- kuntavaalit neljän vuoden välein
- maakuntavaalit neljän vuoden välein
- presidentinvaalit kuuden vuoden välein
- Euroopan parlamentin vaalit viiden vuoden välein.

Vaalien lisäksi voidaan järjestää myös valtiollisia tai kunnallisia suoria kansanäänestyksiä.

Äänioikeus Suomen vaaleissa

- Suomen vaaleissa voi yleensä äänestää 18 vuotta täyttänyt Suomen kansalainen.
- Kunnallisvaaleissa ja europarlamenttivaaleissa äänioikeus on tietyin rajoituksin myös muiden maiden kansalaisilla, jotka asuvat Suomessa.
- Euroopan parlamentin vaaleissa voivat äänestää myös muiden EU-maiden kansalaiset, jotka ovat ilmoittautuneet äänioikeusrekisteriin Suomessa.
- Kunnallisvaaleissa voivat äänestää kaikkien maiden kansalaiset, joilla on ollut kotikunta Suomessa vähintään kaksi vuotta.

Ennen vaaleja jokainen äänioikeutettu saa postitse ilmoituksen äänioikeudesta. Tässä kirjeessä kerrotaan myös vaalien tarkka ajankohta ja äänestyspaikat. Vaaleissa voi äänestää joko varsinaisena vaalipäivänä tai ennakkoon.

Jos äänestää ennakkoon, voi äänestää missä tahansa yleisessä äänestyspaikassa Suomessa tai ulkomailla. Äänestyspaikkoja voivat olla erilaiset julkiset tilat, kuten koulut, kirjastot, kunnantalot, postit tai ostoskeskukset. Ulkomailla äänestetään suurlähetystössä tai konsulaatissa. Jos äänestää vaalipäivänä, voi äänestää vain siinä paikassa, joka on merkitty ilmoituskorttiin. Äänestyspaikalle pitää ottaa mukaan kuvallinen henkilöllisyystodistus, esimerkiksi passi.

Vaalialaisuus

Suomessa on vaalialaisuus, eli kenellekään ei tarvitse kertoa, ketä ehdokasta on äänestänyt. Äänestyspaikalla äänestäjän henkilöllisyys tarkistetaan. Äänestämään mennään vaalikoppiin, johon ei saa tulla samaan aikaan muita ja johon kukaan muu ei näe. Ehdokkaan numero kirjoitetaan äänestyslippuun. Äänestyslippu leimataan, ennen kuin se laitetaan vaaliurnaan eli suljettuun laatikkoon, ja vain leimatut liput lasketaan. Kun äänet lasketaan, kukaan ei voi tietää, kuka on äänestänyt ketäkin ehdokasta. Vaalialaisuuden tarkoitus on estää äänien ostaminen tai myyminen ja se, että äänestäjää voitaisiin uhkailla tai pakottaa äänestämään tiettyä ehdokasta.

Äänestysaktiivisuus Suomessa

Äänestysaktiivisuus kuvaa sitä, kuinka suuri osa kansalaisista äänestää vaaleissa. Äänestäminen on vapaaehtoista. Suomessa äänestysaktiivisuus ei aina ole kovin korkea. Kunnallisvaaleissa vuonna 2017 äänestysaktiivisuus oli koko maassa vajaat 60 prosenttia.

Tämä johtuu siitä, että monet ihmiset eivät seuraa politiikkaa ja eivätkä ole kiinnostuneita yhteiskunnallisesta päätöksenteosta. He saattavat ajatella, että sopivaa ehdokasta on vaikea löytää tai että poliitikot ovat kaukana heidän arjestaan. Joku voi miettiä sitä, onko yhdellä äänellä edes vaikutusta vaaleissa. Joskus yksi ääni voi kuitenkin ratkaista. Jos ei äänestä ja kerro omaa mielipidettään siitä, kuka ehdokkaista pitäisi valita, jättäytyy vapaaehtoisesti demokraattisen päätöksenteon ulkopuolelle.

Eduskuntavaalit

Kansanedustajat valitaan eduskuntaan vaaleilla neljäksi vuodeksi kerrallaan. Ehdokkaan tulee olla täysi-ikäinen Suomen kansalainen, jolla on äänioikeus eduskuntavaaleissa. Yleensä ehdokkaat kuuluvat johonkin poliittiseen puolueeseen. Ei ole rajoituksia sille, kuinka monta kertaa sama ehdokas voi tulla valituksi eduskuntaan peräkkäisissä vaaleissa.

Eduskuntavaaleissa äänestäjä voi äänestää vain oman vaalipiirinsä ehdokasta. Esimerkiksi helsinkiläiset äänestäjät äänestävät siis jotakuta Helsingin vaalipiirin ehdokasta jne. Tällä järjestelyllä halutaan varmistaa, että eduskuntaan valitaan edustajia eri puolilta maata.

Kuntavaalit

Kuntaa koskevista asioista päätetään kunnanvaltuustossa. Kunnanvaltuuston jäsenet valitaan kuntavaaleissa. Kuntavaalit järjestetään koko maassa yhtä aikaa, mutta jokaisessa kunnassa valitaan oma kunnanvaltuustonsa. Äänestää voi siis vain oman kunnan ehdokkaita. Kunnanvaltuuston koko riippuu kunnan väkiluvusta. Mitä suurempi on kunnan väkiluku, sitä enemmän valtuutettuja on sen kunnanvaltuustossa.

Kuntavaaleissa voi olla ehdokkaana, jos on kunnan asukas ja äänioikeutettu kunnallisvaaleissa. Ei siis tarvitse olla Suomen kansalainen. Ehdokkaan pitää yleensä kuulua johonkin poliittiseen puolueeseen.

Maakuntavaalit

Maakuntavaaleissa valitaan maakuntavaltuustoihin valtuutetut ja varavaltuutetut. Valtuustoja on Suomessa 18. Maakunta on uusi alueellinen hallintoporras. Tällä hetkellä vastuu julkisten sosiaali- ja terveystalveluiden järjestämisestä on Suomessa kunnilla. Lähivuosina se siirtyy maakunnille.

Presidentinvaalit

Presidentti valitaan suoralla kansanvaalilla. Presidentinvaalit järjestetään Suomessa kuuden vuoden välein. Sama henkilö voidaan valita presidentiksi kaksi kertaa peräkkäin, eli hän voi toimia Suomen presidenttinä enintään 12 vuotta kerrallaan.

Presidentinvaaleissa on usein kaksi vaalikierrosta. Jos yksi ehdokas saa yli puolet äänistä ensimmäisellä kierroksella, hänestä tulee Suomen presidentti. Usein kukaan ehdokkaista ei saa riittävää määrää ääniä ensimmäisellä kierroksella. Silloin järjestetään toinen kierros, jossa äänestetään siitä, kumpi kahdesta ensimmäisellä kierroksella eniten ääniä saaneesta ehdokkaasta voittaa.

Tasavallan presidentin tulee olla syntyperäinen Suomen kansalainen. Ehdokkaan asettaa yleensä jokin puolue, jolla on eduskunnassa vähintään yksi kansanedustaja.

Euroopan parlamentin vaalit

EU-parlamentti säätää EU-tason lakeja yhdessä ministerineuvoston kanssa. EU:n ministerineuvosto edustaa jäsenmaiden hallituksia. EU-parlamentti päättää myös EU:n talousarviosta yhdessä neuvoston kanssa. Parlamentti on siis EU:n keskeinen lakien säätäjä ja budjetista päättävä elin.

Euroopan parlamentin vaaleissa eli europarlamenttivaaleissa valitaan Suomen jäsenet Euroopan parlamenttiin. EU:ssa on 28 jäsenvaltiota ja EU-parlamenttiin valitaan 751 jäsentä. Suomesta valitaan 13 jäsentä. Ehdokkaat ovat eri puolueiden ehdokkaita kuten eduskuntavaaleissa. Koko Suomi on yhtä vaalipiiriä, eli samoja ehdokkaita voi äänestää kaikkialla Suomessa. Ehdokkaaksi voi asettua, jos on Suomen tai muun EU-maan kansalainen eli jos on äänioikeutettu europarlamenttivaaleissa. Ehdokkaan asettaa poliittinen puolue.

Suomen poliittiset puolueet

Poliittiset puolueet ovat järjestöjä, joiden toiminta-ajatuksena on yhteiskunnan kehittäminen puolueen jäsenten haluamaan suuntaan. Puolueella tulee olla puolueohjelma eli asiakirja, jossa lukee puolueen keskeiset periaatteet ja tavoitteet. Ohjelmassa kerrotaan myös, miten puolue haluaa vaikuttaa yhteiskuntaan ja poliittiseen päätöksentekoon.

Kuka tahansa voi Suomessa olla jonkin poliittisen puolueen jäsen. Jäsenyys ei vaikuta työpaikan saantiin tai muutenkaan yksilön asemaan yhteiskunnassa. Keskeinen yhteiskunnallisen vaikuttamisen tapa on asettua itse ehdokkaaksi vaaleissa. Ehdokkaat ovat yleensä jonkin puolueen jäseniä.

Suomalainen poliittinen järjestelmä on hajautunut ja puolueita on paljon. Suomessa on siis monipuoluejärjestelmä. Puolueiden kannatus vaihtelee voimakkaasti vaaleista toiseen. Millään yksittäisellä puolueella ei ole eduskunnassa ehdotonta enemmistöasemaa, joten mikään puolue ei voi toimia politiikassa yksin. Puolueiden on tehtävä keskenään yhteistyötä. Tästä syystä suomalaisessa politiikassa on tärkeää, että osaa neuvotella ja tehdä kompromisseja.

Vuonna 2017 Suomessa oli 16 rekisteröityä puoluetta, joista kahdeksalla oli kansanedustajia eduskunnassa. Muut puolueet olivat pieniä puolueita, joiden tavoitteena oli saada vaalien avulla eduskuntapaikka.

Suomessa valtio eli veronmaksajat rahoittavat puolueiden toimintaa. Valtiolta saatava avustus kattaa vain osan puolueiden menoista. Muu osuus saadaan esimerkiksi jäsenmaksuista tai rahastoista.

Puolue saa puoluelain mukaan rahallista avustusta toimintaansa sen mukaan, montako kansanedustajaa sillä on eduskunnassa. Isot, vaaleissa hyvin menestyneet puolueet saavat siis enemmän rahaa kuin pienet puolueet. Tämän vuoksi vanhat, suuret puolueet pystyvät pitämään asemansa ja uusien puolueiden on aluksi vaikea saada eduskuntapaikkoja.

Puolueet saavat myös muuta rahoitusta esimerkiksi vaaleja varten. Osa vaalirahoituksesta on lahjoituksia yksityishenkilöiltä, yrityksiltä tai järjestöiltä. Lahjoituksia saa ottaa vastaan vaalityötä varten, mutta niistä täytyy tehdä ilmoitus. Täytyy siis kertoa julkisesti, mitkä tahot ovat rahoittaneet ehdokkaan vaalikampanjaa.

Miten puolueiden näkemykset eroavat toisistaan?

Nyky-Suomessa puolueiden ohjelmat ovat hyvin samankaltaisia toistensa kanssa. Kaikki puolueet pyrkivät ajamaan monenlaisia hyviä asioita mahdollisimman suurelle joukolle ihmisiä saadakseen paljon äänestäjiä. Joitakin eroja toki löytyy. Uskonto ei kuitenkaan erota puolueita, eli Suomessa ei ole eri uskontokuntia edustavia puolueita.

Perinteisesti tärkein puolueita erottava tekijä on ollut vasemmisto–oikeisto-akseli. Vasemmistopuolueet ovat kannattaneet sosialismia, työläisten oikeuksia ja vahvaa valtiota, joka tarjoaa kansalaisille erilaisia palveluja ja saa rahoituksensa kansalaisten maksamista veroista. Vasemmisto on ollut valmis hyväksymään korkeat verot, koska verojen avulla saadaan rakennettua ja ylläpidettyä tasa-arvoista yhteiskuntaa, jossa kaikista ihmisistä huolehditaan.

Oikeistopuolueet taas ovat kannattaneet kapitalismia, vapaata markkinataloutta ja alhaisempia veroja. Oikeisto haluaa, että valtion rooli yhteiskunnassa on pienempi ja että yksilön oma vastuu on suurempi. Oikeisto ajaa myös yksityisyrittäjien ja yritysten asiaa. Yrityksillä on yhteiskunnassa tärkeä osa talouskasvun ja työpaikkojen luomisessa.

Tyypillinen piirre suomalaisessa nykypolitiikassa on, että vasemmistopuolueiden kannatus vähenee. Lisäksi vasemmisto on hajautunut eri puolueisiin, joista osa on kommunistisia, osa sosialistisia ja osa maltillisemmin sosiaalidemokraattisia.

Myös muita jakoja voidaan tehdä. Nykyään äänestäjille on tärkeää myös se, ajaako ehdokas maaseudun vai kaupungin asioita eli syrjäseudun vai asumiskeskusten asioita. Kaupunkilaisille tärkeitä asioita ovat usein globalisaatio ja tiivis kansainvälinen yhteistyö esimerkiksi Euroopan unionin kanssa.

Maaseudun näkökulmasta tärkeämpää on säilyttää kotimainen maanviljelystuotanto ja valta Suomeen liittyvissä asioissa Suomella itsellään. Tästä näkökulmasta globalisaatio saatetaan nähdä negatiivisena asiana, joka vie työpaikkoja Suomesta, vaikeuttaa maatalouden harjoittamista ja aiheuttaa yhteiskunnallista epävakautta.

Monille äänestäjille on merkittävää myös se, pitääkö puolue tärkeämpänä taloudellista kasvua vai luonnon- ja ympäristönsuojelua. Talouskasvu voi tuhota ympäristöä, mutta toisaalta se voi tuoda yhteiskuntaan vaurautta ja työpaikkoja.

Myös konservatiivisuus ja liberaalisuus jakavat ihmisiä. Konservatiivisuuteen liittyvät perinteiset arvot ja maltilliset eli lievät yhteiskunnan uudistukset. Liberaalisuuteen taas liittyvät laaja yksilön ja talouden vapaus, arvojen suvaitsevaisuus ja ihmisoikeudet.

Lisäksi puolueilla voi olla erilaisia näkemyksiä esimerkiksi siitä, tuleeko Suomen tulevaisuudessakin säilyä kaksikielisenä maana tai onko kaikissa kouluissa opetettava lapsille sekä suomea että ruotsia.

Suomen Keskusta (perustettu 1906)

Suomen Keskusta eli Keskustapuolue on suosituin puolue maaseudulla, ja se ajaa maatalouden asioita, esimerkiksi valtion ja EU:n rahallisia tukia maanviljelijöille. Noin puolet puolueen kannattajista vastustaa EU:ta. Vaikka suuri osa suomalaisista asuu nykyään kaupungeissa, monilla on vahvat siteet maaseutuun. Maaseutu ja luonto ovat suomalaisille tärkeitä myös symbolisesti ja ideologisesti.

Keskustapuolue pyrkii siihen, että palvelut ja työpaikat säilyvät koko Suomessa. Suomi on harvaan asuttu maa. Palveluiden järjestäminen harvaan asutuilla alueilla on usein kallista. Keskustapuolueelle on kuitenkin tärkeää, että ihmiset ovat tasa-arvoisessa asemassa keskenään riippumatta siitä, missä he asuvat. Puolueen mielestä valtiolla tulee olla aktiivinen rooli sosiaali-, talous- ja aluepolitiikassa.

Lisäksi Keskustapuolue on yrittäjien asialla. Se pyrkii siihen, että yritysten olisi helpompi työllistää ihmisiä. Suurin osa Suomen yrityksistä on pieniä ja keskisuuria yrityksiä, ja ne ovat tärkeitä työnantajia Suomessa.

Kansallinen Kokoomus (perustettu 1918)

Kansallinen Kokoomus on oikeistolainen puolue, joka on perinteisesti ollut talouseliitin ja koulutetun ylemmän luokan puolue. Sillä on vahva asema pääkaupunkiseudulla, mutta se on myös yksi suurimmista puolueista koko Suomessa. Kokoomuksen perusarvoja ovat muiden muassa vapaus, vastuu, tasa-arvoiset mahdollisuudet ja kannustavuus. Kannustavuus tarkoittaa sitä, että ihminen palkitaan hyvästä työstä tai toiminnasta.

Myös Kokoomukselle yrittäjien asia on keskeinen. Ihmisiä halutaan kannustaa oma-aloitteisuuteen ja omien yritysten perustamiseen. Siksi esimerkiksi yritysten maksamia veroja pitäisi puolueen mielestä vähentää. Valtion roolin tulee olla pienempi kuin vasemmistopuolueiden mielestä. Kokoomus kannattaa laajaa yhteistyötä Naton kanssa ja on EU-myönteinen. Arvojen suhteen osa kokoomuspoliitikoista on liberaaleja, osa konservatiiveja.

Suomen Sosiaalidemokraattinen Puolue (perustettu 1899)

Suomen Sosiaalidemokraattinen Puolue eli SDP on ollut suuri ja keskeinen hallituspuolue jo vuosikymmenten ajan. Se on Keskustan ja Kokoomuksen ohella yksi Suomen vanhimmista ja tärkeimmistä puolueista. SDP on ollut vasemmistolainen teollisuustyöntekijöiden ja kaupungissa asuvien palkkatyöläisten puolue. Sen aate on sosialismista alkunsa saanut sosiaalidemokratia, eikä puolue ole yhtä vasemmistolainen kuin Vasemmistoliitto.

SDP:lle keskeinen asia on hyvinvointiyhteiskunnan säilyttäminen ja se, että kaikille riittää töitä. Puolue haluaa työskennellä tasa-arvoisen ja solidaarisen yhteiskunnan puolesta. Se vastustaa hallitsematonta markkinataloutta eli kapitalismia ja konservatiivisia arvoja.

Vasemmistoliitto (perustettu 1990)

Vasemmistoliitto yhdistää sosiaalidemokratiaa ja kommunistien ideologista perintöä. Se on sosialistinen puolue, joka on samalla myös liberaali. Vasemmistoliiton perusarvoja ovat tasa-arvo, demokratia, vapaus ja kestävä kehitys. Vasemmistoliittoa äänestävät usein työläiset ja pienipalkkaiset toimihenkilöt eli toimisto- tai myyntityötä tekevät.

Vasemmistoliiton mielestä hyvinvointiyhteiskuntaa tulee kehittää ja kapitalismia rajoittaa. Työntekijän oikeudet ja ammattiyhdistysliike ovat tärkeitä. Kaikilla tulee olla oikeus työhön ja toimeentuloon. Myös yhdenvertaisuus ja feminismi sekä ympäristönsuojelu ovat keskeisiä arvoja.

Vihreät (perustettu 1987)

Vihreälle puolueelle tärkeitä asioita ovat ympäristön suojeleminen, ilmastonmuutoksen torjuminen sekä eläinten oikeudet. Se on ideologisesti liberaali ja suvaitsevainen puolue, jota äänestävät esimerkiksi nuoret korkeasti koulutetut kaupunkilaiset. Puolue kannattaa feminismiä ja monikulttuurisuutta ja ajaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yhdenvertaisuutta.

Vihreät kritisoivat sekä sosialismia että kapitalismia. Vihreiden mukaan kumpikaan talousjärjestelmä ei ota huomioon ympäristöä ja kehitysmaita. Vihreät mainitsevat tärkeimmiksi teemoikseen työn, koulutuksen, ympäristön ja köyhyyden torjunnan, mutta joillakin vihreillä on melko oikeistolaisiakin talousnäkemyksiä. Vihreät vastustavat ydinvoimaa.

Perussuomalaiset (perustettu 1995)

Perussuomalaiset on kansallismielinen eli nationalistinen populistipuolue. Arvoiltaan se on konservatiivinen. Puolueelle on tärkeää edistää suomalaista työntekoa ja yrittämistä ja olla tavallisen kansan asialla eliittiä eli ylempää yhteiskuntaluokkaa vastaan. Puolue kannattaa vahvaa hallitusta, joka rahoittaa hyvinvointiyhteiskuntaa.

Perussuomalaiset suhtautuvat hyvin kriittisesti EU:hun. Tavoitteena on palauttaa Euroopan unionille annettu päätösvalta takaisin jäsenvaltioille. Myös maahanmuuttoon ja Suomen kaksikielisyyteen puolue suhtautuu kielteisesti. Puolue korostaa voimakkaasti suomalaista identiteettiä. Siihen kuuluu kannattajia sekä äärioikeistosta että äärivasemmistosta.

Perussuomalaiset oli aiemmin pieni puolue, mutta kaksissa viimeisissä eduskuntavaaleissa se sai paljon ääniä ja vakiinnutti paikkansa yhtenä suurista puolueista. Vuonna 2017 puolue hajosi kahteen keskenään erimieliseen ryhmään puheenjohtajan vaihdoksen yhteydessä.

Suomen Ruotsalainen Kansanpuolue (perustettu 1906)

Suomen Ruotsalainen Kansanpuolue eli RKP on erityisesti Suomen ruotsinkielisen väestön puolue. Se kannattaa kaksikielisyyttä ja pyrkii edistämään ja ylläpitämään ruotsinkielisiä palveluja. Koska niin monet suomenruotsalaiset kannattavat RKP:tä, sen sisällä on useita erilaisia suuntauksia: konservatiivisempi ja vapaamielisempi suuntaus sekä maaseudun asioihin keskittyvä suuntaus.

RKP on liberaali puolue, joka on talousasioissa ja ulkopoliitikassa oikeistolainen. Maahanmuuttoon, monikulttuurisuuteen ja vähemmistöihin liittyvissä asioissa se on vapaamielinen. RKP on pieni puolue, mutta se on kuitenkin lähes aina Suomen hallituksessa. Puolue kannattaa Euroopan unionia ja vahvaa eurooppalaista yhtenäisyyttä. RKP ja ruotsinkielisyys on Suomelle myös tärkeä linkki pohjoismaiseen yhteistyöhön ja kulttuuriin.

Suomen Kristillisdemokraatit (perustettu 1958)

Suomen Kristillisdemokraatit eli KD pitää keskeisenä kristillisten arvojen huomioimista päätöksenteossa. Poliitiikan perustana on kristinusko. KD on arvokonservatiivinen puolue, joka sijoittuu aatteellisesti Keskustan ja Kokoomuksen välimaastoon. KD kannattaa puolustusyhteistyötä Pohjoismaiden, YK:n, Naton ja EU:n kanssa.

Kristillisdemokraatit on pieni puolue, joka vastustaa aborttia ja jonka mielestä perhe on yhteiskunnan tärkeä ydin. Puolue mm. vastusti tasa-arvoisen avioliittolain säätämistä, sillä se pitää avioliittoa miehen ja naisen välisenä liittona. KD:n mukaan kaikille ihmisille tulee turvata perustoimeentulo. Solidaarisuus on tärkeä arvo ja kaikista ihmisistä tulee pitää huolta, myös köyhistä, sairaista ja vanhuksista.

Kansalaisvaikuttaminen

Suomessa kuka tahansa voi vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin ja politiikkaan monella tavalla. Suomessa on jo pitkään harrastettu kansalaisvaikuttamista eli kansalaisten omaa toimintaa yhteiskunnallisten asioiden ajamiseksi. Suuret kansanliikkeet, kuten raittiusliike ja työväenliike, ovat vaikuttaneet merkittävästi demokraattisen yhteiskunnan kehitykseen.

Kansanliikkeissä tavalliset suomalaiset ovat opetelleet yhteisten asioiden hoitoa ja päässeet vaikuttamaan siihen, miten hyvinvointiyhteiskuntaa on rakennettu. Myös monet suomalaiset poliitikot ovat uransa alkuvaiheessa toimineet kansalaisjärjestöissä tai olleet muuten aktiivisesti mukana yhteiskunnallisessa toiminnassa.

Kansalaisvaikuttamisen keinoja

Äänestäminen

Yleisin vaikuttamisen tapa on äänestäminen. Kun äänestät vaaleissa, päätösvaltaa yhteisissä asioissa tulevat todennäköisemmin käyttämään ne, jotka ajavat juuri sinulle tärkeitä asioita. Jos jättää äänestämättä, jättää kertomatta, miten yhteisiä asioita pitäisi omasta mielestä hoitaa.

Yhteydenotto poliitikkoihin

Toinen tapa vaikuttaa on ottaa suoraan yhteyttä poliitikkoihin, esimerkiksi kansanedustajiin tai ministereihin. Heille voi kertoa, mihin asioihin politiikassa pitäisi erityisesti kiinnittää huomiota tai millaisia muutoksia yhteiskunnassa tarvittaisiin.

Kansalaiskeskusteluun osallistuminen

Kolmas vaikuttamisen tapa on kansalaiskeskustelu. Lehdessä tai sosiaalisessa mediassa voi julkaista mielipidekirjoituksen, jolla haluaa herättää keskustelua yhteiskunnan epäkohdista eli niistä asioista, joissa olisi parantamisen varaa. Jonkin asian esillä pitämiseksi voi perustaa Facebook-ryhmän, jossa keskustellaan ja joka voi järjestää teemaan liittyviä yleisötapahtumia, esimerkiksi mielenosoituksia tai keskustelutilaisuuksia.

Adressi

Kansalaiset voivat myös laatia adressin eli kirjallisen julkilausuman, jossa he esimerkiksi vastustavat jotakin lakia. Adressiin kerätään mahdollisimman monen samaa mieltä olevan kansalaisen allekirjoitus, ja se luovutetaan asiaa hoitavalle ministerille. Näin ministeri saa tietää, että lakiin halutaan muutosta ja että muutoksella on laaja kannatuspohja. Adresseissa saattaa olla nimiä muutamasta tuhannesta yli sataantuhanteen.

Kansalaisaloite

Vuodesta 2012 Suomessa on ollut voimassa kansalaisaloitelaki. Laissa sanotaan, että kuka tahansa Suomen kansalainen voi tehdä lakiehdotuksen eduskunnalle. Ehdotusta varten kerätään nimiä niiltä kansalaisilta, jotka kannattavat lakialoitetta. Jos allekirjoituksia kertyy enemmän kuin 50 000, lakiehdotus siirtyy eduskunnan käsiteltäväksi. Kansalaisaloite on suoran demokratian vaikutuskeino.

Kuntalaisaloite

Vastaava suora vaikuttamiskeino kunnallispolitiikan puolella on kuntalaisaloite. Lain mukaan jokainen kuntalainen voi tehdä aloitteen jostakin kunnan toimintaa koskevasta ajankohtaisesta asiasta tai ongelmasta. Yleensä kuntalaisaloitteella pyritään edistämään jonkin laajemman ryhmän etua. Kunnan päättäjät käsittelevät kaikki tehdyt aloitteet kokouksissaan.

Eurooppalainen kansalaisaloite

Myös EU-tasolla kansalaisaloite on mahdollinen. Eurooppalaisella kansalaisaloitteella pyydetään Euroopan komissiota tekemään säädösehdotus aiheesta, joka kuuluu EU:n toimivaltaan. Aloitteella on oltava vähintään miljoona allekirjoittajaa vähintään seitsemästä EU-maasta. Nimet on kerättävä vuoden sisällä, ja komission tulee käsitellä aloite kolmen kuukauden sisällä sen luovuttamisesta. Aloitteen keinoin EU-kansalaiset voivat osallistua suoraan Euroopan unionin lainsäädännön kehittämiseen.

Valitus Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen

Toinen tapa vaikuttaa asioihin EU-tasolla on tehdä omasta oikeuskäsittelystä valitus Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen. Tuomioistuin turvaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen noudattamista. Valituksen voi tehdä, jos kokee, että ei ole tullut suomalaisessa oikeuskäsittelyssä kohdelluksi ihmisoikeuksien edellyttämällä tavalla.

Toimiminen kansalaisjärjestöissä

Monet suomalaiset vaikuttavat yhteiskunnallisiin asioihin toimimalla jossakin järjestössä. Suomessa on paljon järjestöjä, joiden toiminta-ajatuksena on viedä yhteiskunnan kehitystä eteenpäin. Järjestöt kokoavat yhteen suuren joukon ihmisiä, jotka haluavat ajaa muutosta johonkin yhteiskunnalliseen asiaan. Yhdessä voi helpommin ja tehokkaammin saada aikaan muutoksia.

Kansalaiset voivat toimia järjestöissä vapaasti ja ajaa niiden avulla itselleen tärkeitä asioita esimerkiksi mielipiteisiin vaikuttamalla. Järjestössä voi olla mukana tavallisena jäsenenä tai voi osallistua järjestön hallituksen toimintaan. Järjestöjen toimintaa ohjaa Suomessa yhdistyslaki, joka sanoo, miten järjestöissä tehdään päätöksiä ja miten vastuu yhdistyksen toiminnasta ja taloudesta jakaantuu.

Järjestöissä voi

- tehdä vapaaehtoistyötä
- tehdä palkkatyötä
- toimia järjestön hallituksessa
- tehdä vaikuttamistyötä
- osallistua kansalaiskeskusteluun
- järjestää tiedotus- tai toimintakampanjoita
- järjestää yleisötapauksia
- järjestää mielenosoituksia
- tehdä politiikkaa, edistää ihmisoikeuksia, tehdä ympäristönsuojelutyötä jne.
- kerätä varoja järjestölle, joka kanavoi rahat apua tarvitseville.
Varat kerätään poliisin myöntämällä keräyslupalla.

Suomessa on muiden muassa poliittisia järjestöjä eli puolueita, etujärjestöjä, työmarkkinajärjestöjä, painostusjärjestöjä, ympäristöjärjestöjä, potilasjärjestöjä ja avustusjärjestöjä. Suomessa on tavallista olla jäsenenä monessa eri järjestössä ja olla mukana niiden toiminnassa erilaisin tavoin.

Toimimalla järjestössä oppii samalla suomalaisen yhteiskunnan pelisääntöjä ja demokraattista päätöksentekoa. Järjestössä toimiminen antaa myös mielekästä tekemistä ja voi helpottaa työpaikan löytymistä. Lisäksi oppii tuntemaan samasta asiasta kiinnostuneita ihmisiä.

Järjestöistä ja yhdistyksistä saa apua ja tukea erilaisiin elämäntilanteisiin sekä mielekästä vapaa-ajan tekemistä. Tässä on muutamia esimerkkejä suomalaisista järjestöistä:

- **Tukea perheille:** Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry, Familia ry

- **Tukea väkivaltatilanteisiin:** Ensi- ja turvakotien liitto ry, Monika-Naiset liitto ry, Naisten Linja, Irakin Naisten Yhdistys ry
- **Urheilu- ja liikuntayhdistyksiä:** Liikkukaa ry, Suomen Latu ry, Suomen Palloliitto ry
- **Taide- ja kulttuuriyhdistyksiä:** Elävän musiikin yhdistys ELMU ry, Suomen PEN ry, Cassandra ry
- **Vapaaehtoistyötä tarjoavia järjestöjä:** Suomen Punainen Risti ry, Hope - Yhdessä & yhteisesti ry, Luetaan yhdessä -verkosto, seurakunnat

Keskustelukysymyksiä

1. Mitä demokratia merkitsee Suomessa?
2. Miksi vaaleissa äänestäminen on tärkeää?
3. Millaisilla demokratiaan kuuluvilla tavoilla voit yrittää saada muutosta asioihin Suomessa?
4. Miten haluaisit itse vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin? Mihin asioihin haluaisit muutosta?
5. Millainen on median rooli suomalaisessa demokratiassa?